

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ»**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
УДУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

**«НАУКА І ОСВІТА В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ»**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

...

29-30 КВІТНЯ 2025

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2025**

Редакційна колегія:

- В. П. Андрущенко,** доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор УДУ імені Михайла Драгоманова (*співголова Редакційної колегії*);
- О. В. Скрипнюк,** доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (*співголова Редакційної колегії*);
- В. Г. Пилипчук,** доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, академік АН ВШ України, директор Державно-наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України» (*співголова Редакційної колегії*);
- Р. Г. Драпушко,** кандидат філософських наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність) УДУ імені Михайла Драгоманова;
- Б. І. Андрушишин,** доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;
- Н. М. Оніщенко,** доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;
- Н. М. Пархоменко,** доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;
- П. В. Горінов,** кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;
- М.А. Остапенко,** доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;
- Н. О. Деркачова,** старший викладач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, заступник директора по роботі зі студентами Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;
- А. А. Карнаух,** кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук, заступник директора з наукової роботи та міжнародного співробітництва Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;
- О. В. Макарова,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова.

Д 26

Дев'ятнадцять юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцять юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» (Київ, 29-30 квітня 2025 року). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. – 330 с.

У збірнику представлені тези доповідей, що були подані на Міжнародну науково-практичну конференцію «Дев'ятнадцять юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку», що відбулась в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова 29-30 квітня 2025 року. Розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти і наукових установ, здобувачів вищої освіти, практичних працівників і широкий читацький загал. Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної конференції Дев'ятнадцять юридичні читання «Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 340:[001+37](477)(082)

Електронна адреса: www.udu.edu.ua

© Колектив авторів, 2025
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Вітальне слово до учасників конференції

**Шановні учасники та організатори
Міжнародної наукової конференції «XIX юридичні читання
«Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку»!**

З особливою повагою і щирою вдячністю вітаю вас із початком цієї значущої наукової події, що стала важливою традицією в діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та авторитетним майданчиком для обговорення ключових проблем у галузі юридичної і політичної науки та освіти.

У період, коли Україна переживає складні випробування, пов'язані з війною, роль науки і освіти є визначальною у зміцненні національної безпеки, національної стійкості, підтримці суспільної стабільності та забезпеченні сталого розвитку держави. Ваші дослідження, дискусії та наукові здобутки мають не лише теоретичне, але й практичне значення, сприяючи формуванню ефективних рішень для вирішення нагальних суспільних і державних завдань.

Сьогодні особливого значення набуває пошук нових підходів і стратегій щодо розвитку правової і політичної освіти та

науки, удосконалення юридичних та політичних механізмів управління освітнім процесом, забезпечення відповідності освітньої діяльності викликам сучасності та вимогам часу. Ваші наукові напрацювання та експертні рекомендації здатні суттєво вплинути на розвиток юридичної і політичної галузей, освітніх практик, правової і політичної культури українського суспільства.

Переконаний, що саме завдяки вашому високому професіоналізму, академічній ретельності та глибокому науковому аналізу ця конференція стане важливим внеском у розвиток науки й освіти в Україні. Ваші дискусії та рекомендації сприятимуть вирішенню стратегічних завдань у галузі освіти та науки, сприяючи створенню умов для формування ефективної системи регулювання окреслених питань.

Бажаю усім учасникам конференції плідних наукових дискусій, конструктивного обміну думками, наукового натхнення та значних результатів, що будуть сприяти подальшому розвитку юридичної науки й освіти в Україні.

З повагою

*Ректор УДУ імені Михайла Драгоманова,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України,
доктор філософських наук, професор*

Віктор АНДРУЩЕНКО

квітень 2025 року

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Щиро вітаю Вас зі знаковою подією у науково-освітньому просторі – щорічною Міжнародною науковою конференцією «Дев'ятнадцяті юридичні читання «Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку». Інтерес до проблем юридичної освіти і науки є цілком закономірним і зрозумілим. Такий інтерес впливає з того, що у теперішньому транзитному суспільстві, проблеми права і держави стають все більш актуальними. Значення юриспруденції серед суспільних наук зростає ще й тому, що в Україні триває повномасштабна війна. Багато наших викладачів і студентів щодня на передовій ціною свого життя і здоров'я, захищають та відвойовують кожен клаптик української території, що стала об'єктом нападу рашистів. Російський агресор щодня і щоночі атакує наші міста і села, знищує об'єкти соціальної й критичної інфраструктури, лікарні, школи, дитячі садки, бібліотеки, культурні установи, споруди церков, заклади вищої освіти і, що найстрашніше, вбиває мирне населення, дітей.

Сьогодні на нас, науковців та працівників освіти, випало завдання тримати освітянський фронт. Відрадно, що у роботі нашої Міжнародної конференції, яку можна з повним правом назвати науково-освітнім проєктом, у якому синтезуються зусилля як досвідчених, провідних науковців-юристів, політологів, філософів, педагогів, кращих представників професорсько-викладацького складу з провідних закладів вищої освіти України, зарубіжних вчених, так і молодих дослідників – аспірантів і студентів, які роблять лише перші кроки на ниві юридичної освіти і науки.

Зростання інтересу правознавців, як теоретиків так і практиків, до актуальних проблем юридичної освіти і науки зумовлено як реформуванням системи освіти в Україні загалом, так і юридичної освіти зокрема. На перший план виходить

необхідність реалізації українського та міжнародного права, формування правової культури молоді, всього населення, держслужбовців, посадових осіб, формування поваги до прав людини, підвищення рівня правової свідомості і правової культури українського суспільства. Важливо не лише вміти реалізовувати свої права, але й виконувати обов'язки.

Переконаний, що обговорення на вашій конференції сприятимуть розв'язанню названих проблем, а також прислужаться до систематизації традиційного і новаційного знання та набутого досвіду у різних галузях юридичної науки і практики (теорія права, конституційне, кримінальне, цивільне, адміністративне, фінансове, господарське, трудове, екологічне, освітнє, сімейне, аграрне, міжнародне, інформаційне, канонічне) і їх експлікації у площині освітнього процесу.

Вважаю, що запровадженню будь-яких рішучих кроків у процесі реформування освіти має передувати їх всебічне наукове осмислення, врахування як світового так і українського досвіду. Отже, виникає необхідність у проведенні відповідних досліджень, в першу чергу історико-правових, роль яких у цьому процесі важко переоцінити. Результати наполегливої праці вчених у цьому напрямі оприлюднені у численних індивідуальних і колективних монографіях, статтях і матеріалах конференції.

Вбачаю, що однією з правових тем конференції має стати обговорення питань утвердження і впровадження ідейних засад Конституції України та інтеграції нашої держави до європейського та світового правового простору; консолідація суспільства (народу) і еліт на засадах правового забезпечення національної безпеки. Актуальним є формування правової безпеки, ґрунтування правової системи держави на національній культурі, традиціях, національній ідентичності, національних потребах, надбаннях та інтересах.

Відзначу, що «Юридичні читання» були започатковані і систематично відбуваються в Українському державному

університеті імені Михайла Драгоманова на базі Навчально-наукового інституту права та політології, а їх постійним промоутером і натхненником за традицією є кафедра теорії та історії держави і права. Тому що саме цей Інститут і кафедра є одними з провідних підрозділів Університету, що визначають і створюють правові основи підготовки фахівців для утвердження в українському суспільстві ідеалів справедливості, духовності, гуманізму, свободи й рівності, верховенства права.

Не слід забувати, що ефективним шляхом пошуку істини є спілкування науковців, освітян ЗВО, обмін думками, досвідом. Тому проведення даної конференції, безперечно, сприятиме постановці та пошукові шляхів розв'язання та подальшого розвитку юридичної освіти і науки.

Бажаю учасникам конференції плідної роботи, а нашій Україні якнайшвидшої перемоги!

Олександр КОПИЛЕНКО,

*академік НАН України, академік НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
народний депутат України*

Оніщенко Наталія,
*доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
заслужений юрист України, академік НАПрН України
м. Київ, Україна
ORCID 0000-0002-1671-2139;*

Nataliia Onishchenko,
*Doctor of Law, prof,
Deputy Director for Research of the V. M. Koretsky
Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Honored Lawyer of Ukraine,
Academician of the National Academy of
Legal Sciences of Ukraine*

ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ: НАЦІОНАЛЬНІ ДОКТРИНИ ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

LAW ENFORCEMENT PRACTICES: NATIONAL DOCTRINES AND THE LAW OF THE EUROPEAN UNION

Цікавою проблематикою, яку може і повинна запропонувати сьогодні для наукового обговорення і впровадження в практичну площину юридична наука – є реалізація приписів права. Не вдаючись у «підручників» аналіз дефініцій (терміно-понять), хочемо зазначити, що найбільш вживаними для сучасного наукового вжитку є дефініції. Пов'язані із запровадженням (трансформацією) правового припису в суспільну практику.

Підтримуючи таку характеристику право реалізації в умовах сьогодення, хочемо наголосити, що важливим в умовах російсько-української війни є вивчення, «імплементация» потенцій правореалізації норм права, зокрема, присвятити увагу європейській правореалізаційній практиці.

Декілька прикладів ілюстративних аспектів. Хочемо наголосити, що весь комплекс основних прав людини і громадянина включає: а) особистісні, б) політичні, в) економічні, г) соціальні і культурні права, регульовані відповідними документами (Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод – 1950; Установчими договорами, Хартією Європейського Союзу про основні права 2000 р., прецедентним правом судів Європейського Союзу тощо).

Говорячи про засади правового становища особи в Європейському Союзі, слід віддавати належне і розуміти, що це питання досить складне, кроссекторальне, міждисциплінарне і потребує системного викладу, а також дослідження певної системи прав, свобод і законних інтересів особи.

Проаналізувавши відповідні джерела, публікації наукові та публіцистичні, можна дійти до висновку, що системний характер вивчення цього питання вимагає принаймні вивчення таких складових:

а) громадянства, як стійкого правового зв'язку людини з Європейським Союзом;

б) принципів правового становища людини і громадянина;

в) основних прав, свобод і обов'язків, причому права, як уже зазначалося, відповідно поділяються на: особистісні, політичні, економічні, соціальні та культурні.

Таким чином, громадянство ЄС часто в науковій літературі визначається новим різновидом громадянства – наднаціональним громадянством.

Хочемо нагадати, що інститут союзного громадянства був запроваджений Договором про Європейський Союз 1992 р., враховуючи безпосередній зв'язок між громадянствами держав-членів і наднаціональними інститутами Європейських Спільнот, які своїми нормативними актами регулюють права і свободи людини.

Ще однією важливою складовою нашого розгляду є принципи правового становища людини і громадянина, які являють собою основоположні начала, керівні засади права.

Зокрема, принцип рівності – покликаний забезпечувати однакові умови реалізації прав і свобод всіма рівними суб'єктами права, запобігати дискримінації, відповідати за необхідну диференціацію права (правомірне полегшення правового становища особи, що на це заслуговує в рамках діючого законодавства).

Принцип рівності передбачає наступні складові:

а) юридичну рівність (рівність усіх перед законом, тобто процедурну рівність; ст. 20 Хартії 2000 р.);

б) соціальну рівність, тобто рівність людей незалежно від приналежності до певної соціальної групи чи категорії, зокрема, незалежно від статі, раси, кольору шкіри, етнічного походження, мови, віросповідання, політичних переконань чи поглядів, майнового становища, віку чи сексуальної орієнтації;

в) політичну рівність, тобто рівність незалежно від державної приналежності.

В юридичній літературі неодноразово підкреслюють, що принцип рівності в першу чергу – це відсутність дискримінаційних проявів (§ 2 ст. 21 Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р.)

Цікавим і дуже принциповим питанням є питання рівності статей. Зокрема, запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп.

Рівність жінок і чоловіків повинна забезпечуватися в усіх сферах: оплати праці, трудовій, політичній, науковій діяльності тощо. В ст. 2 Договору про Європейський Союз зазначено, що спільними для всіх держав-членів є цінності у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків.

Удосконалення гендерної рівності, пов'язаної з захистом прав, свобод та законних інтересів людини – одна з основних тем експертного, наукового та владного обговорення.

Великого значення сьогодні набуває розгляд «місця під сонцем» загальних принципів права, зокрема принципу права поваги до прав людини.

В цьому контексті хотілося б наголосити на наступному:

– по-перше, розглядати загальні принципи права пропонуємо в контексті загальнолюдських надбань, загальнолюдських цінностей, загально-правових «ідеальних моделей». Так, правові цінності – феномени, що визначають сутність і мету права, лежать в його основі та виступають засобами пояснення правової реальності [1];

– по-друге, здійснюємо спробу звернутися до загальних принципів права, зокрема їх місця в міжнародному праві;

– по-третє, пропонуємо зосередити дослідницьку увагу на принципі поваги до прав людини, розглянувши його крізь призму міжнародного права та загальної доктрини права. Уважаємо, що можна говорити про дещо особливе місце міжнародного права прав людини (і принципу поваги прав людини зокрема) у всій системі міжнародного права, адже практично будь-яке питання чи в національному, чи в міжнародному праві має розглядатися у світлі захисту прав людини [1].

Охорона, захист, забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, а також відновлення порушених прав і на національному рівні, і на міжнародному, розпочинається саме із осягнення проблеми поваги до честі і гідності людини, і на національному, і на міжнародному рівнях принципу поваги до прав людини як основоположного принципу міжнародного права та центробіжного принципу загальної доктрини права. Зокрема, ця проблема актуалізується в умовах після повномасштабного вторгнення РФ в Україну та подолання воєнної агресії держави-терористки [2].

Право на людську гідність – одне з «найболючіших» прав, що потребує детального вивчення. Важливою гарантією права на людську гідність слугує безумовна заборона тортур, приниження людської гідності, нелюдських покарань (ст. 4 Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р.). Зрозуміло, що останнє положення потребує в умовах сьогодення детальної регламентації, а головне – практичної зреалізованості.

Список використаних джерел:

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3. загальна теорія права / редкол. О. В. Петришин та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 952 с. С. 541.
2. Громівчук І. М. принцип поваги прав людини та основоположних свобод у міжнародному праві і його роль в контексті боротьби з тероризмом. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 1 (18).
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. 1029 с. С. 741-745.

*Андрусишин Богдан,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
УДУ імені Михайла Драгоманова,
керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини
в інформаційному суспільстві, академік
Української академії історичних наук, академік АН ВШ України,
академік Української академії політичних наук,
заслужений діяч науки і техніки України
м. Київ, Україна*

*Bohdan Andrusyshyn,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
Head of the Educational and Research Center for
Human Rights and Security in the Information Society,
Academician of the Ukrainian Academy of Historical Sciences,
Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Academician of the Ukrainian Academy of Political Sciences,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
Kyiv, Ukraine,
abihorse@ukr.net
ORCID 0000-0002-5490-6874*

ПРАВНИЧО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ: РЕЛІГІЙНО- ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА

LEGAL AND ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF MILITARY CHAPLAINCY IN UKRAINE: RELIGIOUS AND EDUCATIONAL WORK

Останнім часом релігія знову повернулася у публічне поле і має великий вплив на тих, хто є її послідовником. Під релігією «Релігієзнавчий словник» розуміє «духовний феномен, який виражає віру людини в існування неприродного Начала, що є джерелом буття всього існуючого, а й виступає для неї засобом спілкування з ним, входження в його світ» [1, с. 279]. Як складний соціально-культурний феномен релігія включає в себе системи: 1) релігійна свідомість (вірування); 2) релігійні культи (обряди); 3) релігійні організації (установи) [2, с. 34]. «Релігія – суттєва складова життєвого процесу. Третина людей світу, а може і більше, є вірянами, – пише професор В. П. Андрущенко, – релігія як одна з перших форм духовно-практичного світу містить в собі вагомий

пласт практичних знань, морального досвіду, ціннісних орієнтацій. Її значення в наші дні зростає» [3, с. 9]. Насторожує лиш те, що у релігійних лідерів відсутня єдина позиція щодо війни.

Релігійні відносини в Збройних Силах України належать до маловивчених проблем української правничої науки. В умовах триваючої російсько-української війни та й до повномасштабного вторгнення РФ в Україну, проводити дослідження у військових формуваннях обумовлювалося об'єктивними потребами національної безпеки і оборони, як однієї з основних функцій держави. Душпастирство в ЗСУ є видом пастирського служіння конфесії, метою якого є духовна опіка та задоволення релігійних потреб військовослужбовців.

Теоретичні засади становлення однієї з основних складових реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців закладалися на багатьох наукових конференціях, круглих столах, форумах, починаючи з перших років проголошення незалежності України в умовах формування парадигми сучасних підходів до становлення права і держави, залучаючи історичні, соціологічні, політичні та філософські знання, що у кінцевому підсумку вилилося у прийняття Закону України «Про службу військового капеланства» від 30 листопада 2021 року № 1915-IX [4]. Закон нормативно врегулював державно-конфесійні взаємини у ЗСУ, згідно з яким душпастирство є видом пастирського служіння конфесії, метою якого є духовна опіка та задоволення релігійних потреб військовослужбовців.

Релігійними відносинами у ЗСУ займалися юристи, політологи, філософи, соціологи, історики П. Робінович, А. Колодний, В. Єленський, В. Лубський, М. Лубська, В. Бондаренко, О. Саган, Б. Вілсон, М. Коханчук, М. Парашевін, Р. Терлецький та інші, науковці центру Разумкова, науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України, комісії державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

У різні роки наукової діяльності проблематиці військового капеланства нами присвячено ряд праць, серед яких «Військове та флотське духовенство в Україні. Період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.» [5], «Демобілізація душпастирів... військове та флотське духовенство в Україні. Період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр.» [6], «Створення і діяльність Комісії у справах військового духовенства в Українській державі (1918 р.)» [4]; виступи на наукових заходах, зокрема, Третій міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового «Практика формування особи військовослужбовця та створення умов успішного виконання військового обов'язку і християнський досвід» (1999 р.) та ін.

В нашому матеріалі торкнемося лише питань релігійно-просвітницької роботи військових капеланів. У Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженому Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [7] стаття 194 у підрозділі 100³ «Видача зброї та боєприпасів військовим капеланам забороняється»; «...військові капелани не можуть бути залучені до чергувань та інших дій, несумісних з їхніми

посадовими обов'язками та статусом священнослужителя» (підрозділ 100⁴).

Закон України «Про службу військового капеланства» від 30 листопада 2021 року регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідування військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворень відповідно до законів України, а також визначає правові та організаційні засади і принципи діяльності Служби військового капеланства. Стаття 2 Закону визначає статус військового капелана як особу «яка у встановленому цим Законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт на проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства)». Наголосимо, що військовими капеланами можуть бути лише офіцери. Стаття 7 п. 2 Закону передбачає що, «обов'язковою умовою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти», необхідність навчання «за спеціальною програмою підготовки військових капеланів» у відповідних навчальних центрах» [4]. Тут принагідно навести встановлені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військових звань» від 4 червня 2020 р., № 680-IX [9]. Змінені військові звання офіцерського складу:

Молодший офіцерський склад	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
Старший офіцерський склад	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу
Вищий офіцерський склад	
бригадний генерал	коммодор
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал
генерал	адмірал

Згідно статті 100² Закону України «Про службу військового капеланства» основними обов'язками душ пастирів визначено:

– здійснювати забезпечення організації та проведення молитов, богослужінь, благословень, урочистих і поминальних заходів та інших

релігійних обрядів і культів, пов'язаних із задоволенням духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей;

– сприяти розвитку особистісних та колективних моральних якостей особового складу;

– популяризувати здоровий спосіб життя серед військовослужбовців, працівників та членів їх сімей;

– ознайомлювати військовослужбовців, працівників та членів їх сімей з основами релігійного вчення;

– виховувати у військовослужбовців, працівників та членів їх сімей толерантне ставлення до людей з іншим світоглядом та релігійними переконаннями;

– налагоджувати взаємодію з представниками релігійних організацій, які здійснюють діяльність у місцях дислокації військових частин, в інтересах задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей;

– брати участь у реабілітації особового складу, який потребує психологічної допомоги;

– консультувати командування з релігійних питань [4].

Вважаємо, що одним з головних завдань сучасної української держави в умовах російсько-української війни, що триває і у післявоєнний час має стати завдання розробки і реалізації власної контрпрограми рашистської денацифікації, яка має ґрунтуватися на вибудованій національній доктрині, принципово новій гуманітарній політиці, культурі та освіті, заснованих на основі україноцентризму, приділенні особливої уваги та громадському сприянні безпеці та обороні країни, формуванні ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави нації. Перспективними напрямками підготовки військових капеланів вважаємо проведення навчання за спеціальними програмами нових наукових спеціальностей «Освітній капелан», «Медичний капелан», внісши відповідні зміни до Класифікатора професії ДК 003:2010, куди вже внесені професійні посади «Священнослужитель», «Військовий священник (капелан)» [10].

До проблем в умовах війни слід віднести можливість контактів військовослужбовців із зарубіжними релігійними організаціями, що може нести відповідну загрозу національній безпеці. Очевидно, змін зазнають підходи до прав людини на фоні різкої мілітаризації, в тому числі, і свідомості населення, обов'язкової військової служби, падіння рівня життя. Нам доведеться жити в умовах нової архітектури міжнародного права у системі якої Україна має залишитися повноправним суб'єктом, політичним гравцем. В реаліях, коли треба опиратися на самих себе, військові капелани мають бути частиною загальнокультурного безпеко-оборонного процесу, завжди стояти на сторожі загальнонаціональних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Релігієзнавчий словник. С. 279.
2. Вільсон Б. (2002). Соціологія релігії. Київ : Акта. С. 34.
3. Кириченко С. (2025, 9 квітня). Розумна освіта: міф чи реальність? *Україна Молода*. 14, 9.
4. Закон України «Про службу військового капеланства». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
5. Військове та флотське духовенство в Україні. Період національно-визвольних змагань 1917-1921 р. (2000). *Людина і світ*, 5, 16-21. (у співавт. з В. І. Ульяновським).
6. Демобілізація душпастирів... військове та флотське духовенство в Україні. Період національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр. (2000, 15 квітня). Народна армія.
7. Створення і діяльність Комісії у справах військового духовенства в Українській державі (1918 р.). (2004). *Пам'ятки України*, 12, 17-34. (у співавт. з О. Г. Луговським).
8. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військових звань» від 4 червня 2020 р., № 680-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-20#Text>
10. Наказ міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.11. 2014 р. № 1361.

*Пархоменко Наталія,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна;*

*Nataliia Parkhomenko,
Doctor of Law, Professor,
Member-cor. NAS of Ukraine,
Head of the Department of the Institute of State and Law
named after V. M. Koretsky NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
nnparkhomenkoo@gmail.com,
ORCID 0000-0002-5870-9261*

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ У ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

THE ROLE OF LEGAL SCIENCE IN THE LAW-MAKING PROCESS

Якщо перефразувати відомий крилатий вислів Ньютона: «Я бачив далі за інших, лише тому, що стояв на плечах велетнів» та адаптувати до теперішньої рефлексії ставлення держави до науки загалом та до юридичної зокрема, вийде одне із визначальних правил або передумов ефективної діяльності будь-якої сучасної держави щодо реалізації завдань та виконання функцій. Зокрема, на наше переконання та з урахуванням світового досвіду державотворення, урахування принципу науковості у діяльності органів державної влади є одним із найважливіших чинників її успішності.

Вагомість зазначеного підтверджується і на конституційному рівні. Зокрема, відповідно до статті 54 Конституції України держава сприяє розвитку науки, а Кабінет Міністрів України, в свою чергу, відповідно до статті 116 уповноважений на розробку і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України. Більш конкретні напрями розвитку таких відносин та правові, організаційні, інституційні механізми передбачені Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Як наслідок реалізації згаданих законодавчих положень наразі в Україні існує мережа науково-дослідних установ, серед яких репрезентовані установи юридичного профілю. Зокрема в системі НАН України функціонує три науково-дослідні інститути, а також окрема галузева Національна академія правових наук України, основним завданням яких є участь у реалізації державної політики у сфері правових досліджень, надання наукових і науково-технічних послуг в сфері права. По суті, це різного роду суспільні відносини, які потребують

правового впливу та можуть бути врегульовані за допомогою норм права. При цьому дві найважливіші та найбільші за обсягом сфери, де можливо прослідкувати зв'язок юридичної науки з практикою державотворення є правотворчість та правореалізація.

Це два є складні за змістом процесом процеси, що включають декілька стадій або етапів, що передбачають долучення наукової спільноти. Зупинимось на правотворчості. Насамперед Законом України «Про правотворчу діяльність» визначено, що правотворча діяльність здійснюється відповідно до принципу науковості; проект нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (*acquis EC*), а також науковій, юридичній (правовій) та іншим експертизам; джерелами інформації та даних, необхідних для оцінки таких нормативно-правових актів, можуть бути наукові дослідження; щодо проектів нормативно-правових актів може проводитися незалежна експертиза експертними організаціями з числа наукових, освітніх закладів, експертами з числа вчених і фахівців. При цьому головною експертною установою з проведення юридичної (правової) експертизи проектів законів визначено Національну академію наук України.

Для врахування наукового результату у правотворчій діяльності Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, зобов'язаний систематично надсилати до Міністерства юстиції України інформацію про наукові узагальнення в галузях права, отримані у процесі наукових досліджень.

Окрім того, відповідно до статті 97, 103, 145, 146, 235 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», до справи законопроекту включаються висновки щодо законопроекту та дані експертиз, інформаційних чи наукових досліджень, виконаних щодо законопроекту; законопроект направляється на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення інформаційного чи наукового дослідження; зареєстровані законопроекти, які мають системний характер для окремих галузей законодавства і необхідність наукового опрацювання яких встановив профільний комітет, направляються для одержання експертних висновків до Національної академії наук України; головний комітет та інші комітети, яким була доручена підготовка до розгляду питання про включення законопроекту до порядку денного сесії та про порядок продовження роботи над ним, готують висновки стосовно того, чи існують сумніви (зокрема у комітеті, науковців, експертів) щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України; щодо доцільності (чи необхідності) направлення законопроекту після включення його до порядку денного сесії на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення наукового пошуку; для участі в парламентських слуханнях у Верховній Раді запрошуються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових установ.

Таким чином науковці-правники залучені на всіх етапах законотворчої діяльності. При цьому з точки зору ефективності такої співпраці важливим є врахування в роботі їх позицій у вигляді висновків наукової експертизи, проектів законів та підзаконних актів. Як відомо щороку науковцями готуються сотні пропозицій та рекомендацій для Парламенту України щодо удосконалення чинного законодавства, втім їх подальша доля залишається маловідомою. Така ситуація загалом деструктивним чином впливає на співпрацю парламентарів з науковцями та потребує модернізації в напрямку посилення ступеню обов'язковості урахування науково-експертних висновків під час підготовки та прийняття законопроекту або внесення до нього змін і доповнень.

Дещо посилити взаємозв'язок юридичної науки та суб'єктів правотворчості має діяльність НАН України, в особі її інституцій юридичного профілю, щодо підготовки Концепції розвитку законодавства України. Згідно із згаданим Законом України «Про правотворчу діяльність» Концепція як прогностичний документ публічної політики має розроблятися науковцями що п'ять років у післявоєнний період та містити певний обґрунтований план розвитку законодавства України.

Загалом Концепція розвитку законодавства України як прогностичний документ публічно-політичного характеру має визначати стратегію дій суб'єктів правотворчості у здійсненні планів, програм, реформ у сфері права та перелік нормативно-правових актів, необхідних для розробки і прийняття в хронологічній послідовності, зберігаючи логіку розвитку відповідної галузі законодавства; пріоритети в соціально-економічному розвитку; узгоджуватися з раніше прийнятими стратегічними документами (програмами, планами, стратегіями, концепціями) державного рівня щодо розвитку окремих сфер суспільних відносин або коригувати їх; передбачати необхідність розробки і прийняття лише об'єктивно зумовлених нормативно-правових актів, уникати зайвого правового впливу, зарегульованості суспільних відносин [1, с. 88].

Вагомим інформаційним джерелом для суб'єктів правотворчості можуть бути підготовлені науковцями-правниками монографічні роботи, матеріали науково-практичних конференцій, різного роду наукових заходів, здійснюваних з актуальних проблем правового регулювання суспільних відносин, викликів, що стоять перед державою та громадянським суспільством. Результати наукового дискурсу зазвичай містять низку прогресивних ідей в сфері права та мають на меті підвищення ефективності правового регулювання.

Слід активізувати практику створення науково-консультативних рад при органах державної влади, залучення науковців до роботи у складі робочих груп, в якості консультантів та експертів з проблем нормотворчої та правотворчої діяльності. Адже існує дуже багато позитивних прикладів роботи науковців в складі робочих груп, комісій з підготовки Конституції України, Цивільного та Господарського кодексів України та ін. в минулому. Наразі як приклад слід згадати активну роботу робочої групи з підготовки проекту Трудового кодексу України, куди залучені провідні фахівці – доктори та кандидати юридичних наук

в галузі трудового права та права соціального захисту з усієї України.

Окремим напрямком впливу науково-дослідних установ юридичного профілю на правотворчий процес є підготовка наукових кадрів через докторантуру та аспірантуру. Результатом такої діяльності, з одного боку є підготовка молодими дослідниками пропозицій до удосконалення чинного законодавства як один з результатів дисертаційного дослідження, з іншого – можливість поповнення кадрового потенціалу Парламенту України за рахунок випускників аспірантури та докторантури.

Втім, пори важливість участі юристів-правників у державотворчих процесах загалом та правотворчому процесі зокрема, «наразі, як і до війни, серед проблем, що характеризують стан сфери науки й технологій в країні, такі: систематичне недофінансування; відсутність координації між центральним органом виконавчої влади, наукою, бізнесом та громадянським суспільством під час вирішення стратегічних питань розвитку наукової сфери; застаріла дослідницька інфраструктура та матеріально-технічна база, для осучаснення якої потрібні значні кошти та визначення стратегії її розвитку; відтік висококваліфікованих кадрів, зокрема молодих науковців; брак дієвих механізмів комерціалізації досліджень, обміну даними та знаннями між наукою, економікою (бізнесом) та суспільством (розв'язання соціальних проблем); несистемність дій у напрямі інтеграції України до Європейського дослідницького простору [2].

Попри це, представники соціогуманітарного напрямку наукових досліджень – юристи постійно здійснюють підготовку та наукову експертизу проектів нормативно-правових актів, покликаних врегулювати суспільні відносини в умовах війни; дослідження в сфері зміцнення національної свідомості, формування стійких ідеологічних наративів, розроблення механізмів захисту освітньої і наукової сфер від пропаганди, зміцнення інформаційної безпеки тощо. Окремим напрямом наукової діяльності є проведення досліджень, пов'язаних з повоєнною відбудовою України. Саме в цьому аспекті важливою є прогностична функція юридичної науки. Зокрема, наукового опрацювання та запровадження правових механізмів потребує формування якісно нової моделі державного механізму, взаємодії державної влади і громадянського суспільства, стратегії розвитку законодавства на найближчу та відділену перспективу, формування та правовий супровід воєнної доктрини України, оборонної стратегії, вибудову міжнародних, в тому числі європейських, відносин, особливо в частині правового забезпечення безпекових блоків та союзів тощо [3, с. 580-582].

Таким чином зазначене свідчить про можливість вагомого впливу юридичної науки на якість системи законодавства та, відповідно її можливість здійснювати ефективний вплив на розвиток суспільних відносин. Втім наразі взаємодія правотворчих органів та наукового середовища потребує удосконалення, створення відповідних організаційних та фінансових механізмів забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н. М. Наукова концепція розвитку законодавства як прогностичний документ публічної політики. *Правова держава*. 2024. Вип. 35. С. 82-94.
2. Імплементация євроінтеграційних реформ у сфері науки й технологій. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. Київ, 15 листопада 2017 року. С. 13. URL : https://drive.google.com/file/d/1DKSjoc_c0SOCCnAmm19p5BByic_04IBF/view?pli=1
3. Пархоменко Н. М. Актуалізація завдань юридичної науки як вимога воєнного часу. *Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 травня 2024 року) : ел. збірник. Київ : Видавництво Людмила, 2024. 845 с.

УДК 349.2:331.1(4)

Прилико Сергій,
доктор юридичних наук, професор
Академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
м. Київ, Україна;

Serhii Prylypko,
Doctor of Law, Professor
Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРУДОВОГО КОДЕКСУ

ON THE DEVELOPMENT AND ADOPTION OF THE EUROPEAN LABOR CODE

В сучасних умовах запровадження науково обґрунтованих новітніх принципів господарювання в економіці будь-якої держави виникає широка низка складних проблем, пов'язаних із правовим регулюванням суспільних відносин, у тому числі проблем власності, організації та здійснення підприємництва, новітніх підходів у здійсненні господарської діяльності, визначення пріоритетних інноваційних шляхів розвитку та застосування найсучасніших технологій, перехід до нанотехнологій відповідно до економічних укладів, використання та розподілу прибутку підприємства (у стому числі і за участю трудового колективу), відносин у податковій сфері, у взаємовідносинах між роботодавцями і працівниками, між роботодавцями та державою тощо.

Слід зазначити, що цивілізація є результатом творчого оволодіння людиною і людством усім оточуючим світом – природою, суспільством, як процесу і результату творчого усвідомлення людської всесвітньої культури,

створення матеріальних і духовних цінностей, які якісно відрізняють одну цивілізацію від іншої. Людина є основним суб'єктом суспільної, цивілізаційної, людської, всесвітньо політичної історії і разом з тим об'єктом впливу на неї усіх цих об'єктивних процесів. Слід зазначити, що створення матеріальних й духовних цінностей, розвиток інноваційних технологій та перехід людства до нових етапів розвитку здійснюється за допомогою плідної й творчої праці, взаємодії працівника, роботодавця й держави, в процесі реалізації міжнародно визнаного й конституційного права на працю, де основною формою є трудовий договір (або трудовий контракт), який є центральним інститутом трудового права.

Попри безліч дискусій, зараз не викликає сумніву теза про те, що право взагалі (і трудове право зокрема) є найбільш впливовим інститутом економічної діяльності у усіх сферах суспільства та держави, існування людського буття тощо. Особливо це знаходить свій прояв в процесі правового регулювання в царині праці, у взаємовідносинах між роботодавцями та працівниками, а також державою, оскільки саме за допомогою праці людина заробляє на життя, створюється економічне підґрунтя щодо існування держави, економічного і духовного розвитку суспільства, інноваційного розвитку людства тощо. Проблема взаємовпливу права і сфери економічних відносин зараз є однією з найважливіших для будь-якої держави. Особливо ця проблематика є значною між працею і капіталом, між роботодавцем та найманим працівником, в процесі функціонування трудових правовідносин, в процесі укладення та визначення змісту трудового договору, в процесі розвитку подальшого розвитку людства.

Однією з тенденцій розвитку права (у тому числі і трудового) в сучасному світі є глобалізація, що є закономірним у сенсі глобалізації усіх соціально-політичних явищ. Постійно здійснюється боротьба тенденцій глобалізму і локалізму правових систем і культур.

Глобалізація світової економіки є явищем досить складним і має певні риси (посиливається інтернаціоналізація господарського життя; між підприємствами різних країн устанавлюються більш тісні зв'язки, поглиблюється спеціалізація виробництва; підприємства відкривають за кодоном філії, представництва, дочірні підприємства; посилюється транснаціональна світова економіка; способом узгодження, переплетіння інтересів є економічна інтеграція держав тощо). Глобалізація спричинила зміни, які підштовхують до пошуку механізмів правового регулювання відносин, що виникають. Завдяки цьому розширюються межі правового простору.

Основними напрямками впливу глобалізації на розвиток права є: ускладнення структури світового правового поля, яка включає правові системи різних якостей; зміна змістовних параметрів концепції трудових й соціально-економічних прав людини, ускладнення їх реалізації; інтернаціоналізація права (у тому числі і трудового права) як процес поглиблення взаємного впливу різних правових систем.

В умовах сьогодення на порядок денний постає складне питання щодо

формування новітньої ідеології сучасного трудового права, системного вдосконалення його окремих інститутів (особливо це стосується найголовнішого інституту – трудового договору та визначення його змісту), принципів його застосування та взаємовідносин між працівником і роботодавцем, методів та засобів правового регулювання у сфері праці, ролі держави та її органів, формування стратегії розвитку трудового права (та окремих його інститутів) тощо. Зазначене свідчить про потребу в узагальненні (в рамках Європейського континенту) підходів в правового регулюванні трудових відносин шляхом кодифікації широкої низки нормативно-правових актів у сфері праці, розробки загальних засад та принципів, окреслення ролі держави й наддержавних інституцій тощо.

Необхідність прийняття Європейського Трудового кодексу (далі – ЄТК) обумовлена глобалізацією економіки та сучасними геополітичними процесами, створенням Європейського Союзу, розширення діяльності транснаціональних корпорацій, міграційними процесами, змінами системи суспільних відносин, що відбуваються на Європейському континенті, у тому числі і зміни безпосередньо пов'язані з відносинами в сфері праці. Виникла величезна низка проблем різної визначеності, що повинні вирішуватись засобами трудового права на підставі законодавства про працю.

Підготовка нового кодифікованого акта у цій сфері пояснюється також тим, що основу трудового законодавства в європейських країнах покладена широка низка нормативно-правових актів, які приймались у різні періоди становлення демократичних засад правового регулювання праці та взаємовідносинами між працівниками роботодавцями та державою на підставі різних культур, правових підходів, релігійних поглядів, цивілізаційних процесів тощо. В деяких країнах існують кодифіковані акти про працю (наприклад, Польща, Франція, Литва), а в широкій низці країн правове регулювання праці здійснюється без Кодексу про працю (наприклад, Німеччина, Велика Британія).

Слід підкреслити, що в Україні, на сьогодні, діє Кодекс Законів про працю, який був прийнятий ще 10 грудня 1971 року і набув чинності з 1 червня 1972 року. Необхідно зазначити, що за останні 15 років було внесено чимало змін і доповнень, зокрема, з 1973 року Верховною Радою було прийнято понад 60 законів про внесення змін до КЗпП, внаслідок цього із 265 статей та преамбули, що містились у першій редакції КЗпП, суттєво змінилися 235 статей кодексу (деякі із них – неодноразово). До трудового законодавства належать також цілий ряд законів з окремих найбільш важливих інститутів трудового права. Значна більшість головних положень цих законодавчих актів вже інкорпоровано до КЗпП шляхом прийняття окремих законів про приведення кодексу у відповідність з цими законами. Характерною особливістю сучасного трудового права є те, що до нього належить значна кількість підзаконних нормативно-правових актів. В них містяться тисячі норм трудового права, при цьому окремі нерідко вступають у суперечність з актами, вищими за юридичною силою рівнем. Крім того, в Україні продовжують застосовуватись деякі

законодавчі акти колишнього Союзу РСР або їх певні положення (деякі же з 1930, 1933, 1974 років). На практиці це ускладнює застосування трудового законодавства, особливо для захисту прав найманого працівника.

Отже, трудове законодавство являє собою суміш правових норм, прийнятих за різних історичних та економічних умов, певна частина яких відповідає вимогам часу, а інша – застаріла і не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини.

Ситуація з законодавчим регулюванням застосування праці на Європейському континенті (в тому числі і в Україні) не може вважатись нормальною. Затримка з реформуванням трудового законодавства, а також «агресивний» до певної міри характер сучасного податкового законодавства об'єктивно призводять до звуження сфери дії законодавства про працю за рахунок застосування для регулювання відносин між роботодавцем та працівником цивільно-правових інструментів, особливо у сфері малого підприємництва.

Крім того потребує уточнення зміст прав та обов'язків різних суб'єктів трудового права з врахуванням сучасних реалій та загальнолюдських Європейських цінностей. В умовах сьогодення зазнав істотних змін комплекс суспільних відносин з участю профспілок, на порядок денний постає питання визначення місця і ролі профспілок в правовому регулюванні праці, принципи їх діяльності тощо. З'явилися нові суб'єкти трудового права в особі організацій роботодавців, а тому необхідно чітко визначити їх роль та місце в сучасних умовах, межі їх взаємодії з профспілками, державою. Стало необхідним систематизувати й розвинути міжнародні принципи і стандарти у сфері праці, що стане підґрунтям послідовного відображення в національному трудовому законодавстві положення міжнародно-правових документів з питань праці, що є обов'язковими для держав Європейського континенту, у тому числі і для України. А також відбиттям актів Європейського Союзу в трудовому законодавстві України, у зв'язку із здійсненням Україною зовнішньополітичного курсу в напрямку європейської інтеграції. За таких умов виникла необхідність у комплексному та взаємопов'язаному вирішенні проблем регулювання трудових відносин, спроба якого може бути здійснена в Європейському трудовому кодексі а також в проекті Трудового кодексу України.

Європейський трудовий кодекс повинен мати на меті визначення основних механізмів реалізації трудових прав і гарантій працівників, створення належних та безпечних умов праці, забезпечення захисту інтересів працівників і роботодавців, держави і суспільства. Також основи взаємодії роботодавців працівників та держави. Необхідно розробити комплексний підхід щодо індивідуальних трудових праввідносин, принципів вирішення індивідуальних і колективних спорів, а також кодифікації і уніфікації законодавчих актів з цих питань.

Крім того, норми Європейського трудового кодексу, повинні бути спрямовані на адаптацію національного трудового законодавства (у тому числі й

України) до Європейської соціальної хартії (переглянутої) і інших міжнародно-правових актів – Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці.

В рамках зазначеного підходу одним з основних завдань є правове регулювання трудових відносин, створення необхідних правових умов для досягнення оптимального узгодження інтересів сторін трудових відносин, межі втручання держави в такі відносини, окреслити повноваження наддержавних органів у цій сфері, напрацювати основні засади правового регулювання трудових відносин, а саме: свободи праці, що включає право на працю, яку кожен вільно обирає або на яку вільно погоджується; заборони примусової праці; заборони дитячої праці; недопущення дискримінації у сфері праці та забезпечення особам, які зазнали такої дискримінації, права на звернення до суду щодо визнання факту дискримінації та її усунення, а також відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дискримінації; забезпечення повної і продуктивної зайнятості працівників та їх захисту від безробіття; забезпечення права працівників і роботодавців на свободу об'єднання для захисту своїх прав та інтересів; поєднання державного і договірної регулювання трудових відносин; рівності прав і можливостей працівників, у тому числі гендерної рівності, шляхом забезпечення єдності та диференціації умов праці; забезпечення працівникам державних гарантій у сфері праці; гарантування працівникам своєчасної та в повному розмірі виплати заробітної плати, що забезпечує достатній життєвий рівень; створення належних, безпечних і здорових умов праці та відпочинку; створення працівникам рівних можливостей щодо їх професійного зростання, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації; забезпечення права працівників на соціальне страхування; гарантування права на розв'язання індивідуальних і колективних трудових спорів, у тому числі забезпечення права працівників на страйк; забезпечення судового захисту трудових прав, честі та гідності учасників трудових відносин; здійснення нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства; сприяння веденню колективних переговорів з метою укладання колективних договорів і угод; захисту від незаконного звільнення; забезпечення права працівників на участь в управлінні юридичною особою роботодавцем у порядку і на умовах, визначених законодавством, колективним договором, колективною угодою, статутом юридичної особи.

Необхідно напрацювати питання щодо недопущення дискримінації у сфері праці. Це означає, що повинна бути заборонена будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні

громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Дискримінація за ознакою статі включає сексуальні домагання, що виражаються у діях сексуального характеру, виражених словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Не може вважатися дискримінацією у сфері праці передбачені законодавством обмеження прав і можливостей або надання переваг працівникам залежно від певних видів робіт, які стосуються віку, рівня освіти, стану здоров'я, статі, інших відповідних обставин, а також необхідності посиленого соціального та правового захисту тощо. Особи, які вважають, що вони зазнали дискримінації у сфері праці, повинні мати право звернутися до суду із заявою про відновлення порушених прав, відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Велике значення в Європейському трудовому кодексі необхідно приділити питанню заборони застосування примусової праці, тобто праці, для якої особа не запропонувала добровільно своїх послуг і виконання якої вимагається від неї під погрозою покарання, застосування насильства тощо, у тому числі: як засобу політичного впливу чи виховання або як засобу покарання за наявність або висловлювання певних політичних поглядів чи ідеологічних переконань; з метою підтримання трудової дисципліни; як методу мобілізації працівників та використання праці для потреб економічного розвитку; як засобу будь-якої дискримінації у сфері праці; як засобу покарання за участь у страйку.

Потребують уточнення й конкретизації права та обов'язки працівників, серед яких в пріоритеті мають бути: право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, та право на припинення трудових відносин; право на рівні можливості та рівне ставлення до нього при вирішенні питання щодо працевлаштування, оплати за працю рівної цінності, професійного зростання або звільнення; право на повагу до його гідності і честі, конфіденційність особистої інформації та їх захист; право на захист від безробіття, на професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації; право неповнолітніх на особливий захист від фізичного та морального ризику у зв'язку з трудовими відносинами; право працюючих жінок на особливий захист материнства; право інвалідів на трудову реабілітацію та професійну адаптацію; право працівників-мігрантів на захист їхніх трудових прав; право працівників із сімейними обов'язками на захист від дискримінації та узгодження в міру можливості їхніх трудових обов'язків із сімейними; право на належні, безпечні і здорові умови праці, включаючи право на отримання інформації щодо умов праці та вимог охорони праці на робочому місці, а також право на відмову від виконання роботи в умовах, що не відповідають вимогам охорони праці; право на

справедливу оплату праці, не нижчу за визначену законом мінімальну заробітну плату, та своєчасну її виплату в повному розмірі; право на належні виробничо-побутові умови, пов'язані з виконанням працівником обов'язків за трудовим договором; право на забезпечення державних гарантій і компенсацій; право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; право на відпочинок; право вимагати від роботодавця дотримання умов трудового законодавства, колективного і трудового договорів; право на об'єднання у професійні спілки; право на участь у веденні колективних переговорів; право на страйк; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну у зв'язку з виконанням трудових обов'язків; право на захист від незаконного звільнення; право на захист своїх трудових прав, у тому числі в суді.

Необхідно в Європейському трудовому кодексі окреслити основні обов'язки працівника, а саме є: особисте і сумлінне виконання своїх обов'язків за трудовим договором; дотримання трудової дисципліни і правил внутрішнього трудового розпорядку виконання встановлених норм праці та завдань роботодавця; дотримання норм з охорони праці; дбайливе ставлення до майна роботодавця; негайне повідомлення роботодавця про загрозу життю та здоров'ю працівників, збереженню їх майна; повідомлення роботодавця про причини відсутності на роботі; повагу честі, гідності та інших особистих немайнових прав роботодавця; відшкодування шкоди, заподіяної майну роботодавця винними діями під час виконання трудових обов'язків; нерозголошення державної чи комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації.

Дуже важливим є питання встановлення вимог до працівників з дотриманням засад щодо недопущення дискримінації у сфері праці. Ці вимоги можуть стосуватися наявності у працівника відповідної освіти, професійної підготовки, досвіду трудової діяльності, віку тощо. Роботодавці можуть встановлювати вимоги, що не суперечать законодавству та безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю працівника.

В новому Європейському трудовому кодексі необхідно чітко визначити правовий статус роботодавця, його правосуб'єктність, визначити основні права та обов'язки, окреслити питання правонаступництва тощо. Повноваження юридичної особи як роботодавця реалізуються її органами та посадовими особами відповідно до законодавства, її установчих документів та нормативних актів.

Одним з основних завдань Європейському трудовому кодексі є уніфіковане визначення поняття трудового договору як угоди між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується особисто виконувати роботу (трудова функція), визначену цією угодою, з додержанням трудового законодавства, колективних договорів і угод, правил внутрішнього трудового розпорядку під керівництвом та контролем роботодавця, а роботодавець – надати працівникові роботу за цією угодою, забезпечувати належні, безпечні та здорові умови праці, належні санітарно-побутові умови та своєчасно і в повному обсязі виплачувати заробітну плату.

Також в Європейському трудовому кодексі необхідно визначити поняття трудової функція працівника, підстави розірвання трудового договору та порядок припинення трудових відносин, зазначити питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності працівника і роботодавця.

Відтак, прийняття Європейського Трудового кодексу допоможе визначити основні засади й забезпечити правове регулювання трудових правовідносин, дотримання міжнародних гарантій трудових прав працюючих, усунення існуючих неузгодженостей між законодавчими актами у сфері праці, а також буде сприяти подальшому розвитку соціального діалогу всіх учасників трудових і пов'язаних з ними правовідносин. Крім того єдиний підхід правового регулювання трудових відносин сприятиме запобіганню корупції в сфері праці, сприятиме розвитку інновацій тощо.

УДК 378.09/3:34-051]:001.6

*Бобровник Світлана,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна;*

*Svitlana Bobrovnyk,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Theory and History of State and Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine,
bobrovnyk.sv@gmail.com,
ORCID 0000-0002-9225-8871*

РОЛЬ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ НАУКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ ЮРИСТА

THE ROLE OF GENERAL THEORETICAL SCIENCE IN THE FORMATION OF A LAWYER'S PROFESSIONAL KNOWLEDGE

В системі юридичних наук теорія держави і права завжди займала важливе місце, виконуючи академічну та прагматичну роль. Актуальною на сьогодні є не лише проблема оптимального поєднання сучасного державно-правового знання з традиційним, а і переоцінка доктринальних поглядів та політико-ідеологічних цінностей, обумовлених сучасним етапом розвитку правової системи.

Особливим є значення теорії для формування професійних юристів, адже її фундаментальна роль та вплив на розвиток галузевих юридичних наук

забезпечують уявлення про сутність, природу, функціональне призначення та напрямки розвитку і вдосконалення державно-правового впливу на суспільство.

Зупинимось на деяких аспектах розвитку загальнотеоретичної науки в аспекті їх значимості для сучасної юридичної освіти.

Зміни предметного і методологічного характеру обумовлюють зміни функціонального призначення загальнотеоретичної науки, що полягають у зміні парадигми функцій теорії, їх спрямуванні на з'ясування соціального призначення державно-правових категорій, збільшенні значення методологічної функції теорії та її ролі як засобу формування професійних знань.

За незмінності класичного підходу до сприйняття *загальних закономірностей виникнення, функціонування та розвитку держави* права як основи предмету теорії права та держави, важливого значення в процесі виокремлення цих закономірностей належить теоріям, поглядам і концепціям, які відображають досягнення правової доктрини, динамічні процеси суспільного розвитку та видозміни державно-правових явищ. Рівень розвитку суспільства, конкретно-історичні умови його функціонування; ступінь розвитку суспільної свідомості, культури та ідеології; відкритість соціальної системи для демократичних інституцій змінюють уявлення про державу і право, характер їх взаємозалежності та взаємодії, їх місце і роль в житті сучасного суспільства та значення у забезпеченні природних прав і свобод людини.

Функціональне призначення загальнотеоретичної науки змінюється під впливом системи об'єктивних і суб'єктивних факторів. Функції теорії права можуть бути визначені як напрямки науково-пізнавальної та навчальної діяльності, що характеризують сутність, зміст та призначення теорії як суспільної, юридичної, загальнотеоретичної науки. В системі функцій теорії розрізняють загальні функції, притаманні всім суспільним наукам і юридичним як їх різновиду та спеціальні функції теорії права, що відображають специфіку її предмета та наукового статусу. Зміни парадигми функціонального призначення теорії полягають у дослідженні держави і права як партнерів суспільства і особи, як засобів реалізації загальносоціальних функцій та гарантування верховенства права.

Важливим напрямком досліджень є їх *антропологічне спрямування*. Одним із напрямків антропологічного розвитку права є відображення ролі людини у сучасному правопізнанні. Принагідно зазначити, що сучасна юридична наука акцентує увагу на таких типах правопізнання як природно-правовий, позитивізм, соціологічний і абсолютно новітній, який має назву антрополого-комунікативний. Визначимо, яким саме чином ці типи в сучасній інтерпретації пов'язані з людським виміром.

Сучасна наука визначає потребу у формуванні наукового підходу до правопізнання, який би міг органічно інтегрувати феномен людини та формально-логічний підхід, які реалізуються в межах правового упорядкування та впливу. Можливо виокремити декілька чинників, що зумовлюють необхідність антропологічного правопізнання. По-перше, необхідність

модернізації моделі взаємовідносин «суспільство-держава-людина», де повинно прийти усвідомлення їх партнерської взаємодії в процесі функціонування в людському середовищі та вирішення спільних завдань. По-друге, необхідність модернізації правового забезпечення людської комунікації на засадах правового компромісу та стимулювання. По-третє, важливість синтезу індивідуального та соціального аспектів права. Індивідуальне забезпечується антропологічним аспектом права шляхом відображення орієнтаційної та духовної складових суб'єкта, а соціальне завдяки усвідомленню правової взаємодії цих суб'єктів. По-четверте, біполярність соціального буття, що пов'язується із наявністю правомірного та протиправного; конфліктного і компромісного обумовлює необхідність пізнання індивідуальних чинників, що впливають на поведінку суб'єкта та її динаміку.

Становлення сучасної правової системи зумовлює необхідність вирішення значного кола проблем, подолання яких забезпечить необхідні умови формування в Україні правової системи, націленої на гарантування та захист прав людини. Одним із таких завдань, що має як наукове, так і практичне значення, є *забезпечення непротиворічності системи законодавства* як необхідної складової, нормативної основи правової системи. Як відомо, непротиворічність законодавства досягається багатьма шляхами. Основними з них, на нашу думку, є:

- відповідність законодавства об'єктивним умовам життєдіяльності суспільства;
- узгодженість актів вищої юридичної сили;
- конкретизація законодавчих актів підзаконними;
- відповідність форми та змісту акта;
- чітка ієрархічна підпорядкованість актів як у межах системи законодавства, так і в межах його галузі;
- визначення найоптимальніших шляхів співвідношення системи права та системи законодавства;
- чітке визначення ознак системності законодавства та співвідношення його основних структур;
- визначення шляхів оптимізації законодавства та його гармонізації з нормами та принципами міжнародного права;
- визначення найоптимальніших форм систематизації як діяльності, основною метою якої є забезпечення узгодженості та непротиворічності законодавства як системного утворення.

Дослідження означених вище проблем на доктринальному рівні сприятиме не лише розвитку та вдосконаленню загальнотеоретичної науки, і а формуванню солідної наукової основи здійснюваних реформ та підготовці професійних правничих кадрів.

*Сергійчук Володимир,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії світового українства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна;*

*Volodymyr Serhiichuk,
Doctor of Historical Sciences, professor,
Head of the Department of History of World Ukrainians
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine*

ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932-33 РР. У ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

ASSESSMENT OF THE PROBLEMS OF THE HOLODOMOR-GENOCIDE OF 1932-33. IN HISTORICAL AND LEGAL STUDIES

Страшний Голодомор, який заіснував в Україні вже з весни 1932 року, старанно приховувався владою СРСР. Наприклад, восени 1933-го Деражнянський райпартком (тепер терени Хмельниччини. – В. С.) ще вночі погнав редактора «районки» Льва Славіна по селах навздогін за листоношами, щоб вилучити у них свіжий номер газети. А конфіскували його за те, що там з'явилося слово про голод: «село вигибає, гине і худоба, бо нікому й нічим кормить...» [1].

Слів про голод не згадувалося і в інформаційних повідомленнях за межі радянського союзу, оскільки Москва строго контролювала навіть акредитованих там зарубіжних кореспондентів. Лише окремі з них наважувалися передавати на Захід правду, зокрема, такі, як англійський журналіст Гарет Джонс. Бо увінчаний престижною Пулітцерівською премією кореспондент «Нью-Йорк таймс» у Москві Волтер Дюранті брехав на замовлення сталіна.

На весь голос тоді могли говорити про Голодомор лише українці за кордоном. Так, коли навесні 1933 до США надійшли уточнені жахливі звістки про трагедію в Україні, то Союз українок Америки, який тоді очолювала Олена Лотоцька, скликав у Нью-Йорку інформаційне віче [2, с. 44]. На початку серпня 1933 на конгресі студентів-католиків у Люксембурзі українська делегація проінформувала членів цього зібрання про «страшну трагедію України під більшовицьким ігом і запросила всіх на спеціальну панихиду за жертвами голодомору. У Брюсселі 15 серпня 1933 року засновано «Комітет допомоги голодуючим Великої України і Кубані».

Повірений у справах СРСР у Польщі Подольський повідомляв, що Українське національно-демократичне об'єднання – УНДО, що діяло на

окупованих поляками західноукраїнських землях, вже восени 1933 року висувало ідею проголошення якогось дня днем національного трауру й допомоги братам на Великій Україні. В той день кожний українець має постити і цим наочно наголосити своє співчуття з нещасними жертвами червоного російського окупанта.

Крім того, кожний українець на Заході мав би підтримати голодних братів пожертвою. «А якби московський уряд зі своєї жорстокості не дозволив передачу зібраного продовольства, – наголошувалося в заклику цієї організації, – то в силу самого факту це було б важким звинуваченням червоної Москви, а ми водночас мали б перед історією чисту совість, що виконали свій національний обов'язок» [3].

Продовжували свої протесні акції і українці за океаном. Так, об'єднання українських організацій в Америці 3 листопада 1933 року виступило з протестом проти визнання СРСР, оголосило листопад місяцем протесту, а неділю, 19 листопада, – «Днем національного трауру і молитви за українську націю в СРСР».

Тимчасом 12 листопада Головна управа СУА скликала в Нью-Йорку збори своїх відділів, на яких створено «Комітет негайної допомоги голодуючій Україні». Він уже наступного дня вислав меморандуми й листи в справі українського голодомору до Президента США Рузвельта, його дружини Елеонори, Американського Червоного Хреста і Міжнародного Червоного Хреста, в яких «подано вісти про страшні відносини, існуючі на Україні (під московським заборолом) і свідоцтва наочних свідків про застрашуючу смертельність українського населення з голоду та браку лікарської опіки» [4, с. 7].

Однак жодних реальних кроків для осудження московських злочинців західний світ не здійснив, навпаки, всіляко зав'язував з ними контакти. Лише в роки Другої світової війни, коли гітлерівці на певний час окупували терени України, тут змогли згадати і вшанувати невинно убієнних страшним Голодомором. У багатьох селах з'явилися хрести на братських могилах, відроджена православна церква лише тепер відспівувала померлих десять років тому. Саме тоді в українських газетах появилися спогади про чорні дні 1932-1933 років, окремі автори спробували проаналізувати ймовірну кількість втрат нашого селянства.

Але як тільки російські більшовики принесли на українські землі нове «визволення», згадка про цю трагедію знову стала прирівнюватися до найтяжчих злочинів перед «найгуманнішою в світі владою». Відтепер широкомасштабні втрати інших народів у період Другої світової війни затьмарили українські під час Голодомору-геноциду 1932-1933 років і поступово західний світ почав забути про нашу трагедію, бо його зачіпали власне свої інтереси.

“Вирвавшись з «сталінського раю», – писав М. Вербицький, – ми цікавилися: чи знав Захід про те, що Москва, вириваючи з рота хліб, намагається досягнути дві мети: внутрі вирішити питання «ХТО КОГО», себто зломити

спротив українського селянства проти примусової колективізації; назовні – конкурувати на світовому ринку за демпінговими цінами, з політичною метою поглибити економічну кризу «капіталістичного світу» і викликати світову комуністичну революцію.

Пересічна людина Заходу здвигувала плечима, а наші емігранти відповідали, що чутки про це доходили і коротко містилися в пресі, десь на невидних місцях, дрібненьким петитом. Світ удавав, що нічого не помічає, себто: помічати не хотів» [5, с. 5].

Тож тільки ті українці, які вижили, могли оплакувати численні жертви своїх родичів без розголошення й українська діаспора у вільному світі...

Водночас саме тоді з'явилася надія на визнання світом Голодомору 1932-1933 років злочином проти української нації, оскільки ще 1944 року американський правник польсько-єврейського походження Рафаель Лемкін у своїй книзі, присвяченій пануванню «осі Берлін – Рим» в окупованій Європі, окреслюючи гітлерівські злочини щодо цивільного населення, вимагав міжнародного засудження їх, уживаючи при цьому термін «геноцид» (genocide). Перша частина цього складного слова – genos – з грецької означає расу чи народ, а друга частина – side з латинської (caedere) – мордувати. Отже, це слово позначало процес мордування або винищення цілого народу чи релігійної, расової групи.

До речі, Лемкін, ще 1933 року на міжнародній правничій конференції пропонував розглядати замах на життя цілих національних чи релігійних груп як порушення міжнародного права й який би мав відповідно каратися. Тоді цей проект було відкинуто. І лише після страхіть Другої світової до Лемкіна почали прислухатися. У підготовленому ним у 1947 році проекті Конвенції про запобігання злочинів проти людськості, який невдовзі прийняла ООН, наголошувалося, як повідомляла газета «Українські вісті», що «поняття винародовлення – не вистарчальне, бо воно позбавлене елементу біологічного нищення, а такі слова, як германізація не дають уяви про цілковите винищення. «Дженосайд» (genocide) же є синхронізованим замахом на життя підкорених народів, що охоплює такі шляхи чи способи: 1) політичний – через накидання народам уряду з волі й вибору окупанта; 2) суспільний – через піддрив суспільної організації і внутрішніх зв'язків у підкореному народі; 3) культурний – через закриття і заборону культурно-освітніх закладів і установ; 4) господарський – через перенесення матеріальних ресурсів і власності в руки нових панів; 5) релігійний – через унеможливлення церкві духової опіки і провадження народу; 6) біологічний – через систематизовану політику винародовлення; 7) фізичний – через брутально суцільне мордування; 8) моральний – через поширення порнографії і алкоголю».

Якраз узявши до уваги пропозиції Рафаеля Лемкіна, Демократичне об'єднання бувших репресованих українців з-під советів (ДОБРУС), готуючись до відзначення 20-річчя Голодомору, на початку лютого 1953 року зробило заяву: «голод на Україні 1931-1933 років, що його штучно організувала

більшевицька влада і цим оголосила українським селянам голодову війну, є одним з найяскравіших фактів народовбивства (геноциду) Москви над Україною» [6].

Після цього на сторінках «Українських вістей» регулярно з'являються добірки матеріалів про Голодомор під загальною рубрикою «Нагадаймо ще вільному світові про московський геноцид» [7].

До акцій вшанування жертв Голодомору американські українці запросили і Рафаеля Лемкіна, і людина, яка уперше вжила термін «геноцид», зазначала, що «між 1926 і 1939 роками частка українців в населенні України знизилася з 80 до 73 відсотків. Внаслідок голоду і депортації українське населення зменшилося в абсолютних числах з 23,2 мільйона до 19,16 мільйона, тоді як неукраїнське населення зросло на 5,6 мільйона. Якщо взяти до уваги, що колись Україна мала найбільший рівень приросту населення в Європі, приблизно 800 тисяч річно, то можна легко побачити, що російська політика досягла свого» [8, с. 41].

Виступаючи на багатолюдній протестаційній маніфестації у Нью-Йорку восени 1953 року, він заявив, що «вбивство одної нації означало б убивство людства. Проте він висловив тверде переконання і упевненість, що Москві не пощастить завершити злочину над українським народом та що той нарід досягне своєї мети – вільного життя в своїй незалежній державі, до якої він так героїчно змагає», додавши: «Ще не вмерла Україна» [9].

Після цього українська діаспора спробувала добитися створення Міжнародного карного суду, який би розглянув злочини Москви проти українського народу, виходячи із запропонованої Лемкіним Конвенції ООН «Про запобігання і покарання злочину геноциду». Однак жодні заходи в цьому плані не вдалися, оскільки представники СРСР спільно з делегацією УРСР на засіданні Генеральної Асамблеї ООН торпедували ухвалу такого рішення.

Однак українська еміграція з цим не змирилася. Вона продовжувала звертати увагу вільного світу на етноцид рідного народу. Скажімо, 23 вересня 1973 року Нью-йоркський відділ Українського Конгресового Комітету Америки організував у центрі міста велику демонстрацію в пам'ять жертв Голодомору в Україні в 1932-1933 роках. Подібні маніфестації відбувалися на Заході скрізь, де мешкали українці.

Асоціація жінок на захист чотирьох свобод в Україні в тому ж році подала петицію на розгляд Міжнародного суду в Гаазі як захід по відзначенню 40-річчя голоду в Україні. Стверджуючи про «неправомірність нинішнього уряду Української РСР представляти народ України», ті 5000 американців українського походження, котрі підписали петицію, заявляли, що «48-мільйонний український народ має право подати свій голос у Міжнародному суді», а тому вони просили «розглянути цю справу та вжити заходів до того, щоб привернути увагу світової громадськості і Організації Об'єднаних Націй до викладених у петиції фактів...» [10].

Однак ця акція не дала бажаного результату. Навпаки, в справі голодомору 1932-1933 років Москва намагалася й далі перекладати все із хворої

голови на здорову. Особливо це було помітно напередодні відзначення українською еміграцією в 1983 році 50-річчя великої трагедії.

За тих обставин, коли в 1983 році СРСР продовжував знущально над пам'яттю невинно убієнних голодом заперечувати факт цього злочину, українська діаспора за океаном узяла на себе місію відкрити правду перед усім світом про найбільшу трагедію рідного народу. Зокрема, очільник організації «Американці в обороні людських прав в Україні» Ігор Ольшанівський, вивчивши архіви комісії Конгресу США з Голокосту, запропонував створити аналогічну комісію і щодо розслідування голодомору в Україні. Виконавчим директором комісії був призначений науковець Українського інституту Гарвардського університету Джим Мейс. Той, хто в результаті кількарічної титанічної праці зуміє довести західному світові, що український народ справді зазнав небаченого ще в історії геноциду.

Не сиділи склавши руки й українці Канади. Торонтський адвокат українського походження Володимир-Юрій Данилів, який для себе вирішив, що українські правники на еміграції вже зайняли відповідні становища в державах їхнього поселення, вважав, що тепер є реальним братися за створення Міжнародного трибуналу над організаторами голодомору в Україні в 1932-1933 роках, про що він мріяв про це ще з часів Нюрнберзького трибуналу, коли навчався в університеті Інсбруку в Австрії.

Тож восени 1983 року, коли наша діаспора готувалася до відзначення 50-річчя великої трагедії, він у листі до членів Секретаріату Світового Конгресу вільних українців писав: «Я турбуюся тим, що може статися так: наше духовенство відправить панахиду на великій маніфестації в «Мейпел Ліф Гарденс» у Торонто, виголосять патріотичні промови про голод або голодову облогу й на тому все скінчиться. Московські злочинці радітимуть, що й тим разом, ми не зуміли відкрити перед світом їхнього колосального злочину супроти українського народу. Вони й далі безкарно зможуть продовжувати їхні злочини не тільки в Україні, але також в інших окупованих ними країнах і в цей самий час безлично голосити, що вони «всім пригнобленим і бідним руку подають» [11, с. 37].

Багато членів Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців підтримали ідею В.-Ю. Даниліва, називаючи цей проект знаменитим. Але були голоси між колегами-адвокатами про те, що його плани «не є до зреалізованя: мовляв, де ти знайдеш поважних юристів світу, які погодяться служити на цьому трибуналі, – вони на це не підуть, бо можуть вважати це могутньою провокацією або авантюрою проти Сов. Союзу...»

Так, Радянського Союзу тоді ще боялися, а тому деякі юристи, зокрема й українці, готові були захищати негрів в Африці, але підняти голос проти Москви... Немаловажним було і питання коштів на проведення Міжнародного трибуналу. Де взяти мільйони доларів?

Попри ці сумніви Володимир-Юрій Данилів запропонував на IV Конгресі СКВУ в грудні 1983 року резолюцію «про створення окремої Комісії, для

покликання окремого міжнародного трибуналу з метою розглянути злочин голодомору і всіх інших злочинів проти українського народу в Україні».

Згідно з резолюцією Конгресу СКВУ в квітні 1984 року його Президія призначила Комісію для справ Окремого Міжнародного Трибуналу, яку очолив Ігнатій Білинський з Нью-Йорку. Після консультацій з найкращими українськими юристами й політологами В.-Ю. Данилів 26 березня 1986 року передав Президії СКВУ свій проєкт діяльності майбутньої Комісії Трибуналу. В цьому документі він детально розписав усі необхідні передумови створення цього органу, посилаючись на норми міжнародного права та Конвенцію Об'єднаних Націй „Про запобігання й карання злочину геноциду”, яка увійшла в силу в грудні 1948 року після її ратифікування необхідною кількістю держав-членів ООН, включно із СРСР.

У підготовці цього міжнародного процесу над організаторами Голодомору – геноциду в Україні важлива роль належить і таким відомим правникам української діаспори в Північній Америці, як Богдан Футей, Аскольд Лозинський. Мирослав Смородський, Володимир Атанас, Іван Сопінка, Павло Чумак, а також Симону Кальбі, який був протокольним секретарем Комісії.

Після узгодження статуту й процедури роботи Міжнародна Комісія призначила перші слухання на травень 1988 року. 23 травня 1988 року в Брюсселі професор Джекоб Сандберг урочисто відкрив першу сесію, підкресливши при цьому історичне значення діяльності Міжнародної комісії для розкриття перед світовим співтовариством трагедії голодомору в Україні, його причин і наслідків для нашого народу та встановлення відповідальності за цей злочин. Світ довго мовчав про цей голод, підкреслив професор Сандберг, але останнім часом з'являються в західних країнах спеціальні книги і статті на цю тему, що змушує навіть Радянський Союз говорити з цього приводу.

Відбуті сесії Міжнародної комісії цілком виправдали ентузіазм і послідовну працю її організаторів, оскільки вона розглядала Голодомор в Україні в площині норм міжнародного права, що мало становити юридичну базу для засудження відповідальних за організацію цього злочину. Природно, це дуже добре розуміли в Москві, а тому там розпочали акції щодо знеславлювання Міжнародної комісії та українців, які підтримували її діяльність.

Петиціями київських науковців Москва намагалася вплинути на професора Джекоба Сандберга: 14 жовтня 1988 року четверо юристів та істориків (Борис Бабій, Володимир Денисов, Іван Курас і Станіслав Кульчицький) через ЦК компартії України відправили протест на його адресу, в якому, зокрема, наголошували, що «розслідування, яке проводить комісія, навряд чи може бути віднесене до суто правових дій. Воно швидше має політичний характер і є співучастю в цілеспрямованій ідеологічній акції. Такі дії несумісні з принципами об'єктивного дослідження і навряд чи можуть прояснити істину. Тому вони не можуть не викликати недовіри й протесту» [12, с. 6-9].

Але час уже був такий, що подібні петиції не мали ніякого впливу і

31 жовтня 1988 року в Нью-Йорку в готелі «Юнайтед Нейшенс Плаза», якраз навпроти місії ООН, Підготовча Комісія СКВУ організувала відкриття і провадження ще однієї сесії Міжнародної Комісії, яка відбулася з дотриманням процедури міжнародного карного права.

З огляду на відмову уряду СРСР надати документи, Комісія змушена була для визначення втрат населення звернутися до матеріалів переписів, що відбувалися у Радянському Союзі в 1926 і 1939 роках. Картина навіть відкритих більшовиками статистичних матеріалів виявилася вражаючою: за вказаний період населення СРСР збільшилося на 16 відсотків, РРФСР – на 28, БРСР – на 11,2, а в УРСР за цей період кількість жителів зменшилася на 9,9 відсотка.

Більшість Комісії погодилася, що відповідальність за голод з усією певністю лежить на владі Радянського Союзу, і не має сумніву, що голод витворився і поширився як наслідок заходів, здійснених владою. І незалежно від ролі, яку виконували місцеві власті у переведенні в життя цих заходів, для більшості Комісії було «очевидним, що в основі всю відповідальність за це несе центральна влада» [13, с. 182].

Такий висновок зробили кращі юристи всього світу. І тільки після того в Україні офіційно заговорили про штучний голод, який забрав життя мільйонів безневинних людей. Але 1988 року в Україні ще панував комуністичний режим, який продовжував діяти за вказівками москви щодо приховування справжніх масштабів Голодомору-геноциду 1932-1933 років. Тож не випадково в першому оприлюдненому на загальне дослідженні професора Станіслава Кульчицького в січні 1988 року поширюється для англомовних читачів пропагандистська концепція москви про так званий «всесоюзний голод»: «Добре відомо, що від голоду в ті роки не меншою мірою потерпіли різні райони країни – Північний Кавказ із Прикубанню, Поволжя, Казахстан, Західний Сибір, Південний Урал».

Коли ж необхідно було обґрунтувати спущену з москви цифру втрат українців у 3,5 мільйона осіб, то він узявся й за це. У 1989 році в своїй брошурі він, зокрема, пояснює, як у нього виходить дозволена кремлем цифра: «Щоб вирахувати орієнтовну цифру втрат, необхідно мати дані про природний приріст за 1933-1936 рр. У нас є звітні дані лише за 1935 рр. – 420 тисяч, а також наближені до звітних – за 1936 р. – 543 тисячі (перші три квартали – звіт, останній квартал – очікуваний результат). Для реконструкції гіпотетичного природного приросту за 1933 рік (якого насправді не було) та ймовірного приросту за 1934 р., скористаємося опублікованими у 1927 р. прогнозними оцінками українського демографа А. П. Хоменка. Скорегувавши їх за рівнем реальних даних 1935 р., одержимо природний приріст для 1933 р. – 415 тисяч і для 1934 р. – 418 тисяч чоловік. Додаючи загальну цифру природного приросту за 1933 – 1936 рр. (1787 тисяч) до фактичного дефіциту відносно початку 1933 р. (кількість населення станом на 1 січня 1933 року документи рахують у 31.901,4 тисячі осіб. – В. С.), який вказує перепис 1937 р. (1744 тисячі), одержуємо демографічні втрати в розмірі 3.531 тисяча чоловік» [14, с. 47].

Оскільки фактично ніхто більше в ті роки не займався підрахунком жертв

Голодомору-геноциду, то професор Кульчицький узяв на себе цю місію й продовжував її просувати вже і після проголошення незалежності України. Незважаючи і на те, що 7 листопада 2003 року на 58-й сесії ООН була прийнята Спільна заява з нагоди 70-х роковин Великого Голоду 1932-1933 років в Україні (Голодомору), яку підписали 65 країн світу, в тому числі і російська федерація. В ній вказано, що «Великий Голод в Україні (Голодомор) забрав життя від 7 до 10 мільйонів невинних жертв, став національною трагедією всього українського народу» [15, с. 570].

Але в 2006 році, ще до ухвали Верховною Радою України Закону «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», яким цей злочин визнано геноцидом українського народу, професор Кульчицький дав інтерв'ю, де визнав, що «Голодомор забрав життя від семи до десяти мільйонів українців – 25 тисяч чоловік помирали щодня з голоду» [16, с. 6].

Очевидно, таке твердження професора Кульчицького справило враження на інших дослідників. Відтак учасники Круглого столу «Голодомор-1932-1933 років в Україні як злочин геноциду» професор Володимир Василенко, доктор права Мирослава Антонович і заступниця голови Союзу українок Галина Ольховська 31 січня 2008 року закликали Генеральну Прокуратуру України «порушити кримінальну справу за фактом злочину Голодомору на підставі закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», статті 442 Кримінального Кодексу України та статей 94, 97 та 112 (частина 3) Кримінально-процесуального Кодексу України» [17, с. 73].

Через рік, 28 січня 2009 року, заступник голови Служби безпеки України Микола Герасименко направив до Генеральної Прокуратури України досліджені в правовому плані матеріали в двох томах про геноцид українського народу під час Голодомору 1932-1933 років [17, с. 75-76].

Уважно вивчивши представлені матеріали, 21 травня 2009 року Генеральна Прокуратура передала СБУ для подальшої перевірки та прийняття рішення щодо різних матеріалів про Голодомор у 25 томах, які необхідні було оцінити з правового боку. Оскільки призначена після цього судово-демографічна експертиза, через вузьке коло поставлених питань, не вирішувала необхідний спектр питань, який дає можливість надати правову оцінку діям певних осіб, то у вересні того ж року виконувач обов'язків начальника управління Генеральної Прокуратури України С. Денисенко вказав на необхідність провести комплексну судову експертизу, без чого неможливо ухвалити в справі законне рішення [17, с. 81].

Генеральна прокуратура України, до речі, тоді прямо наголошувала в своїх вказівках слідству на тому, що на вирішення комплексної експертизи треба «поставити коло питань щодо кількості населення до і після Голодомору, стану економіки УРСР, розвитку засобів виробництва та форм господарювання, урожайності, наявності продовольства, експорту зерна та продовольства за межі УРСР, впливу партійно-радянського керівництва на розвиток економіки, стан управління нею, чи було населення УРСР внаслідок управлінських дій і їхнього

виконання позбавлено продовольства, стану охорони здоров'я, народжуваності, причин смертності населення, чи мав місце, виходячи з економічного, політичного, соціального стану УРСР та охорони у 1932-1933 роках факт геноциду, чи були дії партійно-радянського керівництва спрямовані на його вчинення, конкретно, якими особами вони вчинені та наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями конкретних осіб та голодомором, чи підпадають ці дії під ч. 1 ст. 442 КК України» [17, с. 82].

При цьому зазналося, що помилка слідчого була в тому, що проведення експертизи доручалося Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ, тобто установі, яка взагалі не повинна цим займатися. Демографічні методи та методика не стосуються питань розкриття злочинів та їх наслідків» [17, с. 309].

Крім того, слідчий у 2009 році під час досудового розслідування також не врахував, що начальник УНГО УСРР О. Асаткін обрахував дефіцит населення УСРР у 7 млн 100 тисяч осіб, що по суті підтверджувалося дослідженнями відомих українських демографів Михайла Птухи (6 млн 700 тисяч) і Арсена Хоменка (7 млн) і московського М. Курмана (8 млн). Відтак неспівпадіння даних Інституту демографії (3 млн 941 тис.) з першоджерелами є очевидним та свідчило про недостовірність висновку демографів [17, с. 309].

Ці помилки виправлялися вже в ході другого досудового розслідування СБУ, яке провадилося за заявою генерального директора Національного музею Голодомору-геноциду України О. Стасюк з 2019 року. Нові результати у формі судових експертиз щодо знищення комуністичним режимом 10,5 млн українців, з них понад 4 млн дітей, були представлені у вересні 2021 року на Міжнародній науковій конференції в Києві [17, с. 479].

Вказані результати одержані на основі первинних документів вітчизняних архівів і завдяки сучасним методикам підрахунку жертв геноцидних акцій, які були застосовані московським режимом щодо українців у 1932-1933 роках.

Список використаних джерел:

1. Подільські вісті (Хмельницький). 1992. 8 жовтня.
2. Ювілейна книжка Союзу українок Америки. Видана з нагоди 15-тих роковин його заснування. 1925-1940. Нью Йорк, 1941.
3. (Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6204. Арк. 3).
4. Наше життя (Нью – Йорк). 2003. Ч. 11.
5. Вербицький М. Найбільший злочин Кремля. Запланований штучний голод в Україні 1932 – 1933 років. Лондон, 1952.
6. цит. за: Українські вісті (Новий Ульм). 1953. 8 лютого.
7. Українські вісті (Новий Ульм). 1953. 31 травня.
8. цит. за: Рафаель Лемкін. Радянський геноцид в Україні. Київ, 2009. С. 41.
9. Українські вісті (Новий Ульм). 1953. 22 жовтня. ЦДАГОУ: Ф.1. Оп. 25. Спр. 920. Арк. 97.

10. цит. за: Душею завжди з Україною. Пропам'ятний збірник на пошану українського правника та політолога Володимира-Юрія Даниліва. Київ – Торонто, 2003.
11. цит. за: Сергійчук В. Три документи вічної ганьби. Вишгород, 2023.
12. цит. за: Душею завжди з Україною.
13. Кульчицький С. 1933: трагедія голоду. Київ : Знання, 1989.
14. Геноцид українців. 1932 – 1933. За матеріалами досудових розслідувань. Видання II, доповнене. Київ – Харків : Прапор, 2022.
15. Українець в Іспанії. 2006. Ч. 1.
16. Геноцид українців. 1932 – 1933.

УДК 341

*Лозинський Аскольд,
американський юрист українського походження
з науковим ступенем Доктор права;*

*Askold Lozynskij,
American attorney at law
of Ukrainian background,
Juris Doctor*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО У СТАНІ ВИПРОБУВАННЯ

INTERNATIONAL LAW UNDER DEVELOPMENT AND TRIAL

Незважаючи як історики, юристи, політики чи інші, так звані, експерти датують міжнародне право, здорово думаючи, ця галузь влаштувалась фактично щойно у ХХ столітті і сьогодні і сто років пізніше знаходиться у стадії випробування. Це досить різке твердження, бо відносини між державами чи суверенами датується далеко довше, а також були заключенні різні конвенції (наприклад перша Женевська ще 1864 року) про трактування поранених або хворих вояків у час війни. Є наука, яка вказує на такі нісенітниці як міжнародне право у час Римської імперії. Чому це нісенітниця, бо була імперія, а для міжнародного права потрібно не одну імперію – а суверенів. Це суттєве сьогодні, бо існують імперії. Це Російська Федерація, Китай і мабуть інші. Відношення цих інстанцій до міжнародного права не реальне, бо саме їх існування суперечить міжнародним відносинам суверенам. Коли народи РФ будуть самовизначатися тоді буде поле для міжнародного права.

Але у площині сьогоднішнього доволі абсурду, можна бодай теоретично розмовляти, бо як забарвлення дають міжнародні інституції. А суть вдалості міжнародного права це існування міжнародних інституцій. Колись не було міжнародних інституцій, і рівно ж важливим не було досконалого способу втілення права. Це останнє і досі є проблемою, і тому у найкращому випадку,

можна твердити тільки що сьогодні модерне міжнародне право є у стадії випробування.

Багато правників, і я між ними, датують міжнародне право від 1920 року, коли відбулася Паризька конференція та коли оформили Лігу Націй. У додатку ми характеризуємо місію міжнародного права до потреби запобігати війні або коли це не вдається творити такі правила, щоб забезпечити полонених, ранених, а головне – цивільне населення. Ліга Націй була відповіддю на Першу Світову Війну. Ця спроба не вдалась можливою за підтримки зі сторони Америки, хоча американський Президент Вільсон був ініціатором.

У 1922 році у своїй праці “Теорія Нація” відомий український юрист та науковець права Володимир Старосольський писав: “Це питання, тої еволюції, яка відбувається в царині державних та міждержавних взаємин і якої творами є всякого роду зв'язки держав з одного боку, а з другого – ідея міжнародного чи міждержавного права. Сам факт, що цього роду еволюція відбувається, загальнопризнаний, щодо народження зв'язків держав з характером державних творів вищого типу – союзів держав та союзних держав. Щодо народження міжнародного права, все ще підносяться сумніви щодо його реальної можливості, але для неупередженого ока народини цього права мусять бути безсумнівним фактом... Держава, підчинена наказам понад державної правової суспільності, тратить свою суверенність, але разом з цим, вона зискує деяку гарантію своєї незалежності в міру того, як чужі інтереси, які погрожували б її існуванню можуть знайти заспокоєння без порушення її. Таким чином, розвій міждержавного права містить в собі чинник, що консервує існуючі держави”.

Суть міжнародних інституцій підкреслена у Чартері Організації Об'єднаних Націй. Преамбула починається словами: “Ми, народи об'єднаних націй, рішенні рятувати наступні покоління від лиха війни, яка двічі за наше життя принесла людству невимовне горе, і підтвердити віру в фундаментальні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівні права чоловіків і жінок і великих і малих націй, і встановити умови, за яких може підтримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають з договорів та інших джерел міжнародного права, і сприяти соціальному прогресу та кращим стандартам життя за більшої свободи”.

Отже ж ясно, що міжнародні інституції які користуються міжнародним правом роблять це щоби рятувати від лиха війни.

Вісімдесят років пізніше існують органи міжнародного права, які мали б забезпечити світовий мир і безпеку, між ними: Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний Суд Справедливості ООН та Міжнародний Кримінальний Суд теж ООН. Всі інстанції були оформлені після невдалого існування Ліги Націй. РБООН і МСС у 1945 році та МКС у 2002 році. На жаль всі інституції, є хіба у процесі еволюції, бо жодна не відповідає потребам сьогоднішнього дня, тобто рятувати від лиха війни або просто карати за злочини агресії, проти людства, воєнні злочини чи найгірше – стримати геноцид.

Інколи ці інституції доходять до насмішки коли Секретар Генеральний

ООН приймав участь у нарадах у Казані поруч з Володимиром Путіним який був визнаний воєнним злочинцем судом ООН і є досі під вироком арешту. Для такої держави як Російська Федерація яка прямо знущається над міжнародним правом це був тільки ще один імпульс цьому праву потурати.

У відношенні до сьогоднішньої агресії Москви в Україні, нездібність міжнародних інституцій і тому міжнародного права є до тої міри трагічною, що можна це уважати трагічною насмішкою над цивілізованим світом. Це не сказане для критики, а радше для конструктивної дискусії.

При цьому треба і включити недавні переговори ініційовані Америкою, тобто її президентом у місії закінчення війни. Президент Трамп це просто примітив який став президентом наймогутнішої держави у світі. Він засадничо погана тобто аморальна людина, обмежена у додатку примітивізмом своєї освіти та політичного досвіду. З цих переговорів користує тільки Кремль, але Україна не сміє від цих переговорів відступити, бо втратить будь яку допомогу від Америки, навіть скромну, включно з розвідувальною.

Москва включається у цей процес, але як завжди говорить одне а робить друге. Цим разом вона хитрує навіть словесно. У міжчасі, вона бомбить Україну ракетами, навіть балістичними та безпілотниками, вбиває дітей не керуючись жодними засадами міжнародного права. Під прикриттям переговорів про мир Москва діє як вона діяла за царів та комісарів, коли міжнародне право фактично не практикувалося. А все легітимізується процесом безглузлого і аморального процесу переговорів яким хіба керує подібний миротворець.

Дійсність проста: Москва вторглась на територію України ще у 2014 році, а повною силою у 2022 році. Вона не тільки порушили закони територіальної цілісності та суверенності, вона проявила всі чотири злочини виписані конкретно у статутах, останньої у статуті МКС: агресія, воєнні злочини, злочини проти людства та геноцид.

Згадані інстанції дали тільки один вирок який можна вважати суттєвим, а саме вирок арешту МКС по відношенню до Володимира Путіна у 2023 році за крадіж та знуцання над українськими дітьми. Що цей вирок арешту не виконується є одною з засадничих проблем міжнародного права, але це було і є до передбачення і залежить від еволюції міжнародного права, тобто наскільки серйозно його трактуватиме світова спільнота. Як сказано вгорі, навіть це судове рішення смішне оскільки Секретар Генеральний Антоніо Гутієррес сидів разом з підсудним у Казані на конференції.

МСС видав у березні 2022 запобіжний захід вказуючи москалям припинити агресію. Москва зухвало прийняла рішення суду публічним проголошенням, що вона його ігноруватиме. Того самого дня, немов підтверджуючи свою зухвалість, Москва ракетами вдарила по театрі драми у Маріуполі, вбиваючи 600 людей котрі там ховалися.

Більше три роки пізніше МСС далі займається процесуальними питанням у справі геноциду, що була внесена до суду Україною ще 26 лютого 2022 року і немає вигляду на вирішення цього питання. Для кращого розуміння можна

глянути на пресове повідомлення з 31 січня 2025 у якому вправлено деякі процесуальні щойно вказівки Україні та Росії щойно подати свої “погляди” до 26 травня 2025 року та 26 вересня 2025 року. Тобто останній і реченець більше три і пів року після внесення справи. Скільки таких справ має МСС для розгляду, що відносяться до питання життя і смерті оскільки обвинувачення є у справі геноциду. Правда рішення і так не буде виконуватися через брак способів застосування, але поведінка суддів МСС зовсім безвідповідальна. І як при такому серйозно трактувати і сьогоднішні інституції міжнародного права!

На іншому форумі, зухвало і протиправно перебираючи місце в ООН та РБ ООН Москва поставила своє вето на кожне змагання РБ впровадити безпеку в Україні чи протиставитись московській агресії. Україна по цьому питанні була безсилою але також і бездіяльною. Кадри України в Міністерстві закордонних справ дуже слабкі. А у дійсності РФ не є членом РБ ООН а навіть членом ООН.

Коротко: У 1945 році коли оформилась ООН Союз Радянських Соціалістичних Республік став її членом, а також зайняв місце у її Раді Безпеки. 9 грудня 1991 року, а тим більше 22 грудня того ж року СРСР перестав існувати. Російська Федерація ніколи не подавалась ні до членства в ООН ні щодо місця в РБ. Вона просто привласнила як і все інше.

В ООН існує процедура членства. Для прикладу: У 1945 році членом ООН і її РБ з повним правом вето став Націоналістичний Китай. Коли ця держава втратила владу на її місце вніс формальне прохання Комуністичний Китай і був прийнятий. Але це було майже тридцять років пізніше. Цей прецедент вказує, що РФ досі не є членом ООН і немає права займати місце у РБ. Гірше того, РФ діє дуже активно і жорстко в РБ ООН навіть не маючи юридичного членства. Це трохи нагадує базарне зібрання, а не серйозну інституцію міжнародного права.

Отже ж, це оцінка діяльності та ефективності міжнародного права у сьогоднішній найбільшій глобальній війні. Дійсно цивілізоване міжнародне право сьогодні далі у стані еволюції. А це велика проблема для цивілізованого світу, а тим більше для України яка є жертвою того поки що невдалого випробування.

Список використаних джерел:

1. Вітошинський Борис, Війна і Міжнародне Право, Видання Українського вільного університету (Мюнхен), Центр досліджень визвольного руху (Львів), Центру історії державотворення України (Київ), 2014.
2. Старосольський, Володимир, Теорія Нація, У. Старосольська. 1991Б Нью Йорк, Записник Товариства ім. Шевченка.
3. Конвенція Ліги Націй. URL : ungeneva.org/en/about/league-of-nations/overview
4. Чартер Організації Об'єднаних Націй. URL : un.org/en/about-us/un-charter
5. Об'єднані Нації, Виступ Секретаря-Генерального до 16 зустрічі на вершинах БРИКС, 24 жовтня 2024.
6. Міжнародний Суд Справедливості URL : icj-cij.org.

7. Міжнародний Кримінальний Суд: Росія: Міжнародний Кримінальний Суд видав вирок арешту проти Путіна, Об'єднані Нації Новиги, 17 березня 2023.
8. Міжнародний Суд Справедливості, Україна проти Російської Федерації Пресове Повідомлення 31 січня 2025.
9. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, 9 грудня 1948 року.

УДК 341.1:339.924(477:4)ЄС

Кірюхін Олексій,
*член-кореспондент Академії технологічних наук України,
Запрошений дослідник
у UniGR-Center for Border Studies, Люксембург,
Виконавчий директор
Люксембургсько-Української дослідницької мережі (LURN);*

Dr. Oleksiy Kiryukhin,
*Correspondent-member of the Academy
of Technological Sciences of Ukraine
Executive Director of the Luxembourg-Ukrainian Research Network (LURN)
Invited Researcher of the UniGR-Center
for Border Studies,
kiryukhin.research@gmail.com*

ІНСТРУМЕНТИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ЄС: ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

INSTRUMENTS OF CROSS-BORDER COOPERATION IN THE EU: EUROPEAN INTEGRATION EXPERIENCE FOR UKRAINE

The territorial cohesion of the European Union is enshrined in Article 174 of the Lisbon Treaty and reflects a crucial aspect of European integration policy.

Border regions, which cover 40% of the EU territory with more than 150 million citizens (European Commission, 2017), face unique cross-border challenges to their development due to their peripheral location, institutional asymmetries and complex socio-economic dynamics across national borders. More than 2 million EU citizens support themselves by crossing the national borders of their countries on a daily basis.

In 2020-2024, the main challenges for the EU were the Covid-19 pandemic, and Russia's armed aggression against Ukraine. These challenges will negatively affect the development of the EU throughout the European program period 2021-27. They will impact all current INTERREG NEXT programs (2021-2027), not only due to a reduction of the available funding but also regarding the ongoing energy, migration, and environmental crises (Wille et al, 2024; Kiryukhin and Yampolskyi, 2024).

The scientific and policy discourse on cross-border cooperation and territorial impact assessment of INTERREG programmes in the European Union has gone through several phases since 2000, reflecting the broad changes in European integration as a result of the two waves of enlargement of 2004 and 2007 and Cohesion policy. This review regards the most important theoretical and normative developments that shape our understanding of territorial dynamics in border regions at both the internal and external borders of the EU.

The current geopolitical agenda is characterized by a multitude of overlapping crises (energy security, climate change, migration). The ongoing armed conflict in Ukraine for more than 3 years and the US trade war after the introduction of barrier duties require a change in the approach to conceptualizing and measuring the territorial implications for the entire European continent.

The European Spatial Development Perspective (1999) and subsequent policy documents of the Territorial Agenda (2007, 2011) emphasized the importance of spatial planning and territorial management for achieving balanced development across the EU. These policy documents, including the Territorial Agenda 2030, emphasize that border regions represent unique ‘laboratories of European integration’ where cohesion policies face the most complex challenges of socio-economic development. The Commission Communication ‘Enhancing Growth and Cohesion in EU Border Regions’ (2017) identifies persistent barriers to integration and develops mechanisms to address them, recognizing the need for tailor-made approaches to territorial development for each pair of national borders within the EU and especially at its external borders.

The institutional architecture of cross-border co-operation within the EU has undergone fundamental changes since the introduction of Regulation (EC) No 1082/2006 establishing the European Group for Territorial Co-operation (EGTC), followed by its improvement in 2013. To date, the total number of these new instruments, which have generally replaced the Euroregions, has totalled 89.

The effectiveness of cross-border cooperation (CBC) programmes requires new management tools that will ensure prior mutual coherence and balance between both individual INTERREG NEXT programmes within the 2021-2027 programming period and thematic objectives in order to achieve maximum positive impact following their implementation. This approach, implemented by the Dynamic Territorial Impact Assessment (DyTIA) toolkit, allows for the implementation of optimal combinations of cross-border projects in priority areas of territorial cooperation to achieve the highest impact indicators for the territorial cohesion of the EU.

This DyTIA Toolkit has been developed as a new scientific approach in the UniGR-Center for Border Studies for territorial EGTCs and Cross-Border Functional Areas to evaluate and optimize integrated packages of cross-border projects with the possibility to manage the achievement of the highest cross-border add values.

The DyTIA Toolkit visualizes the dynamic interaction between innovative and traditional projects, emphasizing resilience to evaluate adaptability and sustainability. It explores project behaviors across border zones, from optimal to critical, offering

insights into their dynamics at the beginning phases as ex-ante instrument.

In the context of Ukraine's European integration and the formation of a new European security architecture, DyTIA acquires strategic significance as a public governance tool facilitating effective integration of Ukrainian border regions into the European space.

References:

1. Eduardo Medeiros, James Scott, Ricardo Ferreira, Pascal Boijmans, Nathalie Verschelde, Martin Guillermo-Ramírez, Ocskay Gyula, Jean Peyrony & Anthony Soares. (2023). European territorial cooperation towards territorial cohesion?, *Regional Studies*, <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2226698>.
2. European Commission (2017). *Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions* (COM (2017) 534 final). Brussels: European Commission.
3. European Union (2007). Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Union*, C 306, 17.12.2007.
4. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC).
5. Regulation (EU) No 1302/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 amending Regulation (EC) No 1082/2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC).
6. Peyrony, J. (2021). Border obstacles. In Bernard Reitel & Birte Wassenberg (Eds.), *Critical dictionary on borders, cross-border cooperation and European integration* (pp. 184–186). Peter Lang.
7. Territorial Agenda. (2020). *A Future for all Places*. Informal meeting of Ministers responsible for spatial planning, territorial development and/or territorial cohesion. 1 December 2020. Berlin. 29 p.
8. Wille Ch. (2024). Border Complexities. Outlines and Perspectives of a Complexity Shift in Border Studies. In Christian Wille, Carolin Leutloff-Grandits, Falk Bretschneider, Syvie Grimm-Hamen, Hedwig Wagner (Eds.), *Border Complexities and Logics of Dis/Order*. *Nomos* (pp. 31-55). <https://doi.org/10.5771/9783748922292>.

Островська Богдана,
доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України;
професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету;
експерт кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія,
толерантність і взаєморозуміння між народами»
в Національному університеті «Києво-Могилянська академія»;
зовнішній науковий співробітник Університету Фрібурґ, Швейцарія;

Bohdana Ostrovska,
Doctor of Law, Senior Researcher,
Leading Researcher at the Department of Public Law Research
of the Institute of Lawmaking and Scientific and Legal Expertise
of the National Academy of Sciences of Ukraine;
Professor of the Department of International, Civil and Commercial Law
of the State University of Trade and Economics;
expert of the UNESCO Chair “Human Rights, Peace, Democracy,
tolerance and understanding among peoples”
at the National University of Kyiv-Mohyla Academy;
External Research Fellow at the University of Fribourg, Switzerland,
ostrowskabogdana@gmail.com,
ORCID 0000-0002-1791-7400

**І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ, І НЕНАРОДЖЕНИМ:
ПЕРСПЕКТИВИ ПОСМЕРТНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ
ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

**AND THE DEAD, AND THE LIVING, AND THE UNBORN:
PROSPECTS FOR POSTMORTEM REPRODUCTION
TO PRESERVE THE GENE POOL OF THE UKRAINIAN PEOPLE**

За десятиліття війни, яка відбувається на території України з Російською Федерацією, вкрай загострилася демографічна криза та актуалізувалася необхідність збереження генофонду українського народу. Основне завдання для подолання проблеми полягає у відновленні народжуваності в умовах високої смертності. Охорона репродуктивного здоров'я в умовах воєнного часу є запорукою покращення демографічних показників в повоєнний період. Головний акцент при цьому робиться на розробці законодавства, що регулює допоміжні репродуктивні технології (далі – ДРТ), зокрема, посмертну репродукцію для військовослужбовців та інших осіб, задіяних у захисті української держави, діяльність яких пов'язана з високим ризиком отриманням ними травм чи захворювань, які впливають на їх репродуктивні функції.

Пропонуються до розгляду наступні ключові аспекти правового забезпечення посмертної репродукції в Україні в умовах війни:

- Насамперед слід зазначити, що запліднення за допомогою репродуктивних клітин померлого чоловіка-військовослужбовця /жінки-військовослужбовиці або трансфер ембріонів, зачатих *in vitro* після їх смерті є способом реалізації їх права на біологічне батьківство/материнство [2].
- ДРТ розглядаються як інструмент для збереження та відновлення генофонду нації, враховуючи катастрофічні демографічні втрати чоловіків репродуктивного віку під час війни, а також жінок і дітей [5].
- Наразі в Україні існує кричуща проблема термінової розробки та вдосконалення національного законодавства щодо ДРТ, щоб відповідати викликам воєнного часу та для забезпечення збереження генофонду нації. При цьому слід враховувати євроінтеграційні процеси України та необхідність уніфікації усіх нормативно-правових актів у сфері репродукції людини, європейське законодавство та міжнародне право [4, с. 6-8].
- На порядку денному має бути розширення поняття репродуктивного біоматеріалу людини, визначення якого має включати не лише репродуктивні клітини, а й ембріони.
- У випадку загибелі жінки-військовослужбовиці актуалізується питання застосування методу сурогатного материнства, що стає єдиним способом реалізації посмертної репродукції з використанням її репродуктивних клітин [1].
- Можливість використання генетичного матеріалу померлого підіймає низку етичних питань, а тому врахування біотичних принципів є важливим ключовим елементом усієї політики у сфері ДРТ.
- Критичний аналіз демографічної ситуації в Україні (низька народжуваність поряд з високою смертністю) додатково вимагає спрямування державної політики на підтримку батьківства, материнства та дитинства вже зараз та особливо в період повоєнного відновлення.
- Потребує чіткого визначення правовий статус дітей, зачатих або імплантованих *in utero* після смерті їх батька/матері, а також регулювання їх спадкових прав [9].
- Фінансування послуг з посмертної репродукції для військовослужбовців повинно покриватися з державного бюджету, тому такі особи мають бути повністю звільнені від витрат на забір та зберігання репродуктивних клітин, а також процедуру запліднення.
- Важливо зокрема врегулювати питання правової відповідальності за службу недбалість та підміну репродуктивного біоматеріалу людини, оскільки це пов'язано з ризиками торгівлі органами та дітьми.

Отже, термінова розробка та впровадження законодавчих змін та новел у національне законодавство України, яке б забезпечило правове регулювання посмертної репродукції, враховуючи біоетичні аспекти, є важливим кроком у напрямку подолання демографічної кризи та виконання конституційного

обов'язку держави щодо збереження генофонду українського народу задля майбутнього відродження України [3; 5].

Список використаних джерел:

1. Surrogacy is only criminalised in the context of trafficking under new proposals. URL : <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231011IPR06917/surrogacy-only-criminalised-in-the-context-of-trafficking-under-new-proposals>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» від 22.11.2023 року № 3496-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-IX#Text>
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20140222#Text>
4. Островська Б. В. Діти in vitro: українські реалії приватноправового регулювання. *Нове українське право*. 2022 (1). С. 69. URL : <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.9>
5. Островська Б. Збереження людського капіталу як основи національного багатства України (біоетичні аспекти). *Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 28-ої річниці прийняття Конституції України (м. Київ, 25 червня 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. (276 с.). С. 114-118.
6. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 78. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#n15>
7. Про затвердження Порядку та строків передачі військовослужбовцем оригіналу особистого розпорядження командира військової частини, командира/керівнику підрозділу органу (служби, військового формування) для зберігання в особовій справі. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 р. № 550. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2024-%D0%BF#Text>
8. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 281 Цивільного кодексу України щодо збереження генофонду Українського народу» від 30.01.2024 року № 10450. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/II10608A?an=7>
9. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Секція «Право»

УДК 340.15:3.071.55(477.6)

Беніцький Андрій,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна;

Andriy Benitskiy,
Candidate of Law, Professor,
Professor of the Department of Criminal Law Disciplines,
Odessa State University of Internal Affairs,
Odessa, Ukraine,
ORCID 0000-0002-9505-4495

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УСТРІЙ СВАТОВОЛУЦЬКОГО КОМІСАРИАТСТВА ІЗЮМСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ ТА ОСИНІВСЬКОГО КОМІСАРИАТСТВА ОСТРОГОЗЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ СЛОБІДСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

ORGANIZATION AND STRUCTURE OF THE SVATOVOLUTSK COMMISSARIAT OF THE IZIUM PROVINCE AND THE OSYNIVKA COMMISSARIAT OF THE OSTROH PROVINCE OF THE SLOBODA- UKRAINIAN PROVINCE

У 1765 р. на теренах Слобідської України була утворена Слобідсько-Українська губернія з центром у місті Харків. У деяких документах вона йменувалась Слобідською губернією або Слобідською Українською губернією. 6 липня 1765 р. була затверджена Інструкція щодо управління новоутвореною Слобідсько-Українською губернією [1, с. 181-189], а 28 липня 1765 року – оголошено Маніфест «Про заснування в Слобідських полках пристойного цивільного устрою і перебування канцелярії губернської і провінційної», який ліквідував козацьке самоврядування в Слобідській Україні [2, с. 194-195].

На території Слобідсько-Української губернії було утворено п'ять провінцій: Харківська, Сумська, Охтирська, Ізюмська й Острогозька, які розміщувались на території колишніх слобідських полків. Полкові канцелярії стали провінціальними канцеляріями. У кожній провінції було утворено комісаріатства. Губернська канцелярія відала всіма адміністративними,

господарськими, фінансовими, поліцейськими, військовими й судовими справами на території губернії. Губернській канцелярії підпорядковувались провінційні канцелярії, які керували комісаріатами. Комісаріати очолювали місцева старшина або дворяни.

Ізюмські й острогозькі козаки, що жили на землях сучасної Луганської області, підпорядковувались новоутвореним Сватоволуцькому комісаріатству Ізюмської провінції і Осинівському комісаріатству Острогозької провінції Слобідсько-Українській губернії. Полкові слобідські козацькі містечка повинні були йменуватися казенними (державними) військовими слободами під управлінням виборних отаманів, сотських і десятників. Місцеві органи управління зосереджувались в утворених ратушах колишніх сотенних козацьких містечок, більшість із яких стали йменуватися військовими слободами. Магістрати були в колишніх полкових містечках.

У 1765 р. Сватоволуцькому комісаріатству Ізюмської провінції Слобідсько-Українській губернії були підпорядковані сл. Сватова Лучка, сл. Кабаньє, сл. Мілуватка, сл. Нижня Дуванка, сл. Верхня Дуванка, сл. Печеніги, сл. Малинова, сл. Мохнач, сл. Геніївка, сл. Шелудковка, сл. Бишкинь, сл. Лиман, сл. Андреевка, сл. Балаклія, сл. Зміїва, сл. Заводи, сл. Степанівка, сл. Левківка, сл. Савинці, сл. Царево-Борисів, сл. Моїка, сл. Кайгородка, сл. Тор, сл. Редківка, сл. Печеніги, сл. Гороховатка, сл. Сенькове, сл. Пристень, сл. Ямпіль, сл. Миколаївка, власницьке село Юріївка, сл. Борова або Гороховата Богородичська Пустинь та ін. [3, с. 553; 13, с. 54-75]. Ці населені пункти нині розташовані на території Луганської, Харківської і Донецької областей. На території Луганської області в теперішній час знаходяться сл. Сватова Лучка, сл. Кабаньє, сл. Мілуватка, сл. Нижня Дуванка та сл. Верхня Дуванка.

Колишні острогозькі козацькі містечка сл. Осинове, сл. Закотне, сл. Білолуцьк, сл. Стара Біле (Старобіле), ст. Нове Біле (Новобіле), сл. Нове Біленьке й Ровеньки 1765 р. ввійшли в Осинівське комісаріатство Острогозької провінції Слобідсько-Української губернії [3, с. 554], у складі якого вони залишались аж до 1779 р. Тепер колишні населені пункти Осинівського комісаріатства, окрім сл. Ровеньки, розташовані на території сучасної Луганської області. Колишнє козацьке містечко Ровеньки, яке у 1765 р. входило до складу Осинівського комісаріатства, в теперішній час є центром Ровенського району Белгородської області (РФ).

Очолювати Осинівське комісаріатство був призначений колишній сотник Острогозького слобідського козацького полку, поручик А. Я. Головинський [4, с. 217]. У 1772 р. Осинівське комісаріатство очолював прапорщик Тевяшов [5, с. 3].

У 1766 р. російський уряд видав Інструкцію Слобідсько-Української губернії комісарам, у якій визначався судовий порядок ведення справ. Відповідно до положень розділу «О судах и разбирательствах обывателей и о штрафах» Інструкції, судові розгляди на території губернії повинні були

провадити комісари, а «в самых малых делах между обывателями разбирательство чинить в войсковом местечке атаманом» [6, с. 300]. Якщо судові справи були про злочини, то комісари повинні були їх передавати до губернської і провінційної канцелярії [7, с. 115].

У XVIII ст. судоустрій Слобідської України й Гетьманщини дещо відрізнявся від того, що діяв у губерніях Російської імперії. Судова система Слобожанщини й Гетьманщини, яка діяла в останні роки свого існування, складалась із сотенних, полкових, земських, міських, ратушних, магістратських судів. Так, судовими справами у Сватоволуцькому та Осинівському комісаріатствах відали відповідно Ізюмський та Острогозький міські магістрати [8, с. 94-96].

Відповідно до Указу про «Установи для управління губерній» від 7 листопада 1775 року в Російській імперії було встановлено новий судовий устрій [9, с. 229-304]. Незважаючи на видозміну судового процесу з урахуванням російської політики централізації судової системи, на українських землях колишньої Слобідської України й Гетьманщини місцеві суди, розглядаючи справи, продовжували використовувати українське право, тобто Литовський Статут 1588 року, «Саксон» і «Порядок» [7, с. 98].

Слід зазначити, що у 1767 р. представники Сватоволуцького та Осинівського комісаріатств взяли участь у засіданнях Законодавчої комісії. Комісія, яка повинна була реформувати законодавство Російської імперії, була створена відповідно до Маніфесту «Про заснування в Москві Комісії для створення проекту нового Уложення та про вибір до неї депутатів» від 14 грудня 1766 р. [18, с. 1092-1110]. Так, депутатом від Осинівського комісаріатства був обраний мешканець військової слободи Стара Біла Микита Бветлічний [13, с. 84].

Під час чергової російсько-турецької війни 1768-1774 рр. укріплювались містечка в Ізюмському та Осинівському комісаріатствах через загрози нападів військ Кримського хана. У січні 1769 р. до сл. Стара Біла прибув секунд-майор Онуфрій Соколов для огляду старих козацьких укріплень. Слід зазначити, що на карті 1769 р., укладеній Яковом Шмидтом, вже була позначена слобода Стара Біла [10].

У лютому 1769 р. осинівський комісар А. Я. Головинський отримав від О. Соколова наказ направити до губернського міста Вороніж місцевих козацьких старшин, які залишились без військової служби, за дозволом отримати в Павлівській фортеці гармати, щоб укріпити сл. Стару Білу. О. Соколов в ордері зазначав: «Старобелянское же укрепление исправитъ и расширитъ сообразно тому, как он секунд-майор, объяснил лично. На каждую пушку предписано взять по 10 ядер; порох же, сообразно желанію старобелянских обывателей, разрешено купить на их счет» [4, с. 217-218].

Після втрати автономного управління в слобідських козацьких полках, козацьке населення було переведено в стан казенних (державних) військових обивателів. У 1765 р. Острогозький слобідський козацький полк було

реорганізовано в Острогозький гусарський полк, який став польовим регулярним полком [11, с. 96-102]. До цього полку набирали мешканців військових слобод комісаріатств Острогозької провінції Слобідсько-Українській губернії. На цьому навіть наполягали депутати із колишнього полкового містечка Острогозька у квітні 1767 р. до Законодавчої Комісії [12, с. 46].

На гусарську службу набирали військових обивателів Острогозької провінції, шляхом жеребкування. Депутати від комісаріатств Острогозької провінції Слобідсько-Українській губернії пропонували Законодавчій Комісії здійснювати набір до Острогозького гусарського полку раз в два роки: «В Острогожській гусарській полк, на место убылых гусар, чинится набор в то-ж самое время, коль скоро последует убыль, ... и для того повелено-б было и сей выбор в гусары чинить чрез два года ... по нашему общему выбору, кого мы изберем к той службе способными» [19, с. 87].

28 червня 1783 р. Острогозький гусарський полк був зарахований до Української кінноти [13, с. 963-964]. 28 лютого 1784 р. цей полк був реорганізований у легкокінний полк [14, с. 27], ліквідований 1796 року. Колишні острогозькі козаки служили в цих полках. 9 листопада 1796 р. особовий склад Острогозького легкокінного полку ввійшов до складу Павлоградського легкокінного полку [15, с. 536].

На території Слобідської України козаки у складі слобідських козацьких полків виконували поліцейські функції, а після реорганізації слобідських полків в гусарські, ці функції поклалися на останні. 7 грудня 1769 р. губернатор Слобідсько-Української губернії генерал-майор Щербінін ініціював утворення Слобідського гарнізонного батальйону [16, с. 1026], основними завданнями якого були караульна й кур'єрська служба й виконання різноманітних поліцейських обов'язків. Батальйон мав у складі п'ять стройових і одну майстрову роту. П'ять стройових рот були розподілені по кожній з п'яти провінцій губернії, а майстрова рота – в губернському місті Харків. Одну половину майстрової роти складали майстрові, а іншу – інваліди, через що, іноді в документах цю роту йменували інвалідною. У кожній роті було 773 військових [17, с. 131-134]. Слобідський гарнізонний батальйон утримувався за рахунок казенних військових обивателів (колишнє козацьке населення) Слобідсько-Української губернії.

Список використаних джерел:

1. Инструкция Слободской губернии губернатору с губернской и провинциальными канцеляриями (6 июля 1765 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XVII (1765–1766). СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 12430. С. 181–189.
2. Манифест «Об учреждении в Слободских полках приличного гражданского устройства и о местопребывании Канцелярий Губернской и Провинциальной» (28 июля 1765 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XVII. 1765–1766. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 12440. С. 194–195.

3. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства / исслед. Д. И. Багаля. М. : Изд. имп. о-ва истории и древностей Рос. при Моск. ун-те, 1887. 634 с.
4. Слободские казацьки полки / [соч.] Петра Головинского. СПб. : Тип. Н. Тиблена и Комп., 1864. 246 с.
5. Ордер Осиновскому комиссару прапорщику Тевяшову о учинении по жалобе подпрапорщика Запорожцова в причиненных ему от вахмистра Середина и др. обидах ... 1772–1773. ЦДІАК України. Острогоське комісарське правління, м-ко Острогоськ Слобідсько-Української губернії. Фонд 1661. Опис 1. 1765–1779 рр. С. 3. [Електронний ресурс]. Сайт : «ЦДІАК України». URL : <http://surl.li/rzvscye>.
6. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI–XVIII столетии. В 2-х томах / [собр. и ред. Д. И. Багалеем]. Т. 2. Вып. 1. Харьков : Тип. К. П. Счасни, 1890. 433 с.
7. Беніцький А. С. Історія розвитку кримінального законодавства щодо причетності до злочину на території України : монограф. / МВС України, ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : СПД Резников В. С., 2013. 340 с.
8. Центральный государственный исторический архив УССР в Киеве : путеводитель / под ред. : А. В. Бондаревского и др. Архивное управление УССР, ЦГИА УССР. К., 1958. 348 с.
9. Учреждения для управления губерний (7 ноября 1775 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XXI. 1775–1780. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 14392. С. 229–304.
10. Пограничная карта Российской и Турецкой империи и Польши / соч. по нов. известиям при акад. наук Я. Ф. Шмидтом. [Санкт-Петербург] : Акад. наук, 1769. 1 пл. [Електронний ресурс]. Сайт : «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини». URL : <http://surl.li/mprdk>.
11. К № 12344. Марта 3. Доклад Воинской Коомиссії «Об учреждении из Слободских полков пяти полевых Гусарских, о комплектовании и о содержании оных» (1765 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XLIII. Книга штатов : Часть 1 : Штаты воен.-сухоп. (1711–1800) : 1762–1796. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 12344. С. 96–102.
12. Наказ от жителей г. Острогоська и челобитныя (апрель, 1767 г.). Сборник русского исторического общества. Том. 147 : [Материалы Екатерининской законодательной комиссии]. Ч. 14 / печ. под набл. Н. Д. Чечулина. СПб. : Тип. гл. упр. уделов, 1915. С. 40–53.
13. О устройстве регулярной конницы (28 июня 1783 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XXI (1781–1783). СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 15769. С. 963–964.
14. Историческое описание одежды и вооружения Российских войск : с рисунками, составленное по Высочайшему повелению. Часть четвертая / под ред. А. В. Висковатова. Ч. 1–30. СПб. : Воен. тип., 1843. 344 с.
15. Хроника российской императорской армии, составленная по высочайшему повелению : в 7-и частях. Ч. IV / под. ред. А. В. Висковатова. СПб. : Воен. тип., 1852. 549 с.
16. Об учреждении Слободскаго гарнизоннаго баталіона (7 декабря 1769 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XVIII. 1767–1769. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 13390. С. 1026.
17. К № 13390. Декабря 7. Об учреждении Слободскаго гарнизоннаго баталіона (7 декабря 1769 г.). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XLIII. Книга штатов : Часть 1 : Штаты

воен.-сухоп. (1711–1800) : 1762–1796. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 13390. С. 131–133.

18. Об учреждении в Москве Комиссии для сочинения проекта нового Уложения, и о выборе в оную Депутатов (14 декабря 1766 г). ПСЗРИ. Собр. 1-е. Том XVII. 1765–1766. СПб. : Тип. II Отд. собств. е.и.в. канц., 1830. № 12801. С. 1092–1110.
19. Наказ от шести комиссариатств Острогожской провинции (май, 1767 г.). Сборник русского исторического общества. Том. 147 : [Материалы Екатерининской законодательной комиссии]. Ч. 14 / печ. под набл. Н. Д. Чечулина. СПб. : Тип. гл. упр. уделов, 1915. С. 83–88.

УДК 340.01

***Білозьоров Євген,**
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділення організаційно-аналітичного забезпечення
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна;*

***Bilozorov Yevhen,**
Candidate of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Organizational and Analytical Support of the Educational
and Scientific Expert and Forensic Institute
of the National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine,
b_e@ukr.net,
ORCID 0000-0002-7824-6786*

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

ACTIVITY APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR THE TRANSFORMATION OF LEGAL SCIENCE

Фундаментальні трансформації, що мають місце у сучасному соціокультурному просторі, а також ціннісна переорієнтація українського соціуму на загальнолюдські принципи, зумовлюють потребу у ревізії значної частини соціально-правових явищ. Такі еволюційні процеси безпосередньо відображаються на юридичному дискурсі. Право як базовий елемент нормативно-ціннісної системи суспільства впливає на всі сфери життєдіяльності особи, визначає вектор державної правової політики, репрезентує юридичний статус особи, рівень її ставлення до правового простору тощо.

Відтак, від правосвідомості, розуміння сутності права, його соціальної ролі та нормативної значущості – не лише як регулятора суспільних відносин,

але і як важливого елементу правового статусу особи, що виконує людинотворчу (антропоцентричну) функцію, залежить результативність правової політики держави.

Актуалізація проблем праворозуміння у працях сучасних правників стала логічним наслідком інтенсифікації наукового пошуку щодо онтологічної природи права та його функціонального призначення в умовах соціальних викликів. Поява широкого спектра теоретико-правових моделей права засвідчує, що дослідницький акцент сконцентровано на виявленні імперативних ознак права, розкритті його ціннісно-нормативного, антропологічного та феноменологічного змісту. Їхня науково-дослідницька значущість полягає у можливості репрезентації природи права, аналізу генези його історичних форм, а також у розмежуванні права як нормативного регулятора з іншими, неправовими соціальними феноменами. Окрім того, ключові концептуальні положення праворозуміння тісно корелюють з тенденціями еволюції юридичної доктрини та здійснюють вплив на структуру і зміст правозастосовної практики.

З огляду на це, можна стверджувати, що науково-правова конструкція «праворозуміння» має не лише теоретико-методологічну, але й прикладну евристичну цінність, оскільки формує засади конструювання та розвитку правових норм, принципів, інститутів, процесів правотворення й правореалізації [1, с. 32].

Мультиаспектний підхід до феномену права орієнтований на дослідження глибинних основ взаємодії особи та правової дійсності у межах соціально-правового контексту. Відповідно, метою цієї наукової розвідки є аналітичне розкриття методологічного потенціалу діяльнісного підходу, його прикладного значення у трансформації правової науки та гуманізації правозастосовних практик, що реалізуються через активну правову діяльність індивіда.

Можна зазначити, що правова система має відображати фундаментальні цінності людського буття. Застосування діяльнісного підходу до аналізу актуальних проблем юриспруденції є тісно пов'язане з процесом антропологізації правової теорії та практики. Зважаючи на те, що правова наука має прикладний характер, на рівні її методології важливим є чітке визначення ключових понять, які, хоч і не є універсальними, можуть виступати певними орієнтирами у фаховій правничій діяльності [2, с. 19].

Беззаперечно, кожне наукове знання є обмеженим у часі, однак воно набуває функціональної повноти, коли адаптується до потреб правореалізації в умовах сьогодення. Юридична доктрина не може лишатися осторонь реальних соціальних проблем, першочергово – запитів громадянського суспільства. Юриспруденція, як і інші суспільні науки, має не лише репрезентувати правову реальність, але й формувати її крізь призму категорій «належного» та «існуючого», із врахуванням ціннісних орієнтирів. Важливо, щоб нормативно-аксіологічний компонент праворозуміння, який часто має метафізичну складову, не знижував функціональну ефективність юридичного регулювання [3, с. 139].

Із сучасних позицій правознавства, інституціоналізація діяльнісного

підходу у межах національної правової системи передбачає переосмислення права у ширшому суспільному контексті, а не лише як інструменту державного впливу. Це відкриває можливості для комплексного функціонування усіх структурно-функціональних елементів правової системи, включно з нормативними приписами, процедурами та правореалізаційними механізмами, які не можуть існувати ізольовано [4, с. 35].

У сучасному соціальному контексті право варто сприймати як соціальний конструкт, що формується у процесі взаємодії суспільних суб'єктів, і який набуває публічно-владного статусу. Це вимагає розширення змістового наповнення поняття «право» за межі державно-владного імперативу, із урахуванням діяльнісних аспектів, які є невід'ємною складовою правореалізації [5, с. 24].

На думку В. І. Андрейцева, дослідницька активність у сфері правознавства значною мірою обумовлена функціональною специфікою правових інституцій та інфраструктурою закладів фахової правничої освіти, які продукують науково-аналітичний супровід юридичної діяльності у сфері гарантування прав і свобод громадян [6, с. 38]. Таким чином, у фазі еволюції юридичної теорії доцільним постає системне поєднання різних методологічних підходів (аксіологічного, антропологічного, діяльнісного, феноменологічного, функціонального, системного тощо), що дозволяє всебічно охопити багатовимірність правових феноменів.

Особливе місце посідає діяльнісний підхід, який, у поєднанні з іншими перевіреними практикою концептами, демонструє високий ступінь евристичності й дозволяє заглиблено досліджувати онтологічну структуру права. У широкому розумінні, діяльнісний підхід означає фундаменталізацію категорії «діяльність» як детермінанти правових процесів, що репрезентує цілеспрямоване перетворення соціальної реальності суб'єктом права. Така методологія дозволяє інтегрувати діяльність у нормативний та ціннісний простір, підвищуючи ефективність правового впливу на регулювання суспільних відносин [7, с. 35].

Відтак, інкорпорація діяльнісного підходу до методології сучасного правознавства виглядає обґрунтованою. Його застосування як комплексної дослідницької стратегії, що базується на інтеракції суб'єкта і правової дійсності, у синергії з іншими методами (загальнонауковими та спеціально-юридичними тощо), дає змогу не лише досліджувати право, а й інтерпретувати його в контексті соціальних, культурних, історичних чинників. Упровадження такого підходу забезпечить методологічне розмаїття в контексті дослідження державно-правових явищ, якого потребує сучасна правова наука.

Список використаних джерел:

1. Подковенко Т. О. Антропологічний підхід до права як основа юридичної науки. *Право і суспільство*. 2015. Вип. 2. С. 32-38.
2. Козюбра М. Праворозуміння : поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.

3. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 133-142.
4. Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 32-39.
5. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 24-36.
6. Андрейцев В. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу. *Вища школа*. 2005. № 3. С. 36-54.
7. Гусарев С.Д., Білозьоров Є. В. Методологічні засади використання діяльнісного підходу у сучасному правознавстві. *Актуальні проблеми юридичної освіти та науки в Україні* / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ, 2016. С. 31-41.

УДК 343.1

Бортун Микола,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Mykola Bortun,
D. in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Ukrainian State University Mykhailo Drahomanov,
Kyiv, Ukraine,
aveo-b@ukr.net,
ORCID 0000-0001-7625-8604

Присвячується пам'яті професора Миколи Козюбри

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

LEGAL CERTAINTY AS AN ELEMENT OF OF JUDICIAL REFORM IN UKRAINE

Принцип верховенства права лежить в основі конституційного ладу будь-якої сучасної цивілізованої держави, незалежно від того, прямо зафіксований він у конституції (як це має місце зокрема в Україні), чи впливає з її положень опосередковано. І це цілком закономірно. Адже верховенство права – одна з найвищих демократичних цінностей, яка здатна убезпечити людей від волюнтаризму держави та інших публічних і громадських інститутів,

забезпечити стабільність і динамізм в умовах глобалізованого світу, гарантувати безпеку громадян перед новими викликами, з якими нині зустрічається людство – тероризмом, економічною кризою тощо [1].

Венеціанською комісією Ради Європи 25-26 березня 2011 року на 86-му пленарному засіданні схвалена доповідь європейської комісії «За демократію через право», в якій були констатовані обов'язкові елементи поняття «верховенство права», а саме:

1. Законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права;
2. Юридична визначеність;
3. Заборона свавілля;
4. Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;
5. Дотримання прав людини;
6. Заборона дискримінації та рівність перед законом (п. 41 Доповіді).

Суспільство зацікавлене в тому, щоб верховенство права було гарантоване шляхом справедливого, неупередженого та ефективного здійснення правосуддя. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Будь-яка людина, наділена владою, схильна зловживати нею, і вона йде в цьому напрямку, доки не досягне встановленої для неї межі, говорив Шарль Луї де Монтеск'є – видатний французький правник і мислитель.

Останнім часом в Україні знову розпочалася дискусія щодо необхідності проведення в Україні судової реформи. І це цілком зрозуміло, оскільки судова реформа, яка розпочалася в 2016 році не досягла на думку багатьох свого результату. Реформа (лат. *reform*, фр. *Réforme* – «перетворюю», «змінюю») це комплекс заходів, якими вводяться на заміну старих нові суспільні відносини в будь-якій сфері суспільного життя, що призводить до зміни умов діяльності всіх і відповідної фахової групи членів суспільства.

Як зазначається в наукових джерелах процес реформування відбувається за умови неможливості при існуючому стані суспільства мати позитивний розвиток країни або якоїсь сфери життя суспільства. Метою реформування є досягнення нового стану суспільства, в якому перешкоди позитивному розвитку, які існували в попередньому стані суспільства, в його новому стані існувати не можуть.

Науковці зазначають, що демократичні перетворення в суспільстві і державі неможливі без ефективної судової діяльності. Саме вона є невід'ємним атрибутом правової держави. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом.

Якщо проаналізувати положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402 то можна зробити висновок про те, що

судова система в Україні базується на цілком демократичних засадах відповідно до європейських стандартів. Даним законом передбачено, що судову в Україні владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Суди України утворюють єдину систему. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Судоустрій і статус суддів в Україні визначаються Конституцією України та законом.

Можна ще багато говорити про переваги зазначеного закону, але тоді виникає питання, що так не влаштовує суспільство у діяльності суддів, що воно не задоволено цією діяльністю і потребує кардинальних змін. Слід ще раз нагадати, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом.

Діяльність судді, це професійна діяльність особи, яка має відповідний фах.

Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю присяжних. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд. Тобто, суддя діє в рамках правового поля, яке створюється законодавчим органом. Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [3].

Недосконалість законотворчої діяльності, відсутність системності у прийнятті законів, невизначеність у структурі норм та ряд інших чинників – привели суспільство до розуміння, що щось не так в забезпеченні принципу поділу влади в державі на законодавчу, виконавчу і судову.

У контексті статті 8 Конституції України юридична визначеність забезпечує адаптацію суб'єкта правозастосування до нормативних умов правової дійсності та його впевненість у своєму правовому становищі, а також захист від свавільного втручання з боку держави.

Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права

(законні очікування). Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права [4].

Відсутність чітких критеріїв в законотворчій діяльності, надмірна політизація законотворчого процесу, прогалини в системності норм права. Це дуже невелика частина того, що створює судові помилки або упереджене ставлення до застосування норм права і в кінці кінців впливає на якість сприйняття діяльності судової гілки влади.

Прагнучі до Євроінтеграції Україна зобов'язана враховувати верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права.

Запроваджуючи судову реформу, необхідно розглядати верховенство права, і в контексті основоположних таких його складових, як принцип законності, принцип поділу влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду. Можливо тоді судові та правоохоронні реформи запрацюють.

Список використаних джерел:

1. Козюбра М. І. Верховенство права в Україні: [Електронний ресурс]. URL : <https://npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/03.pdf>.
2. Доповідь європейської комісії «За демократію через право»: [Електронний ресурс]. URL : <https://kievskiyud.od.ua/images/news/2016/04/default.pdf>
3. Конституційний суд України: [Електронний ресурс]. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
4. Конституційний суд України: [Електронний ресурс]. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/8>

*Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Tetiana Gavronska,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Theory and History of State and Law,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
gavronskatetiana@gmail.com,
ORCID 0000-0001-1111-2222*

ДЕМОКРАТИЧНІ ВИМІРИ АНТИЧНОСТІ І СУЧАСНОСТІ

DEMOCRATIC DIMENSIONS OF ANTIQUITY AND MODERNITY

Людство почало розвивати демократію більш ніж дві тисячі років назад, орієнтовно з п'ятого століття до нової ери. Правда, кожен тлумачить демократію по своєму. На цю тему писалось тисячі томів філософської, політичної а також економічної літератури, створювались інститути, університети та інші навчальні заклади, які розтлумачували, що таке демократія. Людство не могло за цей час щось придумати нове і замінити слово «демократія» чимось іншим.

Демократія характеризує такими параметрами спосіб життя, як народна (реальне) народовладдя, виборні посади, свобода слова, загальне виборче право, першість закону і таке інше.

На наш погляд, першою спробою суспільно-політичною організацією суспільства у формі демократії, як пишуть історики і філософи, вважається державний устрій, побудований у Стародавній Греції за правителя Солона I (VII ст. до нової ери).

Пізніше у формі представницького правління – Ради п'ятисот – це зробив Клісфен (570 р. до н. е.), взагалі він провів а Афінах цілий ряд реформ. Першими провідниками і критиками «демократії» вважають Платона, Демокріта і Аристотеля.

Виявом демократичного способу життя є участь широких мас народу в управлінні державою, що було реалізовано вперше в окремих містах-державах, а пізніше на міських зборах Новій Англії, та в деяких кантонах сьгоднішньої Швейцарії. Більшість європейських демократій базується на інституті представництва, які найбільше поширювались в середньовічній Європі.

Першу розгорнуту теорію «демократії» представив античний філософ Перікл (495-429 рр. до н. е.). Він правив містом-державою за цей час (461-429 рр.

до н. е.) та розвинув до масштабів імперії. Перікл залишив своїм нащадкам спадщину не тільки прекрасні архітектурні споруди – Акрополя, а і такі як свобода слова, людської гідності, громадської гордості, участь у політиці громадян міста-держави.

Арістотель з цього приводу узагальнив у Афінській полісії, де докладно характеризує про функціонування демократії в цьому полісі хоча демократія існувала не тільки в Афінах, а і в багатьох містах грецького світу від Сицилії до Малої Азії, від узбережжя Середземного до Чорного морів.

Кожен поліс мав свою систему влади, її організації, спосіб життя його мешканців відповідає умовам, що склалися в тому чи іншому регіоні. Афінська демократія вважалась класичною і існувала майже два століття 507-322 рр до н. е. Полісна демократія була не тільки правом, а і обов'язком брати участь у громадському житті, разом нести відповідальність за наслідки спільних рішень. Громадянами вважалися дорослі чоловіки. А жінки, раби, іноземці були позбавлені права участі у громадських справах. Народні збори були найвищим органом державного правління. На зборах ухвалювали рішення найважливіших питань полісу. Прийняті більшістю рішення було обов'язковим для виконання громадою.

Участь у громадських справах не обмежувалась народними зборами, народ брав участь і в адміністративних справах, через постійно діючі управління і відділи. Серед органів була Рада п'ятисот, яка визначала порядок денний зборів. Деякі з цих установ чи комітетів заповнювались виборчим шляхом, а деякі шляхом жеребкування. Посаду міг займати один раз в житті. Для кожного така політика була проявом суспільної активності.

У стародавньому світі демократія була безпроблемною, відігравали не останню роль аристократичні особи, які утворювали групи і визначали головні рішення народних зборів. Цей фактор і сьогодні присутній в парламентах Європи і не тільки в Європі, де окремі групи партій чи об'єднань створюють фракції для використання парламентів, зборів в своїх фракційних інтересах, не дивлячись на те що можливо народ негативно віднесеться до тих законодавчих актів, які прийняті парламентом.

Досвід грецьких полісів, як і античного Риму з його правлінням сенатом, правом вето, народними трибунами визнаний класикою демократії, людським здобутком і є вихідним пунктом аналізу демократії.

Європа Середніх віків мала свої особливості в цьому просторі панувала релігія, вона мала вагомий вплив на інститути демократії, які дістались у спадок від античних епох. За період середньовіччя збереженню демократичних традицій сприяли різноманітні релігійні общини, міські комуни які вели тривалу боротьбу проти свавілля феодалів.

Американський політолог і історик Чарльз Толлі в зв'язку з проблемою визначення демократії зауважив, що визначення цього феномену можливо звести до наступних принципів: демократія конституційна (коли до уваги береться закон), демократія сутнісна (коли беруться до уваги умови життя,

політики, які підтримують цей режим), демократія процедурна (коли значення мають обмежений набір здійснення урядової політики), демократія орієнтована на процес (мінімальний набір законів необхідних, щоб кваліфікувати ситуацію як демократичну).

На нашу думку кожний із вказаних принципів не модна вважати вичерпним при аналізі кожного демократичного суспільства. В кожному випадку повинен бути набір критеріїв за допомогою яких можливо визначити наявність і рівень розвинутої демократії.

По-перше, це наявність вільних громадян – головних осіб суспільства, які є носіями інтересів та спроможні власними силами вплинути на життя громади в бажаному напрямку. Саме демократія полягає в тому, що громадяни свідомо служать товариству. Без вільних громадян і їх свідомості демократія не може відбутися. Умови демократії потребують урахування прав і свобод осіб без громадянства, трудових мігрантів, туристів та інших.

Другим елементом демократичного ладу є обставини які визнають всіх громадян рівними і рівноправними, кожний повинен знати і визнавати принципи державної рівності громадян.

Третім елементом демократичного устрою є повага до прийнятих рішень і сумлінне виконання їх. Спільне бажання і спільні зусилля допомагають подолати всі негаразди. На цьому практично ґрунтується один принцип демократії – влада більшості, які голосують за прийняття рішення.

Останній момент – демократія орієнтована на процес, де присутній набір нормативних актів, які необхідні для кваліфікації, щоб показати ситуацію як демократичну, хоча до демократії дуже далеко. Держава може забути демократію і прийти до «помірної» диктатури, коли в Конституції прописані права і обов'язки громадян і суспільства, але вони не виконуються, то це вже диктатура.

Такі «демократичні процеси» відбуваються в росії, коли пропаганда по всіх засобах масової інформації стверджують, що росія вільна держава і виступає за мир на планеті, а сама десятки років воює в Сирії, Молдові, Грузії підтримує Карабахський конфлікт і зазіхає на території інших держав. Напала на Україну, а українців називає фашистами, приєднує незаконно українські території, нищить інфраструктуру, кожен день обстрілює Україну, руйнує житлові будинки, школи, дитячі садки, вищі учбові заклади. Вивозить на свою територію дітей для перевиховання. На окупованих територіях створені катівні для громадян України, вбивають військових полонених, створює терористичні акти, шантажує зірвати Запорізьку атомну станцію. Сьогодні всі українці згуртувавшись на захист держави, гонять окупантів із своєї території, нас підтримує весь демократичний світ.

Політика, яку впроваджує весь демократичний світ, підкреслює повагу до прийнятих законів, конвенцій та інших нормативних актів. Якщо повертатись до сенсу слова «демократія» то можливо зробити висновок, що важливим завданням повернення до цивілізованого способу суспільного життя є належна організація державної влади.

В новий час повернення до демократії, характеризується втратою нею одних рис і набуття інших. Право суб'єктивної свободи, є поворотним і центральним пунктом між античною і Новим часом – зазначив Гегель [1, с. 115].

Демократичний ідеал і його реалізація у сфері державного устрою, передбачає забезпечення прав громадянина. Європа створила реальні інститути для захисту прав і свобод людини. Європейський досвід у цій сфері вагомий і незаперечний, а це дає підстави стверджувати що сьогодні тільки слова Європи про загальні права людини заслуговують на довіру. Європа повинна продовжувати ратувати за права людини і навіть настирливіше, ніж вона це робила в минулому [2, с. 23].

Світовий і Європейський досвід свідчить, що демократія – це природній процес самоорганізації суспільства, форма державного правління. Не потрібно забувати, що одна справа демократичний ідеал, інше його практична реалізація забезпечення ефективної участі громадян у політичному процесі, прозорість влади залишається актуальною завжди. Пройдуть роки, століття людство впровадить нові форми державного порядку. Світлі сили допомагають Україні зламати тиранію і вийти на простори нового часу. Так воно і буде. Нова Україна, відроджена на сучасних технологіях, правових і демократичних засадах, таку державу потрібно залишити майбутньому поколінню.

Список використаних джерел:

1. Георг В. Ф. Гегель. Основи філософії права. К. : Юніверс, 2000. С. 336.
2. Джозеф Стігліц. Глобалізація і її тягар. Київ : Видавничий дім «КМ Академія». 2003. С. 252.

Горінов Павло,
кандидат юридичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права та політології,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
ORCID: 0000-0002-8294-2784;
e-mail: p.v.gorinov@udu.edu.ua

Pavlo Gorinov,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Honored Worker of the
Social Sphere of Ukraine, Director, Educational and Scientific Institute of Law
and Political Science, Professor at the Department of Jurisprudence
and Branch Legal Disciplines,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

**ОСВІТНЄ ВОЛОНТЕРСТВО
ЯК ФОРМА ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
EDUCATIONAL VOLUNTEERING AS A FORM OF LEGAL
EDUCATIONAL ACTIVITY**

Волонтерська діяльність в Україні відіграє важливу роль для безпеки країни, допомоги ветеранам, біженцям, іншим вразливим категоріям громадян у сфері соціальної допомоги та освітній сфері, у напрямі популяризації природоохоронного, здорового способу життя, у розбудові громадянського суспільства. Особливістю волонтерського руху є поширення філософії «доброї волі як волі до добра», де, допомагаючи іншим особистість знаходить своє власне призначення, зростає морально та професійно, формує власні цінності, правила й установки, впливаючи на суспільство загалом. В цьому випадку ми погоджуємося із позицією Д. Свириденко, що ...волонтерство – це глибокий філософський феномен, що відображає взаємозв'язок особистості та суспільства. Ця форма соціальної активності відкриває простір для осмислення таких фундаментальних понять, як альтруїзм, свобода вибору та сенс життя. Людина, яка присвячує час і зусилля іншим, виходить за межі власного “Я” і долучається до вирішення глобальних або локальних проблем. Це дає їй можливість знайти новий сенс життя, вдосконалювати його, розвивати особистісні якості, професійні навички, когнітивні функції [1, с. 32].

Однією з важливих тем дискусій і обговорень в державі та громадянському суспільстві, зокрема й в освітньому середовищі, є тематика форми волонтерської діяльності та її результативність, способи реалізації в освітній сфері. Відповідно в науковому і практичному дискурсі часто обговорюють, як зробити волонтерство частиною освітнього процесу, як долучити молодь до волонтерської діяльності, як організувати волонтерство в

школах, особливості волонтерства в університетському середовищі тощо. Відзначимо, що здебільшого зусилля волонтерської і освітньої спільноти спрямовані на шкільну освіту, що має свої логічні пояснення, проте і в університетському середовищі є відповідна практика використання волонтерів, ветеранів, практичних працівників, громадських активістів для проведення семінарів, навчальних занять, лекцій, круглих столів тощо. Більшість із подібних заходів має інформаційно-роз'яснювальний, просвітницький, практико-прикладний характер.

Дійсно, в умовах протистояння російській федерації національне волонтерство продемонструвало усі ці нестандартні та різнопланові підходи до діяльності, зокрема й щодо сприяння «становлення національної ідентичності українців як основи національної безпеки Української держави» [2]. «Відзначимо важливість участі ветеранів у становленні національної ідентичності нашої молоді, основою якої є українська учнівська та студентська молодь [3, с. 19]. «Відповідні ветеранські організації є середовищем належним чином організованих, мотивованих, національно свідомих людей, тому важливо створити умови для реалізації їхнього потенціалу через організацію патріотичного виховання, формування у молоді стійкої національної самосвідомості. Ветеранські організації мають значний потенціал довіри суспільства, який може бути використаний для підвищення довіри до інститутів держави через механізми участі у їхній діяльності» [4, с. 33], а також в організації патріотичного та правосвідомого виховання молоді, формування у них громадянської та правової культури.

У волонтерстві важливу роль відіграють ціннісно-мотиваційні компоненти діяльності, адже «філософія та ціннісно-мотиваційні компоненти волонтерської діяльності формуються під впливом соціокультурних, історичних та економічних факторів, що зумовлює їхню специфіку в різних країнах. Визначальними чинниками таких розбіжностей є культурні традиції, глобалізаційні процеси, рівень розвитку громадянського суспільства й суспільно-політичний контекст» [5, с. 15]. «Сьогодні українські волонтери все більше об'єднуються навколо проєктів, пов'язаних з обороноздатністю нашої держави з метою призупинення російської військової агресії на Сході та Півдні України. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, майже щодня, а іноді й щогодини, чуємо такі слова, як «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерський рух». Це обумовлено їхньою роллю у захисті України» [6, с. 6].

Однією з таких ціннісних характеристик волонтерської діяльності є бажання ділитись досвідом, передавати знання, формувати громадянську та правову культуру суспільства й патріотизм, що проявляється в освітньому волонтерстві.

Освітнє волонтерство розуміється як участь волонтерів в освітніх проєктах, навчальних заняттях і програмах в режимі онлайн чи офлайн. Волонтерами є фахівці із значними професійними здобутками, досвідом, які володіють навичками роботи із студентською аудиторією, проактивну позицію і

власну мотивацію до діяльності. Здійснюється освітнє волонтерство на безоплатній основі, але може бути винагороджено відповідними сертифікатами, іншими відзнаками, рекомендаційними листами тощо.

Участь юристів в освітньому волонтерстві має правопросвітницький характер та дає можливість розширити знання про право, правове регулювання, права і свободи людини і громадянина. Особливо важливими є зустрічі юристів з молоддю під час дії правового режиму воєнного стану, адже вони дають можливість отримати фахове пояснення відповідних вимог, які діють у країні, питання військового обліку тощо.

Найбільш поширеними формами участі юристів у правопросвітницькій діяльності в освітніх закладах є проведення дуальних занять у формі лекцій, тренінгів, проведенні диспутів, участі у конференціях, семінарах тощо. Як правило, учасниками є судді, адвокати, нотаріуси, працівники юридичних установ, правоохоронних органів і професійних юридичних об'єднань.

Серед суб'єктів, які активно здійснюють правопросвітницьку діяльність як серед студентської молоді, так і серед вразливих категорій населення, слід відзначити діяльність волонтерів безоплатної правової допомоги. Ще в 2021 році система надання безоплатної правової допомоги запустила проєкт «Волонтер БПД», який активно розвинувся під час протистояння вторгненню російської федерації і має широкі сфери застосування. Вони активно надають практичну допомогу ЗСУ, ветеранам, проводячи правопросвітницьку роботу.

Іншим суб'єктом, що здійснює правопросвітницьку діяльність, є юридичні клініки при юридичних факультетах в закладах вищої освіти. Правопросвітницька робота має свої особливості в діяльності юридичних клінік, а саме у формі безоплатної правової допомоги біженцям, ветеранам, інвалідам та іншим категоріям громадян. Надають таку допомогу студенти під керівництвом викладачів, що дає їм можливість студентам закріпити теоретичні знання на практиці, бути дотичними до правової допомоги, взяти участь в просвітницькій діяльності для населення, сприяти формуванню позитивного іміджу юриста, підвищити рівень правової культури суспільства. Наприклад, при УДУ імені Михайла Драгоманова діє Центр правничої допомоги «Юридична клініка», який має значні напрацювання у галузі правопросвітницької діяльності серед студентів, викладачів університету й інших осіб, які звертались за правовою допомогою.

Ми погоджуємось із думкою фахівців: «Сучасне університетське освітнє середовище через волонтерську діяльність дає додаткові можливості виробляти *soft skills* (м'які навички особистісного характеру), а саме: уміння працювати в колективі, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект, самоконтроль і самоорганізацію, соціальну відповідальність тощо».

Для української молоді важливо бути причетними до системи захисту країни, відчувати, що вони беруть участь у справах, які мають суспільне значення, бути почутими і підтриманими, впливати на майбутнє своєї країни. Окрім цього, волонтерство є ще й тим соціальним інститутом, який дає молоді,

зокрема й кар'єрні можливості для подальшої участі в управлінні державою, прийнятті результативних рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя, життя громадянського суспільства і власної країни [7, с. 78].

Відзначимо, що важливим напрямком, в якому використовується освітнє волонтерство, є організація «правової освіти в умовах дії воєнного стану в Україні [8], у викладанні юридичних дисциплін в процесі модернізації системи освіти в Україні в умовах безпекових викликів [9], навчання та «залучення молоді до ухвалення управлінських рішень в контексті Державної молодіжної політики України в умовах європейської інтеграції [10-12], що ми досліджували у своїх працях.

На сучасному етапі протистояння з російською федерацією волонтерська діяльність має важливе значення, оскільки базується на цінностях солідарності, гуманізму, емпатії, відповідальності за формування активної громадянської позиції та правосвідомості українців. Відповідно освітня діяльність волонтерів спрямована на правовий всеобуч, просвіту, формування правової культури та правосвідомості має важливе значення для стабільної діяльності держави і відбудови у повоєнний період.

Волонтерська діяльність юристів, ветеранів, активістів виконує такі важливі суспільні функції, як: сприяння правопорядку, законності, правовій освіті, правосвідомості, самореалізації особистості й ефективній координації зусиль усіх учасників у сферах освіти, безпеки, гуманітарної допомоги, соціальної підтримки, повоєнній адаптації ветеранів війни тощо.

Список використаних джерел

1. Свириденко Д. Б. Волонтерство як форма соціальної активності особистості: філософський дискурс. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2025. Вип. 52 (1-2). С. 30-36
2. Горінов П., Драпушко Р. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки Української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf (дата звернення: 18.04.2025).
3. Горінов П., Драпушко Р. Право на інклюзивну освіту для ветеранів російсько-української визвольної війни. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Вип. 42. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 17-27.
4. Ковтун М., Горінов П. Політичні ідентичності ветеранських організацій в сучасній Україні: теоретичні та практичні аспекти. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Випуск 3 (75). С. 29–35.
5. Горінов П. Філософія ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерської діяльності: компаративістське дослідження. *Освітній дискурс*: збірник наукових праць. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2025. Вип. 52 (1-2). С. 13-22
6. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія

- / Павло Горінов, Ростислав Драпушко. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
7. Тернопільська В. І. Світоглядні засади волонтерства в освітній сфері як чинник інтеграційних процесів. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2025. Вип. 52 (1-2). С.76-83.
 8. Горінов П. В. Правова освіта в умовах дії воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 1. URL : http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/1.pdf (дата звернення: 18.04.2025).
 9. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Роль викладання юридичних дисциплін у процесі модернізації системи освіти в Україні в умовах безпекових викликів. *Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу*. 2023. № 1. С. 188–191.
 10. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, Том 2022. № 3. С. 54-59.
 11. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 9-15.
 12. Горінов П., Драпушко Р. Адміністративно-правове регулювання волонтерського руху в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 266–269.

Горінов Павло,
кандидат юридичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права та політології,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Pavlo Gorinov,
PhD in Law, Associate Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Professor at the Department of Jurisprudence and Sectoral Legal Disciplines,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
p.v.gorinov@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-8294-2784;

Якимець Сергій,
аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Український державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Serhii Yakymets,
postgraduate Student at the Department of Jurisprudence
and Sectoral Legal Disciplines,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
s.s.yakymets@udu.edu.ua,
ORCID 0009-0009-6039-7218

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПРИСЯЖНОГО В УКРАЇНІ

FORMATION OF CIVIC CULTURE OF JURY IN UKRAINE

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна героїчно протистоїть військовому вторгненню російської федерації. Попри те, що основні сили спрямовані на захист територіальної цілісності України, в країні відбуваються реформа державної влади, в тому числі і судової влади, активно здійснюється цифровізація державного управління, економіки, системи безпеки, формування національної ідентичності українців тощо. Усі ці процеси проходять в контексті євроінтеграції України до ЄС, адже в 2022 році Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Відзначимо, що серед базових євроінтеграційних реформ є і розвиток суду присяжних як частина судової реформи і цифровізація держави і реформа сектору безпеки і оборони країни тощо.

Сьогодні, інститут присяжних відіграє важливу роль в нашій країні, тому,

що є свідчення демократичного, правового, вектору розвитку України, а надалі, розвиток суду присяжних, забезпечить практичну реалізацію права народу «у здійсненні правосуддя через присяжних», про що сказано в ст. 124 Конституції України [1] та деталізовано в інших нормативно-правових актах чинного законодавства.

Становлення суду присяжних показує європейському співтовариству тенденції до незалежності судової системи в Україні, що є умовою євроінтеграційного процесу. В українському професійному середовищі аргументовано вважають, що «інститут суду присяжних відіграє вирішальну роль у забезпеченні реалізації принципу народовладдя, ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, а також забезпечення об'єктивності та незалежності судового розгляду. Цей інститут може значно підвищити рівень довіри громадян до правової системи та сприяти утвердженню справедливого судочинства в Україні [2, с. 477].

Відзначимо, що розвиток суду присяжних сприяє підвищенню правової та громадянської освіти, що в свою чергу дасть можливість якісно підвищити рівень правової і громадянської культури українського суспільства. Так, наприклад, майбутня участь громадян України в роботі суду присяжних дасть можливість багатьом українцям практично ознайомитись із судовою системою, підвищити свої знання про право, механізми правового регулювання, структуру державної влади тощо. Ми вважаємо, що пропозиції науковців, щодо посилення «правової освіти в умовах дії воєнного стану в Україні» [3] дадуть можливість посилити правову та громадянську культуру українців, підтримувати правопорядок і законність в суспільстві на належному рівні, підвищувати рівень довіри до правоохоронної системи та судових органів.

Подібні освітні проекти є елементом просвітницької роботи серед населення, що важливо і для майбутнього повоєнного відновлення України. Відповідно, підтримуємо позицію науковців щодо впровадження «до програми шкільної освіти навчальну дисципліну «Основи правової культури та інформаційної безпеки», яка дасть можливість підвищення рівень правової культури сучасної молоді» [4, с. 22].

Паралельно, відзначимо і високий рівень цифровізації судової системи через впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄС ІТС), що надалі змінить підходи до судової діяльності, шляхом їх доступності, прозорості, зручності для всіх учасників процесу. Вважаємо, що викладені пропозиції авторів, щодо політики інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації України [5] заслуговують на увагу і запровадження, в тому числі й щодо цифровізації судової системи України.

Погоджуємось із Волоско І. Р., що «суд присяжних зіграв значну роль у формуванні сучасних систем кримінальної юстиції, він допоміг захистити незалежність судової влади та надати значущості самій події судового розгляду. У такий спосіб він, безсумнівно, сприяв зміцненню процесуальних гарантій насамперед для обвинуваченого, сприявши формуванню моделі змагального

судового процесу. У той же час він посилив засади усності провадження, безпосередності і рівноправності сторін у здійсненні судового розгляду. Участь присяжних у відправленні правосуддя справила потужний вплив на форми судового розгляду, дослідження під час нього фактів і обставин за допомогою належних і допустимих доказів і забезпечення прав на захист [6].

Впровадження континентальної моделі суду присяжних в Україні було зумовлене необхідністю гармонізації національного законодавства з правовими нормами Європейського Союзу. Цей підхід відповідає загальній стратегії інтеграції України до європейського правового простору та забезпечення сумісності правових систем. Проте, варто зазначити, що така модель не повною мірою враховує специфіку української судової системи та суспільні потреби, що може обмежувати її ефективність у вирішенні певних проблем правосуддя [2, с. 478]. Так, наприклад, експерти в галузі правосуддя виділяють окремі питання, які потребуватимуть вдосконалення на наступному етапі правового регулювання діяльності суду присяжних, а саме:

- «емоційність присяжних (неможливість повністю абстрагуватись, вплив красномовства адвоката чи прокурора на загальний емоційний фон присяжного);

- значні фінансові витрати на запровадження та функціонування суду присяжних (йдеться про оплату праці присяжних, компенсаційні виплати за проїзд та житло, витрати на реконструкцію судів, аби вони стали придатними для роботи присяжних);

- складнощі з організацією судового розгляду (йдеться про необхідність переосмислення організації судового розгляду, зокрема, кримінальних проваджень, аби розгляд справи не тривав декілька років, а здійснювався максимально швидко)» [5].

В попередньому дослідженні ми звертали увагу на питання підбору присяжних, критеріїв відбору, проблемах кадрового резерву присяжних, питання емоційної і психологічної стабільності претендентів на присяжних тощо. Відповідно, ми погоджуємось із Смалюк Р., що « визначальним для нормального функціонування суду присяжних є формування «культури присяжного», а для цього має бути проведена активна і довготривала право-просвітницька робота. Людина має розуміти, що суд залучає її до розгляду справи як до почесного обов'язку [5]. В контексті зазначеного, слід розробити відповідні освітні проекти, які сприятимуть підвищення рівня правової і громадянської культури, усвідомлення ролі присяжного в системі судового захисту для формування відповідної громадянської культури присяжного.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
2. Якимець С. С., Горінов П. В. Реформування суду присяжних в Україні: теоретичні підходи та практичні виклики на основі досвіду США. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2024 № 7 С. 476-480.

3. Горінов П. В. Правова освіта в умовах дії воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 3-8 URL : <https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/> (дата звернення: 17.04.2025).
4. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 18–22. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/5.pdf> (дата звернення: 17.04.2025).
5. Сілаєв В., Горінов П. Політика інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації України: виклики та шляхи вдосконалення. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. Випуск 3 (75), 2024. С. 81-87.
6. Волоско І. Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності. Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 16 с.
7. Смалюк Роман Виклики на шляху до запровадження в Україні класичної моделі суду присяжних. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/vyklyky-na-shlyahu-do-zaprovadzhennya-v-ukrayini-klasychnoyi-modeli-sudu-prysyazhnyh/> (дата звернення: 17.04.2025).

УДК 342.9

Гришина Наталія,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна;

Natalia Grishina,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines, Faculty of Law,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine,
ORCID 0000-0001-6828-5338

ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

PRINCIPLES OF EUROPEAN ADMINISTRATIVE LAW: CURRENT CHALLENGES FOR UKRAINE

Адміністративне право є важливою складовою публічного права України, яке потребує ґрунтового реформування. Сучасні виклики, що стоять перед цією галуззю, вимагають серйозного підходу до її. Від ефективності адміністративного права безпосередньо залежить якість процесу

державотворення, перспективи соціально-економічного розвитку, а також реалізація та захист прав людини, забезпечення національної безпеки, конкурентоспроможність України на міжнародній арені та багато інших аспектів.

У контексті адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу важливим є розуміння необхідності врахування специфіки європейського правового простору. Європейський правовий простір визначається як динамічно формуюча правова система, що включає в себе систему цінностей, принципів та юридичних норм, розроблених в рамках регіональних міжнародних організацій, таких як Рада Європи, ОБСЄ та ЄС. В сучасних умовах державотворення та правотворення сучасне адміністративне право потребує суттєвого осмислення його базових засад та основ, що втілені у принципах.

Ефективність публічного адміністрування та захисту прав людини прямо залежить від основоположних ідей праворозуміння, закладених у суспільстві. Принципи адміністративного права формують загальнолюдський вимір права, символізуючи дух права, що є основою правової системи. З огляду на це, доктринальний підхід до аналізу європейської адміністративно-правової доктрини, а також трактування принципів європейського адміністративного права, є надзвичайно важливою науковою проблемою, яка потребує подальших досліджень та розробок вітчизняними правознавцями.

Принципи європейського адміністративного права, будучи основними засадами цієї галузі, сформувалися органічно в контексті європейської юридичної традиції. Сучасна європейська адміністративно-правова доктрина є закономірним результатом еволюції правових ідей, поглядів і уявлень європейського суспільства, яке визнає людину як першопричину і найвищу цінність, зокрема в правовідносинах з публічною адміністрацією. Європейська доктрина адміністративного права є гуманістичною, людиномірною та демократичною, що відображає належне місце людини в суспільному розвитку та високий рівень правової культури європейського соціуму. Це є наслідком досягнутого високого культурного розвитку, що також має значний вплив на формування правової культури та принципів адміністративного права в Європі.

З іншого боку, європейська доктрина адміністративного права, ґрунтуючись на принципі верховенства права виробила засади функціонування публічної адміністрації, які втілені у постулатах, таких як *good administration* та *good governance*. Важливим елементом європейської доктрини є категорія *good administration* – належне адміністрування, яка ґрунтується на високих стандартах ефективності, прозорості та підзвітності органів публічної адміністрації. Дослідження цієї категорії дає можливість виявити пріоритетні напрямки для вдосконалення публічного адміністрування в Україні.

До принципів *good administration* належать наступні: принцип законності, принцип рівності (відсутності дискримінації); принцип пропорційності; принцип заборони зловживання владою; принцип безсторонності (об'єктивності); принцип врахування та відповідності законним очікуванням; принцип

справедливості; принцип етичності; принцип використання простої, чіткої та зрозумілої мови принцип обов'язкової передачі документів уповноваженим органам; право бути заслуханим та робити заяви; принцип розумного проміжку часу для прийняття рішень; обов'язок зазначати підстави адміністративних рішень; зазначення засобів захисту; принцип повідомляти про прийняте рішення; принцип захисту даних та поваги приватної інформації; принцип забезпечення публічного доступу до документів; принцип належного документування; принцип юридичної визначеності та захисту порушених прав; право на оскарження адміністративних рішень; принцип доступності адміністративної влади та публічних послуг, електронного урядування та використання електронної пошти; принцип гнучкості у практичній роботі публічної влади; ефективності її діяльності; принцип прозорості цієї діяльності; доступ до інформації; принцип простоти (спрощення організації органів публічної влади, адміністративних процедур та вимог щодо оформлення документів); принцип діяти належним чином; принцип виконання бюджетних вимог тощо [1, с. 38, 428].

Концепція «good governance» має більш широкий контекст, оскільки охоплює не лише адміністративні процедури, а й загальну систему управління на державному рівні. Ця концепція отримала подальший розвиток у працях Ради Європи та Європейської Комісії, зокрема в Білій книзі про європейське врядування (2001), яка визначає п'ять основних принципів: відкритість, участь, відповідальність, ефективність та здатність задовольняти потреби населення [2]. Концепція «good governance» орієнтована на створення інклюзивного управлінського середовища, де держава, громадянське суспільство та приватний сектор взаємодіють для досягнення суспільного блага. У цьому контексті концепція виходить за межі юридичних аспектів, інтегруючи політичні, соціальні та економічні виміри, що дозволяє забезпечити ефективне та справедливе управління на всіх рівнях державного управління.

Належне врядування та права людини доповнюють один одного. Стандарти та принципи прав людини встановлюють набір цінностей, якими керуються дії урядів та інших суб'єктів на політичній і соціальній арені. Вони також встановлюють набір стандартів, проти яких відповідальність цих зацікавлених сторін може бути поставлена під сумнів. Ці принципи також надихають природу зусиль належного управління: вони можуть підкріпити розробку законодавчої бази, політики, програм, бюджетних асигнувань та інших заходів [3].

У контексті європейської інтеграції обидві концепції служать орієнтирами для гармонізації національних адміністративних систем, зокрема для країн-кандидатів на вступ до ЄС, таких як Україна.

Таким чином, європейська адміністративно-правова доктрина розробила good administration як правовий стандарт діяльності публічної адміністрації, а good governance – як комплексний підхід до управління, що компенсується юридичними, політичними та соціальними принципами. Їхній розвиток

демонструє прагнення до створення ефективної, прозорої та орієнтованої на права людини моделі публічного управління.

Таким чином, принципи адміністративного європейського права, що сформувалися під впливом правових традицій Ради Європи та Європейського Союзу, становлять цілісну систему засад, спрямованих на забезпечення ефективності, прозорості та правової визначеності у діяльності публічної адміністрації. Їх інтеграція у вітчизняне право є не лише необхідним умовою європейської інтеграції, а й відповіддю на сучасні виклики, пов'язані з реформуванням адміністративного права України.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В., Мацелик Т. Предмет адміністративного права: оновлення парадигми. *Право України*. 2010. № 8. С. 110-115.
2. European governance – A white paper. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0428>.
3. Définition de la bonne gouvernance. URL : <https://www.ohchr.org/fr/good-governance/about-good-governance>

УДК 346.7

Гуренко Мар'я,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри економічного права та
економічного судочинства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна;

Maria Gurenko,
candidate of juridical sciences,
assistant of the department of economic law and economic procedure law
Kyiv National University of Taras Shevchenko,
Kyiv, Ukraine,
ORCID 0000-0001-8930-1421

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF CAPITAL CONSTRUCTION IN UKRAINE

Правове регулювання капітального будівництва представлено численними нормативно-правовими актами, якими регулюються відносини між учасниками, що виникають під час здійснення капітального будівництва, а також безпосередньо процес здійснення капітального будівництва суб'єктами господарювання. Класифікувати такі нормативно-правові акти можна виходячи з

різних критеріїв, які виділяються в теорії права, зокрема за юридичною силою, за суб'єктами правотворчості, за обсягом та характером дії, за галузевою належністю [1] тощо.

За критерієм юридичної сили нормативно-правові акти у сфері капітального будівництва поділяються на:

1) закони України, серед яких основоположні:

- Господарський Кодекс України (глава 33 “Капітальне будівництво”);
- Цивільний Кодекс України (параграф 3 “Будівельний підряд”);
- Земельний кодекс України (в частині визначення категорії земель призначених для будівництва та порядку передачі таких земельних ділянок для будівництва);
- “Про інвестиційну діяльність” (капітальне будівництво як сфера для реалізації інвестиційної діяльності);
- “Про регулювання містобудівної діяльності”;
- “Про основи містобудування”;
- “Про архітектурну діяльність”;
- “Про будівельні норми”;
- “Про ціни та ціноутворення” (в частині обчислення вартості об'єкта будівництва);
- “Про стандартизацію”;
- Кодекс про адміністративні правопорушення (глава 8 про адміністративні правопорушення в будівництві) та інші.

2) підзаконні нормативно-правові акти, які представлені наступними:

• постанови Кабінету Міністрів України:

– “Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України” від 30.04.2014 р. № 197 (в частині здійснення державної політики у сфері будівництва, містобудування, просторового планування територій та архітектури, державної політики у сфері технічного регулювання у будівництві, а також забезпечення формування державної політики у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду);

– “Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві” від 01.08.2005 р. № 668;

– “Про затвердження переліку суб'єктів нормування у будівництві” від 28.04.2021 р. № 438;

– “Про затвердження Положення про центральний фонд будівельних норм та Типового положення про фонд галузевих будівельних норм” від 23.06.2010 р. № 483 та інші;

• накази Міністерства розвитку громад та територій:

– “Деякі питання ціноутворення у будівництві” від 25.06.2021 р. № 162;

– “Про затвердження кошторисних норм у будівництві” від 01.11.2021 р. № 281, яким прийнято “Настанова з визначення вартості будівництва” та “Настанова з визначення проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво” замість Національного стандарту України “ДСТУ Б Д. 1.1-1:2013 Правила визначення вартості

будівництва” від 05.07.2013 р. № 293;

- національні стандарти, завдяки яким досягається оптимальний ступінь впорядкованості в сфері будівництва:

- ДСТУ Б В.2.5-29:2006 “Інженерне обладнання будинків і споруд. Зовнішні мережі та споруди. Система газопостачання. Газопроводи підземні сталеві. Загальні вимоги до захисту від корозії”;

- ДСТУ 8746:2017 “Споруди транспорту. Дорожні покриття. Методи вимірювання зчїпних якостей”;

- ДСТУ 8855:2019 “Будівлі та споруди. Визначення класу наслідків (відповідальності)”;

- ДСТУ Б В.2.7-127:2015 “Суміші асфальтобетонні і асфальтобетон щебенево-мастикові. Технічні умови” та інші;

- державні та галузеві будівельні норми, якими встановлюються обов’язкові вимоги до об’єкта нормування у будівництві:

- ДБН А.3.1-5:2016 Організація будівельного виробництва;

- ДБН А.1.1-1:2009 Система нормування та стандартизації у будівництві.

Основні положення;

- ДБН А.2.2-3:2014 Склад та зміст проектної документації на будівництво;

- ДБН Б.1.1-13-2012 Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях;

- ДБН Б.2.2-12:2019 Планування і забудова територій;

- ДБН В.2.2-15:2019 Будинки і споруди. Житлові будинки. Основні

положення;

- ДБН В.1.2-7-2008 Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна

безпека та інші;

- акти органів місцевого самоврядування (містобудівна документація, місцеві містобудівні програми).

Однак незважаючи на численну кількість нормативно-правових актів, що регулюють сферу капітального будівництва, в першу чергу потрібно звертати увагу саме на якість таких нормативно-правових актів, зокрема на однозначність норм права, відсутність колізій в разі застосування одночасно декількох нормативно-правових актів для регулювання відносин, що виникають у сфері капітального будівництва. Взагалі категорія «якість закону» розглядається як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. На підтвердження цього у Доповіді Венеціанської комісії № 512/2009 «Про верховенство права» встановлено те, що верховенство права містить вісім «інгредієнтів», серед яких зокрема виділяють: 1) доступність закону (в тому значенні, що закон має бути зрозумілим, чітким та передбачуваним) та 2) питання юридичних прав мають бути вирішені нормами права, а не на основі дискреції [2].

Тож можна зробити висновок, що якісне нормопроекування має дуже важливе значення в правозастосуванні учасниками відносин, оскільки усуває проблеми у розумінні, зокрема у неоднозначному чи двоякому розумінні норм

права учасниками відносин, а в разі їх наявності можуть виникати різні конфлікти, що матимуть наслідком подачу судових позовів до інших учасників відносин, в тому числі до органів державної влади чи органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум. 2001. С. 314.
2. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. *Судово-юридична газета*. 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199> (дата звернення : 17.03.2025).

УДК 35+323.2:303.446(477)

*Держалюк Олександр,
кандидат юридичних наук,
головний консультант Національного інституту
стратегічних досліджень (НІСД),
м. Київ, Україна;*

*Oleksandr Derzhaliuk,
Candidate of Juridical Sciences,
Head Consultant of thy National Institute
of Strategic Studies (NISS),
Kyiv, Ukraine,
dzhlk123@ukr.net,
ORCID 0009-0002-9123-8526*

ДОКАЗОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

EVIDENCE-BASED POLICYMAKING IN UKRAINE: STATE AND PROSPECTS

Розвиток доказової політики в Україні є необхідною умовою підвищення якості державного управління. Сутність цього підходу полягає у систематичному використанні органами державної влади емпіричних даних, зібраних та проаналізованих за допомогою наукових методів з метою оцінки та порівняння переваг різних варіантів державної політики.

Є підстави вважати, що на даний момент доказова політика в Україні найповніше реалізується в рамках процедури аналізу регуляторного впливу проектів нормативно-правових актів у сфері господарської діяльності у відповідності з Законом України Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності № 1160-IV від 11 вересня 2003 року. У цій сфері існують механізми оцінки потенційного впливу запровадження нових норм на

відносини які виникають між регуляторними органами, або іншими органами державної влади, та суб'єктами господарювання. У той же час, у інших сферах державно-владної діяльності застосування принципів і методів доказової політики досі залишається фрагментарним і непослідовним.

Експерти Організації економічного співробітництва і розвитку розглядають доказову політику як важливу стадію прийняття державних рішень. Цей підхід передбачає використання науково обґрунтованих даних на всіх етапах управлінського циклу – від визначення проблеми до оцінки результатів заходів, спрямованих на її вирішення. Його роль полягає в можливості обґрунтувати найважливіші державні рішення достатньою кількістю доказів, які підтверджують їх оптимальність та прийнятність [2, с. 31].

У спеціалізованому словнику з державного управління термін “публічна політика заснована на доказах” (Evidence-based policy) визначено як “курс дій в державі, вироблений системно й раціонально на основі всебічного об'єктивного аналізу і наукового опрацювання статистичних, соціологічних, наукових, порівняльних та інших даних, що в сукупності підтверджує його правильність. На усіх етапах такої політики значна увага приділяється обґрунтованості, доказовості визначення суспільної проблеми, вибору цілей, завдань, заходів, показників результативності, тощо” [3, с. 14].

Досвід багатьох європейських країн свідчить, що запровадження сучасних інструментів аналізу та оцінки є важливою передумовою підвищення якості державного управління і посилення довіри громадян до державних інститутів. Найпоширенішими методами реалізації доказового підходу до розробки державної політики є: аналіз вигід-витрат (cost-benefit analysis); аналіз ефективності витрат (cost-effectiveness analysis); підхід what works (що працюватиме в конкретних умовах); оцінка стійкості (sustainability impact assessment); математичне моделювання (simulation modeling); багатокритеріальний аналіз рішень (multi-criteria decision analysis); оцінка життєвого циклу (life cycle assessment); оцінка впливу на соціальне та екологічне середовище (the social and environmental impact assessment).

Успіх доказового підходу до розробки державної політики залежить від декількох взаємопов'язаних факторів:

- Зацікавленості політиків у використанні інформації яка відповідає критеріям достовірності і значущості.
- Зацікавленості політиків у проведенні консультацій з широким колом зацікавлених сторін на різних стадіях вироблення політики та перевірки результативності уряду.
- Наявності у політиків інституційного механізму (інституційного мандату) для співпраці з науковими урядовими та позаурядовими дорадчими органами.
- Організаційні ресурси наукових установ, дорадчих урядових і позаурядових органів повинні відповідати інституційному мандату на співпрацю з державними органами.

- Наукові дані в процесі наукового супроводження діяльності державних органів для них повинні бути одним із джерел інформації. Вони повинні виконувати інформативну функцію і не здійснюватися у формі рекомендацій.

- Для оптимізації наукової діяльності результати досліджень повинні зберігатися в “сховищах даних” та бути доступними для широких кіл дослідників [1, с. 5].

Створення аналітичних матеріалів (policy brief) є одним із найефективніших інструментів передачі результатів наукових досліджень на рівень формування політики. Основними компонентами таких документів є опис контексту та важливості проблеми, обґрунтування можливих шляхів її вирішення та можливі сценарії розвитку подій.

Український досвід свідчить, що доказова політика найповніше реалізується у вигляді процедури попередньої оцінки законодавчих ініціатив. Зокрема, це стосується обов’язкової процедури аналізу регуляторного впливу проектів нормативно-правових актів у сфері господарської діяльності, а також підготовки фінансово-економічного обґрунтування з визначенням вартісної оцінки прямого та опосередкованого впливу того чи іншого законопроекту на державний та місцеві бюджети [5].

Проблема низької якості прийнятого законодавства неодноразово привертала увагу українських та зарубіжних фахівців. На думку експертів Єврокомісії перевірка Верховною Радою України законів на відповідність євроінтеграційним прагненням України потребує запровадження комплексної процедури оцінки впливу законопроектів з одночасним посиленням моніторингу за практикою виконання євроінтеграційного законодавства [4].

Висновки. Основна ідея доказової політики полягає в обґрунтуванні найважливіших державних рішень достовірними даними, у вигляді який є прийнятним для роботи політичних органів. В розвинених демократіях процес прийняття найважливіших рішень завжди супроводжується фаховим вивченням певної проблеми та пошуком оптимальних шляхів державного реагування. Політики та урядовці ініціюють вивчення проблеми та відповідають за вибір кращої альтернативи. У цій справі їм допомагають аналітичні та дослідницькі служби.

У взаємовідносинах з науковцями посадові особи в Україні часто очікують чітких рекомендацій, орієнтованих на зміни у нормативній базі. Однак, на практиці, науковий супровід діяльності державних органів є найбільш ефективним на ранніх стадіях розробки загальної стратегії та формування політики, а не під час аналізу текстів законопроектів у рамках законотворчого процесу.

Діяльність з підготовки аналітичних оглядів для формування політики в Україні є найбільш ефективним способом донесення даних наукових досліджень на рівень прийняття політичних рішень. Проведення такої роботи є більш характерним для державних бюджетних наукових установ та внутрішніх дослідницьких служб державних органів. Для працівників вищих навчальних

закладів співпраця з державними органами не є пріоритетною через низьку значущість такої роботи для їхньої академічної кар'єри та перевантаження базовими обов'язками.

Одним із напрямків удосконалення доказової політики в Україні є створення якісних баз даних та спрощення доступу дослідників до статистичної та адміністративної інформації, що накопичується в процесі роботи державних органів влади.

Список використаних джерел:

1. Evidence-informed policy making. Building a conceptual model and developing indicators. *Publications Office of the European Union*. 2021. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b673ed06-751f-11ed-9887-01aa75ed71a1/language-en>
2. Klaus Jacob, Anna-Lena Guske, Johanna Ferretti. Sustainability in impact assessments: a review of impact assessment systems in selected OECD countries and the European Commission. *Organisation for Economic Cooperation and Development*. 2012. URL : https://www.researchgate.net/publication/251570587_Sustainability_in_Impact_Assessments_A_Review_of_Impact_Assessment_Systems_in_selected_OECD_countries_and_the_European_Commission
3. Глосарій термінів політики, що базується на доказах. *Association4U*. Київ. 2018. URL : http://web.archive.org/web/20220320084652if_/https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/glossary_ebppm.pdf
4. Івасик С. “Європеїзація” Верховної Ради: що написала Європейська Комісія про реформу українського парламенту. *Програма USAID “Рада: наступне покоління”*. 20 липня 2022. URL : <https://internews.ua/rang/materiale/europeanization-verkhovna-rada-what-european-commission-wrote-about-ukrainian-parliament-reform>
5. Кошман А., Зайченко Ю. Пропозиції щодо запровадження оцінки впливу та процесу підготовки до оцінки впливу. *United Nations Development Programme*. 2021. URL : https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_Impact_Assesment_UKR.pdf

*Деркачова Наталія,
старший викладач
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна,
n.o.derkachova@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-4174-6912*

*Nataliia Derkachova,
Lecturer, Department of Jurisprudence
and Branch Legal Disciplines,
Educational and Scientific Institute of Law
and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
n.o.derkachova@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-4174-6912*

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ

UKRAINE'S EDUCATIONAL POLICY: LEGAL FOUNDATIONS AND EUROPEAN INTEGRATION PRIORITIES

Освіта – основа розвитку сучасного суспільства, формування громадянської ідентичності, правової культури та економічного зростання. У контексті євроінтеграційних прагнень України особливої актуальності набуває аналіз правових основ освітньої політики, її трансформаційних змін і відповідності стандартам Європейського Союзу. Стратегічна рамка для європейського співробітництва в галузі освіти і навчання у напрямі до європейського освітнього простору та за його межами (2021–2030) пропонує інноваційне бачення освітнього сектора у форматі європейського освітнього простору. Європейський освітній простір варто розглядати, як систему, що взаємопов'язує усі ланки освіти держав-членів ЄС в рамках освіти впродовж життя такими наскрізними пріоритетами, як мобільність, навички, компетентності та кваліфікації, сучасні мови, цифровізація, «квадрат знань»: (освіта, дослідження, інновації та послуги суспільству), зелений перехід на засадах європейської ідентичності та цінностей [1, с. 12].

Місце і роль освіти, науки в житті суспільства історично змінились, ХХ і ХХІ століття затвердили науку і освіту як продуктивну силу суспільства і тому приходять на нові технології, які змінюють швидко світ в напрямку впровадження цифрових і електронних технологій – це змушує сьогоднішню людину не відставати від прогресу, а молоде покоління вчитись уже новим

методам, як отримати освіту не виходячи з дому [2, с. 20].

Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту, передбачаючи безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти в державних і комунальних закладах. Держава зобов'язана забезпечувати доступність і якість освіти, рівні можливості для всіх громадян. Ключовими законодавчими актами, що формують правову базу освітньої політики, є:

Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 6 червня 2019 року № 2740-VIII, Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року № 651-XIV (зі змінами). Ці законодавчі акти визначають принципи освітньої політики: науковість, гуманізм, демократизм, забезпечення якості освіти, академічна доброчесність, інституційна автономія, інклюзія та міжнародна інтеграція. Також забезпечують основи для розвитку освітньої системи, визначають права і обов'язки учасників навчального процесу, а також сприяють інтеграції української освіти у міжнародний освітній простір. Зокрема, Закон «Про освіту» окреслює компетентнісно-орієнтовану модель навчання, механізми державного нагляду (контролю) та інструменти внутрішньої системи забезпечення якості освіти. В 2023 році було затверджено Дорожню карту європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року (наказ МОН від 11.12.2023 № 1501) та номіновано представників України до робочих груп Стратегічної рамкової програми Європейського освітнього простору, а також визначено національний підрозділ мережі європейської освітньої інформаційної мережі Eurymise для України. Україна активно бере участь у програмі ЄС «Еразмус+» і використовує всі надані можливості [3].

Реалізація освітньої політики здійснюється Міністерством освіти і науки України, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), місцевими органами управління освітою та закладами освіти. Особливу роль відіграє Національна академія педагогічних наук України як аналітичний та експертний центр.

Незважаючи на прогресивні правові основи, Україна стикається з низкою серйозних викликів у сфері освіти, багато з яких стали особливо гострими через військові дії. Війна, що триває в Україні, значно впливає на доступність і якість освіти: зруйновані школи, відсутність стабільного електропостачання, вимушені переселення та обмежений доступ до навчальних ресурсів ставлять під загрозу безперервність освітнього процесу. Унаслідок війни велика кількість освітніх закладів була змушена перенести свою діяльність в інші регіони. Це призвело до перенавантаження деяких навчальних установ, зокрема на заході України, що створює додаткові труднощі в організації навчального процесу. Важливим фактором є і те, що, на жаль, війна створює стресові умови для учасників навчального процесу, що негативно впливає як і на їх психологічне здоров'я, так і на якість освіти загалом. Проте війна також стимулює інноваційні підходи, а саме: розширення використання онлайн-платформ, розвиток дистанційного

навчання, впровадження цифрових інструментів, що дозволяють продовжувати освіту навіть за умов складних воєнних реалій. З огляду на це, постає потреба в ефективному правовому регулюванні та мобілізації ресурсів для підтримки освітнього процесу в таких умовах. Потрібно розвивати стратегії для забезпечення доступу до освіти для всіх категорій громадян, включаючи дітей з окупованих територій та тимчасово переміщених осіб.

Незважаючи на численні виклики, ситуація також відкриває нові можливості для розвитку освітньої системи в Україні. Водночас, мобільність та адаптація освітніх систем до нових умов стають ключовими аспектами для забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти. В Україні активно розвиваються онлайн-платформи для навчання, що дозволяє учням і студентам продовжувати освіту навіть в умовах війни. Це створює умови для інтеграції новітніх технологій у навчальний процес та можливість для міжнародного співробітництва в освіті. В умовах війни інклюзія в освіті стає пріоритетним напрямом. Створення доступних умов для навчання дітей з обмеженими можливостями, дітей із соціально вразливих верств населення та тих, хто постраждав від війни, є важливим кроком до справедливості та рівності в сфері освіти. Євроінтеграційні прагнення України та процес гармонізації законодавства з європейськими стандартами дозволяють Україні отримувати допомогу від міжнародних організацій для відновлення та розвитку освітніх установ, обміну досвідом та новими освітніми технологіями.

Отже, освіта в Україні знаходиться в складному становищі через вплив війни, але правові основи та державні ініціативи створюють можливості для поступового відновлення та реформування цієї сфери. Виклики, з якими стикається країна, відкривають нові перспективи для розвитку освітньої системи, зокрема в напрямку цифровізації, інклюзії та міжнародної інтеграції. Важливою є також адаптація навчання до сучасних потреб учнів та забезпечення рівного доступу до освіти для всіх громадян, незважаючи на труднощі. Одним із важливих напрямків є розвиток вищої освіти, спрямованої на підготовку фахівців, які зможуть ефективно працювати в умовах постконфліктного відновлення країни. Підвищення якості вищої освіти та її інтеграція з ринком праці стане важливою частиною стратегії економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Локшина О. Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021 – 2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 4. С. 5–17.
2. Гавронська Т. В., Сухицька Н. В., Деркачова Н. О. Розвиток освіти і науки в Україні: національні пріоритети. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18 : Право* : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2024. Випуск 41. С. 19-30.
3. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites>

УДК 342.7:316.4

Заславська Людмила,
*старший науковий співробітник наукового організаційного сектору
Державної наукової установи «Інститут інформатії, безпеки і права
Національної академії правових наук України»,
м. Київ, Україна;*

Lyudmila Zaslavska,
*senior scientific specialist scientific organizational sector
State Scientific Institution «Institute of Informatics, Security and Law of National
Academy of Law Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine,
ludmila.zaslavska@gmail.com,
ORCID 0000-0001-6951-2627*

Радзівська Оксана,
*кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач
наукової лабораторії інформаційних прав та безпеки людини
Державної наукової установи «Інститут інформатії, безпеки і права
Національної академії правових наук України»,
м. Київ, Україна;*

Oksana Radziyevska,
*Candidate of Law, Senior Researcher, Head of the Scientific Laboratory of
Information Rights and Human Security
State Scientific Institution
«Institute of Informatics, Security and Law
of National Academy of Law Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine,
radeoksa@gmail.com,
ORCID 0000-0003-3813-3987*

НЕБЕЗПЕЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

DANGEROUS INFORMATION INFLUENCES ON CHILDREN DURING THE WAR IN UKRAINE

Сьогоднішній світ перенасичений інформацією, проте не вся вона є достовірною, вчасною та вірогідною. Навіть доросла людина не завжди в змозі критично проаналізувати інформацію, провести фактчекінг, перевірку на відсутність дезінформації, оцінити повідомлення на предмет інформаційних впливів чи маніпулювання свідомістю. Що вже казати про дітей, які є особливо

вразливою і незахищеною частиною суспільства. Через вікові особливості у дітей недостатньо розвинуті аналітичні здібності та критичне мислення, що не дозволяє їм ефективно опрацьовувати великі об'єми інформації. Відсутність вміння критично оцінювати інформацію, недостатній рівень знань щодо безпечної поведінки в інформаційному середовищі та підвищена емоційність у сприйнятті повідомлень робить дітей більш вразливими до інформаційних впливів та маніпулювання їх свідомістю.

Під час війни рівень небезпеки в інформаційному середовищі значно підвищився, почастишали випадки дезінформування та інформаційних атак. Засоби та механізми інформаційного протипротива модернізуються. Фіксуються факти залучення супротивником українських дітей до протиправних дій через використання соціальних платформ. Правоохоронні органи звертають увагу на те, що почастишали випадки залучення ворогом неповнолітніх через мережу Інтернет до збору інформації про розташування стратегічно важливих об'єктів та критичної інфраструктури держави. Також, практично щотижня фіксуються випадки кримінальних злочинів, що здійснюються підлітками. Діти роблять підпали автомобілів військових, відділень АТ «Укрпошта», доставляють вибухівку до об'єктів сил оборони. Як правило підлітки діють під чітким керівництвом «кураторів», отримуючи інструкції через месенджери та соціальні платформи. Фіксуються непоодинокі випадки, коли російські спецслужби ліквідовують власних завербованих агентів, в тому числі й дітей, під час виконання завдань. Як приклад, нещодавній випадок у м. Івано-Франківськ, де загинули двоє підлітків 15 і 17 років, завербовані ворогом.

Усе це демонструє, як часто діти в Україні сьогодні стають мішенню для маніпуляцій з боку ворожих сил, які використовують їхню вразливість для досягнення своїх цілей. Серед основних ризиків інформаційній безпеці при використанні соціальних платформ слід виділити наступні:

– *дезінформація, пропаганда та ІПСО* (ворожі ресурси можуть поширювати неправдиву інформацію, залякувати та маніпулювати дітьми, щоб вплинути на їхню свідомість); – *небезпечний контент* (діти можуть випадково або спеціально натрапити на жорстокі фото чи відео, пов'язані з війною. Це може сильно вплинути на емоційний стан і викликати тривогу або травму);

– *залучення до протиправних дій* (дітей можуть завербувати та шантажем / погрозами / підкупом змусити до виконання протиправних дій (мінування / підпалів) чи з метою отримання інформації);

– *онлайн-шахрайство* (зі зростанням благодійних зборів та донатів з'являються шахрайські схеми, які намагаються отримати гроші або особисту інформацію від дітей) [1].

Тому надзвичайно важливим є аналіз подібних ризиків та розробка превентивних механізмів протидії та захисту дітей від інформаційних загроз. Інститутам соціалізації слід підвищити рівень просвітницьких заходів щодо безпечного використання кіберпростору та забезпечення інформаційної безпеки дитини. Дорослим та батькам важливо говорити з дітьми про їхній стан та

переживання під час війни. Потрібно роз'яснювати дитині сутність викликів, які постають у сучасному інформаційному середовищі, та ризики, до яких може призвести необдумана поведінка у мережі. Практикувати навички критичного мислення у дитини шляхом обговорення з нею ситуативних (кейсових) вчинків, аналізуючи причини та роз'яснюючи наслідки певної поведінки, разом шукати шляхи вирішення проблемних ситуацій. Обговорювати універсальні правила онлайн-безпеки, спільно налаштувати приватність акаунтів дитини. Бути прикладом відповідального використання Інтернету – мати спільні години відпочинку від девайсів і онлайн-середовища для нормалізації емоційного стану.

Щодо державного рівня, то слід зазначити, що українське законодавство містить ряд нормативно-правових актів, які забезпечують захист дітей у кіберпросторі: *Конституція України* (основний закон, який гарантує права дітей на захист від насильства та експлуатації); – *Закон України «Про охорону дитинства»* (забезпечує захист дітей від усіх форм експлуатації, включаючи сексуальне насильство та залучення до екстремістських угруповань); – *Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»* (визначає правові та організаційні основи забезпечення кібербезпеки, включаючи захист дітей у кіберпросторі); – *Закон України «Про захист персональних даних»* (забезпечує непорушність особистих немайнових прав на персональні дані, які має кожна фізична особа, в тому числі і дитина) [2, 3, 4, 5].

Ці нормативно-правові акти допомагають забезпечити захист дітей від кібертероризму, кібербулінгу та інших загроз у цифровому просторі, проте їх недостатньо, враховуючи нові виклики сьогодення. Також, необхідно зазначити, що на державному рівні вже існують певні механізми забезпечення інформаційної безпеки для дітей в кіберпросторі. Зокрема, Міністерством цифрової трансформації розроблено Національну стратегію з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року та проект Національної стратегії захисту дітей в цифровому середовищі на 2021 – 2026 роки. Ці документи, визначають основні напрямки та заходи для забезпечення безпеки дітей в цифровому середовищі.

Також Міністерство культури та стратегічних комунікацій України разом з іншими органами державної влади вживає заходів щодо захисту неповнолітніх від негативного впливу інформаційної продукції, зокрема аудіо- і відеопродукції, яка становить загрозу суспільній моралі або може зашкодити фізичному, психічному чи моральному розвитку неповнолітніх. Серед проектів Міністерства слід відмітити Національний тест з медіаграмотності «Фільтр». У 2024-му році він відбувся вже втретє. Тест охоплює п'ять важливих тематичних блоків, а саме: достовірність та вплив інформації, соціальні мережі, етичну поведінку та взаємодію з контентом, навички фактчекінгу та кібербезпеки. Понад 60% учасників тестування – це молодь віком до 35 років. Загалом понад 46% мають високий показник медіаграмотності. При цьому, найкращі результати продемонстрували особи віком від 20 до 29 років [6].

Громадська організація #stop_сехтинг співпрацюючи з Державною

службою якості освіти у 2022 році створили спеціальне навчання для дітей та дорослих, яке пройшли майже 5000 освітян із 17 областей України та м. Києва, котрі, зрештою, передали свої знання понад 84 тисячам учнів та 70 тисячам батьків.

Отже, в підсумку можна сказати, що в час швидкого розвитку технологій, величезних потоків інформації, посилення інформаційного протиборства, діти зазнають неабиякого небезпечного впливу в цифровому інформаційному середовищі. Звісно, що найбільшу відповідальність за життя та безпеку дітей несуть їх батьки, проте на державному рівні мають бути розроблені вагомі засоби і механізми, які здатні ефективно протидіяти викликам і загрозам сьогодення та системно забезпечувати безпеку у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Основні онлайн-ризики під час війни: вебінар для педагогів та батьків. URL : <https://osvita.ua/school/94037/>
2. Конституція України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про охорону дитинства» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
4. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
5. Закон України “Про захист персональних даних”. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
6. В Україні презентували результати Національного тесту з медіаграмотності–2024. URL : <https://mcsc.gov.ua/news/v-ukrayini-prezentuvaly-rezultaty-nacziionalnogo-testu-z-mediagramotnosti-2024/>

*Іванченко Едуард,
кандидат юридичних наук,
радник Асоціації митних брокерів України, докторант,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна;*

*Eduard Ivanchenko,
candidate of Juridical Sciences,
Advisor to the Association of Customs Brokers of Ukraine, Doctoral Student,
Academician F. H. Burchak Research Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine
Kyiv, Ukraine,
e.iv@ukr.net,
ORCID 0009-0006-2669-8592*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АВТОРИЗАЦІЇ НА ПРОВАДЖЕННЯ МИТНОЇ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

LEGAL ASPECTS OF AUTHORIZATION FOR CUSTOMS BROKERAGE ACTIVITIES

Приведення митного законодавства України у відповідність до митного законодавства Європейського Союзу (ЄС) відбувається під впливом факторів, пов'язаних з виконанням вимог до нормативного забезпечення набуття членства України в ЄС. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» від 22 серпня 2024 року № 3926-IX (Закон № 3926-IX) [1] (зміни набирають чинності з 19 квітня 2025 року), у відповідності до нових правил, дозвіл на провадження митної брокерської діяльності замінюється на *авторизацію* (ст. 417 Митного кодексу України).

Авторизацію може отримати підприємство, яке має обліковий номер у митних органах (тобто здійснює операції з товарами) та відповідає критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності» (ч. 1 ст. 14 Митного кодексу України) та умовам 2 і 4 критерію «забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства» (пп. 2 та 4 ч. 4 ст. 14 Митного кодексу України в редакції Закону № 3926-IX).

Умови критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності» передбачають, що станом на дату подання заяви про надання авторизації бенефіціари/посадові особи підприємства не повинні мати не

погашеної або не знятої судимості за вчинення кримінальних правопорушень, а протягом 3+ років (рік подання заяви на отримання авторизації та 3 попередні роки) такі особи не мали адміністративних стягнень за вчинення систематичних та/або серйозних порушень митних правил.

Систематичними порушеннями митних правил вважаються п'ять і більше порушень митних правил, вчинених однією або кількома особами підприємства протягом календарного року. При цьому вчинення однією або кількома особами двох і більше порушень митних правил, пов'язаних із здійсненням митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення при їх одночасному переміщенні через митний кордон України в межах однієї зовнішньоекономічної операції, вважається вчиненням одного порушення митних правил.

Серйозними порушеннями митних правил вважаються порушення митних правил, за вчинення яких накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу або у вигляді конфіскації товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, якщо загальний розмір таких накладених штрафів та/або вартість конфіскованих предметів правопорушень протягом календарного року перевищує:

- 0,5% загальної фактурної вартості товарів, переміщених підприємством через митний кордон України або задекларованих за відповідний рік; або
- суму в розмірі, визначеному законом для кваліфікації ухилення від сплати податків і зборів як кримінального правопорушення для відповідного року.

Крім того, підприємство повинно призначити працівника, відповідального за митні питання (виконання обов'язків із взаємодії з митними органами, контролю за дотриманням умов авторизації, інформування митних органів тощо).

Умови 2 і 4 критерію «забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства» передбачають:

- наявність в штаті підприємства працівника, відповідального за митні питання (без вимоги мінімального досвіду його роботи за напрямом здійснення митних формальностей), та
- покладання обов'язків на такого працівника, зокрема взаємодія з митними органами, самостійний контроль за дотриманням відповідності критеріям та/або умовам надання авторизації.

Таким чином, для отримання авторизації на митну брокерську діяльність, а ні до підприємства, ні до його працівника, відповідального за митні питання, не застосовується вимога щодо 3-річного досвіду практичної роботи за напрямом здійснення митних формальностей.

Зауважимо, що підприємству, яке отримає авторизацію на провадження митної брокерської діяльності, буде також простіше отримати статус авторизованого економічного оператора або авторизації на будь-які інші види

спрощень, оскільки вимоги є взаємозаліковними. Тобто, якщо підприємство має авторизацію митного брокера, йому не потрібно повторно підтверджувати умови та критерії, вже перевірені митницею. І навпаки: підприємству, яке має статус авторизованого економічного оператора або авторизації на спрощення, для отримання авторизації на провадження митної брокерської діяльності, також не потрібно повторно підтверджувати відповідні умови та критерії.

За інформацією Державної митної служби України внесені Законом № 3926-IX зміни до Митного кодексу України є перехідним етапом на шляху до впровадження митних правил ЄС. Водночас основна увага зосереджена на підготовці нового Митного кодексу України, який буде повністю базуватися на Митному кодексі ЄС [2].

Підводячи підсумки, можемо зазначити, що впровадження Законом № 3926-IX авторизації на митну брокерську діяльність є цілком позитивною подією у митній сфері України, оскільки має на меті не тільки гармонізацію митного законодавства України до митного законодавства ЄС, а і залучення до ринку митних брокерських послуг сумлінних підприємців з високою професійною діловою репутацією, які відповідають визначеним умовам та критеріям і спроможні забезпечити надання якісних митних посередницьких послуг суб'єктам ЗЕД.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Державна митна служба України. Зміни до Митного кодексу України: Авторизація на провадження митної брокерської діяльності. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/zmini-do-mitnogo-kodeksu-ukrayini-avtorizatsiia-na-provadhennia-mitnoyi-brokerskoyi-diialnosti-1901>

Макарова Олена,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Olena Makarova,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
of the Department of Theory and History of State and Law,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
elena_k_v@ukr.net,
ORCID 0000-0002-0208-9737;

Кудрич Серафим,
студент 4 курсу 42Полз,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Serafym Kudrych,
4th year student of the 42Polz group
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine

ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ У ПРОТИДІЇ З ВОРОГОМ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

CIVIL-MILITARY AND MILITARY ADMINISTRATIONS AS A TOOL IN THE FIGHT AGAINST THE ENEMY IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Діяльність військово-цивільних та військових адміністрацій зазвичай не привертала особливої уваги, адже у мирний час проблематика їх діяльності не була цікавою для вивчення, хіба що в історичному аспекті та вивчення міжнародного досвіду. Проте ситуація кардинально змінилася з початком військового вторгнення росії в Україну, яке розпочалося анексією Криму, війною на Донбасі та широкомасштабним вторгненням у лютому 2022 р., яке триває й досі. Саме російсько-українська війна стала причиною утворення обласних військових адміністрацій.

Тож, у зв'язку з недієздатністю місцевої влади в зоні антитерористичної операції відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 р. указами Президента України були утворені Донецька та Луганська обласні, ряд районних, міських, селищних та сільських військово-

цивільних адміністрацій як тимчасових державних органів, що діяли у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України [1].

На виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану» для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку після початку повномасштабної російсько-української війни в усіх областях і районах було утворено військові адміністрації.

Станом на 24 лютого 2022 р. діяло 2 обласні та 19 міських, селищних та сільських військово-цивільних адміністрацій [1]. Уже 1 листопада 2023 року в Україні було утворено 184 таких військових адміністрацій [2].

Військово-цивільні адміністрації району, області – це тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження, визначені Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» [3].

Основною метою створення військово-цивільних адміністрацій є здійснення процесу управління на місцях, де вони створюються. Водночас, ми розуміємо, що головною метою є забезпечення життєдіяльності та використання усіх можливих ресурсів з метою оборони, захисту та безпеки населення та території.

З огляду на те, що такі органи створюються у воєнний час, є певні, як переваги, так і недоліки в їх управлінській діяльності, зокрема, виділимо наступні:

- здійснення певних військових повноважень (сприяння армії в організації заходів з мобілізації населення, ресурсів, запровадження певного режиму роботи економіки, комендантської години та інших заходів, які передбачаються під час воєнного стану) разом з тими, які мають виконувати державні адміністрації;

- очільники військових адміністрацій можуть швидко, без додаткових процедур, ухвалювати кадрові рішення, не витрачаючи час на проведення конкурсів;

- брак коштів, особливо в тих місцях, де велися активні бойові дії або місто, яке звільнено від окупації. Цілком логічно, що на відновлення таких міст, селищ необхідно більше фінансових та кадрових ресурсів, ніж на ті регіони, які далекі від лінії фронту;

- брак розуміння реальних потреб громади від освіти до житлово-комунального господарства. Доречно, у своєму інтерв'ю зазначив політолог Олександр Мошнягул: «Наприклад, освіта працює в режимі онлайн. Скільки закладів працює, скільки дітей, в якому стані програми знаходяться? Немає чіткого розуміння, в якому стані житлово-комунальне господарство, той же водоканал...» [4].

Голови військово-цивільних адміністрацій майже одноосібно можуть розпоряджатися бюджетними коштами, що потенційно призводить як мінімум до непрозорості, а як максимум – до відвертої корупції через відсутність звичних механізмів контролю з боку місцевого самоврядування [2].

Управління в людському суспільстві існувало ще з давніх часів, адже коли існує спільний побут, необхідно комусь управляти задля уникнення хаосу. Якщо мова йде про надзвичайні ситуації, стихійні лиха, війну, то організувати, планувати, контролювати, створювати... є необхідною умовою для життя та захисту. Таким чином, створення військових та військово-цивільних адміністрацій, які було створено в населених пунктах, близьких до лінії фронту, а пізніше на всій території України є тим необхідним кроком, який було зроблено на державному рівні з метою забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку.

Зрозуміло, що у воєнний час експериментувати з приводу доцільності утворення військово-цивільних адміністрацій, недоцільно. Адже самі військові дії змушують приймати оперативні рішення. Проте варто розуміти, що це вимушена міра на час війни, яка просто необхідна, особливо в тих містах, де йдуть активні бойові дії. Адже запровадження воєнного стану створило додаткове навантаження на місцеву владу, діяльність якого, перш за все, спрямовується на забезпечення життєво важливих інтересів людини, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам, оборонній, економічній, продовольчій безпеці тощо і деякі сфери, зокрема, освіта та житлово-комунальна сфера нерідко стають на задній план.

Список використаних джерел:

1. Журавель Т., Прокопенко Л. Військово-цивільні та військові адміністрації як суб'єкти публічного управління: завдання та функції. *UPLAN*. 2020. URL : <https://uplan.org.ua/analytics/viiskovo-tsyvilni-ta-viiskovi-administratsii-iaak-sub-iekty-publichnoho-upravlinnia-zavdannia-ta-funktsii> (дата звернення: 4 квітня 2025).
2. Загородній М. Військові адміністрації: повзуча централізація чи необхідний інструмент під час війни? *Дзеркало тижня*. 2023. URL : <https://www.chesno.org/post/5792/> (дата звернення: 4 квітня 2025).
3. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. ст. 87. (станом на 11.04.2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.
4. Янковський О., Бадюк О. «Подвійні повноваження». Для чого Зеленський створив 19 нових військових адміністрацій у Запорізькій області? *Новини Приазов'я*. 2023. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-zelenskyi-viyskovi-administratsiyi-zaporizhzhya/32358436.html> (дата звернення: 4 квітня 2025).

Мудролюбова Наталія,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Nataliya Mudrolyubova,
Candidate of Juridical Sciences (PhD in Law), Associate Professor
of the Department of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
mudrolubova@ukr.net,
ORCID 0000-0002-8594-3053;

Бондар Данійл,
студент 4 курсу спеціальності 081-Право,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Daniil Bondar,
4th year student Specialty Law
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine,
ORCID 0009-0008-0257-0310,
danibondar2003@gmail.com

ХУЛІГАНСТВО У СТАНІ СП'ЯНІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

HOOLIGANISM IN THE STATE OF INTOXICATION UNDER MARTIAL LAW: LEGAL ANALYSIS AND CHALLENGES FOR PUBLIC SECURITY

У сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України питання громадського порядку набуває особливої ваги. На тлі війни зростає рівень соціальної напруги, погіршується психологічний стан громадян, поширюються випадки вживання алкоголю та наркотичних речовин. Як наслідок, зростає кількість злочинів проти громадського порядку, зокрема хуліганських дій, вчинених у стані сп'яніння. Хуліганство за таких умов є не лише кримінальним правопорушенням, а й викликом публічній безпеці, що особливо небезпечно у період воєнного стану. Це вимагає переосмислення правозастосовної практики та уточнення наукових підходів до кваліфікації таких діянь.

Мета дослідження – проаналізувати правову кваліфікацію хуліганства,

вчиненого у стані алкогольного сп'яніння, з'ясувати ставлення науковців і судів до цієї обставини, визначити її значення для обґрунтування вини та міри покарання.

Хуліганство, вчинене в стані сп'яніння, не має окремої кваліфікації за Кримінальним кодексом України. Однак згідно з п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння визнається обставиною, що обтяжує покарання, якщо його використано з метою вчинення злочину або він сприяв його вчиненню [2]. Це означає, що сп'яніння може не лише впливати на оцінку суспільної небезпечності діяння, а й свідчити про високий рівень зухвалості поведінки, що є обов'язковою ознакою складу хуліганства [3].

Як зазначає О. Панасюк, стан алкогольного сп'яніння становить суттєву суспільну небезпеку, адже він знижує здатність особи до самоконтролю, посилює агресивність і сприяє виникненню мотивів, що суперечать моральним та правовим нормам. Дослідник наголошує, що в такому стані людина нерідко втрачає критичне ставлення до власних дій, схильна обирати протиправні засоби для досягнення своїх цілей, причому «при важкому ступені сп'яніння мають місце серйозні мозкові порушення, які відсутні при легкому та середньому сп'янінні» [4].

У судовій практиці стан алкогольного сп'яніння трактується як обтяжуюча обставина, що посилює кримінальну відповідальність. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 09.10.2019 у справі № 127/16072/17 наголошено, що перебування в стані алкогольного сп'яніння під час вчинення хуліганських дій не звільняє особу від відповідальності, а навпаки – свідчить про її підвищену небезпеку. [5].

Також, як зазначено в постанові Верховного Суду від 06 грудня 2023 року у справі № 554/6446/19, прокурор у касаційній скарзі наполягав на необхідності зміни вироку, мотивуючи це тим, що суди попередніх інстанцій не врахували належним чином обтяжуючу обставину – вчинення засудженими хуліганських дій у стані алкогольного сп'яніння, що суттєво підвищує ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення [6].

Таким чином, стан алкогольного сп'яніння є фактором, що поглиблює суспільну небезпеку хуліганських дій, хоча і не змінює правової кваліфікації. Науковці підтримують підхід, за якого така обставина враховується при визначенні міри покарання, але не впливає на кваліфікацію правопорушення. З огляду на воєнний стан потрібно і посилено реагувати на прояви публічної агресії у стані сп'яніння як загрозу публічній безпеці, моральності та громадському порядку.

Методи протидії хуліганству у стані сп'яніння:

1. Публічне розкриття даних рецидивістів-хуліганів – створення реєстру публічних порушників громадського порядку. Тобто публікується інформація: ПІБ, дата порушення, вид діяння, покарання. Повідомлення громади (наприклад, ТГ-бот у кожному місті) про нових осіб із «токсичними» шаблонами поведінки.

2. Запровадження кримінального правопробного “ліцензування”

громадської поведінки. Особам, які неодноразово порушували громадський порядок, можна обмежити право на відвідування публічних заходів (стадіони, концерти, ТЦ), на пересування без попередження поліції в певний час доби. В разі порушення – кримінальна відповідальність за порушення припису суду, аналог англійських “CBO” – Criminal Behaviour Order [1].

З урахуванням сучасної ситуації в Україні, коли соціальна напруга зростає, а ризик поширення правопорушень, зокрема в стані сп’яніння, підвищується, необхідно посилити механізми правового реагування та профілактики. Тільки через комплексний підхід – поєднання належного правозастосування та запобіжних заходів – можна ефективно боротися з цією проблемою в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Criminal behaviour order // Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс].
2. Кримінальний кодекс України: Стаття 67 [Електронний ресурс]. URL : <https://protocol.ua/ua/kriminalniy kodeks ukraini stattiya 67/>
3. Кримінальний кодекс України: Стаття 296 [Електронний ресурс]. URL : <https://protocol.ua/ua/kriminalniy kodeks ukraini stattiya 296/>
4. Панасюк О. Адміністративна відповідальність за дрібне хуліганство: проблеми теорії та практики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. Вип. 6. С. 6. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68bb1369-84c0-4a03-a145-e74df5cbf2cd/content>
5. Постанова Верховного Суду від 09.10.2019 у справі № 127/16072/17 [Електронний ресурс]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84975927>
6. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 13.01.2023 у справі № 361/3106/20 [Електронний ресурс]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115445747>

Огірко Ростислав,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Rostyslav Ogirko,
Candidate of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Theory and History of State and Law,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
ogirkor@ukr.net,
ORCID 0009 – 0002 – 1587 – 0730

**ПЕРЕМОГТИ ПУТІНА В ЙОГО ГЕНОЦИДНІЙ ВІЙНІ
ПРОТИ УКРАЇНИ АБО ЧОМУ НЕОБХІДНО ЗМІНИТИ
ТИПОЛОГІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

**DEFEATING PUTIN IN HIS GENOCIDAL WAR AGAINST UKRAINE
OR WHY IT IS NECESSARY TO CHANGE THE TYPOLOGY
OF THE UKRAINIAN STATE**

Як зазначено у темі доповіді контекст її розгляду визначається мінімум трьома очевидними обставинами.

Це війна між російською федерацією і Україною, її причини, характер і наслідками, де вирішується питання не лише про володіння територією і населенням, але й грізна екзистенційна проблема – бути чи не бути українській незалежній державі і нації, а для агресора, як завжди, майже за Ф. Достоевським зяє провалля питання смислу граничної підстави подолання своєї неповноцінності – «Право імею ілі єсть тварь дрожащая?»

Інший невідкладний контекст, як не дивно, заданий реакцією сукупного Заходу на цю війну, її причини і наслідки. І, природньо, третій контекст, як українська незалежна держава і нація, яка помимо своєї волі, опинилася на цій війні, а через неї – на вістрі всеї цивілізаційної, а значить, і світової історії, повинна знайти і реалізувати можливості для своєї перемоги.

Проблема причин війни між рф і Україною далеко виходить за рамки цілі відновлення московської імперії, «вставання з колін» тощо. Це проблема тривалістю більше 850 років тяжкої боротьби за місце України в історії Європи і світу. Вже мінімум тричі ворог оголошував про її вирішення, але як бачимо, все починається спочатку. Ім'я цій проблемі – сенс існування України як нації і незалежної держави.

Сутність московської спільноти і держави як антипода і моральної, етнічної, і політичної протилежності християнській Русі склалася зразу при

зав'язці феномена і закріпилася внаслідок свідомого руйнівного і грабіжницького походу Андрія Боголюбського на Київ 1169 р.

Саме тому Україна і росія не просто різні, а зовсім протилежні культури – індивідуалістична і колективістська, креативна і загарбницька (захоплення в інших), демократична, хоча з великим елементом анархізму і відверто-авторитарна. Але найголовніша різниця в духовності – в Україні вона християнська і національна, а в росії – імперська і нігілістична.

В публічних дискусіях в Україні і європейських країнах висловлюються різні погляди на витоки, зміст, ідеологію, теорію і практику нинішнього путінського державно-політичного режиму. Зокрема, на наш погляд, заслуговує на підтримку позиція, що не можна зводити всю ідейно-політичну сутність московського феномену «русского міра» до рашизму як різновиду крайніх екстиміських рухів типу фашизму і націонал-соціалізму. Мова скоріше всього повинна йти про рашизм, як про новий різновид московської релігії .

Загалом можна сказати, що методи, засоби, аргументи і смисли, які за ними ховаються і які використовує ця псевдорелігія «русского міра» принципово відрізняється від християнських. Спочатку (від XV до XIX ст.) метою цієї псевдохристиянської релігії було не допустити єдності європейських християнських церков, а нині цією метою є підміна християнства по суті карикатурною його формою під гаслом боротьби з «біснуватим Заходом».

Ця метаморфоза ґрунтується на тому, що людиною завжди легко сприймається духовно споріднене. Віра, яка не споріднена з духовністю народу або цілком не сприймається ним, або змінюється у відповідності зі своєю духовністю. З психологічної точки зору це пояснюється переломлюванням сприйнятого через морально-етичну природу ества людини чи людської спільноти.

Саме так сталося з християнством у московщині. Від 12 сторіччя і до нині вони змосковщують християнство, переробляючи його на своє, національне. «Російська інтелігенція – була і є безбожницькою як і російський народ, який свідомо творив свою безбожницьку релігію. Його безбожність, це не лише переконання, а сама віра в неіснування Бога. Крім цієї сліпої сатанинської віри, росіянин не мав і не має іншої сили, яка підтримувала б його. Сатанинська віра в найвищій політичній формі месіанства стала рятівною догмою як духовного, так і політичного життя росіян всіх станів і політичних поглядів. «Москва – третій Рим» стала справжнім російським богом. І росія ніколи не шкодувала жертв тому кривовому божку ні своєю, ні чужою кров'ю. То кому вірні ці православні християни: Богові-любіві чи богові-ненависті, крові, нищення? Що це: християнство чи сатанинство? Ось з якою духовністю і набожністю багато сторіч жив і продовжує жити російський «народ-богоносець» [2, с. 81].

Християнські основи української державності були започатковані князями Борисом і Глібом ще тисячу років тому. Як знаємо, спадкоємець верховної влади за волею батька Володимира Великого князь Борис і його брат князь Гліб відмовились утверджувати свою законну владу шляхом братовбивства і були

убиті. І саме вони стали першими святими православної церкви Русі-України, що свідчить про сприйняття українським народом смислу цієї жертви і християнського призначення української держави. Це її духовне спрямування і служіння так або інакше проявлялося в усіх наступних етапах відродження української держави, а також в її державотворчих документах й актах і повинно продовжитися сьогодні. До речі, путін публічно відкинув цей християнський жертвенний подвиг Бориса і Гліба як не придатний, на його думку, для москви. Але ця поведінка на суб'єктивному рівні є справжнім моральним подвигом – вчинком, що засвідчив появу в тодішній Русі нового типу державних лідерів майбутньої європейської християнської держави.

Такий зміст витоків української державності повністю спростовує фейк російської й деяких інших історіографій про «нездатність української нації до процесів державотворення». Україна як християнська держава не мала шансів утвердитись в час цілковитого домінування держав з виключною волею до влади, до загарбання і панування. Саме тому Україні і до нині так і не вдалося побудувати систему державної влади, яка б ґрунтувалась на духовних, морально-етичних засадах християнської віри.

У цій війни перед Україною постає як би безальтернативний вибір – воюючи проти московської імперії природньо вибрати модель держави союзників. Але, по-перше, – історико-правові наукові дослідження і, головне – практика однозначно свідчить про повну неспроможність нинішньої неоліберальної держави розв'язувати назрілі політичні, військові, і головне – морально-етичні і духовні проблеми. Адже саме ця держава не захотіла чи не змогла зупинити ні путінську агресію проти України у 2014 р., ні повномасштабне вторгнення в 2022 р. й далі, аж до нинішньої байдужості щодо примусу агресора до зупинення військових дій.

По-друге, – і це найважливіше, цей тип держави, сповнив в історії людства видатну роль, оскільки ставив собі за мету забезпечити максимальний розвиток особистості у Євroatлантичній цивілізації і досягнув цього. Але ось вже понад ста років лібералізм не спроможний успішно зупинити наступ нігілістичних агресивних держав, відступаючи перед ними і нині, на нашу думку, є в глибокій кризі [4, с. 51-57].

Ось як про це пише відомий вчений із США:

«Лібералізм зазнав невдачі – не тому, що йому не вдалося, а тому, що був самим собою. Він зазнав невдачі тому, що став успішним. Як тільки лібералізм «вповні став самим собою» його внутрішня логіка стала очевидною, а його внутрішні суперечності стали явними. Сьогодні лібералізм породжує вражаючу нерівність, однорідність і одноманітність, сприяє матеріальній та духовній деградації та підважує свободу... Майже 250-річний американський конституційний експеримент добігає кінця [3, с. 17].

З цим можна погодитися, але автор не виявляє причин такого фіаско ліберального експерименту.

Тема кризи неоліберальної держави складна і дискусійна. Тут лише

зазначимо, що лібералізм і ліберально-демократична держава сформувались і виростили на потужній, сформованій ще до них, силі християнства. Конституюючись як європейський цивілізаційний тип держави, ліберальна демократія стала інструментом успішного рішення (наскільки це було можливим в цих умовах) проблеми вільного розвитку людини і нації. Всі інші досягнення цієї цивілізації є лише наслідком цього. Але починаючи з кінця 60-х років ХХ ст. під тиском студентського і молодіжного рухів та інших обставин християнська база Європейської атлантичної цивілізації остаточно втрачає свій визначальний вплив. І саме тоді починається швидка нігілістична трансформація лібералізму у неолібералізм, ліберального модернізму у постмодернізм.

Сформовані ще у Середньовіччі ідея служіння, а також принцип служіння як основа суспільної і державної самоорганізації народної спільноти тепер на світоглядному і політичному рівнях просто відсутні, оскільки вважається, що ніби успішніше вони можуть бути замінені ринковими відносинами та бюрократичним управлінням. В неоліберальному суспільстві відмова від принципу служіння знаходить вираз в ідеалі індивіда, вільного від обов'язку свого морального і духовного розвитку і будь-якої відповідальності за долю країни, юридично – в правовій державі, соціально – у формуванні громадянського суспільства. Спираючись на цілераціональне, соціотехнічне регулювання і бюрократію, воно стає лише «системою всезагальної корисності» – цивілізацією [1, с. 227].

Іншими словами, це суспільство загального споживання і сучасної неоліберальної держави, де єдиним об'єднуючим чинником є лише економіка на засадах ринку, а морально-етичні, духовні, культурні та інші смислові ідеали і цінності існують і захищаються лише на індивідуальному рівні. Саме тому тут нема відповідального громадянина і політика, немає єдиного спільного вищого смислу буття усієї держави, що робить її цілковито беззахисною перед агресором, незважаючи на кратну перевагу над ним в усіх видах ресурсів. Приклад – позиція щодо нинішньої російсько-української війни сукупного Заходу, де фіксуємо відсутність такого бажаного для здорової людини досконалого морального і естетичного суспільного Ідеалу життя для особистого і національного служіння йому. Вихід – вернути принцип служіння в ідейно-політичну і державно-правову практику українського суспільства і держави.

Довкола цього правового поля принципу служіння повинно відбуватися формування післявоєнної української держави, де матимуть місце чотири складових: правова держава і громадянське суспільство, солідарна нація і національна держава. Громадянське суспільство і солідарна нація справляють зворотній вплив на державу і право та політику як регіональну (національну) так і глобальну, разом формують і реалізують її цілі і смисли.

Але це можна здійснити лише на основі розуміння держави не лише як органу управління, але й як рідної хати (Андрей Шептицький).

Тут разом з Арістотелем можемо сказати, що держава є найдосконалішим, найвищим результатом реалізації природи людини. Тільки у такій державі може

бути втілено базове природне право людини – право на державницьке життя й всестороння участь у взаємному служінні за принципом « хто хоче бути великим, хай стане слугою для вас».

В інформаційному і відкритому суспільстві також загострилися і стали більш значимими по суспільних, політичних наслідках постійні психологічні і моральні детермінанти існування людей і їх спільнот (страх смерті, відчуття, переживання і формування смислу життя чи його втрати, відчуття свободи і відповідальності і різні інші фобії). Це об'єктивно зумовлює необхідність посилення ролі християнської церкви в політиці і її відкритої постійної співпраці з українською державою на інституційному і правовому рівні. При тому відокремлення церкви і держави має зберігатися, як цього вимагає Євангеліє і Конституція.

Ця війна не може завершитись звичайним поверненням до минулого, до довоєнних змістів, форм і смислів суспільного і державного життя.

У цій війні також завершується кристалізація нової української людини – особистості і формування нової української нації – політичної спільноти. Очевидно, що це вже само по собі обумовлює необхідність трансформації нинішніх українського суспільства і держави. Але враховуючи, що на відміну від попередніх століть, в ХХІ ст. спостерігаємо такий рівень знань і сукупного досвіду людства, таку глибину грізних глобальних проблем його виживання, що їх рішення за допомогою тільки сили стане світовим катаклізмом. Нині це має здійснюватися народами перш за все пропозицією і вмінням розв'язувати проблеми через свої місію служіння і покликання, що усвідомлюються як національна ідея.

Український народ, який ціле тисячоліття проливав свою кров за християнські ідеї та ідеали, часто цілі століття без допомоги держави, спираючись тільки на свою громадську самоорганізацію і віру в Ісуса Христа, нині має можливість і завдання, заклавши християнські основи своєї національної державності, запропонувати перебудову європейського і світового політичного та правового порядку на основі християнського світогляду.

Ця геноцидна війна поставила Європейську цивілізацію і світ перед вибором: кого підтримати – нігілістичну росію чи християнську Україну. Але є важливе уточнення – фактом успішного спротиву України в російсько-українській війні Євроатлантична цивілізація поставлена перед одним трудним морально-етичним вибором – з'явитись на поле бою або поставити під питання своє місце на цивілізаційній карті світу.

Бо насправді майбутнє Євроатлантичної номінально християнської цивілізації залежить від того, збереже вона свою істинну християнськість чи ні. Загроза цьому йде з двох сторін: п'ятисотлітній період послідовної секуляризації і падіння морально-етичного рівня людини і суспільства на Заході, а зараз нав'язування Москвою псевдохристиянської релігії, карикатури на християнство під виглядом «руського міра». Нині у цій війні також вирішується питання чи зможе Українське християнство допомогти європейській християнській

спільноті відродити єдність і християнський цивілізаційний вектор її розвитку.

Замість висновку. На наших очах і в прямому ефірі стається немислиме – один народ і його держава в центрі найуспішнішої цивілізації у світу безпричинно і наміряно вбиває людей і знищує державу іншого народу з однією метою-вилучити їх ім'я і місце в людській історії. По рівню пекельності це дорівнює поверненню людодства в історію людства – натурального чи ритуального. А на четвертому році війни спрацьовує закон симетрії: стається інше немислиме – президент найдемократичнішої держави світу по своїй ініціативі пропонує людоду домовитися про мир, зрозуміло, за рахунок жертви.

Виникає питання, яка причина таких історичних фасмантагорій? Біблійне Одкровення каже людська природа, внаслідок гріхопадіння'є гріховною, – тобто схильність людини до зла є більшою, ніж до добра. І щоб вчиняти добро, людина вимушена здійснювати зусилля над собою, поборюючи свою переважаючу схильність до зла. І так виростати в добрі й на цій основі змінювати світ навколо себе. Гуманісти і ліберали цінують людину як добру і досконалу по природі, яку лише зовнішні обставини можуть зробити злою (експлуатація, неосвіченість, несправедливість). Звідси сізіфів труд боротьби проти визискувачів, революції, дві світові війни, на черзі – екологічна катастрофа. Є треті, люди і спільноти, які відкидають Одкровення і вважають, що нема проблеми добра і зла, ні пекла, ані раю, а світ лише арена для змагання за величність-вирішувати, кому жити, а кому померти. Помилки в первісному коді.

Питання майже риторичне: чи можливе повернення в довоєнне мирне минуле чи світле майбутнє після названих неймовірностей? Ні, неможливе, без зміни помилок первісного коду, тобто без осмислення і переосмислення, без розкаяння і покути, без розрізнення й найменування хто є хто, і суду, і найважливішого – Християнського проекту незалежної Української держави. Для жінки при надії в останні дні іншого виходу нема, як звернутись до баби-повитухи.

Список використаних джерел:

1. Філософія управління : навчальний посібник / авт. кол. : В. В. Ільїн, М. В. Ситницький, О. І. Жилінська. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024, ст. 227.
2. Олег Духовний. Важливі уроки історії. Бук-Друк. Житомир, 2023.
3. Денін Патрік Дж. Чому лібералізм зазнав невдачі / пер. з англ. Ю. Підлісний. Львів : Свічадо, 2023. 208 с.
4. Огірко Ростислав. Чи є криза сучасної неоліберальної держави закономірною? В кн. П'ятнадцяті юридичні читання. Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України. Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 1-2 квітня 2020 року. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 217 с.

*Песцов Руслан,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Ruslan Pestsov,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Jurisprudence
and branch legal disciplines
Institute of Law and Political Science
Ukrainian State University Mykhailo Dragomanov,
m. Kyiv, Ukraine,
rus1075@ukr.net*

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ (МОДЕЛІ) КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

HISTORICAL ORIGINS OF THE MIXED FORM (MODEL) OF CRIMINAL PROCEDURE

Проблема зневажливого ставлення до людини та зловживання її правами в період інквізиційного процесу привертало увагу мислителів та науковців XVI ст. Особливо критиці піддавалося надмірне застосування тортур від час розслідування. В кінці XVII ст. відомий правознавець Християн Томазій говорив про загальну реформу кримінального процесу. Він пропонував введення гласності, усності та відміну тортур. Томазій заперечував можливість кримінального переслідування за ересь. Він вважав, що ересь не є злочином, а лише процесом мислення та формування думки [1, 137]. Погляди Томазія стали популярними у Франції у XVIII ст. Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, О. Мірабо та інші представники епохи Просвітництва продовжили його ідеї.

XVIII сторіччя, зокрема у Франції, відзначилося суспільною вимогою судової реформи, яка призводить до пошуку нових моделей кримінального судочинства.

Варто зазначити, що католицизм, а разом із ним і канонічний інквізиційний процес, не змогли поширити свій вплив на Англію. Тому Британська імперія фактично зберегла власну церкву та правову систему, зокрема обвинувально-змагальний кримінальний процес. Оскільки Англія на той час дуже добре вирішила судову проблему, тому англійська судова система привернула свою увагу для дослідження та наслідування країнами континентальної Європи.

В Англії досить рано встановилася централізація судової влади за участю представників народу в кримінальному провадженні (присяжні засідателі). Органи кримінальної юстиції в графствах підпорядковувалися та назначалися Вищим судом. В основі кримінального процесу лежали змагальність, рівність сторін, усність, гласність, припущення невинуватості обвинуваченого (*praesumptio boni viri*). Обвинувачення поділялося на приватне та публічне. Приватне обвинувачення передбачало в безпосередньому виклику на судовий поєдинок. Публічне обвинувачення в різних своїх формах належало общині та державі. Такими формами були: а) представницька – представлення великого жюрі малому; велике жюрі без попереднього розслідування і подання скарги могло передати обвинуваченого до суду за вчинений злочин, про який відомо лише великому жюрі; б) формальне обвинувачення, яке подається великому жюрі на підставі попереднього розслідування, проведеного мировим суддею. Обвинувачами могли бути як приватні особи, так і поліція. При цьому обвинувачі були відповідальними перед обвинуваченими та судом; в) урядове (державне) обвинувачення, яке розглядалося малим жюрі, за злочини посадовими особами при виконанні службових обов'язків.

Щодо доказів то варто зазначити, що подання заяви чи речового доказу до суду однією стороною негайно повідомляється іншій стороні про такий факт та зміст заяви чи речового доказу. На збирання доказів мировий суддя видавав сторонам відповідний наказ. Мировий суддя також міг витребувати від свідків, приватних обвинувачів підписку про своєчасну явку до суду.

Після затвердження рішення мировим суддею про відправлення матеріалів справи до суду обвинувач за допомогою секретаря суду складав досить формальний обвинувальний акт. Обвинувальний акт подавався великому жюрі. Велике жюрі більшістю голосів, не менше дванадцяти членів, повинно було прийняти одне із двох рішень: про прийняття справи до розгляду або про припинення розгляду. В першому випадку – матеріали справи передавалися для розгляду малому жюрі. У випадку зізнання обвинуваченого у вчиненні злочину суддя негайно міг призначити покарання без малого жюрі. Якщо обвинувачений не визнавав провини, або мовчав, то суддя розпочинав формування складу жюрі присяжних. При цьому сторони мали широкі можливості для відводу присяжних. Потім обвинувач проголошував обвинувальну промову і надавав докази. Після обвинувача із захисною промовою виступав адвокат і надавав свої докази. Кожна із сторін мала право задавати запитання свідкам протилежної сторони процесу.

На відміну від інквізиційного процесу в англійському кримінальному процесі обвинувачений міг відразу звертатися за допомогою до адвоката. Примусові допити не допускалися. Допитуваний перед допитом попереджався, що свідчення, які той надасть, можуть бути прийняті судом, як на його користь, так і на шкоду.

По закінченню судового розгляду суддя надає присяжним юридичні настанови та вручає їм обвинувальний акт. Присяжні зобов'язані одноголосно

відповіді на запитання щодо вини підсудного: винуватий чи невинуватий. Відповідь оголошує старшина присяжних під запис секретаря судового засідання. Залежно від відповіді присяжних суддя постановляє вирок, який може бути або виправдальним, або обвинувальним.

Ревізійний порядок перегляду вироків, які постановлені присяжними, англійський кримінальний процес не передбачав. Це пояснювалося тим, що розгляд справи судом присяжних здійснювався досить ретельно та уважно, а вирок, постановлений за участю присяжних, користувалися високим рівнем непохитності. Апеляційний перегляд вироків, постановлених за участю присяжних, став можливим після прийняття англійським парламентом Закону від 28 серпня 1907 року “Про кримінальну апеляцію” [2].

Прийнявши за взірць англійську модель кримінального процесу, Франція значною мірою переробила його під впливом місцевих інститутів колишнього інквізиційного процесу. Таким чином створивши змішаний тип кримінального процесу.

Змішана форма кримінального процесу за часом свого виникнення є найбільш сучасною і є єдиною із історичних форм, яка не в результаті тривалого еволюційного розвитку, а цілком усвідомлено конструювалася шляхом нормативних реформ законодавцем за досить короткий історичний проміжок часу. Досить швидко змішана форма кримінального процесу поширилася по всіх країнах континентальної Європи.

Список використаних джерел:

1. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень : навчальний посібник. К. : ВД «Професіонал», 2006. 432 с. URL : [FILE VIEW \(ukr.net\)](#)
2. Criminal Appeal Act 28th August 1907 year. URL : <https://www.legislation.gov.uk>

*Слюсаренко Ольга,
кандидат юридичних наук, медіатор,
провідний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України,
м. Київ, Україна;*

*Olha Sliusarenko,
PhD (Law), mediator
Leading Researcher
National Academy of Security Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
olya_sunnyday@ukr.net,
ORCID 0000-0003-0994-1010*

ЮРИДИЧНА СУТНІСТЬ МЕДІАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

LEGAL ESSENCE OF MEDIATION IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT

Останні десятиліття світ зіштовхнувся з нездатністю ефективно вирішувати конфлікти, що проявляється як на міжнародному рівні, так і в повсякденному житті людей. Ворожнеча, агресія та насильство стали поширеними засобами розв'язання конфліктних ситуацій, хоча існують ефективні ненасильницькі методи, такі як медіація. Медіація є альтернативним способом вирішення спорів, що ґрунтується на конструктивному діалозі та посередництві нейтральної сторони. Вона має значний потенціал для врегулювання як міжособистісних, так і міжнародних конфліктів, сприяючи формуванню культури примирення [1].

Особливо актуальною медіація стає в умовах збройних конфліктів, де вона може слугувати інструментом запобігання ескалації та досягнення довготривалого миру. У сучасних умовах її застосування можливе як на міждержавному рівні, так і всередині країн, де воєнні дії змінили роботу судової системи, ускладнивши доступ до правосуддя. Досвід міжнародної медіації демонструє її ефективність у пом'якшенні політичних суперечностей та пошуку компромісних рішень, що зменшує ризики подальшої конфронтації між сторонами конфлікту [2].

Медіація має глибоке історичне коріння та використовується в різних культурах як спосіб мирного вирішення спорів [3]. Сучасне законодавство багатьох країн, зокрема України, вже регламентує медіацію як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів. Її подальший розвиток потребує підвищення обізнаності суспільства, розширення програм навчання медіаторів та інтеграції медіаційних практик у міжнародні миротворчі ініціативи [4]. У сучасному світі,

де конфлікти стали невід'ємною частиною життя, медіація є важливим механізмом для побудови діалогу та досягнення взаєморозуміння між людьми та державами.

Медіація є одним із найефективніших станметодів вирішення збройних конфліктів завдяки своїй гнучкості та добровільності. Вона дозволяє сторонам самостійно обирати посередника, визначати умови переговорів і приймати взаємовигідні рішення без примусу. Порівняно з арбітражем або військовим втручанням, медіація є менш витратною та орієнтованою на мирне врегулювання. Важливим аспектом цього процесу є наявність незалежної третьої сторони, яка допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, знайти компроміс та уникнути подальшої ескалації конфлікту.

Основна мета медіації – досягнення справедливого рішення з урахуванням інтересів усіх учасників конфлікту. Медіатор створює комфортні умови для діалогу та допомагає сторонам визначити їхні потреби, спрямувавши дискусію на конструктивне вирішення ситуації. Процедура ґрунтується на принципах нейтральності, добровільності та конфіденційності, що сприяє збереженню або відновленню соціальних відносин. Таким чином, медіація не лише вирішує конфлікти, а й сприяє розвитку культури мирного спілкування та взаєморозуміння.

Медіація є важливим інструментом мирного врегулювання конфліктів, де ключову роль відіграє медіатор. Його навички, досвід та нейтральність впливають на хід переговорів і їх результат. Посередниками можуть бути як окремі особи, так і держави, міжнародні чи громадські організації. У складних випадках медіаційний процес координує генеральний посередник за підтримки експертів і переговорників, що допомагає комплексно управляти конфліктом. Залучення медіації до розв'язання збройних конфліктів дозволяє не лише досягти угоди між сторонами, а й сприяти відновленню довіри, стабільності та соціальної згуртованості [5].

Особливу роль відіграє медіація у роботі з цивільним населенням і військовими, що постраждали від війни. Вона допомагає людям усвідомити та прийняти складні обставини, сприяє психологічному відновленню та запобігає повторному насильству. Водночас примирення вимагає не лише усвідомлення минулих травм, а й пошуку шляхів до майбутнього співіснування через діалог та соціальну справедливість. Використання медіаційної процедури на різних рівнях – від міждержавних переговорів до роботи з громадами – є необхідним кроком до тривалого миру та стабільності.

Якщо розглядати медіацію як міжнародний дипломатичний інструмент примирення в умовах збройного конфлікту, то необхідно розуміти, що основна тема обговорення конфлікуючих сторін та результат процедури медіації будуть залежати від типу та характеру конфлікту.

Схематично зобразимо медіацію як інструмент примирення в умовах збройних конфліктів:

Аспект	Опис	Приклад
Переформатування наративів	Медіація сприяє зміні риторики політичних еліт, що дозволяє перейти до ненасильницької взаємодії та пошуку компромісу.	Белфастська Угода (1998) – співпраця урядів Великобританії та Ірландії для примирення конфліктуючих сторін у Північній Ірландії.
Внутрішньодержавні конфлікти	Вирішення спірних питань в межах однієї держави через суспільний договір та діалог між групами населення.	Врегулювання соціальних конфліктів у постконфліктних суспільствах.
Міждержавні конфлікти	Неможливість єдиного суспільного договору через протилежні наративи. Медіація спрямована на досягнення угод про мирне співіснування.	Конфлікти між Вірменією та Азербайджаном, Індією та Пакистаном, Ізраїлем та Палестиною.
Асиметричні та сепаратистські конфлікти	Спільне бачення майбутнього неможливе, оскільки одна сторона прагне самовизначення, а інша – реінтеграції.	Російсько-український конфлікт (ЛНР, ДНР), грузино-абхазський конфлікт.
Гібридні та проксі-конфлікти	Високий рівень зовнішнього втручання у конфлікт, що ускладнює примирення та посилює боротьбу за контроль над територією.	Конфлікти в Лівії та Сирії, де зовнішні держави підтримують різні сторони.

Ця схема узагальнює роль медіації у врегулюванні конфліктів різного типу, демонструючи її значення в міжнародній дипломатії.

Медіація є ключовим інструментом врегулювання конфліктів, який сприяє зміцненню верховенства права, подоланню наслідків воєнних злочинів та формуванню суспільного договору. Її застосування охоплює широкий спектр напрямів: від розбудови політичних інститутів і забезпечення доступу до правосуддя до роботи з травматичним досвідом конфліктів, реінтеграції постраждалих осіб та розвитку механізмів мирного співіснування. Медіаційна процедура є не лише способом вирішення суперечок, а й основою для формування культури примирення та соціальної згуртованості.

Ефективність медіації полягає у створенні простору для діалогу, де конфліктуючі сторони можуть знайти спільні рішення без застосування

наси́льства. Це процес, що сприяє формуванню довіри між людьми, допомагає жертвам конфліктів отримати підтримку та сприяє встановленню справедливого майбутнього. У сучасних умовах медіація є не лише юридичним чи політичним інструментом, а й соціальним механізмом, який допомагає уникнути ескалації конфліктів, закладаючи основи для довготривалого миру та стабільності.

Список використаних джерел:

1. Machteld Pel Referral to Mediation / SDU uitgevers / Holland. 2008. 240.
2. Moore Ch. W. Mediacje: Praktyczne Strategie Rozwiązywania Konfliktów. Oficyna. Warsaw. 2012.
3. Miranda A. The origins of mediation and the A.D.R. tools. In A. Miranda (ed.). Mediation in Europe at the cross-road of different legal cultures. Arcane, Rome. 2014.
4. Закон України «Про медіацію». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2022. № 7. ст. 51.

УДК 342.1

*Токарчук Ольга,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна;*

*Olha Tokarchuk,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Leading Research Fellow
Department of Public Law Research
Institute of Lawmaking and Scientific-Legal Expertise
National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
o.v.tokarchuk@gmail.com,
ORCID 0009-0009-7377-8132*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

HUMAN CAPITAL AS A CRUCIAL FACTOR IN UKRAINE'S COMPETITIVENESS AND NATIONAL SECURITY DURING POST-WAR RECONSTRUCTION

Головним чинником посилення конкурентоспроможності України у світі є людина, яка володіє винятковими здібностями, здатна стати рушійною силою в

розбудові держави нового зразка. Переосмислення ролі людини як цінного соціального ресурсу зумовили суттєву трансформацію концепції щодо сутності та значення людського капіталу. Розум, знання, досвід, професіоналізм, здатність осмислити світові досягнення та творити новітні зміни є ключовим чинником перетворень в українському суспільстві.

У XXI столітті поступово відбуваються процеси заміщення в національному багатстві фізичного і природного капіталу людським капіталом. Власне тому доктрина розвитку людського капіталу як пріоритет для забезпечення національних інтересів і безпеки в умовах повоєнного відновлення посідає одне з провідних місць у науці й практиці.

Діяльність держави повинна бути спрямована на захист національних інтересів, прав і свобод людини та громадянина, на забезпечення національної безпеки з урахуванням сучасних безпекових викликів та глобалізаційних тенденцій. Попри складні умови у зв'язку з російським вторгненням в Україну, держава офіційно визнає свій соціальний характер, що відображено у Конституції. Людський капітал – це основа опору ворогу, стійкості в умовах війни на виснаження, здатності нації перемогти у війні й відновитися вільною державою. За статистикою Міжнародної організації з міграції звільнення частини окупованих територій від ворога станом на кінець червня 2022 року дозволило повернутись до 5,5 мільйонів осіб у свій дім. Реалізація потенціалу людського капіталу залежить від того, наскільки ефективно держава й суспільство в цілому зможуть відповісти на виклики війни.

Повернення внутрішньо переміщених осіб та біженців з-за кордону до своїх колишніх місць проживання, які зазнали руйнувань і є тимчасово непридатними для проживання, повинно бути узгоджене зі створенням належних умов для життя і праці цих людей. Україні потрібні докорінні зміни доктрини розвитку, заснованої на високому рівні якості людського капіталу, який перебуває у тісному зв'язку з національною безпекою.

Сила чи слабкість людського капіталу держави окреслюється станом системи освіти. Згідно чинної Стратегії національної безпеки України людський капітал – запорука майбутнього України. Для його ефективного розвитку потрібно модернізувати систему освіти відповідно до найкращих світових зразків, а також створити робочі місця, забезпечити умови для культурного розвитку, популяризації спорту, гарантувати рівні можливості для чоловіків і жінок, підвищити добробут народу, рівень народжуваності, впровадити стандарти якісної системи охорони здоров'я. Однак демократичні реформи в період повоєнного відновлення зумовлять великі соціальні витрати і це спричинить зниження рівня життя значної частини народу.

В умовах війни та світової економічної кризи важливим є справедливий розподіл національного багатства з метою запобігання соціальному краху й нестабільності. У цьому контексті центральною постає роль політичних інститутів та об'єднань громадянського суспільства. Національне багатство повинно бути визначено як один із видів національних інтересів. Це посприє

правовій визначеності ознак соціальної згуртованості українців, яка здатна утвердити національні цінності й проявиться у їх національній свідомості, духовній консолідації, зумовить збагачення людського капіталу. Національні інтереси передусім орієнтовані на громадян та забезпечуються через діяльність державних інституцій.

Актуальною є проблема інвестування в людський капітал та ефективного його використання. Інвестування в людський капітал – це цілеспрямовані витрати на формування та розвиток особи в грошовій або іншій формі, які посприяють удосконаленню її інтелектуального й фахового зростання, розвитку творчості та креативності, підвищенню продуктивних здібностей, що принесе в майбутньому дохід як індивіду, так і суспільству.

В сучасних умовах спостерігаються трансформації у міждержавних стосунках у бік зростання антигуманних проявів, тому посилюється потреба в реалізації людиноцентриського принципу в Україні, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування. Індекс людського розвитку акумулює дані за трьома основними напрямками: рівень добробуту, рівень освіти, тривалість життя як показники ефективності держави. Війна спричинила серйозну шкоду людському капіталу України – це загибель військових і цивільного населення, міграція, примусове переміщення громадян України, руйнування або пошкодження закладів освіти і охорони здоров'я. З історичного досвіду національно-визвольних змагань інших націй, найвищі культурні досягнення та грошовий успіх наступали не в період їх фінансового добробуту та соціального спокою, а, здебільшого, в час критичних потрясінь, політичних утисків, злиднів, які стимулювали національну енергію народів, активізували їх прагнення до абсолютної незалежності, спонукали до героїчної жертвості.

Людський капітал сьогодні функціонує в надскладних умовах. Разом з тим, зміцнення національної ідентичності та патріотизму в різних сферах суспільного життя, як от культура, освіта, медіа, політика, зміна цінностей на користь духовних, посилення волонтерського руху – це все надбання людського капіталу за останні три роки, які відіграють значну роль у забезпеченні стабільності національних інтересів як елементу національної безпеки в умовах подальшого розвитку України. Для формування безпекової складової функціонування людського капіталу, передбачається виокремлення доктрини безпеки людини як ключового соціального ресурсу, оскільки в сучасних умовах безпека людини поряд з безпекою держави вимагає реформування як на національному, так і міжнародному рівнях.

Після перемоги у війні постане нагальна потреба в розробці й ефективному впровадженні державної програми з відбудови житлової та цивільної інфраструктури, підтримці на державному рівні ветеранів війни, заходів з психологічної реабілітації (Розпорядженням Кабінету Міністрів від 31 грудня 2024 р. № 1350-р схвалено Стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2033 року).

Вкрай важливою залишається проблема протидії корупції. Владним

інституціям необхідно дати народу реальну надію на підвищення стандартів життя разом із утвердженням верховенства права, справедливості, рівності, гуманності, активізації соціально-економічного життя, підвищенні духовного, інтелектуального рівня, наближенні до сучасного рівня цивілізації західних країн. Органи законодавчої і виконавчої влади здатні трансформувати процеси розвитку людського капіталу, переорієнтувавши свої цілі з вирішення вкрай необхідних завдань усебічного забезпечення можливостей людини для вільного розвитку та формування за європейськими стандартами сучасного цивілізованого суспільства.

У час, коли розвинені країни нарощують людський капітал, Україна його втрачає. Основним способом успішної реалізації демографічної стратегії є контроль над програмами, спрямованими на залучення інвестицій у людський капітал, підтримку молоді та сімей, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та біженців у соціальне та економічне життя держави. Виклики, пов'язані з демографічною ситуацією, вимагають спільної взаємодії, комплексного підходу та співпраці між усіма рівнями влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Належний рівень освіти полягає не лише у здобутті необхідних теоретичних знань і практичних навичок, але й загальнолюдських компетентностей, що значно поглибить та прискорить еволюційні процеси в суспільстві. Людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, професійного досвіду, виступає важливим чинником соціального розвитку держави й збільшує економічні ефекти завдяки реалізації інтелектуальної складової. Інтелект людини є одним із головних чинників розвитку суспільства. Щоб подолати соціальні та економічні наслідки війни, потрібні інвестиції в людський капітал через витрати на освіту, охорону здоров'я, соціальне житло, збільшення частини фізично активного населення, що підвищать рівень життя, соціальну згуртованість, а також сприятимуть підвищенню продуктивності праці.

Таким чином, питання визначення сутності людського капіталу, значення розвитку людського капіталу як пріоритету для забезпечення національних інтересів та національної безпеки в умовах повоєнного відновлення України потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Черкунов Олександр,
кандидат юридичних наук, докторант
кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна;

Oleksandr Cherkunov,
Candidate of Juridical Sciences,
Doctoral researcher of the Department
of Administrative, Financial, and Information Law
«Uzhhorod National University»,
Uzhhorod, Ukraine,
cherkunov.alex@gmail.com,
ORCID 0009-0007-8880-6955

**КАДРОВИЙ ВІДБІР У МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ:
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ**

**PERSONNEL SELECTION IN THE CUSTOMS AUTHORITIES OF
UKRAINE: LEGAL BASIS AND CHALLENGES OF
PROFESSIONALIZATION OF PUBLIC SERVICE**

Ефективне функціонування митної служби як інституції, що забезпечує економічну безпеку держави, значною мірою залежить від якісного кадрового складу, який здатен відповідати викликам сьогодення – як у мирний час, так і в умовах воєнного стану.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання визначення чітких, обґрунтованих і прозорих вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби в митних органах. Водночас на практиці реалізація цих вимог нерідко стикається з низкою системних проблем: від недостатньої адаптації нормативної бази до дефіциту кваліфікованих кадрів і недосконалості процедур конкурсного відбору, а на період дії воєнного стану – взагалі скасування конкурсної процедури зайняття посад.

Державна служба як соціально-правовий інститут функціонує в умовах жорсткої правової регламентації, що забезпечує відповідність її діяльності нормативним вимогам та визначає інституційний характер державно-службових відносин, у межах яких реалізуються повноваження державних органів і службовців. У цьому контексті вимоги до публічного службовця, зокрема до керівника митного органу, є підвищеними як у правовому, так і в морально-етичному вимірі, оскільки передбачають не лише професійну компетентність, а й бездоганну доброчесність та дотримання норм загальнолюдської моралі [2, с. 24; 1, с. 68; 4, с. 12].

Таким чином, державна служба в митних органах передбачає не лише виконання функціональних обов'язків, а й відповідність високим стандартам правової поведінки та професійної етики.

На нормативному рівні загальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, у тому числі в системі митних органів, закріплені в Законі України «Про державну службу» [5]. Цей закон визначає базові кваліфікаційні, освітні та морально-етичні критерії, яким повинні відповідати кандидати, а також встановлює механізми добору, перевірки та оцінювання їх професійної придатності.

Крім загальних вимог, визначених законодавством про державну службу, специфіка проходження служби в митних органах передбачає також відповідність фаховим критеріям, закріпленим у спеціальному законодавстві. Зокрема, Митним кодексом України встановлено рівні митних компетенцій, якими повинна володіти особа, яка призначається на посаду в митні органи [4].

Призначення на державну службу в митні органи не обов'язково передбачає наявність високого рівня таких компетенцій. Цілком допустимим і, більше того, типовим є призначення особи, яка вперше вступає на службу, з нульовим (0) рівнем митних компетенцій. Це відповідає підходу, за якого професійний розвиток і набуття спеціальних знань розглядаються як процес, а не як передумова вступу на посаду.

Водночас, у відповідності до вимог Митного кодексу, протягом першого року після призначення така особа повинна пройти оцінювання та підтвердити відповідний рівень митних компетенцій шляхом складання тестування [4].

Крім базових кваліфікаційних критеріїв, спеціальні вимоги до посад у митних органах визначаються через відповідний профіль посади.

У профілі посади міститься комплекс загальних та спеціальних вимог до кандидата, серед яких можуть бути: досвід роботи за відповідним фахом, наявність освіти певного рівня або напряду підготовки, володіння іноземними мовами, а також інші характеристики, необхідні для ефективного виконання завдань і функцій на конкретній посаді.

Окремим елементом профілю посади є перелік митних компетенцій, якими зобов'язана володіти особа, що займає відповідну посаду. Такий підхід дозволяє не лише уніфікувати вимоги до персоналу, а й підвищити об'єктивність кадрового відбору, забезпечити зв'язок між посадовими обов'язками та необхідними знаннями і навичками. Саме профіль посади є основою для подальшого оцінювання службової діяльності та визначення професійної придатності публічного службовця в системі митних органів.

Отже, ефективність функціонування митної служби України як складової системи публічної адміністрації безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки, правосвідомості та доброчесності осіб, які обіймають посади державної служби в її структурі.

Аналіз чинного законодавства свідчить про існування багаторівневої системи вимог до кандидатів на державну службу в митних органах, що включає

як загальні положення Закону України «Про державну службу», так і спеціальні норми Митного кодексу України.

Ключовим інструментом забезпечення якості добору персоналу виступає профіль посади, який узгоджує посадові обов'язки з необхідними знаннями, навичками та митними компетенціями. Такий підхід підвищує прозорість кадрових процедур, забезпечує відповідність між вимогами посади та реальними здібностями службовця, а також сприяє формуванню професійного й стійкого кадрового потенціалу митної служби.

У цілому, для підвищення ефективності державної кадрової політики у сфері митної служби доцільним є подальше удосконалення інструментів добору, адаптації та оцінювання публічних службовців з урахуванням сучасних викликів та стандартів належного врядування.

Список використаних джерел:

1. Липовська Н. А., Квеліашвілі І. М. Формування управлінської культури керівників територіальних органів Державної фіскальної служби України (на прикладі митниць). *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11. № 1. С. 50–54.
2. Луцький О. Ю. Імідж державної служби у контексті розвитку Української держави : дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2013. 226 с.
3. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // БД «Законодавство України». *ВР України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20120313#n4128>.
4. Продаєвич О. С. Проходження державної служби в Україні: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 238 с.
5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // БД «Законодавство України». *ВР України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20151210#Text_

*Шумейко Іван,
м. Запоріжжя, Україна;*

*Ivan Shumeiko,
PhD in Law*

*doctoral student of Department of constitutional and administrative law
Zaporizhzhya National University
Zaporizhzhia, Ukraine,
ivanshummm@gmail.com,
ORCID 0009-0001-5510-841X*

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТА

FINANCIAL RESPONSIBILITY FOR FAILURE TO COMPLY WITH AN ADMINISTRATIVE ACT

Із набранням чинності Закону України «Про адміністративну процедуру» в законодавстві було запроваджено нову підставу юридичної відповідальності – невиконання адміністративного акта. Нормою ч. 1 ст. 96 цього Закону запроваджена можливість накладення грошового стягнення у розмірі від 70 до 530 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на фізичних осіб та від 175 до 1765 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – на фізичних осіб – підприємців, громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи, юридичних осіб, а нормою ч. 3 ст. 96 – у тому самому або у подвійному розмірі за повторне невиконання адміністративного акта [4]. Порівняння цієї санкції з санкціями кримінально-правових норм дозволяє дійти висновку, що передбачене цим Законом стягнення для фізичних осіб є суворішим ніж розміри штрафів за деякі кримінальні правопорушення, наприклад ті, що передбачені ст.ст. 197-1, 343, 353, 356, 358 КК України [3]. Окрім дисбалансу між кримінально-правовими та адміністративно-правовими санкціями, це свідчить про те, що у зв'язку з суворістю санкції (а також її загальним характером та стримувальною і каральною метою), її накладення, в силу практики ЄСПЛ, має супроводжуватися гарантіями, наближеними до тих, що мають місце при захисті від кримінального обвинувачення.

Законодавець не відніс досліджуване грошове стягнення до певного виду юридичної відповідальності, назвавши його «заходом впливу» (п. 2 ч. 2 ст. 93 вищевказаного Закону). При цьому, нормами глави 15 КУпАП вже передбачено значну кількість складів адміністративних правопорушень, які полягають у невиконанні законних вимог певних органів чи посадових осіб [2]. Отже йдеться про новий неназваний вид юридичної відповідальності, яка в науковій літературі та судовій практиці отримала назву фінансової. Як відомо, цей вид відповідальності не має базового кодифікованого акту. Отже маємо звертатися

лише до спеціальних норм досліджуваного Закону.

Закон не встановлює давності накладення грошового стягнення, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком, адже це не спонукає суб'єктів владних повноважень своєчасно вживати заходів з виконання адміністративних актів, а також призводить до порушення правової визначеності і порушення прав осіб, до яких застосовуються стягнення.

Також залишається не до кінця зрозумілим значення слів «якщо інше не передбачено законом», вжитих у ч. 1 ст. 96 цього Закону, а саме – чи йдеться лише про фінансову відповідальність, чи також і про адміністративну. Наприклад, якщо особа вже притягнута до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 188-56 КУпАП (невиконання законного розпоряджень посадової особи органу, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель) [2], то чи може вона нести також фінансову відповідальність за ті ж самі дії згідно з ч. 1 ст. 96 досліджуваного Закону? На нашу думку, в ч. 1 ст. 96 Закону під словами «якщо інше не передбачено законом» йдеться саме про фінансову відповідальність; разом з тим, з урахуванням принципу *nonbisinidem* та з огляду на тотожність діяння та єдність мети фінансової і адміністративної відповідальності, слід дійти висновку, що фізична особа, притягнута до адміністративної відповідальності за невиконання адміністративного акта, не може нести також фінансову відповідальність за ті самі дії як фізична особа чи як фізична особа – підприємець (що не є перешкодою до застосування фінансової відповідальності до юридичної особи, якщо до адміністративної відповідальності була притягнута її посадова особа).

Щодо складу правопорушення, то його суб'єктом є фізична особа, ФОП, юридична особа чи громадське об'єднання, що не має статусу юридичної особи. Вік, з якого настає відповідальність для фізичних осіб, не встановлений, що є прогалиною; на нашу думку, вона може наставати лише з досягненням повноліття. Об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері публічного адміністрування, що складаються між адміністративним органом та адресатом адміністративного акта з приводу виконання законного адміністративного акта. Суб'єктивна сторона характеризується виною, форма якої Законом не конкретизована; вважаємо, що форма вини має враховуватися при виборі розміру стягнення. Об'єктивна сторона полягає у діях (якщо адміністративний акт зобов'язував утриматися від вчинення дії) або бездіяльності (якщо такий акт зобов'язував вчинити дію). Як зазначає Т. Карабін, такий захід впливу є доречним, наприклад, за примусового виконання зобов'язального адміністративного акта [1, с. 80]. Якщо особа не була попереджена про застосування до неї заходу впливу в порядку ст. 98 досліджуваного Закону, це виключає фінансову відповідальність за невиконання акта.

Процедура накладення стягнення має відповідати розділу IV Закону. Також передбачена процедура адміністративного оскарження з обмеженим переліком підстав. Недоліком є відсутність норми про зупинення дії рішення про накладення стягнення на весь час його судового оскарження.

Прикметно, що граничний розмір штрафу за невиконання виконавчого документу, виданого за рішенням немайнового характеру, є меншим (ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження») [5], отже, законодавцем встановлена менша фінансова відповідальність за невиконання судового рішення (яке є остаточним), ніж за невиконання адміністративного акта (який ще може бути оскаржений до суду). Така диспропорція є неприпустимою та підлягає усуненню, як мінімум, шляхом зрівняння розмірів санкцій ч. 1 ст. 96 Закону України «Про адміністративну процедуру» та ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження». Також слід встановити перелік пом'якшуючих і обтяжуючих обставин, які впливають на розмір стягнення.

Висновки. Фінансові санкції за невиконання адміністративних актів, хоча й підвищують імовірність виконання цих актів, однак є недосконалими. Є необхідність у перегляді суворих розмірів стягнення, встановленні його співвідношення з адміністративною відповідальністю, врегулюванні строку давності, конкретизації критеріїв вибору розміру стягнення, зупиненні дії рішення на час його судового оскарження.

Список використаних джерел:

1. Карабін Т. Виконання адміністративних актів: нові правила адміністративно-процедурного законодавства. *Право України*. 2024. № 11. С. 71-83. DOI: 10.33498/loiu-2024-11-071.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n773>.
5. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n714>.

Секція «Політологія та публічне управління»

УДК 351:342.25

*Бойко Оксана,
кандидат наук з державного управління,
науковий співробітник науково-дослідного відділу
інженерно-технічних заходів
науково-дослідного центру цивільного захисту
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
м. Київ, Україна;*

*Oksana Boiko,
Candidate of Science in Public Administration,
Researcher of the Research Department of Engineering and Technical Measures
of the Research Center for Civil Defense
Institute for Scientific Research on Civil Defense
National University of Civil Defense of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
oxiukr@ukr.net,
ORCID 0000-0002-1404-996X*

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGISLATIVE REGULATION OF ISSUES OF ORGANIZATION OF CIVIL DEFENSE IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію нашої держави обумовило введення в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану та переведення єдиної державної системи цивільного захисту у найвищу ступінь готовності.

Цивільний захист як сфера державного управління є важливим чинником національної безпеки України. Саме тому з перших днів російсько-української війни постала нагальна проблема законодавчого врегулювання питань організації цивільного захисту в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану внесеними змінами до Кодексу цивільного захисту України дано нове визначення терміну цивільний захист: «Цивільний захист – комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки» [1, стаття 4].

Проведені впродовж останніх трьох років масштабні зміни до законодавства України у сфері цивільного захисту базуються як на результатах практичної реалізації завдань єдиної державної системи цивільного захисту в умовах дії воєнного стану так і проведених наукових досліджень.

Практичний досвід функціонування органів та підрозділів цивільного захисту в умовах війни узагальнено у посібнику «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану» [2].

Серед авторів наукових досліджень у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану, які використані при внесенні необхідних змін до чинного національного законодавства, розробці та прийнятті нових законодавчих актів: М. Андрієнко, Я. Балло, К. Белікова, О. Бойко, П. Волянський, П. Гаман, В. Демчук, Н. Клименко, М. Коваль, В. Коробкін, М. Кулешов, О. Лещенко, А. Михайлова, В. Ніжник, С. Парталян, С. Потеряйко, О. Сізіков, А. Слюсар, І. Соколовський, О. Твердохліб, А. Терент'єва, А. Фомін, В. Юрченко, О. Ященко та інші.

Автором тез комплексно розглянуто питання вдосконалення законодавства у сфері цивільного захисту в умовах дії воєнного стану, зокрема в перший рік російсько-української війни [3].

Особливості функціонування правового механізму державного управління структурами сфери цивільного захисту в умовах воєнного стану досліджували С. Потеряйко, К. Белікова та О. Твердохліб [4].

Пріоритетне значення належить Кодексу цивільного захисту України, як єдиному систематизованому законодавчого акту з питань цивільного захисту, який регулює відносини, пов'язані із сферою цивільного захисту, та визначає повноваження Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, встановлює права та обов'язки громадян [1, стаття 1].

Тільки з початку дії воєнного стану вже прийнято 18 законів України, якими внесено зміни до Кодексу цивільного захисту України, зокрема щодо визначення порядку формування та реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, додаткових завдань єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період; виконання у воєнний час норм міжнародного гуманітарного права; забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій; функціонування місцевої та добровільної пожежної

охорони; здійснення державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки тощо.

Комплексні зміни до національного законодавства з питань організації цивільного захисту як у функціональних так і в територіальних підсистемах єдиної державної системи цивільного захисту в умовах війни внесені Законом України від 8 листопада 2023 року № 3441 – IX [5].

Залишається актуальною подальша імплементація національного законодавства у сфері цивільного захисту до стандартів Європейського Союзу, враховуючи ратифіковану Верховною Радою України 8 листопада 2023 року Угоду про вступ України до цієї найбільшої в світі системи міжнародної координованої оперативної допомоги при надзвичайних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовт. 2012 р. № 5403 – VI. Дата оновлення: 01.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану : посібник / за ред. М. С. Коваля. Львів : ЛДУБЖД, 2023. 308 с. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/12432> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Бойко О. Державне управління у сфері цивільного захисту: подальше вдосконалення законодавства в умовах дії воєнного стану. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 2 (12). С. 195–217. URL : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/260/253> (дата звернення: 07.04.2025).
4. Потеряйко С. П., Белікова К. Г., Твердохліб О. С. Особливості функціонування правового механізму державного управління структурами сфери цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Публічне урядування*. 2022. № 5 (33). С. 64–72. URL : [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-5\(33\)-9](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-5(33)-9)(дата звернення: 07.04.2025).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту, вдосконалення законодавства з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, організації та проведення евакуації населення , забезпечення охорони життя та здоров'я громадян: Закон України від 08.11.2023 № 3441 – IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3441-20#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

*Валюх Людмила,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна;*

*Liudmyla Valiukh,
PhD., Associate Professor
of the Department of Political Science
and International Relations,
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine,
lydmullav@gmail.com,
ORCID 0000-0002-0212-5400*

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

GENDER PARITY IN THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE: CURRENT STATE AND DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT

Забезпечення гендерної рівності в політичній сфері є засадничим принципом сучасної демократії та вагомим показником рівня суспільного розвитку. Збалансоване представництво жінок і чоловіків у законодавчих органах не лише сприяє дотриманню формальної репрезентативності, але й створює умови для врахування різноманітних соціальних перспектив у процесі прийняття рішень.

Гендерний баланс у політичних інститутах є одним із ключових критеріїв відповідності європейським стандартам врядування, тому проблематика гендерної рівності в українському парламенті набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів. В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС зазначається, що забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у політичному житті є важливим напрямом співробітництва сторін [5].

Дослідження динаміки жіночого представництва у Верховній Раді України свідчить про поступове зростання їх частки. Серед депутатів ВР першого скликання (1990-1994 рр.) жінки становили лише 2,9% (13 осіб), а у дев'ятому скликанні (з 2019 р.) цей показник досяг 20,8% (84 особи), що є найвищим показником для українського парламенту [6]. Найсуттєвіший приріст відбувся між восьмим та дев'ятим скликаннями – майже на 9% (з 12,1% до 20,8%). Це пояснюється запровадженням гендерних квот у виборче законодавство.

Аналіз гендерного розподілу депутатів за способом обрання виявляє цікаву закономірність: частка жінок, обраних за партійними списками, значно перевищує частку жінок, обраних в одномандатних округах. Так, у дев'ятому

скликанні Верховної Ради 58 жінкок-депутаток обраних за пропорційною системою і лише 26 обраних за мажоритарною. Це підтверджує тезу про те, що пропорційна виборча система є більш сприятливою для забезпечення гендерного балансу, особливо при застосуванні квотних механізмів. Пропорційна система дозволяє політичним партіям формувати виборчі списки з урахуванням гендерних квот, що створює структурні передумови для збільшення представництва жінок у законодавчих органах влади.

Стаття 24 Конституції України гарантує «рівність прав жінки і чоловіка» та забезпечення цієї рівності «наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності» [4].

Важливим законодавчим актом у сфері гендерної рівності є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). Зокрема, Стаття 15 цього Закону передбачає, що «політичні партії та виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках» [3].

Вперше гендерне квотування на рівні 30% було встановлене у Законі України «Про місцеві вибори» (2015 р.), однак фактично мало рекомендаційний характер. Суттєві зміни відбулися з прийняттям Виборчого кодексу України, згідно якого встановлено 40% гендерну квоту для партійних списків на виборах народних депутатів та передбачено, що у кожній п'ятірці партійного списку має бути не менше двох кандидатів кожної статі [1].

Також відбувається формування інституційних структур, покликаних сприяти утвердженню гендерної рівності в парламенті. Найбільш значущими серед них є: Підкомітет з питань гендерної рівності та недискримінації, створений у складі Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій; та Громадська рада з гендерних питань – консультативно-дорадчий орган, створений для забезпечення взаємодії парламенту з громадянським суспільством у сфері гендерної рівності [2].

Запровадження гендерних квот стало одним із ключових механізмів забезпечення збалансованого представництва жінок і чоловіків у парламенті. Водночас, практика застосування гендерного квотування має низку проблемних аспектів. По-перше, фактичне представництво жінок (20,8%) залишається значно нижчим за встановлену квоту (40%), що свідчить про недостатню ефективність існуючих механізмів. По-друге, спостерігається практика формального дотримання квот через розміщення жінок на непрохідних місцях у партійних списках. По-третє, залишається суттєва різниця між представництвом жінок, обраних за партійними списками та обраних в одномандатних округах [6].

Аналіз сучасного стану гендерної рівності в українському парламенті дозволяє визначити ключові проблеми та перспективи. До основних проблем можна віднести стійкість патріархальних стереотипів у суспільстві та політичному середовищі, що обмежують можливості жінок для політичної участі. Також суттєвим викликом є вплив воєнного стану на гендерні аспекти

парламентаризму. В умовах війни питання гендерної рівності відходять на другий план, поступаючись місцем питанням національної безпеки та оборони, що може призвести до регресу в цій сфері.

Щодо перспектив розвитку, варто відзначити такі напрями: розвиток гендерного бюджетування у парламентській діяльності; впровадження гендерного аудиту парламентських структур, що дозволить ідентифікувати та усувати інституційні бар'єри для забезпечення гендерної рівності; інтенсифікація взаємодії з громадянським суспільством та міжнародними організаціями у сфері гендерної рівності, що сприятиме обміну ефективними практиками та забезпеченню експертної підтримки.

Спираючись на висновки дослідження, рекомендується впровадити такі заходи для досягнення гендерної рівності у парламенті України: запровадити санкційні механізми за недотримання гендерних квот, зокрема, відмову в реєстрації партійних списків, що не відповідають вимогам щодо гендерного представництва; розробити та ухвалити кодекс етичної поведінки народних депутатів з елементами гендерної чутливості; інституціоналізувати посаду парламентського уповноваженого з питань гендерної рівності для системного моніторингу та координації діяльності в цій сфері; запровадити систематичні навчальні програми з питань гендерної рівності для народних депутатів та персоналу апарату Верховної Ради; ініціювати публічні дискусії з гендерних питань за залучення громадян та експертної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>(дата звернення: 28.03.2025).
2. Гендерний моніторинг Верховної Ради України IX скликання URL : <https://parlament.org.ua/collection/parlamentskyj-monitoryng/page/2/> (дата звернення: 29.03.2025).
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 29.03.2025).
4. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.03.2025).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 29.03.2025).
6. Центральна виборча комісія. Відомості про кандидатів у народні депутати України. 2019. URL : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp001.html> (дата звернення: 29.03.2025).

Воляннюк Ольга,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Olha Volianiuk,
Candidate of Political Science, Associate Professor,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
volianyuk@ukr.net,
ORCID 0000-0002-1606-7416;

Ладний Юрій,
аспірант кафедри політичних наук,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Yurii Ladnyi,
Postgraduate student of Department of Political Sciences
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
yura.ladnyi@ukr.net,
ORCID 0000-0002-3225-1942

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА АНАЛІЗУ ЕТНОПОЛІТИКИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В НОВИХ РЕАЛІЯХ

SOURCE BASE FOR ETHNOPOLITICS ANALYSIS: RECONSIDERATION IN NEW REALITIES

Етнополітика в демократичних суспільствах відрізняється стратегіями розвитку національної ідентичності, балансування між множинами ідентичностей людей, що проживають в країні та об'єднанні спільними прагненнями. З ускладненням (гео)політичних реалій обтяжуються й етнополітичні стратегії. Відтак аналіз етнополітики вимагає переосмислення джерельної бази. Це передбачає використання як традиційних, так і новітніх джерел для розуміння етнополітичних відносин / процесів і розробки дієвих механізмів політики держав.

Традиційні джерела (*офіційні документи*, законодавчі акти, статистичні дані) залишаються фундаментальними для аналізу державної етнополітики. Вони відображають офіційну позицію та нормативно-правову базу, на якій ґрунтуються відповідні рішення. Наприклад, офіційний веб-портал парламенту України в базі «Законодавство України» станом на 1.04.2025 р. налічує

32 документи, де згадується «етнополітика»: розпорядження, накази, постанови КМУ і профільних міністерств, накази ДЕСС України. Це документи переважно 2019-2025 рр., а також 1 наказ Мінкультури України 2017р. (Про Експертну раду Міністерства культури України з питань етнополітики) та ще 1 постанова КМУ 1999 р. (Про утворення при Кабінеті Міністрів України Міжвідомчої координаційної ради з питань етнополітики), що втратила чинність. Загалом ці документи класифіковані за різними розділами та не дають можливості повною мірою проаналізувати етнополітику незалежної України в ретроспективі. Наприклад, одне із базових положень Про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті віднесене у класифікаторі до документів про основи суспільного ладу, до законодавства з питань освіти, науки, культури. Таким документам не відведений окремий розділ – власне про етнополітичні процеси.

Юридична класифікація водночас дозволяє якісніше проаналізувати ретроспективу політики в питаннях національностей і міграції – ця база нараховує наразі 296 документів, об'єднує як міжнародні акти, міждержавні угоди тощо, так і національні напрацювання [4]. Тут досить системно представлені документи з 1991 р. (перший з яких – Постанова Ради Міністрів УРСР від 12.02.1991 № 41 Про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 р.). Найдавніший документ у цій базі – Ратифікована Президією Верховної Ради УРСР 21.01.1969 р. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Однак тут не зберігаються документи, які би стосувалися інших етнополітик ХХ ст. в історії України, наприклад, накази урядових установ УНР чи гетьманських органів влади.

Загалом наразі ще зарано говорити і про якісно впорядковані на офіційних ресурсах документи з етнополітики ХХІ ст., а тим більше всього періоду відновлення незалежності України чи з передісторії цих подій. Тому важливим джерелом вивчення етнополітики в Україні залишаються архівні матеріали. Це *неопубліковані джерела*, які зберігає, наприклад, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів зарубіжної україніки, Центральний державний історичний архів України та ін. [див. напр. 3]. Критичний політологічний аналіз радянських і російських джерел у комплексі з великим масивом архівних матеріалів і сучасних досліджень може викрити прийоми історичної пропаганди та поширення міжнаціональної ворожнечі.

Емпіричну базу вивчення етнополітики доповняють не лише офіційні документи, але й мемуари, публіцистика, свідчення очевидців, матеріали усноісторичних досліджень. Йдеться загалом про *неформальні джерела*, які дозволяють провести дискурс-аналіз етнополітики у різних її інтерпретаціях. У наш час зростає роль цифрових даних, соціальних мереж, фокус-груп, ресурсів моніторингових організацій, мас-медіа. Вони дозволяють у реальному часі

відстежувати етнополітичні процеси, зокрема і в складних умовах війни: наприклад, база «Жертви окупації Криму» від ГО Кримськотатарський Ресурсний Центр, що системно зібрав дані 405 політичних в'язнів (зокрема 242 представників кримськотатарського народу) за період окупації Криму [2].

Академічні джерела осмислення етнополітики – це низка тематик, напрямів і перспектив. Тут лише коротко відзначимо, що сьогодні особливо важливо враховувати вплив зовнішніх факторів (війни, гібридних загроз тощо) на сферу міжетнічних відносин, у чому помітні кроки роблять саме науковці України [див. напр. 1]. Водночас слід розрізняти світові традиції, школи, методологічні підходи вивчення національної ідентичності / етнічності / націоналізмів тощо: історико-правовий, ліберальний, державоцентричний, мультикультурного громадянства та ін.

Наведені групи джерел політологічного осмислення етнополітики мають свої переваги та недоліки, однак комплексно, з використанням міждисциплінарного підходу, аналіз цих ресурсів може надати якісні матеріали, рекомендації як теоретичної, так і практичної ваги.

Список використаних джерел:

1. Етнополітика в Україні в умовах сучасних суспільно-політичних змін: реальний стан, виклики, перспективи : монографія / автор. кол. : Войналович В. А. (керівник, наук. ред.), Єленський В. Є., Кулик В. М., Малиновська О. А., Набок С. В., Поліщук Ю. М., Рябчук М. Ю. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 424 с.
2. Жертви окупації Криму. Кримськотатарський Ресурсний Центр. URL : <https://ctrcenter.org/uk/projects/zherty-okkupacii> (дата звернення: 01.04.2025).
3. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 2060. Міністерство у єврейських справах Української народної республіки, м. Київ. Оп. 1. Спр. 28., арк. 3-4.
4. Юридична класифікація (Питання національностей і міграції. Національні меншини) «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/jj48/page> (дата звернення: 01.04.2025).

Вонсович Сергій,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна;

Sergiy Vonsovych,
Doctor of Political Science,
Professor at the Department of Political Science and Philosophy
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University Ohienko,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine,
vonsovych@ukr.net,
ORCID 0000-0001-9657-0902

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ЗА ІНВЕРСІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ТРЕНДІВ ДЕМОКРАТІЇ ЗАХОДУ: ТРАМП 2.0

THE PHENOMENON OF FREEDOM AMID THE INVERSION OF POLITICAL AND LEGAL TRENDS IN WESTERN DEMOCRACY: TRUMP 2.0

Свобода може розглядатися як суспільний інститут, що має багато аспектів нерозуміння, і його відображення втілюється у його розвитку. Ретроспективно свобода у ХХ ст. набула характеристик її розуміння як універсального трактування соціального буття особи, що формує її особистість та наповнює змістом буденність. За цього реалізація свободи є неможливою без дотримання відповідальності. Розвиток уявлень про свободи у філософських трактах Західної Європи дозволяє визначити її розуміння: як природне право; як усвідомлена необхідність; як обмеження законом; як відповідальність; як примус; як усвідомлений вибір. Свобода у сучасних дослідженнях розглядається через реалізацію принципів рівності та заборони дискримінації, тобто існування особи в умовах відсутності соціальних та нормативних обмежень; свобода є незалежністю як характеристики статусу особи. Змістовна характеристика категорії «свобода» може мати вияв у двох аспектах: у широкому (природно-правовому) – як можливість вибору, що надана людині природою, та у вузькому (позитивному) – як принцип, що встановлює межі свободи, дає змогу охарактеризувати її в юридичному сенсі, зумовлює процес становлення, функціонування та розвитку особи, суспільства, держави й визначає гарантії свободи за допомогою права (юридично-правових засобів). Категорія «свобода у праві» у просторово-темпоральному вимірі визначається як легітимізований і санкціонований державою простір для реалізації поведінки суб'єктів, нормативно визначений у правах та обов'язках людини і громадянина, в яких

право є межею між свободою і свавіллям, вказує на визначену міру (баланс), що забезпечує свободу особи, суспільства і держави.

Однак зміни, що відбуваються у світі Сучасності, суттєво трансформують зміст і сутність феномену свободи. У політологічній науці, та й загалом у політиці, помітним стає нагадування про «праві» («право-радикальні») тенденції в політиці, що їх зазнають західні країни (країни євроатлантичного ареалу). За цього можна говорити про початок радикальних змін в цих країнах. Зміни, очевидно, ведуть їхні соціально – політичні системи до нових якісних економічних, політичних і культурних параметрів майбутнього. Для цих країн такий транзит артикулюється як метамодерн, який можна ототожнити з «мережевим тоталітаризмом» (хоча тут є ціла палітра бачень). Такі перехідні (транзитивні) і в цілому циклічні за своєю природою соціальні процеси радикальних змін (які варто визначити як нелінійні) мають непросту динаміку просування до свого нового стану. Спочатку вони спрямовані на утвердження нового соціального порядку, але в контексті системних змін настає щось на зразок соціальної інверсії – зворотних процесів.

Демократичні політиії країн ЄС перебувають під впливом «прямих» – право-радикальних тенденцій, які торують ці країни до соціального (мережевого за своєю природою) тоталітаризму. Однак на певному етапі короткотермінової перспективи вони матимуть інверсію (повернення) на засади постмодерну, щоправда, які по суті будуть нагадувати лише зовнішні (стереотипні) форми колишнього для них недалекого минулого (другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст.. Зазначимо, що інверсія описує процеси радикальної зміни напрямку розвитку або зміни полярності цінностей, норм і соціальних практик в суспільстві. Вона часто пов'язана зі зміною усталених порядків, коли протилежні підходи стають домінуючими, а попередні соціальні або культурні системи деградують або кардинально змінюються, змінюючи, трансформуючи зміст і сутність поняття свободи. На сутність і розуміння свободи як цінності впливають такі чинники: асинхронність розвитку (транзиту/трансформації) окремих елементів (сфер) світопорядку, яким властивий свій темпоритм розвитку. «демоскептики» ставлять під сумнів питання, чи буде у новому світопорядку місце для демократичних інститутів і практик. За цього покажемо той факт, що у країнах, які розпочали демократичний транзит у 1990-х (Балкани, Центрально-Східна Європа та Центрально Азія), аналітики констатують «антидемократичний поворот» протягом останніх декількох років [1]. Однією з ознак нового світпорядку, що трансформує поняття свободи, є об'єктивний поділ на дві групи держав: ядерні (привілейовані) та неядерні (заручники волі ядерних країн), між якими порушений паритет у стосунках. У цьому зв'язку американський політолог Дж. Айкенбері зазначає, що міжнародний порядок не обов'язково має на увазі дії сторін за узгодженими правилами, він може втілювати практику поведінки, якої дотримується найсильніша країна, дії якої в цьому випадку можуть самі по собі ставати правилом як нормою, закріпленою ланцюгом прецедентів. «Сила

перетворюється в право, а примус – в борг» [2, р. 19]. Беззастережне дотримання встановлених кимось міжнародних правил поведінки у реальній дійсності може поставити під жорстокий удар ту чи іншу націю, а з іншого боку, може призвести до неприпустимих зловживань з боку «сильних цього світу», які самі для себе встановлюють умовні «червоні лінії». Особливо це стосується дій команди президента США Д. Трампа, оскільки США потребують глибокого переосмислення своєї великої стратегії. Світу, що склався за результатами холодної війни, вже немає. Тривалий процес відносного занепаду американської могутності – це можна називати кризою лідерства, падінням гегемона чи перерозподілом світу – створив зовсім інше співвідношення сил у світовій політиці. США за президентства Д. Трампа 2.0 опинилася в ситуації **негативної концепції свободи**: у такому розумінні свобода – це коли відбувається злам складових соціально-політичної системи. Але проблема в тому, що це призводить до образу героя-одинака, який все ламає сам. Трамп веде США туди, де можна відкинути демократію, верховенство права, удаючи, що ви все ще імперія. **Адже за расизму втрачаються ті форми влади, що засновуються на законах, передбачуваності, союзах.** Трансформація свободи окреслюється із стратегії Make America great again. Вона передбачає вагомі опції: збереження США як головної військової сили світу; збереження американської платіжної системи, як головної в світі; збереження США як головного технологічного лідера світу (тут головний конкурент Китай); новітня індустріалізація США (в тому числі і зміна інфраструктури та поява нових технологій) має відбутися не в останню чергу за рахунок партнерів (і головну роль тут зіграють виробники ЄС та кошти країн Перської затоки; перерозподіл влади в США від фінансистів до виробничників (USAID – це вершина піраміди); цінності мають займати те місце, яке вони займали в 20 столітті – вони мають допомагати вирішувати геостратегічні завдання, а от якою буде зміст і сутність свободи для реалізації такої стратегії в умовах інверсії – покаже час.

Список використаних джерел:

1. Freedom House. Freedom in the World 2023: Marking 50 Years in the Struggle for Democracy [Report]. URL : <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023/marking-50-years>. (date of access: 06.05.2024)
2. Ikenberry G. J. After Victory. Institutions, Strategic Restrain, and the Rebuilding of Order After Major Wars. 2001. Princeton, N. J. 293 p.

*Гапоненко Віра,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна;*

*Vira Haponenko,
Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Political Technologies Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine,
haponenko.vira@kneu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-1004-3165*

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

POLITICAL STUDIES FOR STRATEGIES OF SUSTANAIBLE DEVELOPMENT IMPLEMENTATION IN CONDITION OF WORLD ORDER TRANSFORMATION

Сучасні університети – це не лише осередки освіти і науки, але й центри суспільного розвитку. Академічна спільнота реалізує місію служіння суспільству через формування нової генерації лідерів, цінностей демократії, мирного співіснування та сталого розвитку. Ці завдання особливо актуалізуються в умовах глобальних викликів і загроз, зокрема і демократичному світовому порядку.

Згідно з міжнародними документами [1], якісна освіта є однією цілей сталого розвитку. Водночас, вона є і засобом їх досягнення. Так, здобуття вищої освіти є важливим інструментом соціальної мобільності, уникнення бідності, формування «зеленого» світогляду та стилю життя, толерантності та миролюбності, а також всебічного розширення партнерства.

Особливе місце у цьому процесі посідає політична освіта, що є важливою складовою підготовки фахівців всіх галузей. Це обґрунтовано потребою формування високого рівня громадянської культури та політико-правової свідомості, що особливо актуально у кризові періоди розвитку. За таких умов заклади вищої освіти здатні запропонувати системні та ефективні заходи з виховання патріотизму, національної ідентичності та консолідації демократичних європейських цінностей.

Варто зауважити, що йдеться не про окремий курс чи освітню програму. Це формування комплексу компетентностей критичного мислення, медіа грамотності, здатності до рефлексії. Саме за таких умов зможе сформуватись

система цінностей, внутрішніх імперативів і регуляторів поведінки. Це передбачає несвідоме засвоєння знань та вмінь. Відповідно трансформуватись мають і методики викладання політичних дисциплін, спрямованих на формування громадянської позиції. Акценти мають бути зміщені на практико орієнтоване, проблемне, рефлексивні навчання. У цьому випадку доречними будуть і неформальна складова освіти у формі позааудиторних заходів, і використання кейсів, і сторітелінг, і дискусійні панелі, і групові проєкти. Такі методи навчання мають стимулювати самостійний пошуку здобувача без готових істин.

Також важливим є формування загальної академічної культури та етики. Вона набуває нових вимірів як в умовах цифровізації науково-освітніх процесів, так і прямої військової загрози. Перший чинник вимагає нових підходів до академічної доброчесності, зокрема ретельнішої перевірки всіх даних, що поширює науковець. Часто академічна спільнота несвідомо ретранслює недостовірні або неперевірені дані у зв'язку з надмірною кількістю інформації, зокрема і згенерованої завдяки штучному інтелекту. Це посилює соціальну відповідальність викладача і науковця і вимагає цілеспрямованого формування іміджу у комунікаціях різного рівня.

Чинник військової агресії також вимагає перегляду певних етичних норм освітнього процесу. Це, зокрема, перегляд змісту освітніх компонент з суспільно-політичних наук на предмет релевантності поточним подіям, особливостям міжнародного права, оцінки певних історичних подій. Події в Україні зумовили необхідність ще раз наголосити на неприпустимості використання російської мови для спілкування, цитування, підготовки будь-яких матеріалів. Нині застосовувати російську не етично, навіть як мову міжнаціонального спілкування. З цієї ж причини більшість наукових установ заборонили цитування і посилання на джерела агресора, що має на меті уникнення зайвої популяризації їх доробку.

Актуальним напрямом реалізації третьої місії університету є академічні обміни та співпраця із зарубіжними закладами освіти. Загалом міжнародна академічна спільнота здатна формувати і поширювати базову систему загальнолюдських цінностей, зокрема уявлення про бажані вектори суспільного розвитку і світового порядку, поширення адекватного незаангажованого погляду на поточні події, привернення уваги ключових цільових аудиторій до актуальних викликів. Ці завдання реалізуються через систему спільних наукових заходів, написання петицій і листів [2], вироблення рекомендацій для державних структур, реалізації спільних проєктів із неурядовим сектором.

Здебільшого окреслені напрями розвитку політичної і громадянської освіти у сприянні реалізації цілей сталого розвитку задекларовані у статутних документах закладів освіти. Зокрема, у Стратегії Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана місія сформульована як сприяння суспільному розвитку через дослідження, генерування нових знань, їх поширення та підготовку конкурентних фахівців і креативних особистостей [3].

Отже, політична освіта здійснює опосередкований вплив на реалізацію цілей сталого розвитку шляхом формування цілісного демократичного світогляду наступних поколінь. Її зміст і особливості вимагають гнучкості та динамічних змін у контексті глобальних трансформацій, що дасть змогу сформулювати бажані обриси майбутнього світового порядку та уточнити механізми досягнення мирного співіснування народів.

Список використаних джерел:

1. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 URL : [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цїлі_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цїлі_web(2).pdf)
2. КНЕУ засуджує військову агресію проти України! 27 Лютого 2022 р. URL : <http://surl.li/fwpaab>
3. Стратегія розвитку КНЕУ імені Вадима Гетьмана на 2025-2029 рр. URL : <https://drive.google.com/file/d/1Q2ZBAfq-hmspY0qLqesHOXeoBIHxfn3z/view>

Горінов Павло,
*кандидат юридичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права та політології,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*
Pavlo Gorinov,
*PhD in Law, Associate Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Professor at the Department of Jurisprudence and Sectoral Legal Disciplines,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine,
p.v.gorinov@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-8294-2784;*

Ковтун Михайло,
*аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*
Mykhailo Kovtun,
*postgraduate student at the department of Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
kovtun.m.88@gmail.com,
ORCID 0009-0004-3232-6811*

НАПРЯМИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

DIRECTIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, ключовим напрямом розвитку стала цифрова трансформація. Водночас, варто зазначити, що значна кількість органів управління територіальних громад досі використовують різноманітні застарілі технології та системи, успадковані з минулого, які вже потребують оновлення. Науковці називають такі переваги цифрової трансформації місцевого самоврядування:

– зручність. Завдяки електронним сервісам мешканці громад можуть отримувати адміністративні послуги онлайн, записуватись до лікаря, подавати заявки на субсидії чи спілкуватися з органами місцевої влади без необхідності особистого візиту;

– прозорість. Цифровізовані робочі процеси сприяють прозорості завдяки автоматичності повідомлення громадян про завершення кожного кроку процесу

розгляду питань;

- економія часу співробітників при підготовці чи обробленні документів;
- доступність даних. Файли знаходяться за простими запитами без значних затрат часу на пошук в архівах;
- скорочення витрат на друк та розсилку документів [1].

Під цифровою громадою розуміють «систему управління у сфері місцевого самоврядування територіальних громад, основу на цифровому врядуванні з використанням цифрових технологій великих баз даних та штучного інтелекту» [5, с. 43].

Процеси цифровізації територіальних громад в Україні здійснює Міністерство цифрової трансформації України у співпраці з українсько-швейцарським проектом EGAP («Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади»). На конкурсних засадах обрано 40 цільових громад у п'яти пілотних регіонах, для яких створюються шаблонні проекти і алгоритми, зокрема: цифрова стратегія громади, мобільні валізи, розумний кол-центр, електронні щоденники та журнали, центри активності громадян, чат-бот СВОЇ [2].

У 2020 р. Україна однією з перших країн світу запровадила посаду CDTO (Chief Digital Transformation Officer) – заступника керівника із цифрової трансформації. Основна роль CDTO – стати ініціатором та змінотворцем у громаді у сфері цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації громади, а також запровадити в межах громади технологічні та інноваційні рішення [6].

В Україні запроваджено щорічне вимірювання Індексу цифрової трансформації громад. Структура базового Індексу включає 5 груп, за якими вимірюються 65 індикаторів: 1) цифрова економіка в територіальній громаді; 2) розвиток цифрових навичок населення; 3) цифрова інфраструктура; 4) цифровізація публічних послуг; цифрова трансформація органів місцевого самоврядування [3]. Результати вимірювання Індексу цифрової трансформації громад мають практичне значення:

- для органів державної влади – для оцінки рівня розвитку цифровізації громад та для розподілу ресурсів, призначених для впровадження цифрової трансформації в громадах;
- для мешканців та потенційних мешканців громад – для визначення рівня комфортності території для проживання та праці;
- для представників бізнесу – для визначення найбільш ефективних та привабливих територій для реалізації проектів і розміщення активів.

Міністерством цифрової трансформації України запущено платформу «Дія. Цифрова громада», до якої вже долучилося більше 950 цифрових лідерів громад.

Однак, процеси цифрової трансформації територіальних громад стримуються низкою проблем, серед яких варто виділити відсутність або нестабільність мобільного зв'язку у віддалених селах. Для вирішення цієї

проблеми Міністерство цифрової трансформації України має стратегічну мету – забезпечити 98% громадян якісним мобільним зв'язком до 2030 року. Одним із шляхів досягнення цієї мети є реалізація Закону України № 9549 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок для розвитку цифрової інфраструктури». Закон прийнято ВРУ і передано на підпис Президенту України. Положеннями Закону запроваджується низка норм, які сприятимуть отриманню якісного мобільного зв'язку в сільській місцевості через скорочення часу на оформлення прав користування земельними ділянками. Зокрема, надається можливість використовувати земельні ділянки для розміщення інфраструктури електронних комунікаційних мереж на праві земельного сервітуту.

Стримує розвиток цифрової трансформації територіальних громад і така проблема, як недостатній рівень цифрової компетентності посадових осіб місцевого самоврядування. Для її вирішення Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку цифрових компетентностей [4], завданнями якої є визначення вимог до рівня володіння цифровими навичками та цифровими компетентностями різних категорій працівників, зокрема в професійних стандартах; формування та розвиток цифрових навичок в суспільстві; підвищення рівня цифрової грамотності населення.

На платформі Дія.Освіта розміщено широкий спектр навчальних курсів, спрямованих на розвиток цифрових навичок посадовців місцевого самоврядування, зокрема із впровадження електронного документообігу, виконання проєктів за техніками Agile, Scrum, Kanban, використання інструментів для дистанційної роботи.

Процеси цифрової трансформації територіальних громад успішно продовжуються, навіть в умовах війни. Вважаємо, що перехід до цифрового управління територіальними громадами дозволить подолати виклики війни, підвищити ефективність місцевого самоврядування, покращити якість надання послуг населенню, забезпечити успішне післявоєнне відновлення регіонів країни.

Список використаних джерел:

1. Бородін Є., Піскоха Н., Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 4. С. 95-103.
2. Веб-сайт Програми EGAP. URL : <https://egap.in.ua/>.
3. Індекс цифрової трансформації громад України. Методика вимірювання. URL : https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2023/7/mintsifra-vpershe-vimiryae-riven-tsfrovizatsii-u-gromadakh-yak-tse-pratsyuvatime/цифрова%20громада_укр.pdf.
4. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням КМУ від 3.03.2021 р. № 167-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.
5. Піскоха Н. Цифрова трансформація місцевого самоврядування: визначення поняття та напрямків утворення цифрових громад. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 6. С. 39-45.
6. CDTO та цифрові лідери громади. URL : <https://hromada.gov.ua/database/cdto>.

Драпушко Ростислав,
кандидат філософських наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи,
професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Rostyslav Drapushko,
PhD in Philosophy (Candidate of Philosophical Sciences), Associate Professor,
Vice-Rector for Academic and Educational Affairs,
Professor at the Department of Social Philosophy,
Philosophy of Education, and Educational Policy,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
r.g.drapushko@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-3089-5349

Блохін Ігор,
аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Ihor Blokhin,
postgraduate student at the department of Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
i.blokhin2017@gmail.com

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

CIVIL SERVICE REFORM IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS

В Україні відбувається реформування системи державного управління. Важливим очікуваним результатом реформи, згідно Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, є формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян [4].

Для продовження розбудови державної служби та служби в органах місцевого самоврядування Стратегією передбачено:

- необхідність проведення реформи системи оплати праці державних службовців;
- продовження впровадження інтегрованої інформаційної системи

управління людськими ресурсами в державних органах (HRMIS);

- підвищення якості відбору претендентів на посади державної служби;
- підвищення якості професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування;
- підвищення якості управління людськими ресурсами в державних органах шляхом впровадження в роботу служб управління персоналом сучасних методів та інструментів управління персоналом на державній службі, розвитку організаційної та управлінської культури [4].

На сьогоднішній день державна служба в Україні переживає новий етап свого розвитку, насичується принципово новими та проєвропейськими ідеями і формами роботи. Відбувається модернізація законодавчої бази та адаптація управлінських процесів до сучасних реалій, зокрема до викликів, пов'язаних з війною.

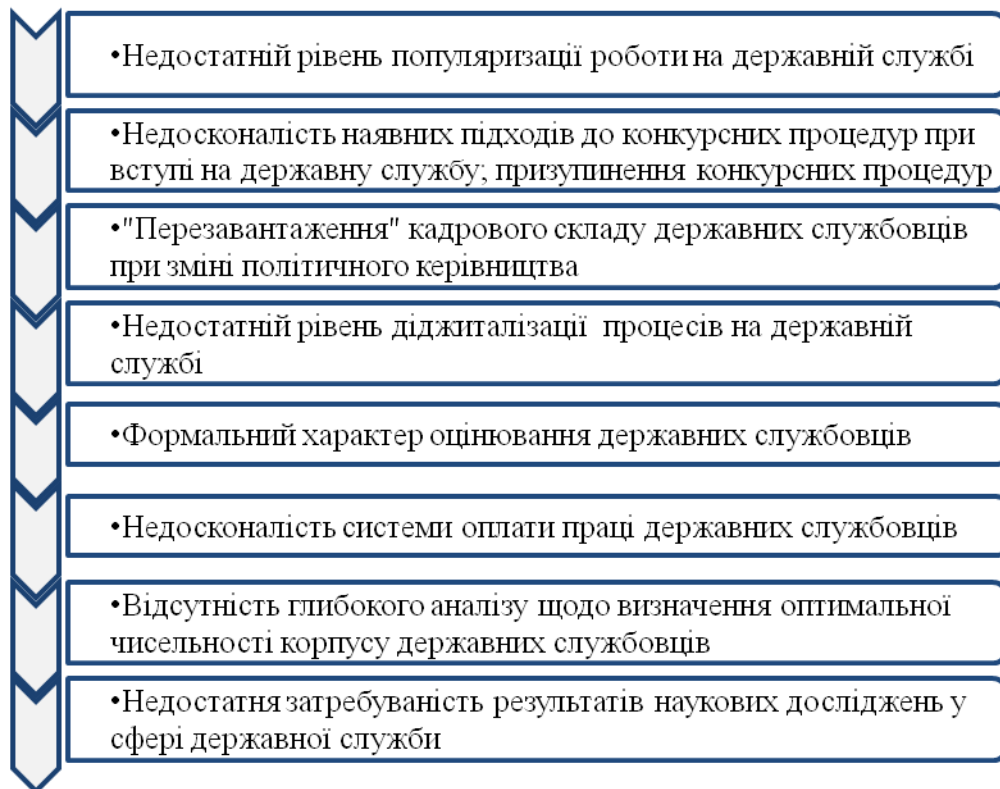
Національне агентство України з питань державної служби (НАДС) підтримує партнерські зв'язки у рамках меморандумів та угод про співпрацю зі значною кількістю іноземних інституцій та організацій у сфері розвитку державної служби. Зокрема, активно здійснюється співпраця з партнерами щодо удосконалення підходів в управлінні персоналом, професійному навчанні та формуванні організаційної культури на державній службі та в органах місцевого самоврядування.

НАДС активно розбудовує стратегію залучення молодих фахівців до публічної служби, для цього регулярно проводяться Стратегічні сесії, Дні відкритих дверей, Промодні публічної служби, нетворкінги, розробляються навчальні програми щодо стажування молоді.

Для підвищення рівня професіоналізму публічних службовців застосовуються різні типи навчання: магістерські програми, підвищення кваліфікації, стажування, самоосвіта. Створено онлайн-платформу «Портал управління знаннями», призначену для накопичення, систематизації та поширення знань серед державних службовців; забезпечення доступу до навчальних курсів, методичних матеріалів, аналітики та кращих практик.

НАДС у співпраці з освітньою організацією EF Language Learning Solutions реалізує проєкт з безкоштовного вивчення публічними службовцями англійської мови. У Вищій школі публічного управління у 2024 р. підвищили кваліфікацію 29600 державних службовців [3].

Реформування державної служби в Україні стало ключовим завданням на шляху до демократичного розвитку, прозорості влади та інтеграції до європейського співтовариства. Проте цей процес супроводжується численними викликами та проблемами, які уповільнюють досягнення очікуваних результатів (рис. 1).

*Рис. 1. Проблеми реформування системи державної служби в Україні
Джерело: складено за [1; 4].*

Як бачимо, наведені проблеми стосуються багатьох аспектів функціонування державної служби: питання обмеження рівного доступу до державної служби, характеру проходження державної служби, порядку оцінювання роботи державних службовців та оплати їх праці.

Найбільш складним залишається питання реформування системи оплати праці державних службовців. Концепцією реформування системи оплати праці державних службовців передбачалось здійснити запровадження системи оплати праці державних службовців на основі класифікації посад державної служби протягом 2020-2022 років [2]. За даними 2024 року на умови оплати праці на основі класифікації посад переведено лише 73% посад державної служби [3]. Проблемними питаннями реформи оплати праці державних службовців залишаються юридична невизначеність чи відсутність чітко закріплених завдань і функцій державних органів, дублювання функцій; тривалість процедури опрацювання та погодження результатів класифікації посад; відсутність єдиного механізму планування видатків на оплату праці державних службовців за результатами класифікації посад перед формуванням проекту державного бюджету на відповідний рік.

Погоджуємось із численними висновками науковців та експертів про необхідність впровадження комплексного підходу до реформування державної

служби, що включає оновлення законодавчої бази, розробку нових організаційних підходів та впровадження сучасних технологій управління персоналом. Особливу увагу слід приділити підвищенню рівня професійної підготовки державних службовців та розробленню мотиваційних механізмів підвищення продуктивності праці.

Список використаних джерел:

1. Державна служба в Україні та напрями її реформування і розвитку. Аналітична записка. Київ, 2024. 102 с. URL : https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Veb_Derzhavna_sluzhba_v_Ukrayini_ta_napryamy_yiyi_reformuvannya_ta_rozvytku.pdf.
2. Концепція реформування системи оплати праці державних службовців, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 622-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2020-%D1%80#Text>.
3. Річний звіт Національного агентства України з питань державної служби за 2024 рік. Київ : НАДС, 2024. 55 с. URL : <https://nads.gov.ua/plani-ta-zviti/publichnij-zvit-golovi>.
4. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схвалена розпорядженням КМУ від 21.07.2021 р. № 831-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/pars-2022-2025-ukr.pdf>.

Драпушко Наталія,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри історії та історіософії
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Nataliia Drapushko,
PhD in History, Associate Professor,
Professor at the Department of History and Historiosophy,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
n.a.drapushko@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-1953-5043

Сілаєв Віталій,
аспірант кафедри політичних наук,
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Vitalii Silaiev,
postgraduate student at the department of Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
ventilok.vs@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMS OF LEGAL EDUCATION IN UKRAINE AND WAYS TO SOLUTION THEM

Важливість правничої професії важко переоцінити. У ролі законодавців правники створюють правові засади для реформ, а як державні службовці, юристи підприємств, установ та організацій – забезпечують їх реалізацію та практичне втілення. З огляду на важливість професії юриста, особливої актуальності набуває питання якісної підготовки таких фахівців. Це передбачає реформування системи вищої юридичної освіти та її адаптацію до кращих європейських та світових освітніх стандартів.

До проблем сучасної юридичної освіти науковці, фахівці та експерти відносять наступні:

- недостатній рівень знань, умінь та практичних навичок у значній частини випускників правничих шкіл України;
- відсутність обґрунтованих критеріїв забезпечення доступності та безоплатності права на вищу юридичну (правничу) освіту;
- необґрунтовано велика кількість правничих шкіл та чисельність їх

випускників, яка перевищує потреби ринку праці;

- необґрунтовано великий обсяг державного замовлення на підготовку правників;

- низький рівень працевлаштування осіб, які здобули вищу юридичну освіту

- формальний характер проходження практичної підготовки значної кількості здобувачів вищої юридичної освіти;

- недостатній рівень актуальності та впроваджуваності наукових досліджень у сфері права, їх низька ефективність для формування якісних освітніх програм;

- слабка інтеграція українських правничих шкіл у європейський та глобальний освітній простір [1; 2].

У лютому 2025 року Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики схвалено Концепцію законопроекту про реформу юридичної (правничої) освіти, метою якої є «створення правових та організаційних передумов задля забезпечення спроможності здобувачів вищої юридичної (правничої) освіти у подальшому належно виконувати функції із застосування та тлумачення права, ґрунтуючись на принципах верховенства права та примату прав людини й основоположних свобод, усвідомлюючи свою відповідальність перед суспільством та професійною спільнотою» [1].

Серед основних цілей та заходів, викладених у цьому документі, виділимо найзагальніші:

- здобуття вищої юридичної (правничої) освіти відбувається виключно за правничою спеціальністю, що відповідає спеціальності 0421 Law Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013;

- припинення підготовки правників у військових закладах та закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання;

- установлення, що ступінь магістра за правничою спеціальністю здобувається на основі повної загальної середньої освіти;

- припинення підготовки здобувачів освіти за правничою спеціальністю в системі фахової передвищої освіти та за рівнями молодшого бакалавра та бакалавра;

- реорганізація навчання здобувачів вищої освіти за заочною формою здобуття освіти з правничої спеціальності на підготовку за змішаною формою навчання (очною та дистанційною);

- посилення впливу Єдиного державного кваліфікаційного іспиту за результатами здобуття вищої освіти ступеня магістра за правничою спеціальністю на результати зовнішнього оцінювання якості освітніх програм з права;

- запровадження тестування загальних навчальних компетентностей із використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання при вступі для здобуття ступеня магістра за правничою спеціальністю як альтернативи зовнішнього незалежного оцінювання з

математики;

– створення сприятливих умов для залучення до викладання викладачів з іноземних правничих шкіл;

– перегляд структури навантаження науково-педагогічних працівників правничих шкіл, створення належних умов для їх дослідницької діяльності та забезпечення гідного рівня оплати праці [1].

Науковці та експерти активно включилися в обговорення проекту Концепції реформи юридичної (правничої) освіти.

Р. Радейко вважає, що реформа юридичної освіти – це довгий і складний процес, який не варто сприймати як швидке вирішення всіх проблем. Вже зараз провідні університети впроваджують нові технології, розвивають співпрацю та підвищують вимоги до якості. З'являються інноваційні курси, більше уваги приділяється практиці, стажуванню і міжнародним проектам [3]. Серед проблем здійснення реформи науковець виділяє недостатність ресурсів для оновлення бази та підтримки викладачів, особливо в регіональних ЗВО.

І. Шемелинець та К. Шевчук схвалюють припинення підготовки правників у військових закладах та закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. На думку зазначених експертів, підготовка юристів у закладах системи МВС є дорогою, неякісною та неефективною [4].

П. Горінов акцентує увагу на важливості вдосконалення системи підготовки та оцінювання науково-педагогічних працівників, адже саме якісний викладацький склад є основою для формування конкурентоспроможної юридичної освіти в Україні [2]. Цей напрям реформування викладено у Стратегічній цілі 7 Концепції «Вища юридична (правнича) освіта надається компетентними, сумлінними та доброчесними викладачами». Заплановано такі заходи для досягнення цілі: забезпечення безперервного професійного розвитку наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення свободи наукових досліджень з дотриманням принципів академічної доброчесності; перегляд структури навантаження викладача, створення належних умов для дослідницької діяльності; забезпечення гідного рівня оплати праці науково-педагогічних працівників правничих шкіл [1].

Вважаємо, що розпочата реформа має реальний шанс позитивно змінити правничу освіту в Україні, водночас її успіх залежатиме від послідовності дій, якісного законодавчого супроводу та активної участі професійної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Концепція реформи юридичної (правничої) освіти (проект). URL : <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34815.pdf>.
2. Майбутнє юридичної освіти: виклики, можливості та перспективи / П. Горінов. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/majbutnye-yurydychnoyi-osvity-vyklyky-mozhlyvosti-ta-perspektyvy/>.
3. Радейко Р. Реформа юридичної освіти в Україні: реальність vs очікування. URL : https://www.instagram.com/radeyko_roman/p/DEnGKXRtUaP/.

4. Шемелинець І., Шевчук К. Що не так із черговою спробою реформування вищої юридичної освіти? URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/shcho-ne-tak-iz-chergovoyu-sproboyu-reformuvannya-vishchoji-yuridichnoji-osviti-307175/>.

УДК 342.5(477) / 343.2(477) / 351.74(477) / 328.1(477)

*Дрьомов Олександр,
ад'юнкт, Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ, Україна;*

*Oleksandr Dremov,
Associate Professor, National Academy
of the Security Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
oleksandrdromov@gmail.com,
ORCID 0009-0002-9898-090X*

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ
ВИКОРИСТАННЮ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ФОРМУВАНЬ
НА ШКОДУ ДЕРЖАВНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ
ТА КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЛАДУ УКРАЇНИ**

**THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PREVENTING
THE USE OF PUBLIC-POLITICAL ENTITIES TO THE DETRIMENT
OF STATE SOVEREIGNTY AND THE CONSTITUTIONAL ORDER
OF UKRAINE**

В умовах триваючої з 2014 року збройної агресії з боку російської федерації *проблема забезпечення державної безпеки України* набула особливої актуальності. Насамперед потребують адаптації до нових викликів комплексні заходи щодо *захисту державного суверенітету та конституційного ладу*, провідну роль у здійсненні яких українське законодавство покладає на Службу безпеки України [0; 0; 0].

Нормативні акти стратегічного планування (зокрема «Стратегія національної безпеки України») визначають, що збройна агресія з боку росії реалізується не лише у формі воєнних дій, а й супроводжується використанням широкого арсеналу політичних, економічних та інформаційних засобів, спрямованих на дестабілізацію внутрішньої суспільно-політичної ситуації в Україні для досягнення своїх цілей: підрич довіри громадян до вищого керівництва держави та українських владних інститутів, формування у населення переконання про необхідність зміни конституційного ладу України та форсування проведення в нашій державі президентських та парламентських виборів всупереч безпековим і соціальним реаліям воєнного стану [0]. На цьому акцентують увагу як українські (О. Литвиненко, І. Авдошин, М. Орел,

А. Коростиленко Ю. Кривенко та ін.), так і іноземні (Дж. Лоу, Т. Снайдер, Дж. Шостек, тощо) фахівці і дослідники в галузі національної та міжнародної безпеки. Вони вказують на те, що ворожа сторона вдається до системного використання проросійських громадсько-політичних проєктів з метою підриву авторитету українських державних інституцій, посилення внутрішньої соціальної і політичної поляризації та конфронтації в Україні.

Зокрема, експерти британського аналітичного центру «Королівський інститут міжнародних відносин», відомого під назвою «Chatham House», одностайні у оцінках актуальності загроз національній безпеці України з боку країни-агресора у найближчій та віддаленій перспективі. На їх переконання, засоби політичного деструктивного впливу на нашу державу, у т.ч. спрямовані на підрив довіри громадян до державних і політичних інституцій та «політичної дезорієнтації» населення лишатимуться серед стратегічних цілей росії як під час, так і після припинення бойових дій на території нашої держави. Старший науковий співробітник вказаного центру професор Дж. Лоу в аналітичній доповіді «Чотири сценарії завершення війни в Україні» наголошує на неминучості політичних загроз для України незалежно від подальших варіантів розвитку подій [0].

Підтвердженням тенденції щодо збереження загроз політичній стабільності в Україні є результати соціологічного дослідження, проведеного у листопаді 2024 року дослідницькою компанією «Соціополіс». Вони засвідчують значну підтримку українським електоратом нових політичних проєктів, сформованих ветеранами російсько-української війни, передусім – на чолі з колишнім головнокомандувачем Збройних Сил України генералом В. Залужним (40,1%). Респонденти також висловлюють достатній рівень довіри до потенційних партій волонтерів партія Сергія Притули «24 СЕРПНЯ» (6,1%) [0, с. 12, 16]. Це потенційно створює серйозну конкуренцію як для чинної влади, так і для парламентської опозиції. Результати дослідження також вказують на «лідерство» Верховної Ради України у антирейтингу довіри населення серед інших інститутів державної влади [0, с. 3-4].

До того ж ретроспективний аналіз даних офіційного сайту Центральної виборчої комісії України щодо підсумків виборів в Україні засвідчує сталість тенденції до зміни політичного ландшафту внаслідок значного запиту суспільства на «нові обличчя» в політиці. Зокрема за даними ЦВК, лише 27% від обраних до парламенту політичних партій зберігали представництво у трьох і більше скликаннях ВРУ, тоді як 43% партій отримували мандати лише один раз [0]. На наше переконання, вказана тенденція, додатково засвідчуючи нестабільність політичної системи та відсутність міцних партійних структур в Україні, створює підґрунтя для вразливості демократичного конституційного ладу нашої держави перед загрозами з боку громадсько-політичних формувань, що прямо чи опосередковано діють в інтересах країни-агресора.

Провідну роль у протидії вказаним загрозам відіграє Служба безпеки України. Зокрема, аналіз відкритих даних судових рішень про заборону

діяльності політичних партій в Україні показує, що з початку збройної агресії РФ проти України українськими судами заборонено діяльність 22 політичних партій, переважно через їхню співпрацю з агресором та загрозу національній безпеці. Більшість таких рішень (у т.ч. щодо ПП «Наш край», ПП «Партія Шарія», ПП «Партія регіонів» та ін.) прийнято за підсумком розгляду позовних заяв Мін'юсту, поданих на підставі матеріалів Служби безпеки України. Проте і досі законодавство містить прогалини, які ускладнюють ефективне запобігання політичному впливу РФ: Закони України «Про політичні партії», «Про санкції», Виборчий кодекс України та ін. не передбачають механізмів запобігання поверненню функціонерів заборонених партій у політичне життя під іншими партійними брендами.

Непослідовними в цьому контексті, на нашу думку, слід визнати й відповідні норми Кримінального кодексу України: санкції ст.ст. 109 та 110 КК України не передбачають позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю осіб, визнаних винуватими у вчиненні посягань на основи національної безпеки України, ні як основного, ні як додаткового покарання; при цьому такий вид покарання передбачений за діяння, визначені окремими статтями Кодексу як співучасть у такій діяльності: фінансування посягань на конституційний лад та територіальну цілісність України (ст. 110-2 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [0]. Вбачаємо, що такий підхід не відповідає принципу юридичної визначеності та суперечить логіці побудови Загальної частини Кримінального кодексу України. Встановлені національним законодавством кримінально-правові засоби захисту конституційного ладу, з огляду на відсутність в Україні інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, забезпечують лише «точкові» результати та не відповідають сучасним безпековим реаліям.

Таким чином, ми доходимо висновку, що вирішення проблеми протидії використанню громадсько-політичних формувань на шкоду державному суверенітету та конституційному ладу України потребує системних наукових досліджень, за результатами яких необхідно розробити і обґрунтувати пропозиції щодо можливих змін до Конституції України, Кримінального і Виборчого кодексів України, законодавчих актів про Службу безпеки України, контррозвідувальну діяльність, політичні партії та громадські організації, а також до нормативних актів стратегічного планування у сфері національної та державної безпеки.

Такі зміни повинні мати на меті зміцнення правових засад захисту конституційного ладу та державного суверенітету України в умовах агресії з боку іноземних держав, зміцненню політичної стабільності та мінімізації загроз зовнішнього впливу на внутрішньополітичні процеси. Водночас, необхідно дотримуватись балансу між гарантованими Конституцією України правами і свободами громадян та передбаченим міжнародними нормативно-правовими

актами правом держави на самозахист, зокрема статтею Статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка визначає право держав на індивідуальний або колективний самозахист у випадку збройної агресії проти них [0].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.03.2025).
2. Про контррозвідальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15> (дата звернення: 28.03.2025).
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 01.03.2025).
4. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 28.02.2025).
5. Ставлення населення України до актуальних суспільно-політичних питань (початок листопада 2024 року): звіт про опитування громадської думки. Дослідницька компанія «Соціополіс». Листопад 2024. 16 с.
6. Статут Організації Об'єднаних Націй: прийнятий 26.06.1945 р., набрав чинності 24.10.1945 р. URL : <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення: 05.03.2025).
7. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 22.02.2025).
8. Центральна виборча комісія України. Вибори народних депутатів України. Офіційний сайт ЦВК. URL : https://cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (дата звернення: 27.01.2025).
9. Lough, J. Ukraine War: Four Scenarios for How the Conflict Could End. Chatham House. 2024. URL : <https://www.chathamhouse.org/2024/10/four-scenarios-end-war-ukraine> (дата звернення: 03.03.2025).

*Карнаух Анна,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політичних наук,
Навчально-наукового інституту права та політології,
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Anna Karnaukh,
Candidate of Political Sciences,
Associate Professor, Department of Political Sciences,
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
annakarnayh76@gmail.com,
ORCID [0000-0002-4329-5684](https://orcid.org/0000-0002-4329-5684)*

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

FUNCTIONS OF POLITICAL PARTIES IN THE POLITICAL SYSTEM OF SOCIETY

Важливою ознакою демократичної політичної системи суспільства є наявність та взаємодія політичних партій.

В Законі України «Про політичні партії в Україні» встановлено, що «політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» [1].

Політична партія – це добровільне об'єднання громадян, основною метою якого є здобуття, утримання та використання державної влади відповідно до своєї програми розвитку.

Завдяки політичним партіям здійснюється прямий та зворотний зв'язок між суспільством і державою. Це важливий інститут громадянського суспільства, за відсутності якого посилюється загроза виникнення авторитарного режиму.

Неможливо розкрити обсяг, зміст і характер діяльності політичних партій без повного уявлення про функції, що політичні партії виконують у політичній системі суспільства.

У політичній науці науково-теоретичним підґрунтям для дослідження теми стали праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: С. В. Балана, В. М. Висоцького, О. В. Гейди, М. Дюверже, Л. І. Кормиша,

В. Л. Логвина, О. В. Мельника, І. В. Музики, Л. Р. Наливайко, М. В. Примуша, С. Г. Рябова, В. Є. Чіркїна, Ю. О. Юдина та інших.

У найбільш широкому сенсі функція політичної партії означає основні напрями діяльності, що випливають із цілей і завдань партій, визначають сутність і соціальне призначення цього політичного інституту та реалізуються в передбачених чинним законодавством формах і методах.

Слід зазначити, що на сьогодні не існує досконалої конституційно-правової регламентації функцій політичних партій. На доктринальному рівні також існують різні підходи щодо обсягу, змісту та суті функцій політичних партій.

Англійський політолог Дж. Брайс, проаналізувавши діяльність політичних партій США початку ХХ ст., дійшов до висновку, що даний політичний інститут виконує наступні функції:

- підтримка єдності між членами політичної партії;
- набір в партію нових членів, у тому числі з осіб, що нещодавно отримали політичні права;
- пробудження ентузіазму у виборцях, вказівка в програмах і публічних промовах на численність партії і важливість спільної мети;
- повідомлення виборцям відомостей про політичні питання, що вимагають рішення, про переваги партійних лідерів і недоліки їхніх конкурентів [3].

Дослідник відзначав, що саме умови розвитку американського суспільства, а також поширення загального виборчого права ще у 1820-1830-х роках призвели до того, що партії почали відігравати там провідну роль, і саме вони, а не уряд визначали вектор суспільного розвитку.

С. Г. Рябов, наприклад, вважає, що політичним партіям притаманні такі функції: 1) ідеологічна; 2) пропагандистська; 3) агітаційна; 4) боротьба за здобуття державної влади на всіх її рівнях; 5) участь у роботі парламентських структур і їх формування; 6) оцінка і критика дій органів державної влади; 7) участь у розробці й здійсненні внутрішнього та зовнішнього державного курсу; 8) добір і виховання громадських та політичних лідерів; 9) агрегація інтересів різних громад [4, с. 75].

На думку В. М. Висоцького, функції політичних партій можна поділити на: електоральну, політичного рекрутування, конститутивну, інноваційну, акумулюючу соціальних інтересів, соціальну агрегацію та інтегративну [5, с. 136].

Дж. Сарторі, акцентуючи свою увагу на боротьбі партій за політичну владу, виділив такі функції партій: здійснення добровільної участі громадян у політичному житті і особливо у виборах; соціальна та політична інтеграція різних верств суспільства для досягнення спільної мети; посередництво в представленні інтересів соціальних груп, прагнення домогтися їхнього балансу; залагодження конфліктів або виявлення схильності до них, їхня відповідна нейтралізація; вираження волі більшості громадян; розробка політики та відповідних політичних рішень; підбір і формування політичних лідерів [3].

Необхідно зауважити, що хоча участь у виборчих процесах не є виключною прерогативою та ексклюзивною функцією політичних партій, саме участь у виборчих перегонах займає провідне місце в діяльності будь-якої партії. Лише беручи участь у виборах та перемагаючи, партія отримує можливість домагатися виконання своїх програмних завдань завдяки післявиборчому розподілу владних посад. Успіх на виборах є одночасно й умовою доцільності подальшого існування партії та мірилом її ефективності, конкурентоспроможності серед інших учасників політичного процесу. Для більшості виборців мірилом позитивної або негативної оцінки діяльності партії, знову ж таки, є результати останньої на виборах [3].

Основними функціями партії, які характеризують її зв'язки з суспільством, з його політичною системою є:

1. Представництво інтересів (політична партія виявляє, обґрунтовує та формулює інтереси конкретних соціальних груп і верств населення країни, яких вона представляє на державному рівні).

2. Досягнення влади, оволодіння її апаратом (зміст діяльності багатьох партій зводиться до того, щоб перемогти на виборах і сформувати уряд).

3. Комунікативна функція (саме партії значною мірою забезпечують необхідний зв'язок між тими, хто здійснює політичне керівництво, та тими, на кого воно поширюється, тобто практично на всіх інших громадян).

4. Кадрова функція або функція політичного рекрутування (під «політичним рекрутуванням» розуміється підбір і висунення кадрів як для самої партії, так і для інших організацій, що входять у політичну систему, у тому числі висунення кандидатів у представницькі органи влади й у виконавчий апарат держави).

5. Розробка політики та здійснення політичного курсу (обсяг та ефективність виконання цієї функції залежить від місця конкретної партії у політичній системі. У партії, яка на сьогодні перебуває при владі, він більший, ніж у опозиційних партій).

6. Ідеологічна функція (політична партія розробляє певну ідейно-політичну доктрину або ідейно-теоретичну концепцію з метою збільшення числа своїх прихильників).

Український партолог М. Примуш серед основних, притаманних лише політичним партіям, функцій виділяє наступні: боротьба за владу (яка реалізується головним чином у електоральній діяльності, проте не виключено використання непарламентських методів боротьби – страйків, масових демонстрацій тощо); соціальне представництво; соціальна інтеграція; розробка та здійснення політичного курсу; політичне рекрутування.

Слід зазначити, що в кожній країні є певна специфіка функціонування політичних партій, їхнього місця і ролі в політичній системі; перелік функцій політичних партій не є вичерпним, оскільки його обсяг і зміст значною мірою визначається типом політичного режиму, нормами законодавства та характером сформованої в суспільстві партійної системи.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
2. Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. № 1/2018. С. 94-100.
3. Політичні партії: теорія та функціональні практики: [Навчальний посібник] / Новакова О. В., Агафонова Г. С., Моїсеєва А. С., Струнін П. А. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. 300 с.
4. Рябов С. Г. Політичні вибори : навч. посіб. Київ : Тандем, 1998.
5. Висоцький В. М. Функції політичних партій: правовий зміст поняття, ознаки, правова регламентація. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, 2010. Вип. 49. С. 134-140.
6. Політико-правова система України : курс лекцій : навч. посіб / за заг. ред. В. М. Кириченка. Запоріжжя : ЗНТУ, 2016. 204 с.

УДК 37.018.43:004.8

Корнієнко Валерій,

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільно-політичних наук,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна;*

Valery Korniyenko,

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Social and Political Sciences,
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia, Ukraine,
valkorney1958@gmail.com,
ORCID 0000-0001-6285-5707*

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL PROCESS: ADVANTAGES AND CHALLENGES

У сучасному світі спостерігається стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ), що впливає на всі сфери життя суспільства, включаючи освіту. Інтеграція ШІ в освітній процес відкриває нові можливості для персоналізації навчання, підвищення його ефективності та доступності. Однак, поряд із перевагами, виникають нові виклики та проблеми, пов'язані з етичними, соціальними та педагогічними аспектами впровадження таких технологій.

Важливим завданням є також виявлення потенційних ризиків та розробка стратегій їх мінімізації.

Тема інтеграції технологій штучного інтелекту в освітній процес є актуальною і широко досліджується в наукових колах. Зарубіжні джерела щодо інтеграції технологій штучного інтелекту в освітній процес досить численні та різноманітні. Насамперед, треба назвати працю E., Reyes-Villalba, R. Reyes-Arco, B. Maraza-Quispe, в якій автори аналізують використання штучного інтелекту в освітніх практиках [7]. В роботі «A Review of Artificial Intelligence in K-12 Education» здійснено систематичний огляд щодо впровадження ШІ в освіті на рівні K-12. Автори підкреслюють потенціал ШІ для персоналізації навчання та підвищення мотивації учнів, але також ідентифікують такі виклики, як висока вартість впровадження та необхідність інтенсивної підготовки викладачів [5]. У дослідженні S. Guo, Y. Zheng, X. Zhai ідентифікуються основні напрямки застосування ШІ, такі як освітні роботи, автоматизоване оцінювання та рекомендаційні системи [6].

Українські науковці Р. Гуревич, Л. Коношевський, О. Коношевський, А. Воєвода, С. Люльчак розглядають вплив штучного інтелекту на сучасну освіту, аналізуючи перспективи його застосування у закладах вищої освіти та виникаючі проблеми. Автори наголошують на ефективності використання ШІ в освіті, зокрема в аспектах автоматизації, інтеграції та ідентифікації [1]. О. Панухник фокусується на адекватному та етичному використанні засобів ШІ для трансформації навчального процесу та наукових досліджень у закладах вищої освіти [4]

А. Кім, Г. Алексеева, В. Хоменко, О. Несторенко, О. Матвійчук-Юдіна у своїй статті аналізують вплив технологій штучного інтелекту на онлайн-навчання. Автори розглядають переваги та обмеження використання ШІ для різних категорій студентів та викладачів, підкреслюючи його потенціал у трансформуванні традиційних педагогічних методів [3]. Н. Занько та П. Глуховецький проводять аналіз впливу штучного інтелекту на освітній процес, розглядаючи можливості та обмеження використання моделі ChatGPT для учасників освітнього процесу. Окреслюються перспективи трансформації освіти в еру штучного інтелекту та проблеми дотримання академічної доброчесності [2].

Інтеграція ШІ в освітній процес має низку суттєвих переваг. Індивідуалізація навчання стає реальністю, а не просто декларацією, оскільки ШІ-системи здатні враховувати не лише рівень знань, але й темп засвоєння матеріалу, переважаючий тип сприйняття інформації, інтереси та мотивацію кожного студента.

ШІ-технології дозволяють створювати високоякісні освітні ресурси, доступні через Інтернет, та забезпечувати кваліфіковану підтримку студентів незалежно від їх місцезнаходження. Це особливо важливо для регіонів з дефіцитом кваліфікованих педагогічних кадрів та обмеженими освітніми можливостями.

Автоматизація рутинних завдань, таких як перевірка тестів, відстеження відвідуваності, підготовка звітності, дозволяє викладачам зосередитись на творчих аспектах педагогічної діяльності, підвищуючи якість викладання та зменшуючи ризик професійного вигорання. За даними досліджень, викладачі витрачають до 40% робочого часу на виконання адміністративних та організаційних завдань, які можуть бути ефективно автоматизовані.

Проте, поряд із перевагами, існують і серйозні виклики, пов'язані з інтеграцією ШІ в освітній процес. Ризик надмірної технологізації навчання та витіснення «людського фактору» викликає занепокоєння як серед педагогів, так і серед батьків. Адже освіта – це не лише передача знань, але й формування цінностей, соціальних навичок, емоційного інтелекту, що вимагає живого людського спілкування та емпатії.

Ризик поглиблення нерівності в доступі до освіти через «цифровий розрив» є суттєвою проблемою. Освітні заклади з обмеженими ресурсами можуть не мати можливості впроваджувати сучасні ШІ-технології, що створюватиме додаткові переваги для студентів із «забезпечених» вишів та регіонів.

Етичні питання, пов'язані з можливою дискримінацією та упередженістю алгоритмів, вимагають ретельного вивчення та розробки механізмів контролю. Ще одним викликом є необхідність перегляду навчальних програм та методів оцінювання в умовах доступності потужних ШІ-асистентів, здатних генерувати есе, розв'язувати задачі та відповідати на тестові питання. Це змушує переосмислити сам процес навчання та оцінювання, зосереджуючись на формуванні навичок, які не можуть бути легко автоматизовані – критичне мислення, творчість, емоційний інтелект, міждисциплінарний підхід до вирішення проблем.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що інтеграція технологій штучного інтелекту в освітній процес має значний потенціал для підвищення якості та доступності освіти. Однак реалізація цього потенціалу вимагає системного підходу, що враховує не лише технологічні, але й педагогічні, психологічні, етичні та соціальні аспекти.

Для ефективного впровадження ШІ в освітній процес необхідно розробити комплексну стратегію, що включатиме підготовку педагогічних кадрів, адаптацію навчальних програм та методик, створення відповідної інфраструктури та нормативно-правової бази. Важливо забезпечити баланс між технологічними інноваціями та традиційними формами навчання, зберігаючи цінність живого спілкування та емоційного компоненту освіти.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка методик оцінки ефективності використання ШІ в різних освітніх контекстах, вивчення впливу ШІ-технологій на когнітивні процеси та соціальні навички студентів.

В цілому, інтеграція технологій штучного інтелекту в освітній процес є не просто технологічною інновацією, а фундаментальною трансформацією освітньої парадигми, що вимагає переосмислення ролей викладача та студента,

методів навчання та оцінювання, а також самих цілей освіти в умовах цифрового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гуревич Р., Коношевський, Л., Коношевський, О., Воєвода А., Люльчак С. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2024. № 72. С. 170–186.
2. Занько Н. В., Глуховецький П. А. Вплив штучного інтелекту на освітній процес: аналіз змін. URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/ea825b0d-09ee-47e0-883d-27a8358e3cfd/content> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Кім А., Алексєєва Г., Хоменко В., Несторенко О., Матвійчук-Юдіна О. Інтеграція штучного інтелекту в процес онлайн-навчання. *Молодь і ринок*. 2023. № 10 (218). С. 32–37.
4. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). С. 202–211.
5. Azzam A., Charles, T. A Review of Artificial Intelligence in K-12 Education. URL : <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=135198> (дата звернення: 08.04.2025).
6. Guo S., Zheng Y., Zhai X. Artificial intelligence in education research during 2013–2023: A review based on bibliometric analysis. URL : <https://par.nsf.gov/servlets/purl/10534527> (дата звернення: 08.04.2025).
7. Reyes-Villalba E., Reyes-Arco R. E., Maraza-Quispe B. Educational Practices and the Use of Artificial Intelligence: A Multifaceted Analysis in the Current Context. *Revista De Gestão Social E Ambiental*. 2024. Vol. 18. No. 8. P. 1–10.

*Лук'янова Людмила,
консультант комунальної установи
«Міський центр професійного розвитку
педагогічних працівників Кропивницької міської ради»,
м. Кропивницький, Україна;*

*Liudmyla Lukianova,
Consultant of the municipal institution
«City Center for Professional Development of
Pedagogical Workers of the Kropyvnytskyi City Council»,
Kropyvnytskyi, Ukraine,
milalukianova.mail@gmail.com,
ORCID 0009-0002-5637-7467*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ В УКРАЇНІ

LEGAL ASPECTS OF ADULT EDUCATION IN UKRAINE

В умовах нинішніх трансформацій в Україні, сфера освіти набуває особливого значення, а освіта дорослих, як форма навчання впродовж життя, стає дедалі важливою. Внутрішні реформи, євроінтеграційний курс та війна роблять освіту дорослих інструментом для забезпечення зайнятості працездатного населення, підтримки його професійної мобільності та сприяння соціальній адаптації.

Незважаючи на свою важливість і потенціал, освіта дорослих в країні до сьогодні залишається майже не врегульованою на законодавчому рівні. Її аспекти лише частково охоплені чинними нормативно-правовими актами, переважна ж їх більшість знаходяться поза увагою. Наприклад, інтеграція в загальну систему освіти, організація навчання, фінансування і т.д. Досі відсутній закон, де б чітко подавалась інституційна модель освіти дорослих. Усе це потребує комплексного аналізу правового підґрунтя, розробки практичних пропозицій, особливо в контексті післявоєнного відновлення держави.

З огляду на вищезазначене, доцільно здійснити огляд чинного законодавства та зарубіжного досвіду в цій сфері.

Згідно Закону України «Про освіту», освіта дорослих є частиною освіти впродовж життя. Зокрема, статті 3, 10 та 18 зазначають: що право на освіту може реалізовуватись через освіту дорослих, яка є невід'ємною частиною освітньої системи, в її рамках можна здобувати часткові кваліфікації; гарантується право кожної повнолітньої особи на безперервне навчання, враховуючи її особисті потреби та економічні вимоги [4]. Однак, варто відзначити виключно декларативний характер змісту цього нормативного документу, немає ніякої конкретики: цільових груп; форм та ефективності навчання; фінансування.

Закон України «Про вищу освіту» лише опосередковано відкриває

можливості формальної освіти для дорослих – через дистанційне та заочне навчання. Так само, як і попередній, цей закон не охоплює важливі напрямки неформальної, інформальної чи громадської освіти, які є важливими для розвитку компетентностей дорослої людини [3].

Ще один документ – Закон України «Про професійний розвиток працівників», стосується виключно офіційно працевлаштованих кадрів, передбачає підвищення їх кваліфікації. Але у ньому не враховано потреби, наприклад, самозайнятих, внутрішньо переміщених осіб, військових чи пенсіонерів [6].

Необхідність ухвалення Закону «Про освіту дорослих» стала очевидною, як і його задача – закласти організаційні, правові та фінансові основи цієї системи. У 2023 році Верховна Рада України прийняла постанову «Про прийняття за основу проекту Закону України про освіту дорослих» [5], але документ в остаточному варіанті ще не ухвалено.

Напрямки розвитку освіти дорослих, які повністю відповідають європейським підходам, зокрема, рекомендаціям ЮНЕСКО щодо освіти впродовж життя, ще у 2011 році визначила у своїй «Концепції освіти дорослих в Україні» академік НАПН України Лук'янова Л. Б. Вона наголошує, що освіта дорослих повинна розглядатися як «складова системи неперервної освіти, мета якої – соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, за допомогою освітніх програм та шляхом реалізації освітніх послуг упродовж життя» [2, с. 15].

Окрім внутрішньодержавного правового поля, важливим також є вивчення зарубіжної практики, як орієнтиру для вдосконалення вітчизняної моделі освіти дорослих. У більшості європейських країн освіта дорослих є повноцінною частиною національної системи освіти – вона підтримується державою та є важливим ресурсом розвитку суспільства.

Піонером у формуванні ідеї навчання впродовж життя вважається Данія. Саме тут, в ХІХ столітті, з'явилося поняття «folkeoplysning» – «вільна освіта дорослих». Освітні програми для дорослих побудовані навколо ідеї гармонійного розвитку особистості та її активної участі в житті громади. Держава бере на себе значну частину витрат: оплачує половину вартості навчання, надає стипендії, а місцеві громади – беруть участь у прийнятті ключових рішень щодо фінансування, розподілу ресурсів і змісту програм. Це створює гнучку систему, яка реагує на реальні потреби громади [1, с. 8].

У Німеччині система освіти дорослих розвинена комплексно та охоплює як професійну, так і громадянську освіту. Ключову роль у цій сфері відіграють вищі народні школи – Volkshochschulen. Їх структура регулюється на рівні федеральних земель, що дозволяє враховувати місцеві потреби та специфіку регіонів. Сьогодні тут діє понад тисячу народних університетів, які щорічно охоплюють мільйони слухачів. І справа не лише в знаннях, а в побудові суспільства, де людина відчуває свою цінність, бере участь у житті громади та

вчиться співіснувати з іншими [1, с. 9-10].

Шведська модель освіти для дорослих – фолкбілднінг, базується на ідеї навчання протягом життя, формуванні активного громадянина. Це неформальна, добровільна, децентралізована система, яка існує переважно завдяки діяльності неурядових організацій. Близько 75% дорослого населення країни щороку беруть участь у навчаннях. Особливість шведської моделі – мінімум контролю з боку держави, довіра до учасників і підтримка з боку громадськості. Законодавство регулює сферу освіти дорослих, визначаючи пріоритети, напрями фінансування, стратегічні завдання. На початку 2000-х років уряд ухвалив довгострокову політику підтримки цієї сфери, заклавши основи для її сталого розвитку. Серед ключових напрямів – підтримка багатокультурності, навчання людей похилого віку, інклюзивність, зміцнення суспільних ідеалів та справедливості [1, с. 10].

У Норвегії освіта дорослих – це не просто здобуття знань, це пошук себе, розвиток особистості, уміння жити в гармонії з суспільством. Центральним елементом є народні школи, що поєднують освіту, культуру та соціальну інтеграцію. Заняття побудовані на принципах рівності, партнерства, взаємної поваги між викладачами та учнями. Головна ідея – що кожна людина має цінність і потенціал, а навчання – це шлях до глибшого розуміння себе та світу. Ще у 1976 році Норвегія, першою у світі, прийняла окремий закон про освіту дорослих. Програма реалізується державними структурами, неурядовими і приватними організаціями. Навчання в народних школах безкоштовне, за винятком витрат на проживання, що робить освіту доступною для всіх бажаючих [1, с. 10-11].

Особливість моделі Сполученого Королівства – це освіта дорослих, яка розвивалась на стику академічної традиції університетів та потреб робітничого класу. Одним із символів цієї моделі став Ruskin College – навчальний заклад, який ще у XIX столітті запропонував альтернативу для тих, хто не мав змоги вступити до класичного університету. Він і досі зберігає свою місію – створювати умови для соціальних змін через освіту. Тут дорослі можуть не лише перекваліфікуватися чи здобути нову професію, а й поглибити розуміння суспільних процесів. Британський підхід – це інструмент соціальної мобільності, спосіб набуття впевненості, змінити життєвий шлях [1, с. 11].

Важко не погодитись, що порівняно з міжнародним досвідом, українська модель освіти дорослих виглядає фрагментарною і недопрацьованою, що свідчать про необхідність цілісного підходу до її правового врегулювання. Щоб подолати існуючі бар'єри, варто якнайшвидше ухвалити Закон України «Про освіту дорослих», який має базуватись на Концепції Л. Б. Лук'янової та відповідати кращим європейським практикам. Освіта дорослих має стати важливим елементом державної освітньої політики, особливо в умовах воєнного стану та здобуття нових професійних навичок в період післявоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Добко І., Степанець Ю. Освіта дорослих. Збірник кращих практик, 2021. – 63 с. URL : <https://tinyurl.com/2a8qwmzb> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих в Україні / укл. : Лук'янова Л. Б. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с. URL : <https://tinyurl.com/2ap67zys>
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 05.03.2025. URL : <https://tinyurl.com/ygkcyfjp> (дата звернення: 25.03.2025).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 27.03.2025. URL : <https://tinyurl.com/y73seoh9> (дата звернення: 25.03.2025).
5. Про прийняття за основу проекту Закону України про освіту дорослих: Постанова Верховної Ради України від 12.01.2023 № 2874-IX. URL : <https://tinyurl.com/278mys6n> (дата звернення: 25.03.2025).
6. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI : станом на 27.12.2019. URL : <https://tinyurl.com/2clvaflh> (дата звернення: 25.03.2025).

УДК 159:34(05)

Майданенко Світлана,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна;*

Svitlana Maidanenko,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Senior Lecturer,
Department of Psychology and Pedagogy,
Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine,
svetlana-maj@ukr.net,
ORCID 0009-0005-0339-1507*

ФАКТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

THE ACTUAL SITUATION OF FREEDOM OF SPEECH IN UKRAINE

Для повного розуміння реального становища свободи слова в Україні, треба проаналізувати 2021 рік, для встановлення дій влади без умов воєнного часу. Зазначимо, що за 2021 рік було зареєстровано 197 неправових обмежень з них:

- Перешкоджання дії журналістів (99 випадків);
- Фізичні напади (24 випадка);
- Обмеження доступу (18 випадків);
- Кіберзлочини (16 випадків);

- Погрози (13 випадків);
- Пошкодження майна (9 випадків);
- Пряма цензура (6 випадків);
- Непрямий тиск (4 випадка);

Можемо розглянути реакцію влади на ці правопорушення. Якщо загалом дивитись, то за даними Офісу генерального прокурора, 2021 року правоохоронці розслідували й передали до суду 27 справ за «журналістськими статтями» Кримінального кодексу України. Що стосується загалом стану розслідувань, за даними Офісу Генерального Прокурора (ОГП), упродовж 2021 року правоохоронці зареєстрували 248 кримінальних проваджень щодо злочинів, скоєних стосовно представників засобів масової інформації. Із загальної кількості кримінальних проваджень 180 зареєстровано за ст. 171 КК, з них 110 були закриті. 57 кримінальних проваджень – за ст. 345-1 (“Погроза або насильство щодо журналіста”) ККУ, з них 15 закрито. Крім того, правоохоронні органи зареєстрували 10 кримінальних проваджень за статтею 347-1 (“Умисне знищення або пошкодження майна журналіста”), з них три були закриті. Окрім цього, було також зареєстровано одне кримінальне провадження за ст. 348-1 КК. Серед проваджень, які передано до суду у 2021 році 17 кримінальних проваджень за ст. 171 КК та 10 кримінальних проваджень за ст. 345-1 КК.

Зважаючи на ситуацію, постало питання щодо порушення прав журналістів з боку судової гілки влади. Як відзначає ІМІ, вони за 2021 рік передали до уваги Департаменту захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України (ДЗІСД) взагалі «151 перевірених експертами випадків порушень прав журналістів».

Як самі ІМІ зазначають, що «25 травня 2021 року ІМІ передав Офісу генерального прокурора перший список порушень прав журналістів для розслідування і запропонував створити робочу групу для покращення ситуації з розслідуваннями. Офіс ГПУ висловив готовність сприяти розслідуванню злочинів проти журналістів. По результату діяльності 14 вересня 2021 року медійні й правозахисні громадські організації та Офіс генерального прокурора підписали меморандум про взаєморозуміння і співпрацю. Від громадських організацій меморандум підписали Інститут масової інформації, Кримська правозахисна група, Інститут розвитку регіональної преси, “Платформа прав людини”, “Детектор медіа” та Центр прав людини ZMINA. В Офісі генпрокурора було створено міжвідомчі робочі групи та робочу групу з профільними громадськими організаціями й ЗМІ щодо розслідування злочинів проти журналістів».

Розглянувши становище та реакцію влади на порушення права на свободу слова, ми можемо прийти до висновку. Що зараз в Україні ще тільки доведеться дійти до побудування міцного громадянського суспільства, у якому не будуть такі грубі порушення. Але це будівництво вже почалося, взявши хоча б реакцію влади, яка йде у співпрацю з метою поліпшення становища, або кількість громадянських організацій, які борються за виконання «права на свободу слова»

(Інститут масової інформації, Кримська правозахисна група, Інститут розвитку регіональної преси, “Платформа прав людини”, “Детектор медіа” та Центр прав людини ZMINA). Тож ми сподіваємось, що нинішні тенденції збережуться і Україна у майбутньому побудує міцне громадянське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом No 475/97-ВР від 17.07.97). URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. FreedomHouse. Freedom of the Press. URL : <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/>

УДК 351(477):004.77

Науменко Ольга,
*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна;*

Olha Naumenko,
*PhD in Political Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Political Technologies,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine,
naumenko.olya@gmail.com,
ORCID 0000-0003-0136-460X*

**ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

**DIGITAL GOVERNANCE IN THE CONDITIONS OF CONTEMPORARY
CHALLENGES DURING MARTIAL STATE**

Процес цифрової трансформації відкрив нові можливості та поставив нові виклики і в сфері державного регулювання. Постало питання щодо регулювання цифрової економіки в балансі між інтересами держави, комерційними компаніями і громадянами. Цифрова трансформація спричинила ризики та загрози для учасників ринку та звичайних споживачів цифрових послуг. Виникло питання щодо розроблення на міжнародному рівні ефективної нормативної бази, щодо звуження можливостей недобросовісного використання даних користувачів і сприянню прозорості цифрового середовища [5, с. 2].

Сервісно-орієнтована взаємодія органів публічної влади і громадянина не

є можливою без належного технічного забезпечення, що еволюціонувало від інформатизації до цифровізації державного управління і місцевого самоврядування, коли значення електронного урядування є проміжним етапом сучасних управлінських трансформацій.

Слід відзначити, що «цифрове врядування» не є тотожним «електронному врядуванню». Якщо електронне врядування є способом організації публічної влади завдяки електронним системам локальних інформаційних мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, то цифрове врядування є нова інноваційна парадигма організації і розвитку системи управління, як один з напрямів реалізації цифрових трансформацій із запровадженням сучасних цифрових технологій. Як зазначають В. Куйбіда, О. Карпенко, В. Наместнік, що «цифрове врядування» є сервісно-орієнтована організація функціонування системи публічного урядування на базі цифрових технологій [1, с. 6–9].

Основами цифрової трансформації є застосування практичного позитивного європейського досвіду щодо обраної моделі публічного адміністрування і практики взаємодії з урядовими та неурядовими організаціями розвинених країн світу і Європи щодо розбудови України як цифрової держави. Сутність цифрових технологій в сфері публічного управління є підвищення ефективності і якості за вже існуючими ознаками та критеріями [2, с. 59].

Баланс сил між функціями держави досить суттєво змінило широкомасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р., коли першочерговими стала функція забезпечення безпеки всієї країни і частково громадян.

Значним досягнення переходу до цифрового врядування є збільшення рівня доступності публічної інформації та швидкості її поширення. Введення режиму воєнного стану суттєво обмежило доступ до більшості державних реєстрів і спричинило фактичне блокування певних видів діяльності. В деякій мірі рівень публічної доступності інформації скоротився. Для прикладу, такий реєстр, як Єдиний реєстр судових рішень, може бути застосований ворогом як інструмент щодо завдання пошкоджень державі і конкретним громадянам. В даному випадку важливим є гарантування балансу доступності даних, який забезпечує безпеку і допустимий рівень публічного контролю з боку громадськості.

Також, війна зумовила міграційну кризу в Україні, рішенням якої за участі Міністерства цифрової трансформації України стала організація допомоги постраждалим від військової агресії за допомогою порталу «Дія». Додаток «Дія» надав змогу оформити статус ВПО через мобільний застосунок без фізичного відвідування державної структури, та отримувати грошову допомогу від держави. Від 8 березня 2022 р. була запущена «eПідтримка». Дані приклади є зразком застосування існуючої цифрової інфраструктури щодо надання соціального захисту з боку держави в короткострокові терміни [4, с. 61].

Було запущено електронний кабінет військовозобов'язаного «Резерв+» та додаток «Армія+». До війни була запущена система Helsi, де можна записатися до лікаря та бачити власну електронну картку.

За умов воєнного стану Міністерство цифрової трансформації України і Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України, та органи виконавчої влади і місцевого самоврядування здійснюють удосконалення, реалізацію і відновлення цифрових проєктів. Значною подією для України було набуття статусу кандидата на членство в ЄС і приєднання до програми «Цифрова Європа», за якою Україна має можливість подавати заявки на фінансування проєктів цифровізації і їхнє масштабування. На думку міністра цифрової трансформації України М. Федорова, в умовах війни Україна продовжує проводити успішну боротьбу на фізичному та цифровому фронтах: криптофонд, IT-армія, Starlink, цифрова блокада [3, с. 43].

Продукти і підходи до цифрової держави проходять адаптацію і трансформацію до нових викликів і реалій воєнного стану на національному, місцевому і міжнародному рівнях. Змінюється надання адміністративних послуг та в сфері політики [3, с. 44]. Активного впровадження та розвитку набувають додатки «Дія», «Резерв+» та додаток «Армія+». Постало питання про захист персональних даних від недобросовісного використання та сприяння прозорості цифрового середовища.

Список використаних джерел:

1. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія : Державне управління. № 1. 2018. С. 5–10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3. (дата звернення: 18.04.2025).
2. Сандул Я. М. Цифровізація в умовах воєнного стану. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг.ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 58–60. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/b750c007-8878-4ee7-83e2-e1fbc0ea68fa>. (дата звернення: 18.04.2025).
3. Сидоренко С. В. Розвиток цифровізації в умовах воєнного стану в Україні. Інновації в науці: нові підходи та актуальні дослідження. м. Ужгород, 23-24 вересня 2022 р. С. 42–45. URL : <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/12/207/443-1?inline=1>. (дата звернення: 18.04.2025).
4. Скляр І. Особливості розвитку цифрового врядування в умовах воєнного стану. *Аспекти публічного управління*. 2024. № 12 (4). С. 59–66. <https://doi.org/10.15421/152449>
5. Титиш Б. Й. Державне регулювання в умовах викликів цифрової трансформації. *Академічні візії*. 2025. Вип. 39. С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14882881>

Новакова Олена,
*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Olena Novakova,
*doctor of political sciences, professor
Department of Political Sciences
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
elenanovakova1961@gmail.com,
ORCID 0000-0002-0402-1904*

ПРОБЛЕМИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

PROBLEMS OF LEGITIMATION OF POLITICAL POWER IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

Легітимність державної влади полягає в тому, що вона відображає волю народу і приймає рішення, які є справедливими, законними та доцільними. Процес здобуття цього визнання (легітимація) не зводиться лише до прийняття законів чи конституції. Вирішальним є те, як суспільство сприймає діяльність влади, чи вважає воно, що уряд дотримується принципів соціальної справедливості, захищає права людини та робить це ефективно. Саме суспільні настрої та переконання різних груп визначають рівень легітимності влади.

Зазвичай, важливим механізмом та показником легітимності влади вважаються вибори. Ключовими факторами, що її визначають, є рівень явки виборців при здійсненні активного виборчого права та прозорість виборчого процесу. Висока довіра до виборчої системи сприяє збільшенню участі громадян у голосуванні та формує більш відповідальне ставлення до вибору [3, с. 126]. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року створило для України серйозний виклик: як провести демократичні вибори під час активної війни та як забезпечити легітимність влади, якщо вибори відкладаються надовго. Це питання розглядається крізь призму двох аспектів: правового, що ґрунтується на українських законах, міжнародному праві та демократичних нормах, і політичного, на який впливають внутрішня ситуація, події на фронті, суспільні настрої та позиція міжнародних партнерів [5].

Згідно з українським законодавством (Конституцією, Законом про воєнний стан, Виборчим кодексом), проведення виборів під час дії воєнного стану є неможливим. Ця заборона цілком обґрунтована, оскільки в умовах війни держава не може гарантувати дотримання ключових конституційних та

міжнародних стандартів демократичних виборів, зокрема безпеку, свободу слова та зібрань, що унеможлиблює вільну політичну конкуренцію та справжнє волевиявлення громадян. Тому проведення виборів за таких обставин було б не лише незаконним та суперечило б міжнародним зобов'язанням, але й безвідповідальним кроком, що може зашкодити національній єдності. Водночас, хоча відкладання виборів є законодавчо правильним, це не знімає нагального питання: як владі зберегти довіру суспільства та консолідувати громадян для боротьби з агресором.

Актуальність цієї проблеми підсилюється тим, що рівень довіри громадян до виборних органів влади поступово знижується. Дослідження, проведене Київським міжнародним інститутом соціології у лютому 2025 року показало, що Президенту довіряють 57% опитаних (не довіряють 37%), тоді як у грудні 2022 року цей показник становив 84% (недовіра – 5%) [1]. Ці дані не заперечують того, що у суспільстві зберігається значний рівень довіри до Президента В. Зеленського (такий показник є вельми позитивним для демократичної держави), що забезпечує його легітимність. В той же час, об'єктивне тяжіння показників довіри до зниження потребує постійної уваги до цієї проблеми.

Складнішою є динаміка підтримки інших державних інституцій. Протягом останнього періоду довіра до Верховної Ради коливалася незначно, залишаючись приблизно на рівні 13-15%, у той час як кількість громадян, які не довіряють парламенту, помітно збільшилася (з 61% до 68%). Це зумовило негативну тенденцію балансу довіри, який погіршився, знизившись з -46% до -55%. Стосовно Уряду, рівень довіри до нього також залишається низьким і демонструє тенденцію до спаду (з 26% до 20%), тоді як недовіра до урядових структур зросла (з 44% до 53%), що, своєю чергою, призвело до погіршення балансу довіри (з -18% до -33%). Важливо зазначити, що, попри низький рівень суспільної довіри до обох зазначених інституцій, переважна більшість українців наразі не підтримує проведення виборів [2].

Вочевидь, в умовах воєнного стану необхідно активніше розробляти та задіювати механізми легітимації влади, які не пов'язані з виборчим процесом та здатні забезпечити національну стійкість українського суспільства через консолідовану співпрацю влади та громадян. В даному аспекті надзвичайно цікавим та актуальним є дослідження інструментів легітимації влади в умовах воєнного стану, проведене науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Асоціацією політичних наук України [4].

Проведене дослідження виявило інструменти та механізми підтримки легітимності органів влади з урахуванням неможливості проведення виборів та необхідності забезпечення ефективності державно-політичного управління країною під час війни. Разом з тим з'ясувалося, що визначені інструменти недостатньо активно використовуються в політичній діяльності відповідних суб'єктів. Зокрема, експерти зазначають, що з лютого 2022 року Президент рідко звертався до таких інструментів своєї легітимації, як демонстрація поваги до

інших інституцій, реагування на петиції та звернення громадян, суворе дотримання Конституції у кадровій політиці.

Найбільший розрив між значущістю та фактичним використанням спостерігається щодо таких аспектів функціонування парламенту, як «депутатська доброчесність», «репрезентативність» та «ефективність, справедливість і актуальність нормотворчості». За оцінками експертів, під час повномасштабної війни ключову роль для легітимації парламенту відіграють інструменти нормативно-правової групи, зокрема «здатність самостійно формувати порядок денний (суб'єктність)», «демонстрація депутатської доброчесності» та «дотримання законотворчих процедур». Що стосується Уряду, то тут значна невідповідність між оцінкою важливості та фактичним застосуванням спостерігається у таких аспектах, як «відповідальність уряду перед Верховною Радою», «ефективне врядування та здатність локалізувати корупцію» і «зрозуміла публічна комунікація уряду».

Отже, хоча неможливість провести вибори через воєнний стан не робить чинну владу України нелегітимною з правової точки зору, її політична легітимність, що ґрунтується на суспільній довірі, є нестабільною і демонструє тенденцію до зниження. Тому в поточній ситуації стає надзвичайно важливим розвивати й активно використовувати альтернативні, не пов'язані з виборами, шляхи для підтримки легітимності влади. До таких шляхів належать підвищення ефективності роботи державних інституцій та постійний діалог з громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

1. Динаміка довіри Президенту В. Зеленському в 2019-2025 роках. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1496&page=4&y=2025>
2. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=6&y=2025>
3. Дурдинець М., Драп'ятий Б. Філософський вимір легітимності влади в період екзистенційної війни: досвід України ХХ–ХХІ століть. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 120-129.
4. Інструменти легітимації влади в період дії воєнного стану. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України Асоціація політичних наук України. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/Doslidzhennia_prezentatsiia.pdf
5. Рудь Т. Легітимність української влади в умовах неможливості проведення виборів. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3871187-legitimnist-ukrainskoi-vladi-v-umovah-nemozlivosti-provedenna-viboriv.html>

Остапенко Марина,
доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політичних наук
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Maryna Ostapenko,
doctor of political sciences,
head of the of Department of Political Sciences
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
m.a.ostapenko@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-4412-0229

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

RELEVANCE OF POLITICAL EDUCATION IN TIMES OF WAR

Політична освіта – це процес набуття знань, навичок і цінностей, необхідних для активної та усвідомленої участі в політичному житті суспільства. Вона включає вивчення політичних систем, ідеологій, прав та обов'язків громадян, а також механізмів функціонування держави та суспільних інститутів, виборчого процесу, механізмів участі в політичному житті та інше.

Важливими аспектами політичної освіти є формування раціонально-критичного мислення, опанування навичками аналізу політичної інформації, розпізнавання пропаганди та маніпуляцій, аргументованого обговорення. Крім того, політична освіта сприяє заохоченню до участі в громадських ініціативах, волонтерстві, соціальних та політичних акціях. Важливою складовою політичної освіти є виховання поваги до прав людини, демократичних цінностей та принципів соціальної справедливості [2].

Політична освіта реалізується через формальні та неформальні освітні програми, включаючи шкільні та університетські дисципліни, тренінги, а також через діяльність громадських організацій та медіа. Її мета – це підготувати громадян до свідомої участі в управлінні державою та суспільством, сприяти розвитку демократії та соціальної стабільності. Політична освіта є надзвичайно важливою для формування зрілого громадянського суспільства.

Якою є політична освіта в умовах війни? Можна зосередитись на таких її аспектах.

Виклики: освіта стикається із обмеженістю доступу до якісних освітніх ресурсів у прифронтових та окупованих територіях; масове поширення фейків та російської пропаганди в медійному просторі; перевантаження свідомості через втому, стрес, тривогу, що загалом знижує сприйняття та аналіз політичної інформації. Заслуговує на увагу питання переміщених університетів України.

Фахівці вважають, що ці навчальні заклади слід розглядати не просто як проблему, а як серйозний виклик для всієї системи вищої освіти. Такий підхід може мати позитивний вплив на динаміку розвитку університетів не лише в межах України, але і за її кордонами. Це стане можливим завдяки сміливому і новаторському впровадженню інноваційних технологій і методів у навчально-виховний процес [3, с. 6].

Можливості політичної освіти: вона є потужним інструментом для розуміння складних політичних процесів, які впливають на життя громадян. При чому, це розуміння політики не як абстрактного поняття, а як частини повсякденного їхнього життя.

Загально відомо, що в сучасних війнах інформаційна війна стає невід'ємною її частиною. Вона відбувається у медійному та інформаційному просторі. Політична і медіаосвіта формують знання і навички аналізу інформації, вміння відрізнити факти від маніпуляцій, що є основою для протидії дезінформації. Політично обізнані і освічені громадяни здатні розпізнавати пропаганду, а політична грамотність набуває ваги як інструменту протидії дезінформації, пропаганді та внутрішнім загрозам.

Серед іншого, війна загострює питання національної ідентичності, громадянської відповідальності та політичної участі, що робить політичну освіту ще більш актуальною. Знання та популяризація знань про історію, політичну історію, культуру України сприяє зміцненню громадянської самосвідомості. Відповідно, освічені громадяни усвідомлюють цілі війни, суть агресії Росії, важливість європейського курсу України.

Політична освіта є елементом національної безпеки, адже усвідомлені громадяни – це запорука сили демократії та стабільного розвитку держави. Політична освіта сприяє усвідомленню значення національної єдності та суверенітету. Згуртоване суспільство краще протистоїть зовнішній агресії та внутрішній дестабілізації.

Серед форм політичної освіти у воєнний час набувають популярності онлайн-курси, відеолекції, публічні дискусії з експертами тощо. Джерелами політичного просвітництва є також волонтерські ініціативи, громадянські рухи, мас-медіа тощо. Можемо бачити, що у поширенні знань серед населення потужну роль відіграють громадські організації. Водночас, держава має сприяти впровадженню програм політичної освіти на всіх рівнях через фінансування та розробку освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення політичної грамотності, а також реалізовувати партнерство та співпрацю з громадськими організаціями для реалізації освітніх проєктів.

Важливою проблемою залишається інтеграція політичної освіти в систему загальної та вищої освіти. Питання включення політології до переліку обов'язкових дисциплін для вивчення у закладах вищої освіти набуває особливої актуальності, зважаючи на спектр функцій та можливостей її як однієї із зброї протистояння агресії Росії. Крім цього, важливою є інтеграція знань про безпеку та оборону в освітні програми.

В умовах війни політична освіта стає не лише освітнім, але й стратегічним ресурсом для захисту держави. Своєю чергою, це загострює питання адаптації освітніх програм до умов воєнного часу. Мова йде про використання сучасних технологій для дистанційного навчання, що розширює можливості доступу до отримання освіти та політичної грамотності. Звичайно, це не вичерпний перелік особливостей політичної освіти, що посилюють її актуальність в умовах війни. Окреслена проблема потребує комплексного і міждисциплінарного аналізу, а також подальшого її дослідження.

Список використаних джерел:

1. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / Міністерство освіти і науки України, Інститут освітньої аналітики. 2023. URL : <https://surl.li/smdcea>
2. Політична освіта в Україні: стан та перспективи удосконалення. К. : Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 2019. 146 с.
3. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С. О. Терпишого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.

Секція «Трибуна молодих дослідників»

УДК 352.07:355.01

*Бараболя Вячеслав,
аспірант кафедри політичних наук
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Vyacheslav Barabolya,
postgraduate student of the Department of Political Science,
Educational and Research Institute of Law and Political
Science of the Ukrainian State University
Mykhailo Drahomanov State University,
m. Kyiv, Ukraine,
b.slava79@ukr.net,
ORCID 0009-0006-9348-4922*

ТЕРИТОРІАЛЬНИ ГРОМАДИ ЇХ РОЗВИТОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

TERRITORIAL COMMUNITIES AND THEIR DEVELOPMENT UNDER MARTIAL LAW

Питанням розвитку територіальних громад займалися видатні вітчизняні вчені, серед яких, зокрема: О. Ботанов, П. Біланчук, В. Батаєв, Р. Брусак, І. Козюра, В. Куйбіда, І. Санжаторський, Ю. Свіррський та ін. Більшість науковців зосереджувалася на вивченні ролі юридичних аспектів реалізації права на місцеве самоврядування та мало приділяли уваги функціонуванню територіальних громад як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

У лексиконі державно-правових наук поняття «територіальна громада» з'явилося з прийняттям Конституції України 1996 р., коли законодавець визначив, що «територіальна громада» – це сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання кількох сіл, що мають один адміністративний центр [3]. Деякі науковці (М. Бастмуров, О. Ботанов та ін.) вважають, що територіальна громада має

вузьке трактування, основа якого характеризує лише територіальну ознаку та мало зосереджена на ролі соціального та правового явища. Об'єднання людей у територіальні громади для співпраці (а саме: у виробничій, науковій та культурній сферах) має природній характер.

Територіальна громада є основним носієм функцій та повноважень певного кластера громадян як первинного осередку в системі органів управління, яка функціонує як єдиний цілісний механізм у системі місцевого самоврядування. З точки зору форми, територіальна громада – це вид територіальної спільноти, утворений жителями певних адміністративно-територіальних одиниць, які постійно проживають, володіють певним майном, сплачують податки, комунальні платежі та ін., мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус. Територіальна громада самостійно сформована лише тоді, коли більшість її членів буде ідентифікувати себе з нею, мати спільні з нею інтереси і сприяти їх реалізації. Територіальна громада є джерелом місцевої влади й основним суб'єктом місцевого самоврядування, покликана забезпечити захист інтересів жителів певної адміністративно-територіальної одиниці у розбудові та розвитку громадського суспільства.

Територіальна громада визначена Конституцією України як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що є логічним продовженням іншого конституційного положення, відповідно до якого джерелом державної влади в Україні є народ [5].

Повноваження територіальних громад впливають насамперед із Конституції України та Законів України «Про місцеве самоврядування», «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Зокрема, аналіз статей 140–143 Основного закону свідчить про те, що більшість питань місцевого значення територіальні громади вирішують не безпосередньо, а через створені ними органи місцевого самоврядування. Таким чином, до кола питань які прямо чи опосередковано вирішуються територіальною громадою належать питання:

- виборів сільського, селищного голови або мера, що в подальшому очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради,
- виборів старост і депутатів ради, які представляють і захищають інтереси усіх мешканців відповідної громади;
- управління комунальним майном;
- затвердження програм соціально-економічного і культурного розвитку і забезпечення контролю за їх виконанням;
- затвердження місцевих бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролю за їх виконанням;
- визначення місцевих податків і зборів в межах закону;
- організація проведення місцевих референдумів та впровадження в життя їх результатів;
- створення, реорганізації та ліквідації комунальних підприємств, організацій та установ, що перебувають у комунальній власності, а також

забезпечення контролю за їх діяльністю;

– вирішення інших питань місцевого значення, що віднесені законом до їхньої компетенції [5; 8].

З метою забезпечення реалізації територіальними громадами зазначених повноважень в Україні було започатковано муніципальну та територіальну реформи. Зокрема, 1 квітня 2014 року було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [9].

Важливою функцією територіальних громад та органів їх місцевого самоврядування, яка актуалізується в умовах воєнного стану, є посилення співпраці з донорськими організаціями європейських держав щодо розбудови та модернізації інфраструктури відповідних громад, а також підготовки до реалізації проєктів їх повоєнного соціально-економічного розвитку. Адже в умовах ведення бойових дій на півдні та сході нашої держави, європейські партнери в основному переорієнтувалися здебільшого на військову підтримку нашої держави та надання допомоги біженцям, що були вимушені виїхати до їхніх держав. Це створило певний «інституційний вакуум» в площині формування засад повоєнного соціально-економічного розвитку України, зокрема в контексті інтеграції нашої держави до ЄС та адаптації на вітчизняний суспільний ґрунт сучасних європейських цінностей.

Саме тому вже сьогодні Україні слід посилювати співпрацю з європейськими партнерами (як із владними інституціями, так і з інститутами громадянського суспільства) щодо розгортання низки нових програм та проєктів, спрямованих на підготовку наших владноможців і співгромадян до повоєнного етапу соціально-економічного розвитку [4].

Зокрема, партнерство між польськими змінами та українськими громадами має посісти чільне місце у реалізації декларації про міжмуніципальну та міжрегіональну співпрацю, укладену на початку червня між Міністерством фондів та регіональної політики Республіки Польща та Міністерством розвитку громад і територій України.

Погоджуємося з думкою науковця О. Безпалька [2], який зазначає, що майбутній розвиток України та успіх реформ залежить від рівня розвитку територіальних громад та важливості їх ролі в житті кожного регіону. На думку науковця, об'єднана територіальна громада повинна бути спроможною для своїх жителів через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, культури, а також житлово-комунальні умови та економічно фінансовий розвиток. Спроможною можна вважати таку об'єднану територіальну громаду, яка має джерела наповнення бюджету, кадри та інфраструктура, необхідні для вирішення в інтересах жителів громади питань місцевого значення.

Х. Патицька підкреслює, що система наявних в територіальній громаді ресурсів є основою забезпечення розвитку території, і виокремлює базові та соціально й економічно зумовлені ресурси. Результатом ефективного використання ресурсів має бути розвиток території, а саме: економічний

(створення робочих місць, підприємницького середовища, інвестиційна привабливість), соціальний (зростання добробуту населення, якості надання суспільних послуг, підтримка незахищених верств тощо) та екологічний (збереження природного середовища) [7, с. 37].

За час повномасштабної війни на території України місцева влада в усіх територіальних громадах продемонструвала високий рівень згуртованості та негайно відреагувала на виклики сьогодення. Всебічна співпраця з військовим керівництвом, громадськими організаціями та волонтерами дозволила місцевій владі швидко організувати територіальну оборону, надати необхідну допомогу місцевому населенню, ліквідувати наслідки обстрілів та підтримати важливі для громади заходи. Незважаючи на відсутність належної готовності до війни, ці позитивні результати були досягнуті переважно завдяки успішній реформі децентралізації, яка була проведена у 2014-2021 роках і значно розширила повноваження місцевої влади.

Законодавча та виконавча гілки влади продовжують забезпечувати належне функціонування органів місцевого самоврядування в межах своїх повноважень. Приймаються нові закони, постанови, укази та розпорядження, здійснюється правове регулювання діяльності територіальних громад. Однак необхідне подальше вдосконалення законодавчої бази та прийняття нових положень, наприклад, щодо розподілу функцій громад, розташованих у зонах бойових дій, під окупацією або на територіях, де не ведуться бойові дії.

Однак, не зважаючи на економічні виклики, саме війна показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, зокрема і у фінансовій частині. Забезпечення діяльності територіальної оборони, допомога ЗСУ – це ті напрямки, які від початку вторгнення підтримували територіальні громади, забезпечуючи при цьому, безперебійне функціонування всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка релокованого бізнесу, організація укриттів, продовження надання послуг на належному рівні) [11].

Список використаних джерел:

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 8 місяців 2022 року. Децентралізація. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/15570>
2. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку. *Економіка і організація управління*. 2019. No 1. С. 116-123.
3. Ботанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.02 / Інститут держави та права ім. В. М. Корецького. К., 2000. 20 с.
4. Євроінтеграція України за зеленим сценарієм: першочергові завдання за умов реалій військового стану. Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління: веб сайт. URL : https://dea.edu.ua/article/blicvorkshop_vrointegraciya_ukraini_za_zelenim_scenarim_per_shochergovi_zavdannya_za_umov_realii_viskovogo_stanu (дата звернення 01.03. 2025).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. Законодавство України: сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
6. Патицька Х. О. Формування фінансово економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування. Дисертація на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. Спец. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2018. 254 с.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР URL : [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text).
8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/kr140333?an=1>

*Берчук Андрій,
аспірант Відділу правових проблем політології
Інституту держави і права імені В. М. Корецького,
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна;*

*Andrii Berchuk,
Postgraduate Student,
Department of Legal Problems of Political Science,
V. M. Koretsky Institute of State and Law,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
anber19788791@gmail.com,
ORCID 0009-0007-5531-7469;*

*науковий керівник –
Стойко Олена,
доктор політичних наук, провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України;*

*scientific supervisor –
Olena Stoyko,
Doctor of Political Science,
Leading Research Scientist
at the V. M. Koretsky Institute of State and Law
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

PROBLEMS AND CHALLENGES OF VOLUNTEERISM IN UKRAINE DURING THE WAR: POLITICAL AND LEGAL DIMENSION

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентне зростання волонтерської активності. Волонтерські організації та окремі громадяни стали ключовими суб'єктами у забезпеченні гуманітарної допомоги, підтримці Збройних Сил України та відновленні інфраструктури. Українські волонтери – це не лише логістика для фронту, але й критичний ресурс для виживання цивільного населення, відбудови інфраструктури та підтримки біженців.

Волонтерський рух став потужною рушійною силою спротиву. Мільйони українців, об'єднаних у неформальні ініціативи, громадські організації чи благодійні фонди, забезпечують тиллові потреби армії, допомагають переселенцям, евакуюють постраждалих, лікують, навчають і годують. Така масовість, безумовно, є свідченням соціальної мобілізації та громадянської

зрілості, проте виявила також численні структурні, правові та інституційні проблеми, які необхідно вирішувати комплексно й стратегічно.

У цих умовах виникає потреба в переосмисленні політико-правової ролі волонтерства та розробці відповідної нормативної бази.

По-перше, попри активну діяльність волонтерів, в Україні досі немає окремого законодавчого акту, який би регламентував волонтерський фандрейзинг (fundraising). Закон України «Про волонтерську діяльність» [1] не містить норм, що стосуються збору та витрат благодійних внесків, особливо у цифровому просторі (банки, платформи, соцмережі). Це призводить до різних тлумачень та ризиків криміналізації волонтерської активності. Також відсутня уніфікована система контролю або прозорості збору коштів, що відкриває простір для шахрайства та «псевдо волонтерства» [2], [5].

По-друге, низка волонтерських ініціатив стикається з надмірною зарегульованістю або, навпаки, повною відсутністю формальних механізмів обліку. Благодійні фонди мають звітувати перед податковими органами, але не мають чітких алгоритмів звітності в умовах надзвичайного стану. У разі поставки амуніції чи техніки на фронт облік унеможлиблюється через секретність, ризики безпеки та оперативність. У результаті виникає подвійна проблема: або держава не визнає звіт, або волонтери потрапляють у зону правової невизначеності [2], [4].

По-третє, попри спрощення на законодавчому рівні, волонтери продовжують стикатися із неоднозначним трактуванням законодавства митниками, військовими адміністраціями та прикордонниками. Особливо це стосується дронів, тепловізорів, генераторів, бронезилетів, оптичної техніки – обладнання, яке офіційно може вважатись військовим або «подвійного призначення». Відсутність чітких та єдиних процедур призводить до довготривалих затримок, втрати гуманітарних вантажів та демотивації волонтерів [3].

По-четверте, у багатьох випадках волонтерські ініціативи беруть на себе функції, які мала би виконувати держава. Проте замість партнерства іноді виникає конкуренція. Волонтери скаржаться на перешкоди з боку чиновників, обмеження доступу до інформації, блокування перевезень, спроби контролю над розподілом гуманітарної допомоги. Водночас державні органи критикують волонтерів за «неконтрольованість» та непрозорість. Такі конфлікти послаблюють ефективність зусиль обох сторін і можуть бути використані ворогом для інформаційних атак [3], [6].

Окрему проблему становить активність шахраїв, які використовують волонтерство для особистого збагачення. В умовах війни довіра до волонтерів зросла, тому частина осіб під виглядом допомоги здійснюють шахрайські збори, що дискредитує весь сектор. Відсутність єдиної онлайн-платформи перевірених ініціатив, як і механізмів державного нагляду, сприяє цим зловживанням [5].

Отже, політико-правовий вимір волонтерства в умовах війни потребує невідкладного оновлення та модернізації. Враховуючи надзвичайну роль

волонтерів у системі національної безпеки, необхідно:

– удосконалити законодавчу базу, зокрема шляхом прийняття спеціального закону про фандрейзинг в умовах війни, включно з регулюванням цифрових зборів, звітності, механізмів контролю та захисту волонтерів;

– спростити митні та реєстраційні процедури або розробити спеціальний порядок для ввезення та розподілу товарів для потреб ЗСУ, який передбачає автоматизований облік та ідентифікацію через QR-коди або електронні сервіси [3];

– інституціоналізувати співробітництво органів державної влади та волонтерських організацій, зокрема створити на рівні обласних військових адміністрацій, Міноборони, МОЗ тощо спеціальні органи для взаємодії з волонтерами, використовуючи досвід Ради з координації роботи щодо надання волонтерської допомоги при Мінсоцполітики [6];

– створити національний реєстр волонтерських ініціатив, що дасть змогу перевіряти діяльність фондів, уникати дублювання і сприятиме прозорості сектору;

– підвищити юридичну грамотність волонтерів шляхом проведення онлайн-курси, створення консультаційних центрів та впровадження проєктів юридичної допомоги громадським організаціям.

Таким чином, вирішення окреслених проблем дозволить не лише зберегти довіру до волонтерського руху, а й зміцнити національну стійкість перед викликами сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. Закон України про волонтерську діяльність. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
2. Виклики та потреби волонтерського сектору. URL : https://ednannia.ua/images/Volonters_Report_01_1_ukr_web2.pdf
3. Практики волонтерства в умовах збройного конфлікту після 24 лютого 2022 р. URL : <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/4361f5d2-f517-4ed1-92c4-70db753720d0/download>
4. Світоглядні засади волонтерства в Україні в умовах війни. URL : <https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/download/282578/279264/657606>
5. Волонтерство та псевдо волонтерство в Україні. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/2_Matsiievskyj.pdf
6. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської допомоги при Міністерстві соціальної політики України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15#Text>

Білоцька Каміла,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна,

Kamila Bilotska,
higher education applicant
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine
23nrip_k.v.bilocka@std.udu.edu.ua;

науковий керівник –
Песцов Руслан,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Ruslan Pestsov,
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Jurisprudence
and Branch Legal Disciplines
of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
rys10705@ukr.net

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

DIGITAL FORENSICS: CHALLENGES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF GROWING CYBERCRIME

Цифрова криміналістика – це наука, що займається збором, аналізом і збереженням електронних доказів, які можуть бути використані в судовому процесі. У сучасному світі, де цифрові технології проникли в усі сфери життя, кіберзлочинність стала однією з найсерйозніших загроз національній та міжнародній безпеці. Щодня фіксуються тисячі атак на компанії, державні установи та звичайних користувачів, що призводить до фінансових втрат, витоку конфіденційної інформації та порушення нормального функціонування суспільства. Ці обставини створюють нові виклики для цифрової

криміналістики, яка має швидко адаптуватися до мінливих умов та вдосконалювати свої методи. Одним із головних викликів є стрімке зростання обсягів даних, які потрібно аналізувати під час розслідувань. Великі дані (Big Data) ускладнюють процес вилучення та обробки доказів, оскільки криміналістам необхідно аналізувати величезні масиви інформації, що зберігаються на серверах, у хмарних сховищах та мобільних пристроях. Крім того, кіберзлочинці активно використовують шифрування, що ускладнює доступ до доказів. Багато сучасних пристроїв мають вбудовані механізми захисту, які роблять неможливим розшифрування без відповідного ключа. Ще одним викликом є використання анонімних мереж, таких як Tor, і криптовалют, що ускладнює відстеження злочинців. Злочинці можуть здійснювати незаконні транзакції, залишаючись невидимими для правоохоронних органів, що вимагає від криміналістів нових підходів до відстеження цифрових слідів. Перспективи цифрової криміналістики тісно пов'язані з розвитком новітніх технологій. Використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє автоматизувати аналіз великих обсягів даних, ідентифікувати підозрілі закономірності та прогнозувати дії кіберзлочинців. Також розробляються нові методи цифрового відбитку, які допомагають визначити авторство документів та походження шкідливих програм. Інший перспективний напрямок – це міжнародна співпраця у сфері кібербезпеки. Оскільки кіберзлочинці діють на глобальному рівні, ефективна боротьба з ними можлива лише за умови координації зусиль правоохоронних органів різних країн. Важливим аспектом є вдосконалення законодавства, оскільки багато країн мають застарілі закони, які не враховують сучасні виклики цифрового світу. Потрібно розробляти нові нормативні акти, що дозволять ефективно переслідувати злочинців та забезпечувати належний захист цифрових доказів. Велике значення має і підготовка фахівців у сфері цифрової криміналістики. Необхідно створювати спеціалізовані навчальні програми, які дозволять майбутнім експертам отримати необхідні знання та навички для розслідування кіберзлочинів. Університети та науково-дослідні установи повинні співпрацювати з державними структурами та приватним сектором для розвитку інноваційних методів боротьби з кіберзагрозами. З огляду на стрімкий розвиток технологій, цифрова криміналістика повинна постійно вдосконалюватися та адаптуватися до нових умов. Виклики, які стоять перед нею, є значними, проте перспективи відкривають нові можливості для ефективної боротьби з кіберзлочинністю.

Важливо розуміти, що розвиток цифрової криміналістики – це не лише технологічний процес, а й етичний виклик для суспільства. Захист конфіденційності користувачів має бути збалансований із необхідністю ефективного розслідування злочинів. Крім того, розширення повноважень правоохоронних органів у сфері цифрових розслідувань не повинно призводити до зловживань або надмірного контролю за громадянами. Таким чином, майбутнє цифрової криміналістики залежить від успішної взаємодії між державними структурами, бізнесом, науковими установами та громадянським

суспільством. Лише комплексний підхід дозволить ефективно протидіяти кіберзлочинності та забезпечити безпечний цифровий простір для всіх користувачів.

Список використаних джерел :

1. Похиленко І. Правове регулювання захисту персональних даних. *Scientific works of national aviation university. series: law journal «air and space law»*. 2023. Т. 4, № 69. С. 94–99. URL : <https://doi.org/10.18372/2307-9061.69.18322> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Про затвердження Порядку обробки та захисту персональних даних, володільцем яких є Міністерство цифрової трансформації України : Наказ М-ва цифр. трансформації України від 20.05.2020 № 72 : станом на 3 груд. 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0495-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Резворович К., Берета М. Вплив штучного інтелекту на правову систему та захист персональних даних у цифрову епоху. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 4 (4). URL : [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4\(4\)-241-248](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-241-248) (дата звернення: 10.04.2025).
4. Софіюк Т. О. Право людини на захист персональних даних і право на інформацію: пошук шляхів узгодження (цивільно-правовий аспект). *Держава і право. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 77. С. 149–162.

УДК 323.232:070.16-043.98

Бондар Євген,
*аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Yevhen Bondar,
*PhD Student, Department of Political Science,
Mykhailo Drachomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine*

ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ: ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

FAKE NEWS AS A TOOL OF POLITICAL MANIPULATION: TECHNOLOGICAL ASPECTS AND COUNTERMEASURES

У сучасному інформаційному просторі фейкові новини стали одним із ключових інструментів політичної маніпуляції. Їх використовують задля впливу на громадську думку, поляризацію суспільства та розхитування засад демократичного життя. «Фейкові» новини створюються, щоби відвернути увагу аудиторії від справді важливих і принципових питань та проблем. До їх

використання вдаються і у політичній сфері. Часто у «фейкових» журналістських матеріалах посиляються на авторитетні мас-медіа або перекручують повідомлення чи коментарі [1, с. 278]. Використовуючи алгоритмічні технології, суб'єкти політики можуть поширювати дезінформацію, створюючи викривлену картину реальності. Спробуємо розглянути технологічні аспекти поширення фейкових повідомлень та виокремити шляхи протидії їхнім негативним наслідкам. їхньої нейтралізації.

Фейкові новини поширюються через кілька основних технологічних механізмів зокрема: алгоритмічні маніпуляції в соціальних мережах, мікротаргетинг та BigData, Боти і «тролі», штучний інтелект (далі – AI). Соціальні мережі, такі як TikTok, Instagram, Facebook та X, використовують алгоритми ранжування, які надають пріоритет контенту, що викликає емоційний відгук, незалежно від його достовірності, покладаючись виключно на кількість переглядів, коментарів та реакцій користувачів. Ці алгоритми сприяють швидкому поширенню фейків, що ґрунтуються на емоційній інформації та згодом створенню «ехо-камер», у яких користувачі отримують лише інформацію, що тотожна із фейками, на які попередньо реагували незалежно від типу реакції.

Мікротаргетинг та Big Data часто використовують політичні кампанії як одні із технологій цільового впливу, щоб поширювати персоналізовану дезінформацію серед окремих груп населення. До прикладу, репортер Керол Кадвалладр у своєму розслідуванні, котре опубліковано в The Guardian «Exposing Cambridge Analytica», розкриває, як аналітична компанія застосовувала фейки та алгоритми для маніпуляції виборцями у США та Великій Британії [3]. Автоматизовані акаунти та координовані мережі так званих «тролів» поширюють фейки, посилюючи їхнє охоплення та створюючи ілюзію суспільного консенсусу. В той час як просто автоматизований акаунт просто поширює завідомо фейкову чи маніпулятивну інформацію, акаунти «тролів» мають на мені імітувати живе спілкування в коментарях чи на своїй сторінці в соціальній мережі та створювати конфліктне середовище, викликаючи емоційні сплески у користувачів. Троль – це людина, яка створює і розміщує замовні фейки або провокаційні повідомлення в Інтернеті з метою дезінформації чи маніпулювання аудиторією, а також може перешкоджати обговоренню невігідних для нього тем або ображати учасників дискусії [2, с. 42]. Апеляції до емоцій у стресових внутрішньополітичних ситуаціях легко перетворюють користувача на маріонетку в руках політичного маркетингу.

Розвиток нейромереж, таких як GPT-4, сприяв створенню ще більш переконливих фейкових новин, зокрема через використання синтетичних текстів та deepfake-відео як вважалось на початку епохи AI технологій за заданими параметрами. Наразі нейромережі поєднують із фейковими аккаунтами соціальних мереж та месенджерів і майже неможливо відрізнити бота від реального користувача. Такі боти підтримують розмови на будь-які теми та можуть вести конструктивний діалог як в довільній формі, так і за заданими параметрами, вносячи не лише дезінформацію для розпорошування центру уваги

до певних подій, а й вправно маніпулювати, підмінювати поняття та переконувати. Ця технологія вже активно тестується та використовується в месенджері Telegram та соціальній мережі Facebook. Майкл Сміт – технічний директор компанії Vercaara, котра спеціалізується на кібербезпеці, в своїй статті говорить про зрив кампанії дезінформації, створену російським урядом, яка була спрямована на поширення брехні про війну в Україні. Він також акцентує увагу на загрозі, яку становлять бото-керовані кампанії у соціальних мережах. Створюючи фіктивні профілі у соціальних мережах, що виглядають як справжні акаунти американців, ці боти поширюють пропаганду, впливають на громадську думку та підривають демократичні процеси [4]. Основний пік активності AI ботів очікується на передодні старту виборчих кампаній у розвинених країнах, це дасть змогу провести детальний аналіз ефективності такого відносно дешевого та ніяк не контрольованого як дезінформую чого, так і засобу маніпуляцій думкою виборців.

Протидія фейковим новинам вимагає комплексного підходу, що включає державне регулювання, підвищення рівня медіаграмотності та технологічні рішення. Освітні ініціативи, спрямовані на навчання критичному мисленню, зможуть допомогти громадянам розпізнавати фейки та маніпуляції. Регулювання законодавства дозволить активувати відповідальність за розповсюдження фейкової інформації широкого значення. Деякі країни ухвалюють закони, що передбачають відповідальність за поширення фейкових новин, хоча це викликає дискусії щодо свободи слова. Соціальні мережі вже тестували блокування акаунтів які розповсюджували фейкові новини в період пандемії COVID-19, але широкого використання система після пандемії не отримала, а в питаннях місцевого значення ефективність не доведено.

Отже, фейкові новини є поступово стають значним засобом політичної маніпуляції, що використовує сучасні технології для впливу на суспільство. Однак існують методи протидії, які можуть зменшити чи взагалі нівелювати їхній вплив. Поєднання алгоритмічного контролю, медіаграмотності та правового регулювання розповсюдження завідомо хибної суспільно важливої інформації можуть суттєво знизити поширення дезінформації та сприяти збереженню демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Главацька Ю. Л. Класифікація «фейкових» новин у сучасному медіапросторі: синергетичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Випуск 1. С. 275-280.
2. Мудра І. М. Поняття «тролінг» і його види в соціальних мережах. *Science and Educationa New Dimension. Humanities and Social Sciences*, IV (17), I.: 108, 2016. С. 42-44. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-term-trolling-and-his-views-on-social-networks-I.-M.-Mudra.pdf>
3. CadwalladrC.TheGuardian / ExposingCambridgeAnalytica. 29 September. 2018. URL : https://www.theguardian.com/membership/2018/sep/29/cambridge-analytica-cadwalladr-observer-facebook-zuckerberg-wylie?utm_source

4. Smith M. AI Plus Social Media Bots = Large-Scale Disinformation Campaigns. 15 July. 2024. URL : <https://vercara.com/resources/ai-plus-social-media-bots-large-scale-disinformation-campaigns>

УДК 343.229:347.94(477)

Бучко Лілія,
здобувачка вищої освіти
*Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Liliya Buchko,
*higher education applicant
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
liliaf.m@ukr.net;*

науковий керівник –
Деркачова Наталя,
*старша викладачка кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

scientific supervisor –
Nataliia Derkachova,
*Lecturer, Department of Jurisprudence and Branch Legal Disciplines,
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
n.o.derkachova@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-4174-6912*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ ЧИ ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ

GENERAL CHARACTERISTICS OF MISLEADING A COURT OR ANOTHER AUTHORISED BODY

Завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що

здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках, караються виправними роботами на строк до двох років або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк [1].

У сучасному правовому суспільстві ефективне функціонування судової системи та інших органів державної влади, неможливе без достовірної, повної та об'єктивної інформації. Введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу є серйозним порушенням, яке створює процес здійснення правосуддя, перешкоджає встановленню істини у справі та порушує принципи законності. Саме тому законодавець передбачає кримінальну відповідальність за подібні дії.

Введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу є діянням, що суттєво порушує засади правосуддя, підриває довіру до судової влади та інших органів державної влади, а також створює передумови для прийняття незаконних і несправедливих рішень.

Під поняттям введення в оману розуміють умисне подання завідомо недостовірної, неправдивої або перекрученої інформації суду або іншому органу, наділеному владними повноваженнями щодо прийняття правових рішень. Такі дії можуть мати на меті як уникнення відповідальності винного, так і штучне створення підстав для переслідування невинної особи, одержання неправомірної вигоди чи досягнення іншої мети, яка суперечить праву.

Особливістю введення в оману є його навмисний характер. Суб'єкт усвідомлює неправдивість наданої інформації та її значення для прийняття рішення органом державної влади. Умисел у цьому випадку є прямим: особа не лише розуміє протиправний характер своїх дій, а й бажає їх здійснити для досягнення певної мети. Це дозволяє відмежувати кримінально каране введення в оману від помилкового повідомлення чи ненавмисного викривлення фактів, які можуть мати місце, наприклад, унаслідок людської помилки, недостатнього розуміння правової ситуації або психологічного тиску.

Крім того, введення в оману може мати як індивідуальний, так і колективний характер. У деяких випадках зазначене правопорушення вчиняється групою осіб за попередньою змовою, що є обтяжуючою обставиною. Також варто звернути увагу на те, що введення в оману може відбуватися не лише на стадії розгляду справи в судді, а й на етапі досудового розслідування, під час подання заяв, звернення чи пояснення, які мають юридичне значення.

Формами введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу є різноманітними та залежать від способу реалізації протиправного умислу, так і від процесуального статусу особи, яка вчиняє такі дії. Законодавство та практика виокремлюють низку типових форм цього злочину, які можуть проявитися як у вигляді активних дій (надання неправдивих показань, подання підроблених

документів), так і у вигляді бездіяльності (приховування істотних обставин, відмова від дачі показань).

Однією з найпоширеніших форм введення в оману є надання завідомо неправдивих показань. Йдеться про свідоме викладення неправдивої інформації під час допиту свідком, так і потерпілим, обвинуваченим, експертом або іншим учасником процесу. Показання можуть стосуватися як фактів, так і оцінок, що впливають на перебіг або результат кримінального, цивільного чи адміністративного провадження. Наприклад, свідок може навмисне змінити хронологію подій або опис зовнішності підозрюваного.

Підміна завідомо підроблених або фальсифікованих доказів належить використанню документів, які містять неправдиву інформацію, а також речових доказів, створених з метою обману суду чи іншого органу. Фальсифікація може бути як власноручною (особа самостійно виготовляє підробку), так і за сприянням третіх осіб.

Завідомо неправдивий експертний висновок або повідомлення спеціаліста – ця форма характерна для суб'єктів, які мають процесуальні повноваження здійснювати експертні дослідження. Якщо експерт свідомо викладає у висновку неправдиві дані, що не відповідають дійсним результатам дослідження.

Статистичні дані зареєстрованих та направлених до суду кримінальних правопорушень вказують на те, що на сьогодні таких видів кримінальних правопорушень як складання завідомо неправдивого висновку експерта не зареєстровано [2, с. 405].

Приховування істотних обставин або фактів, що мають юридичне значення у певних випадках введення в оману може відбуватися не через подання хибної інформації, а через замовчування істини. Наприклад, особа не повідомляє про наявність алібі обвинуваченого або приховує факт підробки документів. Хоча така поведінка формально не є активною, вона також може суттєво вплинути на прийняття судового рішення.

Використання сфальсифікованих доказів іншими учасниками процесу навіть якщо особа не створювала підробку самостійно, але знала про її фальшивий характер і все одно подала її як доказ, вона також може бути притягнута до відповідальності. Це стосується, зокрема, адвокатів, сторін у справі, їхніх представників.

Введення в оману може проявлятися не лише в особистих діях, а у випадках, коли особа організовує або підбурює іншу людину до надання неправдивих свідчень. У таких ситуаціях, окрім обману, може йтися і про співучасть у злочині.

Суб'єктами кримінальної відповідальності за введення в оману можуть бути як фізичні особи, так і юридичні. Свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач майна або перекладач, які у встановленому законом порядку попереджені про кримінальну відповідальність за вчинення дій, зазначених у ст. 384 КК України та досягнули 16-річного віку [3, с. 269].

Важливою умовою є свідоме і навмисне подання неправдивих доказів чи

інформації, що призводить до порушення правосуддя.

Отже, наявність спеціального кримінально-правового регулювання у цій сфері свідчить про високу суспільну значущість проблеми. Правосуддя не може існувати в умовах, коли інформація, на якій воно ґрунтується, є викривленою або фальсифікованою.

Суспільна небезпечність введення в оману полягає не лише в потенційних несправедливих рішеннях, а й у створенні атмосфери недовіри до судових та владних інституцій загалом. Кожен такий випадок підриває авторитет держави та деморалізує громадян, які сподіваються на правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (Чинна редакція від 01.02.2025 р). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Котлубаєва К. С. Способи введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право.* 2022. № 69. С. 402-407. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/69.pdf>
3. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

*Вергелюк Євген,
аспірант кафедри політичних наук
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Verheliuk Yevhen,
postgraduate student of the Department of Political Science,
Educational and Research Institute of Law and Political Science
of the Ukrainian State University
Mykhailo Drahomanov State University,
Kyiv, Ukraine,
ye.o.verheliuk@udu.edu.ua,
ORCID 0009-0007-9266-200X*

ЗМІНА ФОРМАТІВ СПІВПРАЦІ МІЖ УРЯДОМ ТА ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

CHANGES IN THE FORMATS OF COOPERATION BETWEEN THE GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN TIMES OF WAR

Наукові дослідження та практичний досвід свідчить про зростаючий інтерес до взаємодії влади та громади, особливо в умовах демократизації та цифрової трансформації сучасного суспільства. Цей процес визначає ключові аспекти забезпечення балансу, рівності та взаємної відповідальності між громадянами, суспільством і державою, що особливо актуально в умовах російсько-української війни та посткризового відновлення.

На думку Д. Кіма [4, с. 238-252], нормальною формою взаємодії між державою та громадянами є застосування насильства проти тих груп, які відкидають установлені цінності та норми. Вимоги суспільства та прийняття політичних рішень – це безперервний процес взаємодії між урядом і громадянством. Як зазначають В. Вонг та А. М. Ву [9, с. 609-626], дії громадської солідарності можуть бути спровоковані державою, але вони менш помітні в сучасному світі порівняно з різними формами громадянської солідарності, які вимагають від держави дотримання її функцій та законів. Частково погоджуючись з наведеними вище тезами, слід зазначити, що застосування остаточного, всеосяжного та легітимного фізичного примусу є прерогативою держави, а політична система безпосередньо пов'язана з умовами та напрямками застосування цього примусу. Однак важливо визнати право суспільства на захист своїх прав у разі порушення державою моральних норм або втрати відчуття справедливості.

Держава відіграє ключову роль у розвитку взаємодії між державою та суспільством. Це пов'язано насамперед з її контролем над інфраструктурою і, відповідно, встановленням правових меж цієї взаємодії. П. Петровський, М. Кох, М. Роман та К. Фельнхофер [5, 6, 7] виділяють три форми демократичної взаємодії: поширення інформації серед громадян; створення можливостей для зворотного зв'язку; формування партнерських відносин між державою та громадянами, які включають їх у політичний процес. Однак слід розуміти, що в реальній практиці існує розмаїття моделей і форм взаємодії держави і суспільства, які відображають ці два протилежні підходи.

Посилення державної влади не завжди супроводжується обмеженням громадянського суспільства та особистих свобод. Однак, коли держава стає окремим суб'єктом, поза підпорядкованим їй суспільством, виникає дихотомія між державою і суспільством.

Сьогодні науковці виокремлюють три різні стадії взаємодії держави та громадськості. На думку Д. Пінкні, перша стадія полягає в тому, що держава діє як орган, який приймає рішення та виконує їх, обмежено враховуючи вплив громадськості. Друга стадія, на думку Х. Сагі та М. Машабели [8, с. 175-180], передбачає зростання впливу громадськості на державу через активну участь громадян у політичному процесі, публічні дебати та вплив на формування і реалізацію державної політики. Нарешті, третій етап, на думку С. Чодрі та Ю. Джиммі [1, 3], характеризується поглибленням партнерства між державою та громадськістю, коли обидві сторони співпрацюють у формуванні та реалізації політики, враховуючи потреби та думки громадськості. Всі ці підходи включають кооптацію, репресії та легітимацію. Ці дослідження показують, що взаємодія між державою та громадськістю розвивається у три етапи.

На першому етапі, коли держава виступає як влада, як це описано у вищезгаданому дослідженні, важливо зазначити, що існують випадки, коли держава демонструє високий рівень чутливості до громадської думки та включає її у процеси прийняття рішень. Такі ситуації можуть виникати навіть на етапі, який автори описують як перший.

Другий етап, на якому громадськість бере активну участь у політичному процесі, не завжди може бути різким контрастом до першого етапу. Навіть на цьому етапі держава може зберігати значний рівень контролю над прийняттям рішень і формуванням політики, не дозволяючи громадськості достатньою мірою впливати на них.

На третьому етапі, коли партнерство між державою та громадянським суспільством має поглиблюватися, важливо пам'ятати, що навіть у цьому контексті існують різні рівні партнерства та співпраці. Держава може обмежувати вплив громадськості та обирати, які групи залучати до співпраці, що ставить під сумнів характеристику цього етапу як повного партнерства. Таким чином, хоча вищезазначені етапи можуть слугувати корисними теоретичними моделями, важливо враховувати їхню обмеженість і варіативність у реальному світі.

Чим більш розвиненим є громадянське суспільство, тим ефективніше воно

може управляти своїми внутрішніми справами і тим менше потребує втручання держави. Таким чином, громадянське суспільство, за визначенням правознавців, стає ключовим аспектом соціальної рівності та «ідеалом майбутнього». Водночас слід розуміти, що хоча громадянське суспільство може бути важливим аспектом соціальної рівності, його роль і вплив не можна зводити до «ідеалу майбутнього» або одного ключового аспекту. У багатьох сучасних суспільствах існують складні політичні, економічні та культурні чинники, які впливають на його розвиток і функціонування. Крім того, ідеалізація громадянського суспільства може призвести до ігнорування його недоліків та викликів.

В умовах російсько-української війни взаємодія між громадянським суспільством і політичною владою набуває особливого значення, оскільки цей період супроводжується нестабільністю в політичній, економічній та соціальній сферах. У відповідь на виклики, спричинені конфліктом, Україна ухвалила низку законодавчих актів, що регулюють взаємодію громадянського суспільства та політичної влади. Наприклад, одним із важливих законів, який набув чинності після 24.02.2022, є зміни до чинного Закону «Про національну безпеку України», які спрямовані на забезпечення ефективності заходів із захисту держави в умовах військової агресії. Він передбачає посилення взаємодії між громадянським суспільством та політичною владою у сферах безпеки і оборони, в тому числі залучення громадян до захисту територіальної цілісності та обороноздатності країни. Крім того, у зв'язку з необхідністю надання гуманітарної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб, були прийняті закони, спрямовані на координацію дій влади та громадянського суспільства у вирішенні соціально-економічних проблем, що виникли внаслідок війни. Результати цих змін демонструють зростаючу важливість взаємодії між громадянським суспільством та політичною владою в умовах російсько-української війни та нестабільності.

Зважаючи на стрімкий розвиток технологій, необхідно дослідити їхній вплив на нормативно-правовий аспект взаємодії між державою та інститутами громадянського суспільства. Це включає аналіз правового регулювання кібербезпеки, захисту персональних даних, використання інформаційних технологій у діяльності організацій громадянського суспільства та державних органів. Вивчення цих аспектів допоможе краще зрозуміти складні взаємовідносини між державою та громадянським суспільством в умовах війни та спрямувати зусилля на вдосконалення нормативно-правового середовища для захисту прав та інтересів громадян.

Список використаних джерел:

1. Chaudhry, S. (2022). The assault on civil society: Explaining state crackdown on NGOs. *International Organization*, 76(3), 549-590.
2. Jimmy U., Matovu K., & Irumba K. (2023). The role of civil society organizations in fighting corruption in Entebbe municipality: A case study of Entebbe foundation against. *Metropolitan Journal of Business and Economics*, 2(5), 886-899.

3. Kim D. J. (2022). Reciprocal empowerment for civil society peacebuilding: Sharing lessons between the Korean and Northern Ireland peace processes. *Globalizations*, 19(2), 238-252.
4. Koch M. (2022). State-civil society relations in Gramsci, Poulantzas and Bourdieu: Strategic implications for the degrowth movement. *Ecological Economics*, 193, article number 107275.
5. Petrovskyy P. (2023). A democratic trend in the development of the public administrative sphere in Ukraine in the post-war period. *Democratic Governance*, 1(31), 1-11.
6. Roman M., & Fellnhofer K. (2022). Facilitating the participation of civil society in regional planning: Implementing quadruple helix model in Finnish regions. *Land Use Policy*, 112, article number 105864.
7. Thusi X., & Mashabela M. (2023). The role of civil society organizations in promoting public accountability: The perspective of the South African local government. *IAHRW International Journal of Social Sciences Review*, 11(2), 175-180.
8. Wong W., & Wu A. (2022). State or civil society – what matters in fighting COVID-19? A comparative analysis of Hong Kong and Singapore. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 24(6), 609-626.

УДК 342.95

Воронкова Олена,
аспірантка,
Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»,
м. Київ, Україна;
Olena Voronkova,
postgraduate student,
State Scientific Institution
«Institute of Information, Security and Law of the
National Academy of Legal Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine,
voronkova.olena@khomych.ua,
ORCID 0009-0000-1094-8055

РОЛЬ ТЕОРІЙ ФІЛОСОФІЇ, ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОЇ НАУКИ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

THE ROLE OF THEORIES OF PHILOSOPHY, LAW, AND ADMINISTRATIVE SCIENCE IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Звернення до цієї теми зумовлено необхідністю визначення теоретико-правових та методологічних засад для вирішення проблеми правового

забезпечення публічного управління інформаційною сферою України. Це пов'язано із акцентуванням уваги на правових інструментах публічного управління інформаційною сферою України, що, у свою чергу, передбачає потребу у отриманні знань щодо концепцій та моделей публічного управління. У роботі відстоюється позиція, що в умовах інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, доцільним є інтеграція знань різних наук – філософії, права, адміністративної, комп'ютерної науки.

Для досягнення мети дослідження проведено аналіз значної кількості доктринальних досліджень українських та зарубіжних вчених з різних галузей знань, зокрема, В. Б. Авер'янова, Є. В. Болотіної, А. Ф. Колодія, В. С. Куйбіди, О. Ю. Кудріна, Г. П. Кухарева, М. І. Масляка, А. Ф. Мельника, Б. Б. Мельниченко, Н. Р. Нижник, Bellamy R., Brown D.C.G, Edoardo Ongaro, McDonagh J. A., Robinson M. (обмежений обсяг не дозволяє навести усі посилання [1-11]). Застосування методів дослідження (історико-правовий, порівняльно-правовий, системний, аналізу та синтезу) дозволило узагальнити різноманітні позиції вчених і отримати корисні висновки для подальшого опрацювання правових інструментів публічного управління інформаційною сферою України. Сформулюємо основні висновки.

1. З'ясовано історичні етапи становлення публічного управління (античність; середньовіччя; XVII-XVIII ст.; XX ст.; сьогодення). Встановлено значення філософських, правових ідей Аристотеля, Платона, Цицерона, Гоббса, Локка, Монтеск'є, Вебера на появу ознак публічності, які розрізняються та доповнюються до змісту феномену управління.

2. Генеза публічного управління відбувалася під впливом концепцій праворозуміння (природного, позитивістського, соціологічного права), верховенства права, правової держави. Значення правових теорій та концепцій проявляється у наступному: 1) легітимність (правові концепції забезпечують визнання дій органів влади); 2) стабільність (правове регулювання сприяє зниженню конфліктів у суспільстві та правопорядку у цілому); 3) ефективність (правова основа організує діяльність органів управління ефективно та раціонально); 4) гнучкість (правові концепції сприяють адаптації методів управління до нових викликів).

3. Встановлено вплив адміністративної науки на публічне управління протягом 4-х перших історичних етапів: а) ідея державного адміністрування; б) значення теорії суспільного договору та соціальної справедливості для формування адміністративної моделі та легітимації публічного управління; в) концепція адміністративного менеджменту; г) теорія публічного адміністрування; д) введення у науковий обіг поняття «публічне управління», визначення мети адміністративної науки.

4. Досліджено основні концепції публічного управління: класична (бюрократична) концепція; новий публічний менеджмент (NPM); належне урядування (GG). Усвідомлено, що у концепціях відображена еволюція суспільних цінностей, поєднуючи традиційні форми адміністрування з

інноваційними підходами, спрямованими на досягнення суспільного блага.

5. Усвідомлено доцільність впровадження ідей нової парадигми публічного управління (має суб'єктно-суб'єктний характер; широка взаємодія держави і суспільства). Визначено характерні риси: інтеграція міждисциплінарних підходів; посилення ролі громадян, цифрових технологій (з метою задоволення інтересів громадян, держави, суспільства).

6. Встановлено, що існуюча в Україні модель публічного управління не справляється із сучасними викликами і тенденціями, що потребує пошуку нової моделі (і в інформаційній сфері). Усвідомлено, що основні положення концепцій NPM та GG доцільно комбінувати між собою та використовувати їх окремі сильні сторони. Під час дослідження правового забезпечення публічного управління в інформаційній сфері України доцільно застосовувати елементи та принципи цих моделей.

7. Усвідомлено перспективність концепції «ера цифрового врядування»: як стадії переходу від NPM до сучасного «цифрового управління». З'ясовано основні функції даної концепції.

8. Встановлено, що фахівці і в галузі права, і у сфері науки управління (публічного управління та адміністрування) наголошують на необхідності застосування методології системного підходу. Ця позиція поділяється, і публічне управління досліджується як системне утворення.

9. З'ясовано зміст, правова природа, сутність та структура поняття «механізм публічного управління». Проаналізовано аспекти механізму з позиції фахівців різних наук. Встановлено, що для європейського адміністративного простору універсальною моделлю механізму є модель багаторівневого управління, до якої подібною є сітьова (мережева) модель.

10. Усвідомлено необхідність проведення досліджень щодо трансформації механізмів публічного управління у контексті Цілей сталого розвитку в Україні.

Подальші дослідження пов'язані із розробкою моделі правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Необхідність врахування євроінтеграційних вимог на становлення нової української адміністративно-правової доктрини. *Правова держава*. Київ, 2010. Вип. 21. С. 183–191.
2. Болотіна Є. В., Нікітенко А. В. Сучасні західні концепції управління та моделі публічного адміністрування. *Економічний вісник Донбасу*. Київ, 2017. № 1 (47). С. 96–100.
3. Колодій А. Ф. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_10_3.
4. Публічне управління: термінологічний словник / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петрос та ін. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
5. Мельниченко Б. Б. Адміністративно-правове забезпечення публічного управління: європейські стандарти та їхня адаптація в Україні : дис. ... докт. юрид. наук.

12.00.07. Київ. 2020. 473 с.

6. Мельник А. Ф., Оболенський, О. Ю., Васіна А. Ю. Державне управління : підручник / за ред. А. Ф. Мельник. К. : Знання, 2009. 582 с.
7. Bellamy R. and Antonio Palumbo, eds. From Government to Governance. The Library of Contemporary Essays in Political Theory and Public Policy. Farnham (Eng.) Burlington (USA) : Ashgate, 2010. 536 p.
8. Brown D.C.G., Toze, S. Information Governance in Digitized Public Administration. Canadian Public Administration. 2017. December. vol. 60, iss. 4, p. 581-604.
9. Edoardo Ongaro. Philosophy and Public Administration. Monograph Book. 2020. 352 p.
10. McDonagh J. A. Strategic advisory note on «e-government and the challenge of change in public sector management». Bratislava : UNDP Bratislava Regional Centre, 2005.
11. Robinson M. From Old Public Administration to the New Public Service. June, 2015. 20 p.

УДК 366:657.412.7(477)

*Гайовий Роман,
аспірант третього року навчання
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Roman Haiovyi,
3rd year PhD student of the
Department of Law and Sectoral Legal Disciplines,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
rgaevoil@gmail.com*

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА КОНТРОЛЬ: ВИМОГИ ДО ПРОЗОРОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

FINANCIAL REPORTING AND CONTROL: TRANSPARENCY REQUIREMENTS FOR CHARITABLE FOUNDATIONS IN UKRAINE

У контексті зростаючої ролі громадянського суспільства, питання прозорості фінансової діяльності благодійних організацій набуває ключового значення. Особливо це актуально в умовах війни та міжнародної допомоги, коли довіра до благодійного сектора безпосередньо впливає на ефективність його роботи. Водночас законодавчі вимоги до звітності та контролю в Україні залишаються неоднозначними, що створює ризики як для донорів, так і для самих організацій.

Аналіз законодавства. Основним нормативно-правовим актом, який

регулює діяльність благодійних фондів в Україні, є Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» №5073-VI від 5 липня 2012 року. Стаття 17 цього Закону встановлює обов'язок благодійної організації щорічно оприлюднювати звіт про свою діяльність на власному веб-сайті або іншим публічним способом. Звіт повинен містити інформацію про джерела надходжень, напрями використання коштів, адміністративні витрати, а також персональний склад керівних органів. Закон також передбачає право органів державної влади здійснювати фінансовий контроль у межах, визначених законодавством, зокрема — через Державну податкову службу. Окрім цього, благодійні фонди, які мають статус неприбуткових, зобов'язані подавати фінансову звітність до податкових органів відповідно до Порядку обліку неприбуткових установ і організацій (затвердженого наказом Мінфіну №440 від 13.07.2017 р.).

Виклики прозорості. Незважаючи на наявність правового регулювання, на практиці виникають численні проблеми. Частина організацій не публікує повну фінансову звітність або робить це у незручному для перевірки форматі. Відсутність уніфікованих стандартів прозорості (на зразок GAAP чи IFRS) ускладнює здійснення незалежного моніторингу. Деякі фонди використовують складні схеми перерахування коштів через пов'язані структури, що може свідчити про зловживання.

Практика Європейського Союзу. У країнах Європейського Союзу питання прозорості благодійних організацій регулюється як на національному рівні, так і через загальноєвропейські стандарти. Наприклад, Європейська комісія підтримує принцип прозорості через механізми звітування у межах ініціативи EU Transparency Register, де реєструються організації, що отримують публічне фінансування. У багатьох державах-членах ЄС обов'язковим є проходження зовнішнього аудиту, публікація річної звітності у відкритому доступі, а також дотримання стандартів фінансової звітності, гармонізованих із МСФЗ (IFRS). Зокрема, у Нідерландах застосовується система ANBI (Public Benefit Organization), яка передбачає суворі вимоги до звітності та контролю. Такий підхід забезпечує баланс між автономією організацій і довірою суспільства.

Висновки. Прозорість фінансової звітності є основою довіри до благодійного сектора. Законодавство України містить базові вимоги, проте потребує подальшого розвитку, зокрема — в частині стандартів звітності, аудиту та державного моніторингу. Запровадження таких механізмів дозволить не лише зміцнити правову культуру в секторі, а й підвищити ефективність використання благодійних коштів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 5.07.2012 р.
2. Податковий кодекс України від 2.12.2010 № 2755-VI.

3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку обліку неприбуткових установ і організацій» № 440 від 13.07.2017 р.
4. Transparency International. Звіт щодо прозорості благодійних фондів в Україні, 2023.

УДК 342.1

*Головко Дмитро,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Українського державного університету імені Мизайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Dmytro Holovko,
PhD student of the Department of Theory and History of State and Law
M. Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
golovko83@gmail.com*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВУ КОНЦЕПЦІЮ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО

INTRODUCTION OF WESTERN EUROPEAN DEMOCRATIC VALUES INTO V. STAROSOLSKY'S STATE AND LEGAL CONCEPT

Доробок Володимира Старосольського у галузі юриспруденції належить до найцінніших надбань української політичної та правової думки кінця XIX – початку XX ст. Погляди вченого на державу і право, сформовані під безпосереднім впливом видатних представників найвпливовіших у Західній Європі наукових шкіл та напрямів, становлять оригінальну, структурно-завершену концепцію з елементами соціальної, позитивістської та природної теорій походження і розвитку держави та права. Саме завдяки використанню такого інтегрованого підходу, В. Старосольському вдається отримати повніше та об'єктивніше бачення багатьох досліджуваних проблем, а також оптимальних шляхів їх вирішення.

Розроблена В. Старосольським державно-правова концепція, основу якої становлять ідеї конституційної (правої) держави з її невід'ємними постулатами народного суверенітету, демократії, принципу поділу влади, системи основних прав людини, має усі шанси стати успішною спробою інтеграції західноєвропейських демократичних цінностей у теорію та практику українського державо- та правотворення [1, с. 245].

Вчення про поділ влад вимагало, щоб кожна гілка влади була абсолютно відокремлена одна від одної щодо осіб, які її здійснюють. Тобто, влада повинна

бути чітко розмежованою, окрім того, жодна влада не повинна залежати від іншої, підпорядковуватись їй. Тому виникає потреба неохопленої тривладним поділом установи, що утримувала б між ними зв'язок, виступала б запорукою єдності держави та стримувала і врегульовувала би розбіжності у функціонуванні трьох різних влад. Такою верховною владою у державі виступає її глава, і, відповідно до форм правління, В. Старосольський виділяв монарха як виборного главу та президента республіки, притому ця найвища державна влада у сучасних державах одноособова [2, с. 186].

Від способу обрання глави республіки – безпосередньо народом чи законодавчою владою – залежить становище верховної влади у державі, оскільки обрання законодавчою владою зумовлює до певної міри залежність, принаймні моральну, глави держави від законодавчого органу, натомість обраний народом глава держави має супроти законодавчої влади більш незалежний, вагомий і авторитетний статус. Завершується правління носія верховної влади – як у республіці, так і в монархії – внаслідок його смерті чи усунення від влади. Носій верховної влади за своєю юридичною природою володіє особливими правами, зокрема: особливим становищем у цивільному і кримінальному праві, отриманням платні на своє утримання, а також правом на отримання певних титулів, особистих почестей, супроводу та ін. Деякі конституції надають главі держави право розпуску парламенту до завершення терміну його повноважень, іноді таке право надається за особливих обставин. Ця можливість розпуску законодавчої влади є найсильнішим законно допустимим засобом політичної боротьби [3, с. 158–159].

В. Старосольський доводив, що, попри утвердження в конституційній доктрині ідеї поділу влад, вона суперечить вченню про народний суверенітет, який визнає лише одну владу – народ, і не допускає жодних обмежень верховної, самостійної, незалежної, неподільної і повної народної влади, у тому числі поділу її на різні напрями [4, с. 134].

Теорія поділу влад визнає виключно за народом лише законодавчу владу; та, поза тим, безпосереднє народоправство, коли носієм законодавчої влади є народ як безпосередній, непохідний законодавчий орган, – є рідкісною формою народовладдя, а поширене, головне, опосередковане народоправство, система репрезентації, коли носієм законодавчої влади виступає спеціально створений (обраний народом) орган. За допомогою представництва народ здійснює свою суверенність, передусім у законодавстві.

Вчений стверджує, що демократія, коли починала боротьбу, мала опертися на спільноту, розраховуючи на масовість руху. Спільнота ж додає масі автономію, одночасно дисциплінує та внутрішньо її організовує на протигагу формації, заснованій на пасивному підкоренні чужій волі. До одного з проявів «доцільної» дії «інстинктів», стихійної волі В. Старосольський зараховує витворення спільноти. Про це свідчить приклад армії, що спочатку постає як примусова спілка, а у ході боротьби гартується як цілісний організм. Остання зцементована почуттям національної приналежності, пов'язана «психічно в одну

суб'єктивну цілість» [5, с. 81].

Тенденції набуття нацією державної форми вчений відзначає в ранню добу конституційної держави, коли розгорнулася визвольна боротьба окремих народів (поляків, угорців, ірландців та ін.). Із середини XIX ст. Паскуале Станіслао Манчіні (народився 17 березня 1817 р., с. Кастель-Баронія – помер 26 грудня 1888 р. у Римі; італійський державний і політичний діяч, дипломат, правознавець і професор підніс право кожної нації на власну державність до значення загального принципу. Він вважав, що право повинно засновуватися на національному принципі, який він назвав «святою та божественною справою». Цей принцип перетворювався на дієвий чинник для поневолених націй в міру того, як вони «відроджувалися», переходили від стадії культурної до політичної. Незважаючи на спротив панівних націй, римської церкви, цей принцип набував значення реальної сили політичних змагань. Конкретного політичного змісту національний принцип набував у двох вимогах: кожна нація має бути державою; вся (одна) нація має бути однією державою. Тому цей принцип спрямовувався проти існуючих держав. Поперше, він передбачав об'єднання в одну державу там, де одна нація перебувала в межах різних держав. По-друге, він вимагав розпаду держави, яка охоплювала у своїх межах різні нації. Інколи національний принцип діяв одночасно в обох напрямках, там, де нація була поділена між декількома державами і в кожній з них була поневоленою. Так створювався ґрунт для формування політичних гасел національного визволення та возз'єднання.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук В. Б. Володимир Старосольський як вчений юрист і один із основоположників науки державного права в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 240-245.
2. Старосольський В. Політичне право: курс лекцій. Ч. 14. Регенсбург-Новий Уль : УТГІ, 1950. 373 с.
3. Максимович С. Концепція розподілу влад Володимира Старосольського. *Вісник Львівського університету*. Серія: юридична. 2001. Випуск 36. С. 157-162.
4. Старосольський В. Політичне право: (Курс лекцій). Подєбради: Український техн.-господарський інститут ЧСР, 1933-1934. 321 с.
5. Старосольський В. Теорія нації. Відень, 1922. 200 с.

*Граніч Марія,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

***Mariia Hranich,**
higher education applicant of the Educational and Research
of the Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
23nrip.m.hranich@std.udu.edu.ua;*

*науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*scientific supervisor –
Tetiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law
and branch legal disciplines
of the Educational and Scientific Institute of Law and Political Science
of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
m. Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua*

ЧИ Є ШТРАФИ ЕФЕКТИВНИМ ЗАСОБОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВПЛИВУ?

ARE FINES AN EFFECTIVE MEANS OF ADMINISTRATIVE INFLUENCE?

Адміністративні штрафи є одним із найпоширеніших засобів адміністративного впливу. Вони застосовуються для покарання правопорушників і мають на меті запобігати новим правопорушенням, стимулюючи дотримання законодавства. Штрафи використовуються в різних сферах – від порушень правил дорожнього руху до фінансових махінацій, порушення екологічних норм та трудового законодавства.

Однак питання ефективності штрафів залишається дискусійним. Чи дійсно

вони сприяють зменшенню правопорушень? Чи не стають вони радше джерелом наповнення бюджету, аніж дієвим інструментом правового регулювання? В цьому есе ми розглянемо переваги та недоліки штрафних санкцій, їхню ефективність у контексті українського законодавства та можливі альтернативи.

1. Поняття та мета адміністративних штрафів

Адміністративний штраф – це грошове стягнення, що накладається на фізичних або юридичних осіб за порушення адміністративного законодавства. Він є одним із видів адміністративного стягнення, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Основні функції штрафів

Адміністративний штраф виконує кілька функцій:

- 1) Каральна – особа зазнає фінансового покарання за своє правопорушення.
- 2) Превентивна – запобігання повторенню правопорушень як самим порушником, так і іншими громадянами.
- 3) Компенсаційна – частково відшкодовує збитки, завдані державі або суспільству.
- 4) Фіскальна – надходження до бюджету, хоча це не є основною метою штрафної політики.

2. Ефективність штрафів як інструменту адміністративного впливу

2.1. Позитивні аспекти застосування штрафів

Штрафи мають низку переваг, які роблять їх ефективним механізмом впливу:

- Швидкість та простота застосування – штраф може бути накладений без складних судових процедур.
- Фінансовий стимул до законслухняності – людина уникає правопорушень, щоб не нести матеріальних витрат.
- Гнучкість – штрафи можуть бути градуйовані залежно від тяжкості правопорушення.
- Масовість – вони застосовуються у багатьох сферах (транспорт, екологія, підприємницька діяльність, фінанси тощо).

2.2. Проблеми ефективності штрафів

Попри очевидні переваги, штрафи мають і значні недоліки:

- Недостатня превентивна дія – особливо якщо штрафи є низькими або їх легше сплатити, ніж дотримуватися вимог закону. Наприклад, штраф за перевищення швидкості часто не стримує водіїв від повторного порушення.
- Низький рівень стягнення – за статистикою, велика частина штрафів залишається несплаченою. Наприклад, у сфері екологічних правопорушень рівень фактичного стягнення штрафів є критично низьким.
- Корупційні ризики – можливість уникнення штрафу шляхом хабаря інспектору або чиновнику.
- Нерівномірний вплив на різні соціальні групи – для заможних осіб штраф може бути незначним покаранням, у той час як для малозабезпечених

громадян він може мати суттєві наслідки.

– Фокус на наповненні бюджету – в деяких випадках штрафи використовуються як інструмент збору коштів, а не як превентивний захід.

3. Практичний аналіз штрафної політики в Україні

Дорожні штрафи

В Україні система штрафів за порушення правил дорожнього руху є однією з найрозвиненіших. Автоматизована система відеофіксації дозволяє ефективніше виявляти порушників. Однак проблема полягає в тому, що високий рівень повторних порушень свідчить про недостатню превентивну функцію штрафів.

Штрафи у сфері екології

Попри значні штрафи за забруднення довкілля, реальна їхня ефективність є низькою. Великі підприємства часто закладають штрафи в свої витрати, а слабкий контроль з боку держави призводить до безкарності.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення

За недекларування доходів або порушення антикорупційного законодавства передбачені штрафи, однак вони не є достатньо суворими. Наприклад, у 2021 році середній штраф за порушення декларування становив близько 25 000 грн, що є незначною сумою для високопосадовців.

4. Альтернативи штрафам

З огляду на зазначені недоліки, слід розглянути альтернативні або додаткові заходи впливу:

1) Громадські роботи – ефективні в соціальних і екологічних правопорушеннях.

2) Підвищення штрафів за системні правопорушення – диференційований підхід до порушників.

3) Посилення кримінальної відповідальності – у разі серйозних або системних порушень штрафи мають супроводжуватися кримінальними санкціями.

4) Конфіскація незаконно отриманих доходів – як додатковий стримувальний фактор у фінансових правопорушеннях.

Штрафи є важливим інструментом адміністративного впливу, однак їхня ефективність залежить від багатьох факторів. Вони добре працюють у випадках простих порушень, але є менш дієвими щодо серйозних або системних правопорушень.

Для підвищення ефективності штрафів необхідно: збільшити їхній розмір для серйозних порушень, посилити контроль за стягненням, запровадити додаткові альтернативні санкції.

Таким чином, штрафи залишаються дієвим, але не єдиним засобом адміністративного впливу, і їх слід поєднувати з іншими методами правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Закон України «Про дорожній рух». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>
3. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua>

УДК 340

Гришук Владислав,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 «Право»,
Науково-навчального Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна;*

Vladyslav Hryshchuk,
*applicant for the second (master's) level of higher education,
specialty 081 «Law», Scientific and Educational Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
vladgryschuk19@gmail.com*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПІДСЛІДНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

PROCEDURAL CONSEQUENCES OF VIOLATION OF RULES OF INVESTIGATION DURING PRE-TRIAL INVESTIGATION

Визначення належної підслідності під час здійснення досудового розслідування є одним з елементів реалізації принципу законності під час здійснення кримінального провадження. Особливої актуальності дане питання набуло після внесення Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року доповнення до ч. 5 ст. 36 КПК, які значно розширили повноваження прокурора щодо визначення підслідності під час дії воєнного стану. У чинному КПК України відсутнє нормативне визначення поняття «підслідності», тому варто взяти до уваги позиції науковців. Так, власне визначення підслідності запропонував Кицан Ю. І., який стверджував, що «підслідність кримінальних справ слід розглядати як загальну умову досудового розслідування, а також як правовий інститут, норми якого регламентують ознаки (властивості) кримінальних справ, визначають слідчих конкретного уповноваженого органу

досудового розслідування, а також містять обов'язки (повноваження) слідчого та прокурора» [1, с. 12]. Саме визначення підслідності як загальної умови досудового розслідування вказує на можливі негативні наслідки при недотриманні передбачених законодавством правил. Дотримання правил предметної та персональної підслідності кримінальних проваджень є однією з умов отримання та використання у кримінальному процесі доказів, які б відповідали правилам допустимості [2, с. 74].

Загальноприйнятою є позиція, що наслідком порушення правил підслідності призводить до визнання отриманих доказів недопустимими. На підтвердження цієї позиції М. А. Погорецький та С. Г. Волкотруб зазначають, що у правозастосовній практиці поширеними є випадки подання підозрюваними, захисниками під час підготовчого провадження або судового розгляду клопотань з приводу необґрунтованого визначення прокурором підслідності відповідного кримінального провадження, визнання доказів недопустимими через порушення стороною обвинувачення правил підслідності [2, с. 76]. Це підтверджується і судовою практикою. Так, у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду (ККС) у складі Верховного Суду (ВС) від 24 травня 2021 року в справі № 640/5023/19 також відтворено відповідну правову позицію і зазначено, що здійснення досудового розслідування не уповноваженими на те особами (органами) визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та призводить до визнання отриманих доказів недопустимими.

Порушення правил підслідності тягне за собою можливість застосування концепції «плодів отруйного дерева» до доказів, отриманих під час досудового розслідування, оскільки основний зміст даної концепції становлять положення про неможливість застосування як доказів незаконно отриманих відомостей. Стоянов М. М. виділяє два підходи до розуміння зазначеної концепції – широкий і вузький. Широке розуміння доктрини «плодів отруйного дерева» означає, що будь-яке порушення органами державної влади конституційних прав громадян, що навіть має не безпосередній, а лише опосередкований зв'язок із самим процесом виявлення, вилучення і фіксації доказів, призводить до втрати ними юридичної сили [3, с. 119]. Суть даної концепції зводиться до того, що докази, які були отримані вже після першочергового порушення належної правової процедури, визнаються в подальшому недопустимими, оскільки підстава їх збирання є незаконною. Інша позиція щодо оцінки доказів, отриманих внаслідок порушення правил підслідності, полягає в тому, що зазначені докази можуть бути визнані судом допустимими, якщо при здійсненні досудового розслідування не було допущено вагомих порушень прав підозрюваного, обвинуваченого. Дане твердження узгоджується з позицією С. М. Стахівського, який зазначає, що оцінюючи допустимість процесуального джерела, необхідно не просто констатувати наявність того чи іншого процесуального порушення, але необхідно й з'ясувати, чи можна його виправити, чи вплинуло це порушення на всебічність, повноту й об'єктивність розслідування, чи не перешкоджає воно

винесенню законного й обґрунтованого рішення у справі [4, с. 57].

Аналогічної позиції дотримується Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в Постанові від 24.05.2021 року по справі № 640/5023/19. Колегія суддів зазначила, що порушення правил підслідності, навіть якщо воно мало місце, автоматично не має вважатися порушенням права на захист. Ані Конституція України, ані положення національного законодавства, ані положення будь-яких міжнародних договорів, що визначають стандарти справедливого розгляду у кримінальних справах, не передбачають права особи вимагати розслідування певним органом розслідування. Право на захист передбачає, що процесуальні можливості, необхідні для захисту від обвинувачення, мають бути забезпечені будь-яким органом, який проводить розслідування. Включати право на розслідування органом, визначеним в ст. 216 КПК, у склад фундаментальних прав особи, вважає невиправданим. Висновок про недопустимість доказів, отриманих з порушенням правил підслідності (якщо це мало місце), не може ґрунтуватися на положенні, передбаченому п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК.

Висновки. Розробка правил підслідності здійснюється на підставі критерію максимальної ефективності здійснення органом досудового розслідування передбачених законом дій. Порушення принципу ефективності досудового розслідування у свою чергу ставить під сумнів реалізацію завдання кримінального провадження, визначеного в ст. 2 КПК України. Погоджуючись з теоретичним розробками процесуалістів, вважаю, що більш змістовним є підхід, відповідно до якого докази, які були отримані в межах досудового розслідування іншим органом, ніж тим, який мав здійснювати досудове розслідування, є недопустимими, оскільки отримані всупереч встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2012. 20 с.
2. Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 71–80.
3. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 246 с.
4. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. К., 2005. 272 с.

Громадський Іван,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Ivan Hromadsky,
applicant for higher education
of the Educational and Research Institute
of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
gromadskiyvanya@gmail.com;

наукова керівниця –
Кончаківська Валентина,
доцентка, кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Valentyna Konchakovska,
Associate Professor, Candidate of Law,
Associate Professor of the Department of Jurisprudence
and Branch Legal Disciplines
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

THE ESSENCE OF POLITICAL SCIENCE AND THE FEATURES OF ITS FORMATION

У сучасному суспільстві політична наука має особливе значення, оскільки політика відіграє важливу роль у формуванні суспільного буття, сприяючи налагодженню ефективної взаємодії між державною владою і громадянами, розумінню ними механізмів функціонування держави. Особлива значущість політичної науки визначається також за рахунок впливу прийнятих політичних рішень на розвиток суспільства. Політика ж, у свою чергу, пов'язана з формуванням владних відносин у суспільстві, діяльністю держави та різних її інституцій по управлінню всіма сферами життєдіяльності суспільства

(економічною, соціальною, медичною, культурною, освітньою і науковою, безпековою). Крім того, політична наука дає можливість критично оцінювати дії уряду й інших політичних суб'єктів, а також сприяє більш глибокому розумінню політичних процесів, які відбуваються на світовій арені.

Політична наука відноситься до соціальних наук, яка вивчає політику, політичні процеси, політичні інститути та політичну поведінку. При цьому вона є міждисциплінарною галуззю знань, яка досліджує структуру, функції і динаміку політичних систем, роль у ній політичних інститутів, політичних ідеологій і політичної культури [1, с. 22].

Наразі у науковому дискурсі відсутнє однозначне розуміння терміну «політична наука». Більше того, сьогодні в науковій літературі разом з поняттям «політична наука», використовуються такі терміни як «політологія», «політична теорія» [3, с. 21]. Зокрема, термін «політична наука» набув популярності у дослідженнях зарубіжних науковців-політологів, тоді як українські науковці переважно використовують термін «політологія», що виокремився ще з радянських часів (хоча офіційно політологія в СРСР була включена в перелік наукових дисциплін лише у 1989 р.). Однак останніми роками поняття «політична наука» все частіше можна зустріти і у вітчизняному політичному дискурсі.

В широкому значенні політичну науку розуміють, як науку про політику, її взаємовідносини з людиною і суспільством, тоді як у вузькому значенні – це наука про сутність й природу політичної влади, її зміст і механізми здійснення. Політична наука дозволяє зрозуміти, як формуються «правила гри», за якими суспільство живе і функціонують різноманітні сфери його життєдіяльності, чим відрізняються ці правила в інших країнах і як вони впливають на людей. Знання цих правил потрібні не тільки тим представникам держави, які безпосередньо залучені у політичні чи дипломатичні процеси, але й бізнесменам, журналістам, громадським діячам, виборцям [2, с. 377]. Політична наука дає можливість краще зрозуміти контекст професійної діяльності і прогнозувати зміни із метою подальшої швидкої адаптації до них.

В сучасному розумінні політична наука сформувалась відносно недавно, проте перші спроби її зрозуміти і осмислити відносяться ще до часів античності, коли у стародавньому суспільстві тільки почали виникати перші політичні інститути. Загалом, процес формування політичної науки можна умовно поділити на три періоди: від античності до Нового часу; з початку Нового часу до середини XIX ст.; з середини XIX ст. – наш час.

Перший період є передісторією розвитку політичної науки, коли завдяки доробку таких відомих мислителів тих часів, як Аристотель, Конфуцій, Платон, Цицерон, політичні уявлення і погляди починають набувати самостійного концептуального характеру. Виникають перші теоретичні концепції, визначення, категорії філософсько-етичного характеру. Саме в цей час виникає саме поняття «політика». Політична наука у Середньовіччі розвивалася переважно в рамках релігійної концепції, основна суть якої зводилася до трактування

«божественного» походження влади. Найбільш яскравими представниками політичної думки були відомі філософи та богослови – Аврелій Августин і Фома Аквінський. У Новий час вчення про політику і державу сформовані завдяки дослідженням таких філософів: Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є. Політична наука в цей період звільняється від філософсько-етичних та релігійних поглядів та поступово трансформується в самостійну науку [3, с. 98].

Початок формування політичної науки в сучасному її розумінні припадає на середину XIX ст. та пов'язаний з громадянською війною в США, внаслідок чого виникла гостра необхідність збереження єдності держави. В умовах, коли конфлікт між Північчю і Півднем перейшов в активну фазу, у 1857 р. Френсіс Лібер (професор Колумбійського коледжу), почав викладати студентам спеціальний курс під назвою «PoliticalScience» («Політична Наука»). Основне призначення цього курсу Лібер бачив у формуванні в студентів патріотизму, демократичної культури та громадянських якостей. Згодом цю ініціативу підхопили інші американські коледжі та університети [4, с. 23]. Офіційним роком інституціоналізації політології в США вважається 1880 рік, коли в Колумбійському коледжі професором Бьорджесем було створено «School of Political Science», яка почала готувати випускників у цій сфері наукових знань. До початку XX ст. політична наука вже утвердилася як окрема наукова дисципліна з власним предметом дослідження, методологією та методами. Проте, незважаючи на це, до кінця Другої світової війни вона залишалася переважно американською дисципліною. У країнах Європи політична наука теж розвивалася на межі XIX – XX ст. проте лише на кафедрах окремих університетів. Широкого поширення вона отримала лише у післявоєнний період. Так, значний поштовх світовому поширенню політичної науки дав «Міжнародний симпозіум ініційований ЮНЕСКО» в 1948 р. на якому прийняли рекомендацію включити курс політичної науки у навчальні програми вищої школи з метою демократизації політичної свідомості молодого покоління. Інституціоналізація політичної науки в країнах «третього світу» почала відбуватися по мірі переходів їх режимів до демократії [4, с. 25].

Таким чином, політична наука відіграє ключову роль у розвитку демократичного суспільства, забезпечуючи розуміння політичних процесів, формуючи активне громадянське суспільство і сприяючи ефективному публічному управлінню. Політична наука зародилася ще у давні часи причому майже одночасно на різних континентах, проте її розвиток як окремої науки (як академічної дисципліни), почався з другої половини XIX ст. у США та країнах Європи. Виникнення політології обумовлювалося з однієї сторони, існуванням суспільної потреби в науковому пізнанні політики, а з іншої – розвитком самого політичного знання, поділом єдиної політичної думки на окремі спеціалізовані дисципліни та дослідницькі напрями.

Список використаних джерел:

1. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія : підручник. Харків : ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180 с.
2. Гоцуляк В. М. Політична наука і феномен історичної пам'яті. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 131. С. 376-380.
3. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник : за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
4. Романюк О. Політична наука в контексті демократизації сучасного світу. *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. 1 грудня 2020 року. Чернівці : Технодрук. 2020. С. 23-26.

УДК:341.384:355.01(470+571:477)

*Дідус Дмитро,
аспірант 2 року навчання
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Dmytro Didus,
PhD student of the Educational and Scientific I
nstitute of Law and Political Science
Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
didusdima@ukr.net,
ORCID 0009-0003-0981-1416*

ЩОДО КАТЕГОРИЗАЦІЇ РЕЄСТРУ ЗБИТКІВ ДЛЯ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДІЄВОСТІ МЕХАНІЗМІВ

ON THE CATEGORISATION OF THE DAMAGE REGISTER FOR UKRAINE: PERSPECTIVES OF APPLICATION AND EFFECTIVENESS OF MECHANISMS

Збройна агресія рф проти нашої країни триває вже понад десять років, а повномасштабна російсько-українська війна більше трьох років, за період якої кількість зруйнованих об'єктів цивільної інфраструктури, спричиненої протиправними діями збройних сил рф лише невпинно зростає.

Справедливим у цьому контексті є зауваження, що питання відшкодування збитків, завданих збройною агресією росії проти нашої держави не лише залишається в фокусі уваги урядовців, юристів-міжнародників та наукової спільноти, але й набуває ще більшої актуалізації в наші дні. Це не є

дивним: українські населені пункти щодня піддаються російським обстрілам, артилерійським та авіаційним ударам, а забезпечення відновлення прав і інтересів постраждалих осіб є пріоритетним завданням українського уряду.

Водночас, не дивлячись, на перший погляд, сформовану правову базу реалізації порядку фіксації збитків в рамках функціонування діяльності Реєстру збитків RD4U, в практичній площині усе ще постає питання щодо реалізації прав фізичних та юридичних осіб звернутися з відповідними заявами за встановленою процедурою. На наше переконання, актуалізація порядку фіксації завданих збитків в рамках цієї роботи надає можливості задля означення перспектив застосування та дієвості механізмів цього Реєстру.

Отже, загальновідомим є те, що своєрідним правовим фундаментом для запуску механізму фіксації збитків, завданих агресією росії проти України є прийняття на рівні Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй відповідної Резолюції ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту та забезпеченню відшкодування збитків у зв'язку з агресією проти України» від 14 листопада 2022 року (пункт 4 даної Резолюції мав рекомендаційний характер – створити спільно з Україною відповідний міжнародний реєстр для документальної фіксації доказів і відомостей про нанесену шкоду внаслідок протиправних дій росії проти України) [6].

Вже через 6 місяців, як своєрідна відповідь на дану Резолюцію, під егідою Ради Європи була прийнята Резолюція CM/Res(2023)3 «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» (12.05.2023 року) [1].

Набуття чинності для України відбулось 08.11.2023 року на підставі Закону України № 3432-IX «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» від 08.11.2023 року [2].

В інформаційному просторі України вже є чимало покрокових інструкційних гайдів щодо порядку звернення до даного Реєстру. Водночас, до березня поточного року актуальним залишалось питання щодо відсутності організаційних можливостей подання заяви до усіх категорій. 19.03.2025 року на урядовому рівні було повідомлено щодо розширення категоризації:

– вимушене переміщення громадян усередині країни через російську агресію;

– заподіяння тяжких тілесних ушкоджень унаслідок дій агресора;

– випадки сексуального насильства, скоєного окупантами;

– катування, жорстоке або таке, що принижує гідність, поводження;

– незаконне утримання в полоні;

– примусова праця чи служба [3].

Логічним є те, що дана новина була позитивно сприйнята громадянським суспільством, адже розширення переліку осіб за вищезазначеними категоріальними ознаками, надає права потенційним заявникам звернутися з відповідними заявами про факт вчинення злочинів (станом на кінець березня

2025 року – це близько 22 тисяч заяв).

Враховуючи те, що лише в березні 2025 року були додані нові категорії (всього планується 40 категорій), стає зрозумілим, що в питанні фіксації збитків організаційні напрацювання ще тривають, а, наприклад, подання відповідних заяв нерезидентами України (іноземцями або особами без громадянства) на даний час не передбачено.

Іншим питанням в рамках наданої категоризації злочинів є можливість подання більше однієї заяви одним заявником. Так, заявлено, що заявники можуть подавати більше однієї заяви, включаючи подання заяв стосовно різних категорій збитків: однак, правилами для певних категорій може бути передбачено, що у межах цієї категорії подається лише одна заява, а у кожній заяві обов'язково має бути зазначено категорію стосовно якої вона подається.

Категоризація порушень у відповідному Реєстрі є позитивним кроком у збалансованості підходів до охоплення усієї когорти потенційних потерпілих в Україні. Водночас, яким чином буде здійснюватися компенсація та яка категорія є пріоритетною (якщо таке питання і порушується) наразі залишається серйозним викликом для української влади та міжнародної спільноти.

У своєму нещодавньому інтерв'ю виконавчий директор Реєстру збитків для України Маркіян Ключковський заявив, що конкретні часові рамки щодо можливостей отримати компенсації особами, які подали заяви до Реєстру, ще не встановлені. Однією з причин, як зазначає виконавчий директор Реєстру збитків для України, є те, що інституційний механізм компенсації збитків ще не сформований (нагадаємо, що Реєстр збитків RD4U є лише першим етапом в цьому ланцюгу) [5].

Наразі триває робота над створенням Компенсаційної комісії, яка буде розглядати заяви, що подані до Реєстру по суті та визначати розмір компенсації, яку отримає заявник [4].

Враховуючи усе вищенаведене можна зробити наступні висновки. Робота у сфері побудови належної правової інфраструктури задля захисту порушених прав та свобод осіб, які постраждали через збройну агресію росії проти України, усе ще триває. Категоризація заяв в рамках Реєстру збитків RD4U є позитивним кроком задля реалізації принципу верховенства права та надійним правовим механізмом (всеохоплюючий характер надає можливість потерпілим по відповідним скоєним злочинам обрати категорію).

Така варіативність та диференційованість є позитивним інституційним кроком, адже потерпіла особа може чітко в рамках заявленої категорії подати відповідну заяву і, у разі сукупності злочинів, які вчинили окупаційні війська по відношенню до неї та/або близьких, подати додаткову заяву за іншою категорією.

Разом з тим, сама система компенсаційного механізму з відновлення порушених прав та свобод (в тому числі через присудження компенсації особами) ще на стадії побудови (принагідно нагадаємо, що Реєстр не є ані судовим, ані будь-яким іншим юрисдикційним органом, який має компетенцію з

присудження виплати постраждалим особам).

У цьому аспекті укладення Договору про створення Компенсаційної комісії для України (за усіма позитивними прогнозами в поточному році, а запуск механізму в 2026 році) та порядок присудження компенсації залишаються пріоритетною задачею української влади.

Список використаних джерел:

1. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Резолюція CM/Res(2023)3 від 12.05.2023 № 3. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text.
2. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 08.11.2023 № 3432-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3432-20#Text>.
3. Реєстр збитків для України оголошує про початок подання заяв за новими категоріями – вимушене внутрішнє переміщення та порушення особистої недоторканності. *Новини*. URL : <https://rd4u.coe.int/uk/-/register-of-damage-for-ukraine-announces-the-opening-of-new-claim-categories-for-involuntary-internal-displacement-and-violations-of-personal-integrity>.
4. Розпочато офіційні переговори щодо Договору про створення Компенсаційної комісії для України. *Новини*. URL : <https://rd4u.coe.int/uk/-/Розпочато-офіційні-переговори-щодо-Угоди-про-ст>
5. Телеканал Рада. Міжнародний реєстр збитків: Як отримати компенсацію за агресію РФ? | Маркіян Ключковський, 2025. <https://www.youtube.com/>. URL : <https://youtu.be/UcIvNAamVwI?si=B8un3ZW6DcOLOYcd>
6. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine : Resolution ES-11/5 від 14.11.2022 № ES-11/5. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/3994481?ln=en&v=pdf>.

Дудак Марія,
здобувачка вищої освіти спеціальності 081 – Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Mariia Dudak,
higher education applicant
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
dudakmariia@gmail.com,
ORCID 0009-0005-1511-593X;

наукова керівниця –
Деркачова Наталя,
старша викладачка кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології,
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Nataliia Derkachova,
Lecturer, Department of Jurisprudence and Branch
Legal Disciplines, Educational and Scientific
Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
n.o.derkachova@udu.edu.ua,
ORCID 0000-0002-4174-6912

КОНФОРМІЗМ ЯК ФАКТОР ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

CONFORMISM AS A FACTOR OF DEFORMATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS: UKRAINIAN REALITIES

Конформізм можна розглядати як соціальне явище, де людина підлаштовується під думку оточуючих, змінює власні переконання, установки та принципи аби залишатися в одній соціальній групі з іншими індивідами. З одного боку (аверсного), можливо розглядати конформізм позитивним феноменом, який згуртовує членів соціальної групи. З іншого (реверсного), конформізм може розглядатися як негативний феномен, який нівелює прояви

індивідуальності. І разом із цим, такі нівеляції можуть бути не менш, а навіть більш позитивними для існування та розвитку як самого індивідуума, так і соціальних груп [1, с. 200].

З позитивної точки зору, конформізм сприяє наслідуванню здорового прикладу дотримання норм, законів та правопорядку, коли особа перебуває у правомірно сформованому соціальному оточенні. Допомогає людині в адаптації до нових соціальних умов та зниженню конфліктів в колективі. Втім, не завжди конформізм є позитивним явищем, його негативний прояв може зароджуватися за різних обставин починаючи із самого дитинства індивіда, прикладом є криміногенна родина, де в дитини одразу деформується уявлення про правомірну поведінку та законслухняність. Наслідками негативного прояву конформізму також можуть бути втрата власної унікальності та ініціативність суб'єкта, зниження самооцінки, страх ухвалювати самостійні рішення, помилкове наслідування девіантних соціальних груп та помилкова довіра до людей що мають певний статус та авторитет. Менш індивідуалізована свідомість і поведінка особистості детермінує більшу її схильність до проявів конформізму. Тобто власне соціальні умови визначають амплітуду прояву конформізму особистості [1, с. 201].

Формування правової свідомості в Україні відбувалося під впливом різноманітних історичних та культурних факторів, таких як політична нестабільність, тоталітарні та авторитарні режими, соціально-економічні кризи, вплив релігій та традицій, збройні конфлікти та інформаційна війна .

В сучасних українських умовах на рівень правової свідомості громадян впливає медіаосвіта та вміння критично мислити. Причина актуальності медіаосвіти полягає в тому, що інформаційна революція та глобалізація зробили наше сприйняття світу значною мірою залежним від того, як його подають медіа. На жаль, останні належно не відреагували на зростання відповідальності: матеріали часто погано перевіряють, вони містять елементи маніпуляції та підтасувань. У цих умовах медіаосвіта – шлях до того, щоб людина дістала змогу самозахиститися від недоброчесної медіаінформації [2, с. 8]. Медіаосвіта одночасно пов'язана з пізнанням того, як створюються і розповсюджуються медіатексти, а також з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації та оцінки їх змісту [3, с. 7]. За останні роки інтернет-ресурси стали невід'ємною частиною життя сучасної людини, яка щодня намагається подолати неймовірну кількість інформаційного шуму та виокремити достовірну інформацію. Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіаграмотності, що, в свою чергу, є суттєвим чинником протистояння в інформаційній війні. Медіаграмотність – базовий елемент політики в сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа [2, с. 7]. Медіаграмотність розвиває критичне мислення, допомагає правильно аналізувати, розуміти та відбирати інформацію, яка є достовірною. В умовах

кризового та стресового стану суспільства спостерігається підвищена емоційна вразливість, що зумовлює зростання довіри до інформаційних ресурсів мережі Інтернет. За відсутності верифікації та офіційного статусу таких джерел, а також у випадку поширення ними недостовірної інформації, виникає значний ризик негативного впливу на правосвідомість індивідів та суспільства в цілому, що може призвести до її деформації та, як наслідок, до порушень правопорядку та законності.

Якщо особистість свідомо дотримується соціальних норм, враховує їх у своїй взаємодії з іншими людьми, – наявний свідомий конформізм, який характеризує морально-правову зрілість особистості, її здатність оцінити норми права і на цій основі будувати свою поведінку. Якщо ж особистість дотримується соціальних норм, у тому числі й норм права, під впливом групового тиску і факторів зовнішнього порядку, – це підкорений конформізм, який може стати на шлях протиправного типу. Це пояснюється тим, що, використовуючи «сприятливу» для себе ситуацію (наприклад, відсутність соціального контролю членів групи), особа з конформізмом, який підкоряється, може обрати незаконні засоби для досягнення своєї мети [4].

Часто конформістська поведінка набуває саме несвідомого та підкореного характеру, зумовленого психологічними особливостями ситуації впливу, де страх перед авторитетною особою призводить до автоматичної згоди з її думкою, навіть всупереч власним переконанням. Це може суттєво пригнічувати критичне мислення особистості, формуючи пасивне прийняття правових норм без їхнього осмислення та внутрішнього переконання, що зрештою призводить до спотворення або деформації правосвідомості.

Отже, в умовах сучасних українських реалій, позначених політичною нестабільністю, інформаційною війною та соціально-економічними викликами, вплив конформізму на правову свідомість громадян є особливо відчутним. Через складний морально-психологічний та стресовий стан українців несвідомий конформізм є досить поширеним, зокрема під впливом інформаційного простору. Методами боротьби для зменшення його проявів є розвиток критичного мислення, стабілізація емоційного стану населення та підвищення рівня правової культури. Саме з культури права починається розуміння системи законності та зароджується формування свідомої позитивної правосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі : [монографія]. Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. 343 с.
2. Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник для студентів педагогічних коледжів / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2014. 431 с.
3. Іванова Т. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: до проблеми визначення термінів [Електронний ресурс]. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5218/1/Untitled0.pdf4.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).

4. Правова соціалізація та правослухняна поведінка особистості. [Електронний ресурс]. URL : <https://textbook.com.ua/pravo/1475047264/s-4?page=3> (дата звернення: 07.04.2025).

УДК 321.7

*Дячок Станіслав,
аспірант Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Stanislav Diachok,
Postgraduate student,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
dyachok8@gmail.com,
ORCID 0009-0008-3702-7908*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

POLITICAL AND LEGAL CULTURE IN MODERN UKRAINE: PROBLEMS OF FORMATION

Процес становлення, розвитку та розбудови держави на демократичних засадах залежить від національного менталітету, патріотизму громадян та влади за умови формування в них політичної свідомості та політико-правової культури. Політико-правова культура формується в певних соціально-політичних умовах існування суспільства. Зокрема політична культура в Україні формується і розвивається на підставі осмислення наших реалій та під впливом діяльності численних політичних партій. Слід зауважити, що останнє не стільки є досягненням, скільки свідченням слабкості розвитку політичного процесу в Україні. Такі партії в першу чергу відображають інтереси певних промислово-фінансових груп, окремих політичних діячів, але аж ніяк не суспільні інтереси [4, с. 99].

Одна з найбільш актуальних проблем функціонування політичної системи України полягає у неповній відповідності ознак політико-правової культури вітчизняного суспільства тому її типу, котрий є необхідним для повноцінного утвердження демократії, її трансформації з перехідної у демократичну.

Концепт «демократичної політико-правової культури» ґрунтується на демократичних цінностях, процедурах і відповідності національним інтересам, та являє собою рівень політичних і правових знань, процедур виборчих кампаній, інформованості щодо діяльності, програм політичних діячів і

політичних сил, рівень інтересу суспільства до політики і права.

Право має бути зрозумілим не тільки як сукупність правових норм, але також як сукупність соціально-духовних цінностей суспільства і людини та складний соціально-культурний феномен. Право, відтак, виступає як визначальний фактор щодо політичної форми соціального управління. У співвідношенні «політика-право» політика визначає історичну форму права і, разом з тим, визначається його нормативною природою [6, с. 7].

Правова культура є специфічним способом спілкування й співпраці суб'єктів політичного й правового життя суспільства, вираженого в різних формах правомірної поведінки й мислення (свідомості), заснованого на вільному виборі гарантованих законами правових засобів досягнення накресленої мети [2, с. 8-14]. Таким чином, правова культура-явище винятково складне за своєю внутрішньою структурою і багатством соціальних зв'язків. Вона не зводиться до знання законів, норм права, хоча й припускає його як обов'язкову умову. Правова культура включає крім правосвідомості, ще й рівень правової діяльності в інтересах забезпечення та зміцнення правопорядку і законності, прав та свобод особи.

Правова культура органічно пов'язана з політичною культурою, з властивою їй нормативністю, що пронизує всі рівні відображення корінних соціальних інтересів: сферу свідомості, політичної і правової ідеології, ціннісних орієнтацій, коло суспільно-політичної практики, спосіб життя, механізми спадкоємності й передачі історичного й соціального досвіду.

Серед актуальних проблем, пов'язаних з формуванням політико-правової культури демократичного типу є конкретні питання, які пов'язані з розумінням сутності політики, її впливу на право, водночас зворотного впливу права, правової духовності на політику. Нерідко і в науці, і в політиці, і в освітній діяльності, політика розглядається передусім як боротьба за владу. Дисбаланс в розумінні політики як боротьби і політики як пошуку компромісу на користь першої призводить до реалізації політичних цілей та задач неправовими засобами [6, с. 196]. Тому, значення набуває проблема подальшого міждисциплінарного дослідження взаємодії політики і права в Україні, оскільки вони нероздільно пов'язані між собою. Незважаючи на те, що центральною ідеєю права є справедливість (воно не допускає переваги однієї сторони над іншою), а сутнісним моментом влади є привласнення чужої волі і субординація, право є концентрованим виразом політики домінуючої частини суспільства. Так само пов'язані між собою політична та правова культури. Право як центральний елемент правової культури виступає засобом реалізації політичних ідеалів, цінностей.

Політична культура суспільства великою мірою визначається рівнем правосвідомості основних суб'єктів політичного життя, який відображає їх ставлення до чинного права.

Розбіжності в цінностях, закріплених в офіційній доктрині права, законодавстві і правосвідомості суб'єктів права термінологічно позначається як

деформація правосвідомості. Особливо небезпечними є деформація правосвідомості суб'єктів політичних процесів; деформація відносин, що проявляється у викривленні їх уявлень щодо цінності права, правовому нігілізмі, дилетантизмі, правовому ідеалізмі та романтизмі. Вітчизняні дослідники під деформацією правосвідомості розуміють складне соціальне і ідейно-психологічне явище правового життя суспільства, що торкається всіх рівнів і видів правосвідомості й характеризується негативністю, масовістю, динамізмом, здатністю до впливу на сфери суспільного життя [5, с. 168].

На деформування правосвідомості в контексті політичної культури України впливає віртуалізація політики-штучне конструювання образу політичного лідера-сакралізованого як символу бажаних політичних перетворень, коли у суспільній свідомості відбувається виведення його діяльності за межі оцінки з точки зору позитивного права. Часто антиправові, але політично доцільні дії такого лідера отримують підтримку, легітимізацію широкого загалу і підміна норм права політичною доцільністю стає нормою [6, с. 201].

Однією з актуальних проблем формування демократичної політико-правової культури в Україні є становлення культури спілкування, діалогу, компромісу, толерантності як у суспільстві, так і між суб'єктами політичного життя. Саме ці принципи повинні відігравати важливу роль в регулюванні суспільних відносин, а боротьба виступати лише як один із засобів досягнення цих цілей, у цьому ключі під правом розуміється зважування (узгодження) інтересів різних учасників суспільного життя, певних інтересів тих чи інших суб'єктів соціуму [7, с. 3].

Таким чином, формування політичної і правої культури українського суспільства має складний і комплексний характер, пов'язаний з історичними, соціально-економічними, ментальними, національними чинниками, про які вже багато написано. Сучасна політична та правова культура має перехідний (трансформаційний) характер, як і інші реалії суспільства, що переходить від авторитарних до демократичних практик. Відтак проблема демократичної трансформації залишається досі актуальною [1, с. 11].

До основних умов набуття політико-правовою культурою ознак демократичної в Україні відноситься практичне втілення в життя поглядів її носіїв, а також: підвищення життєвого рівня населення, подолання корупції, розробка та реалізація державної програми з формування демократичної політичної культури населення, в тому числі, демократичної культури молоді як її невід'ємної частини; масове поширення наукових політологічних та правових знань, зокрема, шляхом поглибленого викладання політології, правознавства інших соціально-гуманітарних дисциплін у вищих і середніх навчальних закладах; запобігання монополізації інформаційного простору і застосування ЗМІ.

Список використаних джерел:

1. Бабкіна О. В. Особливості демократичної трансформації незалежної України. Тези всеукраїнської науково-практичної конференції «VIII методологічні читання – розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри»; кафедра теорії та історії політичної науки Філософський факультет Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, 10 грудня 2021 р.). С. 226.
2. Бурмистров В. А. місце та роль правової культури в становленні правової держави. Сімферополь: Таврида, 1996. С. 190.
3. Головатий М. Ф. Соціологія політики: навч. по-сіб. для студ. ВНЗ. К.: МАУП, 2003. С. 504.
4. Зеленько Г. І. (керівник, наук. ред.). (2023). Політична система України: Конституційна модель та політичні практики: монографія. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. С. 536.
5. Колісецький О. О., Дзьобань О. П. Правовий нігілізм як життєва стратегія правового суб'єкта. *Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи*: збірник статей і тез за матеріалами Всеукраїнської науково-теоретичної конференції – XX Харківські політологічні читання. Х.: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2008. С. 385.
6. Матвєєва Г. Проблема деформації правосвідомості в контексті політичної культури України. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: матеріали Міжнародного круглого столу (м. Львів, 4-5 грудня 2009 року). Львів: Край, 2009. С. 203.
7. Шемшученко Ю., Ющик О. Політика, право, Конституція. *Право України*. 2007. № 8. С. 51.

*Захаров Тарас,
аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Taras Zakharov,
PhD student at the Department of Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
zakharovt@ukr.net,
ORCID 0009-0006-8522-0310*

**ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ
В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

**THE INSTITUTIONAL CAPACITY OF THE STATE IN THE CONTEXT
OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION IN UKRAINE:
EUROPEAN INTEGRATION ASPECT**

Україна як одна з найбільших європейських країн у політико-правовому, економічному та культурно-освітньому розвитку завжди тяжіла до відповідних основ, досвіду та принципів розвитку європейських держав. З 2014 року, попри зовнішню агресію РФ, Україна послідовно просувається шляхом європейської інтеграції, укріплюючи свої інституції через підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) та впровадження структурних реформ, що наближають країну до *acquis communautaire* ЄС. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну прискорило євроінтеграційні процеси на тлі потенційної небезпеки російської агресії для країн ЄС: уже в 2022 році Україні було надано статус кандидата на вступ до ЄС, а в наступному році розпочато переговорний процес та створено спеціалізовані кластери співпраці в ключових секторах економіки та інновацій, що відображають сучасний вектор української політики, спрямований на удосконалення внутрішніх інституційних процесів і гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами.

Підвищення інституційної спроможності держави в контексті освіти і науки є одним із ключових аспектів євроінтеграційних процесів, що включає низку заходів із реформування та модернізації цих сфер з метою досягнення стандартів ЄС та міжнародних вимог. Так, у 2022 році урядом була затверджена Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [1], яка визначає такі основні напрямки: гармонізацію освітніх програм із європейськими кваліфікаційними рамками, забезпечення якості освіти через акредитацію та оцінювання, розширення міжнародної співпраці, стимулювання наукових

досліджень і збільшення фінансування освіти та науки через залучення додаткових ресурсів з європейських фондів.

Досвід пострадянських та постсоціалістичних країн, зокрема Латвії та Литви, демонструє, що формування сучасної системи державної служби є необхідною передумовою для успішної євроінтеграції. Жанета Озоліна, професорка Департаменту політичних наук Університету Латвії, наголошує, що Латвія разом із іншими балтійськими країнами стала першопрохідцем у політичних дослідженнях євроінтеграційних процесів серед пострадянських держав. Під час інтенсивних європейських переговорів, аналогічних сучасним українським зусиллям щодо вступу до ЄС, ці країни стикнулися з дилемою: чи використовувати наявний досвід інших європейських партнерів, чи ж створити власну програму європознавства на основі внутрішніх академічних ресурсів. Остаточним виявився комбінований шлях, що передбачав активну участь у міжнародних програмах, інтенсивний обмін досвідом та одночасний розвиток власних освітніх ініціатив, зокрема в рамках спеціалізованих експрес-курсів для держслужбовців у сфері європейських справ. Ці курси, інтегровані у магістерські програми, дозволили підвищити рівень знань про європейські питання, проте зіштовхнулися з викликом утримання кадрів через відтік до європейських установ, пов'язаний із рівнем оплати праці на державній службі. Тому набувати та втрачати навчених фахівців виявилось неминучим. Додатковою проблемою стала потреба вдосконалення володіння спеціалізованою, бюрократичною англійською мовою, яка є вкрай необхідною для переговорного процесу. Отже, з міжнародними партнерами було організовано спеціалізовані навчання з європейської термінології [2].

Натомість колишній міністр освіти і науки Литви Гінтарас Степонавічіус наголошує, що в процесі євроінтеграції його країни одним із ключових напрямків діяльності Міністерства було підвищення якості європознавства в магістерських програмах з держуправління. При створенні комітету з європейської інтеграції Литви відбирали найкращих фахівців із академічного середовища, формуючи так звану «команду мрії», здатну не лише аналізувати політичні процеси, а й усвідомлювати свою роль у процесі переговорів з країнами ЄС. Такий комбінований підхід передбачав активну участь у міжнародних програмах та розвиток власних освітніх ініціатив, зокрема через організацію експрес-курсів, інтегрованих у магістерські програми, що сприяло підвищенню рівня професійної компетенції державних службовців. Водночас, литовський досвід демонструє, що навіть найкращі переговорники в євроінтеграційному процесі потребують підтримки фахівців із суміжних галузей, здатних забезпечити міждисциплінарний підхід до вирішення складних управлінських завдань. Проблема кадрів виявилася гострою: через відтік кваліфікованих фахівців до європейських установ державна служба змушувала систематично поновлювати кадровий резерв, що свідчить про необхідність комплексної стратегії розвитку. Шляхом співпраці з приватним сектором і залученням експертів із різних галузей Литва змогла створити синергетичну

команду, здатну ефективно координувати євроінтеграційні зусилля та впроваджувати стратегічні реформи [3].

В Україні наразі подібні програми реалізуються у провідних центральних закладах вищої освіти. Проте, з огляду на великі територіальні розміри країни, чисельність населення та значну кількість учнів загальноосвітніх шкіл, державним органам освіти знадобиться значний інтелектуальний ресурс. Тому розширення видів та географічного охоплення таких програм є вкрай необхідним.

В рамках виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, сферу освіти та науки активно інтегрують до європейських стандартів. У 2023 році було підписано рамковий документ про співробітництво у сфері освіти між Європейською комісією та Міністерством освіти і науки України, а також затверджено Дорожню карту євроінтеграції у цих сферах до 2027 року. У межах програми Erasmus+ між ЄС та МОН укладено угоду, що розширює можливості учасників ініціативи «Східне партнерство» для участі в заходах, спрямованих на підтримку мобільності, професійного розвитку та інтеграцію молоді. За даними звіту, на кінець 2023 року розроблено 338 із 355 стандартів вищої освіти (113 проєктів для освітнього рівня «Бакалавр», 121 – для рівня «Магістр» та 104 – для освітньо-наукового рівня), а затверджено вже 267 стандартів (зокрема, 110 для рівня «Бакалавр», 101 для рівня «Магістр» та 56 для рівня «Доктор філософії»). Загальний процес виконання угоди в сфері освіти та навчання виконано на 94% станом на кінець 2024 року [4].

Отже, глобальні зміни у міжнародній політиці, зокрема суттєве скорочення американської фінансової підтримки науково-освітніх ініціатив (USAID), спричиняють зростання ролі європейських інституцій як основних гарантій стійкого фінансування та підтримки стратегічних реформ у сфері науки та освіти. Досвід країн Балтії доводить, що систематичне вдосконалення освітніх програм і підготовки кадрів є критично важливим чинником підвищення ефективності політики та державного управління в умовах євроінтеграції, що вимагає комплексного підходу як з боку академічних структур, так і державного апарату. Враховуючи цей досвід, Україна має інтегрувати передові міжнародні практики та залучати фахівців із різних секторів для створення синергетичної системи науки і освіти, що сприятиме формуванню інституційної спроможності згідно з європейськими стандартами.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
2. Інституційна спроможність державної служби в контексті євроінтеграції: відео / Національне агентство України з питань державної служби. 2024. URL : <https://m.youtube.com/watch?v=-yjSaKJWWLA&t=15s&pp=2AEPkAIB>
3. Підвищення інституційної спроможності державної служби на шляху

євроінтеграції. *Громадський простір*. 2024. URL : <https://www.prostir.ua/?news=pidvyschennya-instytutysijnoji-spromozhnosti-derzhavnoji-sluzhby-na-shlyahu-jevrointehratsiji>

4. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік / Кабінет Міністрів України. 2024. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>

УДК 37:001]:355.01(477)

Глюшенко Данило,
*аспірант другого курсу кафедри політичних наук
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Danylo Hlushenko,
*second-year postgraduate student of the Department of Political Sciences
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
dankovvv@gmail.com*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ГАЛУЗЕЙ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

THE EXISTENCE OF THE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INDUSTRY IN UKRAINE DURING A FULL-SCALE WAR

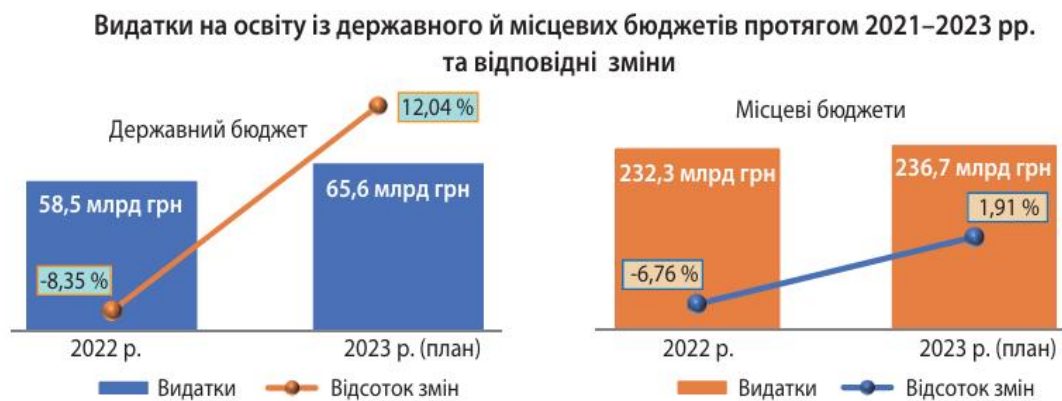
Сьогодні наукова та освітня галузі в Україні зіштовхнулись з низкою непростих викликів. До прикладу, таких як: скорочення фінансування галузей освіти та науки; еміграція кадрів з України через війну в Україні; забезпечення належного рівня безпеки для наукових співробітників, співробітників освіти, студентів тощо.

Повномасштабна війна проти України зумовила потребу в збільшенні оборонних видатків та обсягів фінансування української армії. У зв'язку з цим надходження коштів на освіту було скорочено. Загалом у 2022 р. відрахування зведеного бюджету на освіту становили 290,76 млрд грн (6,2 % ВВП); на 2023 р. заплановано 302,25 млрд грн (4,8 % ВВП). Стягування на освітню субвенцію у 2022 р. дорівнювали 99,09 млрд грн, на 2023 р. заплановано 87,52 млрд грн. На субвенцію на надання державної підтримки особам з ООП заплановано 304 595,3 тис. грн.

Також серйозними викликами в організації якісного освітнього процесу стали: нестійка комунікація на територіях, наближених до зон активних бойових

дій, тимчасово окупованих і деокупованих територіях; пограбування з боку окупантів та пошкодження цифрової інфраструктури; низька спроможність бюджетного фінансування в умовах воєнного стану, що наразі зумовлює потребу в мобілізації коштів від донорів і партнерів з розвитку.

Але зрозуміло, що без міцного освітнього і наукового підґрунтя майже неможливо забезпечувати сталий розвиток та гідне майбутнє країни.

Освіта і наука України в умовах воєнного стану

Діаграма. 1. Видатки на освіту із державного й місцевих бюджетів протягом 2021-2023 рр. та відповідні зміни [1]

Тож, в Україні зараз існує нагальна необхідність підвищення усвідомлення суспільством ролі науки під час війни, зокрема значення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності для підвищення обороноздатності і безпеки країни, а також важливості наукового супроводу проблем відновлення та розвитку економіки держави у воєнний і післявоєнний періоди. У сучасному світі не менш важливим завданням для вчених, ніж, власне, виконання самих наукових досліджень, є поширення серед широких верств населення наукових знань, результатів наукових досліджень і відкриттів, тобто популяризація науки [2]. Особливої актуальності набуває необхідність підвищення усвідомлення суспільством в Україні ролі науки під час війни, зокрема значення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності для підвищення обороноздатності і безпеки країни, а також важливості наукового супроводу проблем відновлення та розвитку економіки держави у воєнний і післявоєнний періоди. Для здійснення якісної комунікації всередині суспільства в умовах конфлікту громадянам необхідно мати високий рівень інтелектуальної культури. Людина, що оперує ґрунтовними знаннями помноженими на особисту жагу до справедливості, має зрозуміти, що застосування агресії у будь-яких проявах є ознакою варварства [4. ст 211].

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України ООН активізувало співпрацю з міжнародними партнерами, сформувавши потужну міжнародну коаліцію для пошуку всебічної допомоги з розвитку української

освіти й науки [3]. За результатами цієї співпраці у 2023 р. різноманітна підтримка сферам освіти та науки України здійснювалась у рамках понад 160 проєктів і програм із загальним обсягом фінансування близько 1,2 млрд євро. Загалом відгукнулися більш ніж 50 організацій та урядів іноземних країн, серед яких спеціалізовані структури ООН, органи ЄС, уряди країн, міжнародні громадські організації.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується також інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів. І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях. Тому цілком закономірним є проведення наукових досліджень в освіті та втілення їх результатів у практику роботи, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами навчання, науково-методичною та навчальною літературою.

Також важливо сказати, що воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу. За цих умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Вагомого значення набуває забезпечення психологічно комфортного освітнього середовища для всіх учнів та забезпечення якісного освітнього процесу для дітей, які мають психологічну травму, надання компетентностей педагогічним працівникам щодо роботи з дітьми з психологічною травмою, забезпечення підтримки педагогічних працівників та залучення батьків до освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
2. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2022.
3. МОН продовжує популяризувати вищу освіту України на міжнародному рівні. МОН, 2022. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prodovzhuye-populyarizuvati-vishu-osvitu-ukrayini-na-mizhnarodnomu-rivni>
4. Терепищій С. О. Українська освіта в умовах війни: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 211 с.
5. Андрущенко В. Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

Ковбасюк Юрій,
*аспірант кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Yurii Kovbasiuk,
*Postgraduate student of the Department of Social Philosophy,
Philosophy of Education and Educational Policy,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
kovbasyuk.yv@ukr.net,
ORCID 0009-0003-6765-6426*

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

PHILOSOPHICAL AND ETHICAL IMPERATIVES OF BUSINESS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW

Сучасний бізнес в умовах глобалізації та євроінтеграції змушений переглядати традиційні підходи до управління, оскільки економічна діяльність вже не обмежується прагненням до максимізації прибутку. Сьогодні підприємства зобов'язані дотримуватися не лише внутрішніх норм, а й міжнародних правових стандартів, що регулюють питання корпоративної етики, соціальної відповідальності та захисту прав людини. Така трансформація є не лише вимогою часу, а й стратегічною необхідністю для компаній, які прагнуть утвердитися на міжнародному ринку та забезпечити свою довгострокову конкурентоспроможність.

Цей процес особливо актуальний для українських компаній, оскільки історична недовіра до бізнесу, наслідки олігархічної моделі та виклики воєнного часу створюють додатковий імпульс для реформування бізнес-стратегій. У наш час український бізнес працює у надзвичайно складних умовах, коли поряд із традиційними викликами – конкуренцією, ринковими ризиками та економічною нестабільністю – з'явилися нові фактори: необхідність підтримки економічного фронту країни, відновлення інфраструктури та забезпечення соціальної згуртованості. У цих умовах етичні імперативи перестають бути другорядним питанням і стають основою стійкого розвитку, формуючи довіру суспільства до бізнесу як до відповідального соціального актора.

Основна проблема полягає у пошуку ефективних механізмів інтеграції філософсько-етичних імперативів, що базуються на міжнародних правових нормах, в існуючі моделі управління українським бізнесом. Відмова від

принципу «прибуток будь-якою ціною» та перехід до стратегій, що враховують інтереси широкого кола стейкхолдерів, відкривають для компаній нові можливості. Це включає залучення інвестицій, побудову довгострокових партнерств та зміцнення ринкової репутації.

Таке завдання набуває особливої ваги в умовах необхідності відповідності сучасним стандартам сталого розвитку, прозорості та соціальної відповідальності, які визначають конкурентоспроможність на глобальному ринку. Українські компанії, що прагнуть інтегруватися в європейський бізнес-простір, змушені адаптувати свої підходи до міжнародних вимог. Важливу роль у цьому відіграють стандарти ESG (Environmental, Social, Governance), які стають ключовими критеріями для міжнародних партнерів та інвесторів.

Міжнародні документи, зокрема *Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини*, норми Європейського Союзу, *Глобальний договір ООН* та принципи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо корпоративного управління, вказують на те, що інтеграція етичних імперативів у бізнес-практику є не просто бажаною, а обов'язковою умовою для досягнення довгострокової стабільності та легітимності підприємств. Дотримання цих стандартів дозволяє компаніям не лише мінімізувати правові ризики, пов'язані з недобросовісною діяльністю, а й формувати позитивний імідж відповідального бізнесу, що є запорукою довіри з боку суспільства, партнерів та регуляторних органів [1, с. 750-752].

Таким чином, український бізнес стоїть перед необхідністю не просто реагувати на нові виклики, а проактивно впроваджувати міжнародні правові стандарти у свої стратегії. Це не лише шлях до економічного зростання, а й фундаментальний крок до побудови соціально відповідальної та етично виваженої бізнес-культури.

Дослідження зосереджується на аналізі теоретичних та практичних аспектів впровадження міжнародних правових норм у бізнес-стратегії українських компаній. У контексті міжнародного права, бізнес-практики мають бути спрямованими на захист прав людини, забезпечення прозорості управлінських процесів та дотримання стандартів сталого розвитку. Розгляд концепції корпоративної соціальної відповідальності виявляє, що філософсько-етичні імперативи виступають стратегічним інструментом для підвищення довіри суспільства до бізнесу, що, в свою чергу, сприяє залученню інвестицій та зміцненню позицій компаній на міжнародній арені.

Аналіз міжнародних стандартів дозволяє визначити ключові напрями впровадження етичних норм у ділові стратегії. Зокрема, Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини вимагають від підприємств не тільки запобігання порушенням прав людини, а й активного усунення негативних наслідків, що виникають у процесі господарської діяльності. Сучасні документи Європейського Союзу, а також стандарти ESG (Environmental, Social, Governance) встановлюють вимоги до екологічної відповідальності, соціальної справедливості та ефективного корпоративного управління, що стає базою для

формування нової парадигми бізнесу [2, с. 9-10]. Цей підхід стимулює компанії до розробки внутрішніх політик, спрямованих на забезпечення прозорості, етичного лідерства та інтеграції соціальних стандартів у стратегічні плани.

Практичний аспект дослідження підтверджується прикладами українських компаній, які активно впроваджують міжнародні стандарти у свою діяльність. Серед них можна виділити організації, що розробляють етичні кодекси, впроваджують практики відповідального управління та створюють механізми взаємодії з усіма зацікавленими сторонами. Успішний досвід таких підприємств демонструє, що інтеграція міжнародних правових норм сприяє підвищенню конкурентоспроможності, зниженню операційних ризиків та формуванню позитивного іміджу як на національному, так і на глобальному рівнях. Цей досвід, поєднаний із нормативно-правовими документами, що регулюють корпоративну відповідальність, дозволяє визначити основні механізми інтеграції етичних імперативів у бізнес-стратегії.

Водночас аналіз міжнародного досвіду показує, що успішне впровадження стандартів залежить від системності підходів, що враховують специфіку національної економіки та культурні особливості. Український бізнес стикається з необхідністю адаптації до вимог, що висуваються міжнародним правовим середовищем, що обумовлює перегляд традиційних управлінських моделей та розвиток нових стратегічних підходів. Інтеграція правових та етичних норм вимагає як внутрішніх реформ у структурі управління, так і налагодження діалогу між бізнесом, державними органами та представниками громадянського суспільства [3, с. 58-60].

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що інтеграція етичних імперативів у стратегії українського бізнесу, зокрема у контексті міжнародних правових стандартів, є обов'язковою умовою для забезпечення сталого розвитку та формування позитивного іміджу підприємств. Актуальність цього підходу зумовлена необхідністю адаптації до глобальних економічних викликів, підвищення довіри суспільства та відповідності сучасним стандартам корпоративної відповідальності. Впровадження міжнародних правових норм, таких як Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини та стандартів ESG, сприяє гуманізації бізнесу, формує нові етичні орієнтири та стимулює розвиток інноваційних управлінських практик.

Українські компанії, які активно впроваджують етичні імперативи та адаптують свої стратегії до вимог міжнародного права, демонструють високий рівень стійкості та конкурентоспроможності. Таким чином, інтеграція правових і етичних норм не тільки сприяє досягненню економічної ефективності, але й формує фундамент для побудови соціально відповідального бізнесу, що є ключовим фактором у сучасних умовах глобалізації. Розвиток цієї парадигми дозволить українському бізнесу займати провідні позиції на міжнародному ринку, сприятиме залученню інвестицій та створенню сприятливого економічного клімату для сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Business Ethics and Cautionary Integrity / F. Bran et al. *PROCEEDINGS OF THE 17th INTERNATIONAL MANAGEMENT CONFERENCE «Management beyond Crisis: Rethinking Business Performance»*, Bucharest, 2-3 November 2023.-Pp. 747–756. URL : https://conference.management.ase.ro/archives/2023/pdf_IMC2023/S5/5_6.pdf (Дата звернення: 11.03.2025).
2. Komarnicka A., Komarnicki M. Challenges in the EU Banking Sector as Exemplified by Poland in View of Legislative Changes Related to Climate Crisis Prevention. *Energies*. 2022. Vol. 15, no. 3. P. 699. URL : <https://doi.org/10.3390/en15030699> (Дата звернення: 11.03.2025).
3. Kruhlyanko A. Adaptation of Business Strategies of Ukrainian Business in the Conditions of War: International Experience. *Bulletin Of Chernivtsi Institute of Trade and Economics*. 2024. Vol. 1, no. 93. Pp. 51-64. URL : <https://doi.org/10.34025/2310-8185-2024-1.93.05> (Дата звернення: 11.03.2025).

УДК 321.015:323.174(477)

Ковтун Сергій,
*аспірант кафедри політичних наук
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Sergey Kovtun,
*postgraduate student of the
Department of Political Science, Educational and Research
Institute of Law and Political Science
of the Ukrainian State University
Mykhailo Drahomanov State University,
Kyiv, Ukraine,
s.o.kovtun@udu.edu.ua,
ORCID 0009-0008-7398-2988*

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

REGIONAL POLICY AS A FACTOR OF DEMOCRATIZATION OF THE POLITICAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE

Більш повне визначення змісту регіональної політики потребує врахування того, що вона є таким різновидом і особливою формою державної політики, яка зумовлена наявністю спеціально уповноважених інститутів, територіальним розподілом країни на окремі частини, котрі відрізняються одна від одної економічними, географічними і соціальними умовами та певною

внутрішньою цілісністю. Тому відомий український учений-регіоналіст академік М. Долішній вважає, що, у разі визначення терміну «регіональна політика», необхідно тлумачити це поняття в широкому і вузькому розумінні. У першому випадку у змісті цього терміну має відтворюватися політика, яку провадить держава щодо регіонів і власне регіони в межах наданих їм повноважень. У другому випадку зміст поняття «регіональна політика» звужується винятково до дій держави, а тому йдеться про державну регіональну політику [117, с. 11]. М. Долішній також наголошує, що «у широкому розумінні регіональна політика – це система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів 26 держави щодо регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів, яка реалізується за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій» [4, с. 17].

Учений наголошує, що за сьогоденних умов регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку, особливо в тих сферах, де дія ринкових важелів обмежена (соціальної, екологічної, науково-технічної). Тільки через механізми регіональної політики, як важливого елемента загальнонаціональної стратегії, можна активізувати внутрішні потенціали регіонів для соціально-економічного зростання територій і держави в цілому. Саме регіональна політика може стати універсальним засобом ефективного використання внутрішніх регіональних резервів, чого важко досягти за допомогою галузевих методів управління.

З погляду М. Бутко, регіональною політикою можна назвати таку систему намірів і дій, яка реалізує інтереси держави щодо регіонів та внутрішні інтереси самих регіонів. «Регіональна політика – поняття багатозначне. Під державною регіональною політикою мають на увазі систему заходів, що здійснюються органами державної влади з метою забезпечення управління політичним, економічним та соціальним розвитком окремих регіонів територіально-адміністративних одиниць» [2, с. 72]. Отже, «регіональна політика – це діяльність держави (стратегія держави), спрямована на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни та відносин між центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного використання існуючих внутрішніх ресурсів і заохочення зовнішніх» [2, с. 72].

Регіональна політика дедалі частіше розуміється не лише як сукупність дій з боку центральної влади щодо забезпечення належного функціонування інфраструктури та правлінських об'єктів певних територій. Вона постає як результат взаємодії зацікавлених осіб–бенефіціарів (установ та організацій, які намагаються відстоювати певні інтереси або уявлення щодо регіонального розвитку).

Інноваційність регіональної політики в умовах сучасної України залежить передусім від оптимізації регіональних інституцій управління у відповідності до комплексних програм розвитку держави і суспільства.

Масштабність змін регіональної політики в умовах сучасної України

підкреслюється на основі аналізу конституційно-правових механізмів забезпечення інноваційних змін [62]. Публічне врядування на рівні регіону потребує законодавчого закріплення на загальнодержавному рівні. Така діяльність передбачає узгодження позицій не лише представників різних регіонів у парламенті та уряді, але й врахування позиції наявних груп відомчих інтересів. Д. Задихайло стверджує, що «досконалість спеціально створених правових механізмів реалізації державної політики з тих чи інших її напрямів є, по-перше, свідоцтвом реального ціле полягання правлячої політичної еліти проводити таку політику та нести відповідальність за її наслідки, а не імітувати її, а по-друге, є запорукою ефективності державного впливу на відповідні суспільні відносини. Слід підкреслити, що феномен державної політики, Враховуючи його суспільно-правове значення, вимагає рівня саме конституційно-правового закріплення» [5, с. 71].

Зазвичай, у кожній країні проводиться чітко визначена й ретельно спланована регіональна політика, спрямована на розв'язання соціальних і економічних проблем, різних за ступенем і часом. Виваженість цієї політики якраз і є наслідком напрацьованої демократичної політичної культури. Як зауважує Н. Бровинська, «державна регіональна політика вирішує територіальні проблеми загальнонаціонального значення і згідно з духом принципу субсидіарності: втручання держави припустимо лише в тому випадку, коли без її допомоги неможливо досягти поставлених цілей».

Здійснюючи економічну регіональну політику, держава має вирішувати проблеми підвищення конкурентоздатності економіки в цілому, стимулювати використання власних природних ресурсів регіонів, тощо. Вибір напрямків регіональної політики та інструментів безпосередньо впливають на регіональний розвиток. Як ми бачимо у інших країнах, стимулювати регіональний розвиток можна через фіскальне вирівнювання шляхом надання субсидій у регіони і перерозподіл податків і витрат. Задоволення цілей галузевої політики визначає також регіональну орієнтацію [1].

Отже, державна регіональна політика повинна насамперед сприяти економічному розвитку відсталих регіонів. Інструменти такої політики мають містити підтримку інвестиційних проектів, які сприяють реструктуризації, навчання персоналу, підвищенню його кваліфікації тощо. Діяльність держави щодо регіонального розвитку має бути спрямованою також і на зниження соціально-економічних розбіжностей, оскільки диспропорції перешкоджають нормальному функціонуванню держави.

Як вважає В. Керецман, «у країнах з переважно депресивною економікою і хронічним інвестиційним дефіцитом, до яких відноситься Україна, держава навряд чи готова одноосібно здійснювати довгострокові інвестиції у регіони, враховуючи, зокрема, і значну кількість регіонів, які претендуватимуть на статус депресивних. У таких умовах можлива лише інвестиційна співучасть центрального уряду, місцевого самоврядування, суб'єктів підприємництва та представників населення – фізичних осіб, спрямована, насамперед, на

максимально ефективного використання ресурсів регіону» [7, с. 136].

Як вважає один із дослідників регіональної політики держави С. Гриневецький, концепцію державної регіональної політики, затверджену президентом України ще в травні 2001 року, «цілком незаслужено забуто. Тим часом цей документ міг би стати відправним для формування нової регіональної політики, що враховувала б реалії, які сформувалися в Україні після президентських виборів 2004 року, а також парламентських і місцевих виборів 2006 року. Ця регіональна політика має ставити перед собою не лише власне економічні, а й політичні цілі, головна з яких – відновлення не тільки формальної, а й реальної єдності країни. В основі нової регіональної політики має лежати принцип солідарної відповідальності держави та регіонів. На практиці він повинен втілюватися через конвертацію регіональних проектів у загальнодержавні та вихід на програми, розроблені спільно урядом, міністерствами і обласними радами. У цих програмах слід враховувати специфіку регіонів. Крім очевидних переваг, що їх дасть такий механізм у регіональному розвитку, він примусить серйозніше поставитися до галузевої проблематики, підступитися до розв'язання проблеми структурної перебудови промисловості, у тому числі з урахуванням регіонального чинника» [3]. З огляду на це, головною метою державної регіональної політики має стати інтеграція регіонів у єдиний український духовний, гуманітарний, політичний та економічний простір при збереженні регіонального розмаїття.

Список використаних джерел:

1. Бровинська Н. М. Демократизація та регіональні аспекти трансформації в Україні. Загальний рейтинг інвестиційної привабливості областей України. Економічні Есе. Вип. 3 / Інститут реформ. Київ, 2000. С. 34–39.
2. Бутко М. П. Методологічні аспекти трансформації регіональних структур економіки в перехідний період. *Труди Одеського політехнічного університету*. 2002. Вып. 2 (18). С. 71–74.
3. Гриневецький С. Великі проблеми малої влади. *Дзеркало тижня*. 2006. 22–28 квітня. № 15 (594).
4. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети : монографія. К. : Наукова думка, 2006. 511 с.
5. Задихайло Д. Д. Уряд України та регіональна політика держави (конституційно-правові аспекти). *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4. С. 71–78.
6. Квітка С. А. Транснаціональний бізнес і проблеми глобального управління. *Аспекти публічного управління*. 2015. Т. 3. № 1–2. С. 11–20.
7. Керецман В. Проблеми формування регіональної політики та регіонального управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління* : наук. зб., вип. 6 / ред. кол. : О. П. Якубовський (голова), В. М. Кривцова, А. Г. Ахламов та ін. Одеса, 2001. С. 131–132.
8. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України, Інститут регіональних досліджень ; відп. ред. М. Долішній. Львів : ІРД НАНУ, 2001. 342 с.

*Кокотіхін Дмитро,
аспірант історичного факультету
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна;*

*Dmytro Kokotikhin,
Phd student, Faculty of History,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine,
kokotikhin@gmail.com,
ORCID 0009-0001-8179-3668*

ВНУТРІШНІЙ РОЗПОРЯДОК УЧНІВ ГІМНАЗІЙ ГУБЕРНІЙ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ ЗГІДНО СТАТУТУ 1864 Р.

INTERNAL REGULATIONS FOR STUDENTS OF UKRAINIAN PROVINCIAL GYMNASIUMS ACCORDING TO THE STATUTE OF 1864

У середині XIX ст. гімназійна освіта Російської імперії перебувала в режимі стагнації. Чинні норми та правила функціонування шкіл були рудиментарними та застарілим. До 1864 р. навчальні заклади працювали за «Статутом гімназій і повітових та парафіяльних училищ» 1828 р., який не відповідав соціально-економічним та політичним умовам епохи [4]. Наприкінці 50-х рр. XIX ст. постала необхідність створення нового документу, що регулював би основні аспекти повсякденного життя гімназій. Це стало особливо актуальним в контексті серії великих реформ 1861-1865 рр., в результаті яких гімназія стала основним типом середнього навчального закладу імперії.

Метою статті є аналіз внутрішнього розпорядку учнів гімназій губерній підросійської України згідно Статуту 1864 р. та визначення його впливу на освітній процес і повсякденне життя гімназистів.

Значний внесок у розробку нового гімназійного статуту зробив Попечитель Київського навчального округу М. Пирогов. Він вважав зручним мати в системі середньої освіти два ступені: прогімназію та гімназію [6, с. 118-119]. У цілому при обговоренні проекту Статуту основні пропозиції від педагогів українських губерній полягали у впровадженні викладання українською мовою з метою найшвидшого оволодіння грамотою. Необхідність викорінення рутинності викладання і впровадження раціональних навчальних посібників також були предметом дискусій серед вчительства [2, с. 196].

1 грудня 1864 р. в було затверджено «Статут гімназій і прогімназій». Відповідно до нового статуту колишні гімназії поділялися на класичні та реальні. Класичні гімназії давали гуманітарну освіту. У реальних гімназіях збільшувався обсяг викладання точних наук за рахунок скорочення годин на гуманітарні предмети. [5, с. 436-437].

На відміну від Статуту 1828 р., новий документ чітко формулював мету – надання молоді загальної середньої освіти та підготовка її до вступу в університети та інші спеціальні училища. Кількість навчальних класів залишалася такою ж (7), але зазначалося, що перші чотири класи, по можливості, повинні навчатися окремо від старших [1, с. 169].

У перший клас гімназії та прогімназії могли прийматися діти, які вміють читати і писати російською мовою, знають головні молитви і основні арифметичні дії: додавання, віднімання та таблицю множення. Особлива примітка вказувала, що у перший клас повинні вступати діти не молодші 10 років.

До навчального курсу класичної гімназії вводилися нові предмети: космографія (в додаток до фізики), грецька мова, природна історія (короткий огляд трьох природних царств), а також гімнастика та співи (для бажаючих учнів). У реальних школах діяв схожий навчальний курс, але збільшувався об'єм занять з окремих дисциплін: математики, природної історії та хімії, фізики та космології, малювання та креслення, німецької та французької мови. Відтепер за окрему платню в школах могли навчати також музиці та танцям [1, с. 171]. Кількість уроків з кожного предмету та їх розподіл по класах був регламентований і подавався в особливих таблицях. Змінювати навантаження по класах міг лише Попечитель навчального округу.

У зв'язку із великим попитом та перевантаженістю шкіл, була встановлена можливість утворення в класах чисельністю більше 40 учнів паралельних відділень, але фінансування таких класів покладалося на кошти навчального закладу [1, с. 172].

На відміну від Статуту 1828 р., в якому шкільна форма була обов'язковою лише для вихованців пансіонів, нові правила встановлювали загальний стандарт гімназійної форми для всіх учнів. Основою стає темно-зелений мундир у вигляді на дев'яти чорних гудзиках та синіми петлицями. Крім мундира, форма включала темно-зелений жилет, краватку, темно-сірі прямі штани, темно-зелене пальто та кашкет [1, с. 173].

Нові правила дисципліни розроблялися педагогічними радами гімназій. Варто зауважити, що найвищою мірою покарання учня мало бути відрахування із навчального закладу. Про тілесні покарання як вищу міру кари вже не йшлося, що стало вагомим ліберальним досягненням цього Статуту.

У новому Статуті велику увагу було приділено умовам утримання в пансіонах при гімназіях. Відтепер пансіони оголошувалися всестановими, але цей атрибут був радше формальністю, адже згоду на вступ до пансіону повинен був дати представник того стану, за кошти якого він утримувався (це було здебільшого дворянство). Постійний нагляд за поведінкою мав вести спеціальний вихователь, який призначався по одному на кожні 20 пансіонерів. Він також міг підміняти вчителя, під час відсутності того на занятті. До речі, проживати у пансіони мали право лише учні перших чотирьох класів гімназії [1, с. 177-178].

Важливим показником масштабності нововведень стало значне збільшення суми, що відпускалася на утримання середніх навчальних закладів з 1.45 млн руб. до 1.8 млн руб. [3, с. 31].

Внутрішній розпорядок учнів гімназій за Статутом 1864 р. був регламентований досить загально та мав дещо формалізований характер. Важливі аспекти повсякденного життя не були чітко прописані. У той же час документ містив і прогресивні елементи, які стали відображенням політики лібералізації освітньої системи. Незважаючи на це, він не зміг повністю задовольнити вимоги імперського уряду та суспільства, тому проіснував зовсім недовго і був замінений новим Статутом 1871 р., який став яскравим відображенням контрреформаторської діяльності влади.

Список використаних джерел:

1. Высочайше утвержденный устав гимназий и прогимназий ведомства Министерства народного просвещения [Электронный ресурс] // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825-1881): Том 39 (1864): Часть 2: Законы (41319-41641).
2. Замечания на проект устава общеобразовательных учебных заведений и на проект общего плана устройства народных училищ. СПб. : Тип. Академии наук, 1862. Ч. 1. 591 с.
3. Об утверждении устава и штатов гимназий и прогимназий. *Журнал Министерства народного просвещения*. 1864. Ч. 125. С. 31.
4. Половко І. Статути в системі правового регулювання діяльності навчальних закладів на українських землях у складі Російської імперії у ХІХ ст. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 37. С. 371-380.
5. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения 1802-1902. СПб., 1902. 840 с.
6. Сочинения Н.И. Пирогова. Т. 2 : Статьи и заметки, 1858–1863 / Николай Иванович Пирогов. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1887. VII, 554 с.

Коноваленко Євгеній,
аспірант кафедри політичних наук,
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Yevgenii Konovalenko,
PhD student at the Department of Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
ye.l.konovalenko@npu.edu.ua,
ORCID 0009-0002-0651-200X

СПОРТ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

SPORT AS A COMPONENT OF NATIONAL IDENTITY AND PUBLIC POLICY

В українському контексті державна політика, національна ідентичність та спорт є тісно взаємопов'язаними категорійними поняттями. Нині ми розглядаємо їхню взаємодію і спираємося на наукові розвідки із цієї теми для формування цілісного уявлення про спортивні суспільні процеси, роль держави у їх розвитку та підтримці, що неможливо без розуміння динаміки цієї взаємодії.

Національна ідентичність – це процес приєднання людини до певної нації, відтак це складне та багатогранне явище, яке містить у собі концептуальні динаміки, що можуть досі перебувати у процесі становлення. Такою динамікою є спорт, що розвивався в Україні в період із XVIII до першої половини XX століття в умовах бездержавності та належності України до різних імперій. Спорт та фізична культура є важливими каналами вираження, збереження та примноження фактору національної ідентичності, який об'єднував людей спільними інтересами поза політичними кордонами.

Російська імперія тиснула на Східну частину України, відтак спорт розвивався в умовах придушення та політичного гноблення, Західна Україна мала розвиток спорту на національній ідеї, традиціях та прагненні поновити державність і опиралася на прогресивні європейські візії фізичного виховання.

Спорт невіддільний від суспільства, а також від національного почуття та національної ідентичності [8, с. 100-101]. Незважаючи на докази глобалізації, спорт продовжує зберігати важливе національне ядро, яке може діяти як канал м'якої сили [4, с. 40]. Досвід реалізації державної політики у сфері фізичної культури та масового спорту в Україні аналізує Ребрина А. на прикладі Державної установи ВЦФЗН «Спорт для всіх» [1, с. 178-180]. Міжнародні

науковці досліджують різновекторні спрямування розвитку спорту в державах. У Австралії [6, с. 1] існує прагнення посадових осіб до адвокації у створенні спортивної політики; на Тайвані, як і в Шотландії, акцентують на позиції спорту в ширшому міркуваннях на політичних, ідеологічних і конституційних рівнях [5, с. 540-542]; спорт заради розвитку (SFD) стає все більш помітною сферою в Європі та за її межами [8, с. 1]; усі учасники формування спортивної політики Ботсвани мають спільний інтерес у збільшенні національного спортивного успіху [3, с. 640-642]; державна спортивна політика в Австралії, Канаді та Новій Зеландії формує розуміння примирення [2, с. 5]; уряд Сейшельських островів поступово прийняв раціональний підхід до управління спортом, який зосереджувався як на демократизації (спорт для всіх, охорона здоров'я, освіта тощо), так і на змагальних аспектах спорту [9, с. 7-15].

У XIX столітті Україна активно приймає на себе поширення європейських видів спорту: у 1867 році у Львові організоване перше спортивне товариство «Сокіл», а на початку XX століття Україна налічує вже 196 спортивних товариств, які зароджують організований спортивний рух.

Спортивні товариства в Західній Україні характеризувалися політизованістю та чіткою націоналістичною позицією і ставали рушійною силою розвитку спорту серед молоді.

У радянський час розвивалася спортивна періодика, вона прагнула насадити радянську ідентичність.

У 1992 році уперше на Олімпійських іграх звучить гімн України.

Отже, формувальна роль спорту в частині української ідентичності мала свої історичні етапи, тому спорт – це яскравий і популярний національний перформанс, що транслює місцеві події на глобальний рівень та сприяє вираженню власної ідентичності; надає платформу, щоб представити націю всередині країни і за її межами. У школах фізичне виховання є елементом загального виховання та спрямоване на розвиток морально-вольових якостей, фізичних факторів та розумових здібностей.

Державі необхідно застосовувати фізичну активність в освітній системі в такий спосіб, щоби сприяти розвитку патріотичних почуттів та потужних рис характеру ще з дитячого віку, розуміти історичні корені фізичної культури і спорту.

Державна політика гарантує декларування принципів комплексного підходу до розвитку спорту, а також рівні права і можливості утвердження етичних цінностей, умови соціального захисту, підтримка різних видів спорту, безбар'єрний спорт, гарантування рівних прав і можливостей тощо.

База галузі спорту в Україні свідчить про врахування тенденцій та викликів: Міністерство молоді і спорту України є центральним органом виконавчої влади, який координує сферу та виступає ініціатором законодавчих візій.

В умовах воєнного стану необхідно зберігати та підтримувати спортивну діяльність, особливо в контексті інклюзивного дизайну та повернення

захисників і захисниць до звичного для них спортивного життя або вчасної реакції на необхідність відновлення через спорт.

Отже, спорт є інструментом національного розвитку, національної ідентичності сучасної державної політики України. Спортивна політика сприяє зростанню певної національної величі; участь у міжнародних спортивних змаганнях є уособленням таланту нації і стійкості, що дозволяє просувати національні цінності через спорт та робити акцент на фізичному вихованні у закладах загальної середньої та вищої освіти і формувати різні рівні патріотичного виховання.

Необхідно розуміти глибокий зв'язок національної стійкості і національної ідентичності, відтак підкреслюємо, що спорт сприяє почуттю спільної мети та розвитку національної єдності, а в часи конфліктів або випробувань, які переживає наразі Україна, – спорт є одним із чинників об'єднання та відображає національні візії, стратегії та ідеології здорового способу життя, спільного почуття національної ідентичності тощо.

Отже, Україна визнає важливість фізичної культури і спорту не лише як акту розвитку громадянина, але як способу зміцнення національної свідомості та єдності. Законодавча база підтримує розвиток спортивної галузі та підкреслює обов'язковість використання потенціалу та його примноження. Безумовно, законодавча частина потребує вдосконалення в частині повноцінного використання спорту як елементу національної ідентичності та налагодження механізмів інструментарію впровадження державної політики на місцях в частині перегляду навчальних програм, а також програм реабілітації для захисників і захисниць.

Список використаних джерел:

1. Ребрина А. (2024). Реалізація державної політики у сфері фізичної культури та масового спорту в Україні. *Нові технології навчання*, 175–182. doi:10.52256/2710-3560.98.2024.98.21.
2. Forde S., Giles A., Stewart-Withers R., Rynne S., Napeta J., Hayhurst L., & Henhawk D. (2024). Sport for Reconciliation?: Federal Sport Policy in Settler-Colonial States. *The International Indigenous Policy Journal*, 15. doi:10.18584/iipj.2024.15.1.14484.
3. García B., Meier H., & Moustakas L. (2024). Racing to Win: Competition and Cooperation between the National Olympic Committee and Public Authorities in the Development of the Botswana Sport System. *Journal of Southern African Studies*, 49, 637–659. doi:10.1080/03057070.2023.2289806.
4. Jaksa K. (2011). Sports and Collective Identity: The Effects of Athletics on National Unity. *SAIS Review*, 31, 39–41. doi:10.1353/sais.2011.0007.
5. Jiang R.-S., & Whigham S. (2023). Sport and policy in 'contested nations': Analysing policy and political considerations in Taiwan and Scotland. *International Review for the Sociology of Sport*, 59, 539–558. doi:10.1177/10126902231212827.
6. Mountifield C. (2024). Community sport, Australian sport policy, and advocacy: The views of community sport club officials. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 34. doi:10.1002/casp.2822.

7. Moustakas L., Carney S., & Petry K. (2024). Sport for development and policy advocacy: Mapping the field. *Current Issues in Sport Science (CISS)*, 9. doi:10.36950/2024.4ciss045.
8. Tomić I. (2023). Sport and national identity. *South Eastern European Journal of Communication*, 5, 97–103. doi:10.47960/2712-0457.2.5.97.
9. Violette L. (2025). The development of national sport policy and governance in Seychelles (1976–2014). *Sport in History*, 1–28. doi:10.1080/17460263.2025.2463985.

УДК 343.161.1

Лукашевич Сергій,
здобувач освітньо-наукового ступеню «Доктор філософії»
за спеціальністю 081 – Право,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна;

Serhii Lukashevych,
PhD candidate in the specialty 081 – Law,
Higher Education Institution
University of Economics and Law»KROK»,
Kyiv, Ukraine,
lukashevychsm@krok.edu.ua,
ORCID 0000-0002-7100-175

СУДОВИЙ РОЗСУД ЯК ТОЧКА ПЕРЕТИНУ МІЖ АКТИВІЗМОМ І САМООБМЕЖЕННЯМ

JUDICIAL DISCRETION AS A POINT OF INTERSECTION BETWEEN ACTIVISM AND SELF-RESTRAINT

У сучасній правовій науці та практиці судовий розсуд дедалі частіше розглядається як ключовий інструмент реалізації правосуддя, особливо в умовах розширення меж судової дискреції. Його аналіз як точки перетину між двома протилежними підходами – судовим активізмом і судовим самообмеженням – дозволяє глибше зрозуміти внутрішню логіку судової влади, її роль у формуванні правопорядку та межі легітимного впливу на соціальні процеси. Сучасна правова реальність вимагає від судової влади гнучкості у підходах до тлумачення та застосування права. Обидва феномени уособлюють протилежні стратегії реалізації судової дискреції, проте мають одну спільну мету – забезпечення правової визначеності, справедливості та балансу влад.

Досліджуючи поняття судовий розсуд, науковці І. Брестова, В. Бігун, О. Копитова характеризують поняття «судовий розсуд» як процес ухвалення суддею рішення у межах наданих йому повноважень, у ситуаціях, коли закон допускає декілька варіантів правозастосування [1; 2; 4]. На нашу думку, судовий

розсуд це інструмент гнучкого реагування на складність життя, з урахуванням принципів права, моралі, справедливості та суспільних очікувань. Його реалізація базується на поєднанні букви закону та духу права.

Так, судовий активізм утілюється в тому, як суддя активно формулює зміст правових норм через розширене тлумачення або навіть створення нових підходів до правозастосування. У цьому контексті судовий розсуд стає механізмом активного впливу на соціальне життя, особливо у разі, коли законодавець не забезпечив належного регулювання [3]. Такі приклади включають і визнання нових прав людини у практиці Конституційного або Верховного Суду та подолання колізій шляхом системного або телеологічного тлумачення. Розсуд тут – інструмент змістовного збагачення правової норми. Судовий активізм, незважаючи на свою потенційну прогресивність, викликає суперечки щодо допустимих меж судового впливу на політику та законодавство. У загальнотеоретичному аспекті важливо визначити, коли судове тлумачення виходить за межі правозастосування і перетворюється на квазізаконодавчу діяльність. Ознаками активістського підходу є застосування судом загальних принципів права замість прямої норми, створення нових стандартів або правових конструкцій [7]. Такий підхід може бути виправданим у разі прогалин у законодавстві або необхідності захисту прав людини, однак він не повинен підміняти собою законодавчу волю.

Натомість судове самообмеження спирається на помірковане, буквальне тлумачення норм. У цій парадигмі суддя свідомо уникає виходу за межі явно передбачених положень, демонструючи повагу до законодавчої та виконавчої влади. Судовий розсуд у такому разі використовується мінімально – лише для забезпечення формального дотримання правової визначеності [5]. Такий підхід має переваги у стабільності правопорядку, але може виявитися недостатнім в умовах нових викликів чи порушення прав людини. Концепція судового самообмеження базується на принципі розподілу влади та повазі до дискреції інших гілок влади. Суд, дотримуючись самообмеження, відмовляється від втручання в політичні або адміністративні питання, якщо не порушено фундаментальні права. Таке позиціонування зберігає авторитет судової влади, запобігає її політизації та зміцнює довіру до правосуддя. У практиці самообмеження проявляється через вузьке тлумачення норм, утримання від абстрактного конституційного контролю або визнання меж судового перегляду актів. На нашу думку, судовий розсуд є точкою балансу між крайнощами активізму і самообмеження. У руках компетентного судді він виконує функцію збереження системної рівноваги: запобігає свавіллю при надмірному активізмі та долає правовий формалізм при надмірному самообмеженні. Отже, розсуд – це механізм, який потребує високої культури тлумачення, доктринальної обґрунтованості, опори на принципи верховенства права, пропорційності та справедливості. Одним із головних викликів, як зазначають науковці А. Сівець і С. Шевчук, є визначення допустимих меж судового розсуду. Його зловживання призводить до судового нормотворення, що руйнує поділ влади [6; 7]. Натомість

надмірне обмеження розсуду створює загрозу правової інертності. Тому на нашу думку необхідно встановити, зокрема: чіткі методологічні орієнтири для тлумачення права; систему контролю якості судових рішень (через касаційні та конституційні інстанції); навчальні програми для формування навичок правового аналізу у суддів.

Судова практика в умовах демократичної правової держави не може бути однозначно активістською чи самообмежувальною. Оптимальною є зважена стратегія, в основі якої – поміркований судовий розсуд. Лише такий підхід дозволяє: забезпечити ефективність правосуддя; зберегти баланс між гілками влади; підвищити довіру до суду як до арбітра справедливості.

Таким чином, судовий активізм і самообмеження – це не ворожі полюси, а взаємозалежні інструменти гнучкої й відповідальної судової політики, покликаної служити принципам верховенства права та правової стабільності. Правильне використання судового розсуду забезпечує баланс у системі поділу влади, підвищує ефективність судової влади, сприяє розвитку права і гарантує дотримання основоположних прав людини. Оптимальне застосування судового розсуду є запорукою становлення справжньої правової держави.

Список використаних джерел:

1. Берестова І. Є. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 485 с.
2. Бігун В. С. Основи правосуддя. Київ : Інтерсервіс, 2020. 200 с.
3. Ватаманюк А. Конституційний діалог та судовий активізм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 73. С. 45–49.
4. Копитова О. С. Судова правотворчість, судовий активізм і судове самообмеження: взаємодія правових категорій у загальнотеоретичному аспекті. *Приватне і публічне право*. 2020. № 2. С. 3–9.
5. Копитова О. С. Теоретико-правові засади судового правозастосування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 458 с.
6. Сівець А. С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 66. С. 78–83.
7. Шевчук С. В. Судова правотворчість та принцип поділу влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53). С. 24–35.

Мазур Ілона,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081 – Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Ілона Mazur,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine,
tanyamazur198484@gmail.com;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines of the Educational and Research
Institute of Law and Political Science
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
m. Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

ОСВІТА ТА НАУКА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

EDUCATION AND SCIENCE IN THE POST-WAR RECOVERY

Етап післявоєнного відновлення являє собою період суттєвих змін, який поширюється на всі сфери суспільного життя, не винятком є галузь освіти і науки. Саме вони вважаються основною рушійною силою у відновленні держави, сприяючи її соціально-економічному прогресу. Сфера освіти та науки відіграє важливу роль у суспільному житті, адже без неї нереально вирішувати сучасні проблеми озброєння, розвитку медицини, запровадження різних технологій і найважливіше забезпечення верховенства права. Тому освіта і наука гарантує підготовку досвідчених фахівців, які чудово розуміють та орієнтуються

у сучасних інноваціях. Немало важливим під час відновлення не забувати про реформи, які є надзвичайно важливими для пристосовування освітніх програм до теперішніх реалій. Оскільки тільки завдяки поєднанню освіти, науки та підтримка держави належне забезпечити розвиток суспільства та створення міцного майбутнього.

За указом Президента України 21 квітня 2022 року було започатковано Національну раду з відновлення України після війни. Полягає вона в тому, що ключовим завданням є розроблення плану заходів із післявоєнного відновлення та розвитку держави, розробка та опрацювання стратегічних ініціатив та проектів нормативно-правових актів.

З часом після цього указу було створено 23 робочі групи для підготовки пропозицій з реалізації поставлених завдань. Зокрема із цих груп було виділено одну групу, яка стосувалася та спеціалізувалася на питаннях освіти та науки. Звісно ж ця група одразу розпочала свою роботу й одразу було надано вдосталь пропозицій змін у змісті освіти.

Однією із пропозицією було запровадити нові навчальні дисципліни та теми на різних рівнях освіти, що, на жаль, не відповідало предметові стратегічного документа. Натомість більш важливим для теперішнього моменту є пропозиція щодо компетентностей та загальних результатів навчання. Проте куди ж без проблем, у цьому випадку це є ризик виникнення дисбалансу в освітньому змісті через нерівномірний поділ уваги до аспектів [1].

Також чимало важливою темою як війна вплинула на здобувачів вищої освіти та на сам склад науково-педагогічних працівників. Провівши аналіз, було відомо, що понад 700 тисяч студентів та учнів шкіл перетнули кордон та залишили територію України в наслідок військових дій. А от я заклади вищої освіти прийшли до рішення та були змушені зменшити витрати на оплату праці науково-педагогічним працівникам. Це зумовлювалося зменшенням оплати за науковий ступінь, перерозподілом годин у навчальних планах та скорочення кількості науково-педагогічних працівників [2, с. 15].

Для реалізації освітніх реформ та підняття ефективності роботи Міністерства освіти і науки України розробляють низку короткострокових завдань, які покращать навчання в сучасних умовах:

1. Насамперед виступає покращення безпечних умов для здобуття освіти, тобто укріттів. А там де вони відсутні, то негайно облаштувати.

2. Звісно ж з огляду на сучасні ситуації просто необхідно розвивати цифрові платформи для дистанційного навчання.

3. Реформа вищої освіти. А саме адаптація освітніх програм до потреби після війни. До цього входить перегляд та модернізація навчальних планів, обов'язково враховувати актуальні вимоги на ринку праці, у тому числі у сферах відновлення інфраструктури, технологій, медицини та гуманітарних дисциплін. Також значущим є розширення міжнародної співпраці. Насамперед потрібно створювати умови для навчання українських студентів за кордоном і навпаки, тобто заохочувати іноземних студентів до навчання в українських університетах.

4. Відновлення інфраструктури. Як вже було вищесказане, що немало важливим є відновлення інфраструктури. Адже через воєнні дії багато навчальних закладів були пошкоджені. І для відновлення їх функціонування потрібно не тільки відбудувати, а й забезпечити сучасним матеріально-технічним обладнанням.

5. Грантова підтримка. Для вдосконалення фінансування наукових та освітніх ініціатив постійно розширюється напрями грантової підтримки. Така послуга дає можливість охопити ширший спектр досліджень, підтримувати фінансово учених-початківців і вступників. Адже саме з 2024 року в роботу ввійшли гранти для вступників і багато хто вже за допомогою них навчається [3, с. 55].

Загалом цих реформ та змін набагато більше, проте багато з них тільки на початковому етапі і потрібно ще багато часу для їх прогресу. Проте вищесказані реформи цілеспрямовані не тільки на забезпечення функціонування освітнього процесу в сучасних умовах, а й мають мету закласти основу для сталого розвитку освіти та науки в післявоєнний час, що грає цілком важливу роль у відновленні держави.

У цілому, підбивши підсумки, розуміємо, що освіта та наука посідають важливе місце в процесі післявоєнного відновлення України. Задля покращення вводяться різноманітні реформи, які спрямовані на вирішення завдань, серед яких розширення освітніх програм, покращення цифрових платформ гранти і ще досталь іншого. Загальним чином таке післявоєнне відновлення держави дозволить не лише подолати наслідки війни, але й запровадити нову, ефективну систему освіти та наук, що сприятиме сталому розвитку країни в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. “Як відновлятимуть країну після війни”, 2022. URL : https://znayshov.com/News/Details/Yak_vidnovliuvatymut_osvitu_Y_nauku_pislia_viin_y
2. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді, В. Г. Кременя, 2023, с. 170. URL : https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/VO-Ukr-v-umovah-voyen-stanu-ta-pisl-vidnovl-NAPN_2023-172p.pdf
3. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник*. 2023. С. 64. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

*Мельник Маргарита,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081- Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Margarita Melnyk,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
ritamelnik22@gmail.com;*

*науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua*

ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

DIGITAL GOVERNANCE: ENSURING EFFICIENCY AND SECURITY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Цифрове врядування виступає ключовим елементом трансформації сучасного державного управління, інтегруючи новітні інформаційно-комунікаційні технології у традиційні адміністративні процеси та забезпечуючи високу оперативність прийняття рішень і надання державних послуг. В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства цифрове врядування набуває стратегічного значення, адже воно сприяє не лише автоматизації процесів, але й

підвищенню прозорості, зниженню рівня бюрократії та мінімізації корупційних ризиків [1].

За словами Запорожця Т. В., «інтелектуальне управління стає новою парадигмою публічного врядування» [2], що свідчить про фундаментальну зміну підходів до організації діяльності державних інституцій. Застосування цифрових технологій дозволяє перетворити традиційні моделі управління на більш гнучкі та адаптивні системи, здатні оперативно реагувати на виклики часу. Сучасні електронні сервіси, такі як мобільний додаток «Дія», свідчать про можливості цифровізації в Україні, забезпечуючи громадянам швидкий і зручний доступ до державних послуг, що є невід'ємною умовою для підвищення довіри до державних інституцій.

Цифрове врядування охоплює широкий спектр функцій, серед яких автоматизація документообігу, інтеграція інформаційних систем різних відомств, використання єдиних державних реєстрів та створення інтерактивних платформ для комунікації між владою і суспільством. Як зазначають представники наукової спільноти, «успішна цифровізація можлива лише за умови комплексного підходу, що включає не лише технічне оновлення, а й адаптацію законодавства та постійне підвищення кваліфікації державних службовців» [3]. Цей підхід дозволяє забезпечити не тільки ефективність адміністративних процесів, але й гарантувати захист даних та кібербезпеку, що є критично важливими в умовах зростаючих загроз у цифровому просторі.

Одним із найважливіших аспектів цифрового врядування є забезпечення кібербезпеки. На думку багатьох експертів, зокрема представників кібербезпеки, «безпека інформаційних систем є невід'ємною складовою цифрового врядування, оскільки навіть незначний збій або витік даних може призвести до серйозних наслідків для державного апарату та суспільства» [4]. Відтак, впровадження багаторівневої аутентифікації, сучасних методів шифрування, а також створення спеціалізованих кіберцентрів дозволяє знизити ризики несанкціонованого доступу до критичних даних і забезпечити цілісність інформаційних потоків. Захист інформації стає особливо актуальним на фоні зростання кількості кібератак та складності їхнього характеру, що вимагає від державних органів постійного вдосконалення методів захисту та реагування.

Крім технічних рішень, цифрове врядування потребує формування чіткої законодавчої бази. Відповідно до думки вчених у галузі державного управління, «ефективна цифровізація неможлива без створення єдиного нормативно-правового простору, який регулює використання інформаційно-комунікаційних технологій у державних структурах» [5]. Законодавче забезпечення дозволяє уникнути дублювання правових норм, зменшити кількість колізій і створити стабільні умови для подальшого розвитку цифрових сервісів. Україна, яка прагне інтегруватися до європейського простору та відповісти на виклики сучасності, вже визначила цифрове врядування як один із пріоритетних напрямів державної політики. Це знаходить відображення у впровадженні інноваційних проєктів, таких як мобільний додаток «Дія», що значно спрощує процес

отримання державних послуг та сприяє більшій відкритості й прозорості роботи органів державної влади.

У практичній площині цифрове врядування сприяє значному зниженню витрат держави завдяки оптимізації процесів та скороченню часу обслуговування громадян. Наприклад, досвід Швеції демонструє, що застосування проектного підходу у сфері цифрового врядування, що включає розробку електронних ID-карток, порталів для реєстрації бізнесу та інших державних сервісів, дозволяє не лише підвищити ефективність управлінських процесів, а й покращити координацію між різними державними структурами. Як відзначають експерти, «проектний підхід у цифровому врядуванні сприяє більшій інтеграції та синхронізації дій між органами влади, що в кінцевому рахунку забезпечує кращий рівень обслуговування громадян і ефективне використання ресурсів держави».

Сучасна концепція цифрового врядування також передбачає активне залучення громадськості до управлінських процесів. Використання відкритих даних, інтерактивних платформ та електронних сервісів дозволяє громадянам не лише отримувати інформацію про діяльність державних органів, але й брати участь у процесах прийняття рішень. «Залучення громадськості через цифрові канали сприяє формуванню відкритого суспільства, де кожен має можливість впливати на управлінські процеси, що забезпечує високу ступінь прозорості і відповідальності державної влади», – зазначають фахівці в галузі електронного управління.

Не менш важливою є роль цифрових технологій у забезпеченні ефективності адміністративного управління. Автоматизація процесів, електронний документообіг та інтеграція інформаційних систем дозволяють державним органам оперативно реагувати на запити громадян і бізнесу, оптимізувати робочі процеси та зменшувати витрати. Це, в свою чергу, сприяє формуванню більш гнучкого та адаптивного управлінського апарату, здатного швидко пристосовуватися до змін у суспільно-економічному середовищі.

Узагальнюючи, можна сказати, що цифрове врядування є комплексною системою, яка поєднує в собі як технічні, так і організаційні, законодавчі та соціальні аспекти. Як відзначає Запорожець Т. В., «цифрове врядування – це не просто модернізація технологій, а фундаментальна трансформація державного управління, що веде до створення відкритої, прозорої та ефективної державної системи» [2]. Цей процес сприяє зниженню адміністративних витрат, покращенню якості послуг, забезпеченню безпеки інформаційних систем і, в кінцевому рахунку, зміцненню довіри громадян до держави.

Для України, яка активно інтегрується до європейського простору та прагне до модернізації своєї системи публічного управління, цифрове врядування є необхідною умовою для побудови ефективного, прозорого та безпечного державного апарату. Успіх цього процесу базується на комплексному підході, що включає технічне оновлення, удосконалення законодавчої бази, підвищення кваліфікації державних службовців та

впровадження сучасних методів кібербезпеки. Таким чином, цифрове врядування перетворюється на потужний інструмент не лише для підвищення ефективності управлінських процесів, а й для формування умов для сталого розвитку суспільства, де держава і громадяни взаємодіють у відкритому, демократичному та безпечному інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Запорожець Т. В. Цифрове врядування як базовий механізм реалізації концепту інтелектуального управління: проектні підходи у Швеції. *Державата регіони. Серія : Державне управління*, 2019. № 4 (68). С. 104-108. URL : http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/19.pdf
2. Запорожець Т. В. Інтелектуальне управління у діяльності органів публічної влади : монографія. К. : НАДУ, 2020. 450с. URL : https://kneu.edu.ua/get_file/9859/Запорожець%20Т.В.%20Інтелектуальне%20управління%20у%20діяльності%20органів%20публічної%20влади%20монографія.%20Київ%20ЦП%20»Компринт»%2С%202020.%20450%20с.%20ISBN%20978-617-7890-64-4.pdf
3. Міхровська М. С. Принципи впровадження цифрового урядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7/2021. С. 182–184. URL : http://lsej.org.ua/7_2021/47.pdf
4. Лук'янова Г. Ю., Венгліньська А. С. Особливості впровадження електронного урядування в органах виконавчої влади України. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/32.pdf>
5. Константинівська А. К. Особливості запровадження електронного урядування в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 6. С. 47-50. URL : https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/12.pdf

*Мирончук Катерина,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Kateryna Myronchuk,
3rd-year student
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
22fjsp.k.myronchuk@std.npu.edu.ua;*

*науковий керівник –
Андрусишин Богдан,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Навчально-наукового інституту права
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*scientific supervisor –
Bohdan Andrusyshyn,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
abihorse@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-5490-6874*

**ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИТИНИ,
ЯКА ПОСТРАЖДАЛА В РЕЗУЛЬТАТІ ВОЄННИХ ДІЙ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

**LEGAL PROTECTION OF CHILDREN AFFECTED BY ARMED
CONFLICT: THEORETICAL AND LEGAL CHARACTERISTICS**

В умовах триваючої збройної агресії російської федерації діти України стали однією з найуразливіших категорій населення, що безпосередньо зазнають наслідків воєнних дій. Цей факт обумовлює особливу актуальність дослідження проблеми правового захисту дітей, які постраждали від бойових дій, адже не лише порушуються їхні основні права, але й руйнується їхнє майбутнє. Сучасна ситуація в країні вимагає негайного реагування держави на проблеми

забезпечення безпеки та соціальної підтримки цієї категорії, що зумовлює необхідність удосконалення як законодавчої бази, так і практики її застосування.

У галузі захисту прав дітей в Україні важливий внесок зробили низка вчених та практиків, які досліджували соціально-правові аспекти цього питання. Серед них є автори, що звертали увагу на правові механізми та соціальні програми, спрямовані на захист дітей у кризових ситуаціях, зокрема в умовах війни. У монографії “Соціально-правовий захист дітей в Україні” розглядаються погляди і підходи до вирішення цих проблем, які запропонували науковці, зокрема, Андрусин Б. І., Синьов В. М., Опольська Н. М. та Сагайдак І. О. Їхня робота стала основою для розробки новітніх правових норм і методів надання допомоги дітям, що постраждали від збройних конфліктів [7].

Дитина, яка постраждала від воєнних дій, – це особа, що зазнала численних фізичних, психологічних та соціальних втрат унаслідок збройного конфлікту [1]. До такого визначення входять не лише безпосередні наслідки бойових дій, а й довгострокові наслідки для здоров'я та психіки, що можуть зумовити порушення розвитку, соціальну ізоляцію та втрату можливості отримання належної освіти. Відповідно до міжнародних стандартів, зокрема, положень Конвенції ООН про права дитини, будь-які форми насильства, експлуатації чи зловживання повинні суворо заборонятися та компенсуватися через належні механізми захисту [2]. Серед основних категорій постраждалих дітей в Україні можна виділити кілька груп. Перша група – це діти, які втратили одного чи обох батьків у результаті воєнних дій, що призводить до виникнення проблем із забезпеченням опіки та соціальної підтримки. Друга група складається з дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб, які змушені залишати свої домівки через небезпеку, втрачати звичний соціальний зв'язок та відчувати постійний стрес від невизначеності. Третя група – це діти, які зазнали фізичних чи психологічних травм під час воєнних дій, що вимагає невідкладного медичного та психологічного втручання. Юридичний статус дітей у період воєнного стану має низку специфічних особливостей. Законодавство України передбачає посилений правовий захист уразливої категорії осіб, зокрема, забезпечення додаткових гарантій прав та соціальних благ для дітей, що постраждали від воєнних дій. Цей правовий режим включає не тільки низку заходів щодо оперативного реагування на порушення прав дитини, а й створення умов для відновлення нормального життя через надання психологічної, соціальної та матеріальної допомоги [3]. Таким чином, система правового захисту спрямована на забезпечення реалізації основних прав дитини, таких як право на життя, здоров'я, освіту та безпеку, що набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану. Нормативно-правове регулювання статусу дитини, яка постраждала від воєнних дій, ґрунтується на інтеграції міжнародних стандартів із національним законодавством. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини встановлює базові принципи захисту прав дитини, забезпечуючи право на життя, розвиток, освіту та захист від насильства, що є особливо важливим у період збройних конфліктів [2]. Факультативний протокол

до цієї Конвенції доповнює її, забороняючи залучення дітей до бойових дій та визначаючи заходи з реабілітації, а Женевські конвенції разом із Додатковими протоколами гарантують гуманітарний захист цивільних осіб під час воєнних дій, серед яких є і діти [4]. На національному рівні основою правового регулювання є Конституція України, зокрема стаття 52, яка гарантує право дитини на захист та створення умов для її всебічного розвитку навіть у кризових ситуаціях [5]. Закон України «Про охорону дитинства» передбачає механізми оперативної підтримки та реабілітації дітей у надзвичайних умовах. Забезпечення прав дітей, які постраждали від воєнних дій, є пріоритетним завданням державної політики, адже саме в таких умовах формується майбутнє країни. Одним із базових прав є право на безпеку та захист від насильства. Це право гарантує, що діти отримують негайну допомогу у разі будь-яких форм агресії або експлуатації, що особливо важливо в умовах воєнного конфлікту, де ризики порушень є високими. Не менш важливим є право на освіту, яке адаптується до сучасних реалій. Дистанційна освіта, що впроваджується для дітей-внутрішньо переміщених осіб та для дітей із прифронтових територій, дозволяє зберігати безперервність навчального процесу навіть у важких умовах. Це сприяє не лише збереженню знань, але й забезпеченню соціальної інтеграції та психологічної стабільності молодого покоління.

Ключовим правом є також доступ до медичної допомоги та реабілітації. Забезпечення швидкого доступу до медичних послуг, включно з психологічною підтримкою, є необхідним для зменшення наслідків травматичних подій, які зазнали діти. Такі заходи спрямовані на відновлення фізичного та психоемоційного стану, що допомагає у поверненні до нормального життя після кризових ситуацій. Додатково, право на соціальну підтримку забезпечує дітям доступ до фінансової допомоги та житлових ресурсів. Спеціальний статус, який надається дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування внаслідок війни, дозволяє розробити індивідуальні програми підтримки, спрямовані на подолання соціально-економічних труднощів та адаптацію у нових умовах [1]. Для підвищення ефективності правового захисту дітей, які постраждали від воєнних дій, необхідно вжити низку заходів, спрямованих на модернізацію та гармонізацію законодавства. По-перше, гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами дозволить адаптувати національні правові норми до вимог Конвенції ООН про права дитини, Факультативного протоколу щодо участі дітей у збройних конфліктах, а також положень Женевських конвенцій. Це сприятиме створенню єдиних підходів до захисту прав дітей як у кризових, так і у звичайних умовах. По-друге, створення Єдиного реєстру постраждалих дітей є важливим кроком для оптимізації процесу надання допомоги. Такий реєстр дозволить оперативно ідентифікувати осіб, які потребують підтримки, забезпечити централізований контроль за їхнім станом та сприятиме швидкому реагуванню державних органів на нагальні потреби. Також необхідно спростити процедуру отримання статусу дитини, яка постраждала від війни. Скорочення бюрократичних перепон та введення

прозорих критеріїв дозволять значно полегшити доступ до соціальних, медичних та освітніх послуг. Це сприятиме своєчасному наданню допомоги тим, хто її потребує. Крім того, для забезпечення ефективності всіх вищезгаданих заходів слід зміцнити міжвідомчу співпрацю та посилити моніторинг реалізації програм підтримки постраждалих дітей. Це дозволить узгодити дії різних державних та громадських організацій, а також забезпечить прозорість і своєчасне коригування процесів захисту прав дітей. Проведений аналіз нормативно-правової бази та актуальних проблем свідчить про те, що сучасний правовий статус дітей, які постраждали від воєнних дій, потребує подальшого вдосконалення. Основні проблеми правозастосування зумовлені неповним охопленням законодавством усіх категорій постраждалих дітей, відсутністю єдиного реєстру, обмеженістю ресурсів для реабілітації та складністю процедур отримання статусу. Ці виклики створюють додаткові перешкоди для своєчасного надання допомоги та реалізації основних прав дітей у кризових умовах. Для подолання цих проблем пропонується узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами, що сприятиме впровадженню єдиних підходів до захисту прав дітей, а також створення єдиного реєстру постраждалих дітей, який дозволить підвищити ефективність контролю за наданням допомоги. Необхідно спростити процедури надання статусу, що забезпечить оперативне реагування державних органів, та розробити й впровадити комплексні державні програми психосоціальної реабілітації, спрямовані на відновлення фізичного та психологічного стану дітей. Також слід зміцнити міжвідомчу співпрацю та посилити моніторинг, що забезпечить координацію зусиль усіх зацікавлених сторін [6]. Таким чином, удосконалення законодавчих та адміністративних механізмів є критично важливим для забезпечення належного захисту прав дітей, які постраждали від воєнних дій, а також для створення умов для їхнього подальшого відновлення та інтеграції в суспільство.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про охорону дитинства” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142). Документ 2402-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2025, підстава – [4170-IX](#). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Конвенція про права дитини (Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. Документ 995_021, чинний, поточна редакція – Редакція від 16.11.2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 268 Київ “Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів” Документ 268-2017-п, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.08.2024, підстава – 898-2024-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>

4. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.54) Документ 995_153, чинний, поточна редакція – Редакція від 23.02.2023 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Маланчук Т. В. Захист дітей в умовах війни : проблеми та виклики з погляду прав людини. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106). Ч. 1, 29-39 с. URL : <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/195>
7. Соціально-правовий захист дітей в Україні : монографія / за ред. Б. І. Андрусишина. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 264 с.

Мойсєєва Віта,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081 – Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
23nnp.v.moisieieva@std.udu.edu.ua,
м. Київ, Україна;

науковий керівник –
Пєсцов Руслан,
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Ruslan Pestsov,
Associate Professor of the Department of Jurisprudence and
and branch legal disciplines
Mykhailo Drahomanov National University of Kyiv,
PhD in Law, Associate Professor,
Kyiv, Ukraine,
rus1075@ukr.net

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

LEGAL FRAMEWORK FOR THE ACTIVITIES OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS IN UKRAINE

Наукові установи в Україні відіграють ключову роль у розвитку науки та технологій, сприяючи створенню нових знань, інновацій та технологічних рішень. Їх діяльність має важливе значення для економічного, соціального та культурного розвитку країни. Ефективне функціонування наукових установ залежить від чіткої та прозорої правової бази, яка регулює їх статус, права, обов'язки та порядок діяльності. Правові засади діяльності наукових установ в Україні визначають рамки для їхньої роботи, забезпечуючи належне управління, фінансування та захист інтелектуальної власності.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» є основоположним нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері науки і техніки в Україні. Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку наукової і науково-технічної діяльності. Створює умови для провадження наукової діяльності, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку [1].

Завданнями закону є: визначення принципів державної політики у сфері науки і техніки, встановлення прав та обов'язків суб'єктів наукової діяльності, забезпечення ефективного використання наукового потенціалу. Визначає правовий статус наукових установ, їхні права та обов'язки, а також порядок їх створення, реорганізації та ліквідації. Наукові установи можуть мати різні організаційно-правові форми (державні, комунальні, приватні) [2].

Нормативно-правовий акт регулює питання фінансування наукової діяльності з державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел. Визначає порядок надання грантів на проведення наукових досліджень. Встановлює права наукових установ на захист інтелектуальної власності, отриманої в результаті наукової діяльності. Регулює питання патентування винаходів, реєстрації авторських прав на наукові твори тощо. Сприяє розвитку міжнародного наукового співробітництва, обміну досвідом та проведення спільних наукових досліджень [2].

Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» визначає правові, фінансові й організаційні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. Встановлює механізм визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, що є основою для державної підтримки наукових досліджень та розробок [2].

Пріоритетні напрями визначаються з урахуванням національних інтересів, економічних та соціальних потреб країни. Нещодавно, а саме 13 січня 2024 року набрав чинності Закон України № 3534-IX, яким внесено зміни до законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [4].

Закон передбачає різні форми державної підтримки наукових досліджень та розробок, що відповідають пріоритетним напрямам. Це включає в себе фінансування наукових проектів, надання податкових пільг, створення наукових парків та інноваційних центрів [3].

Визначає органи державної влади, відповідальні за координацію та контроль за реалізацією пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки. Це дозволяє забезпечити ефективне використання державних ресурсів та досягнення поставлених цілей. Також він сприяє розвитку міжнародного наукового співробітництва у пріоритетних напрямках. Це включає в себе обмін досвідом, проведення спільних наукових досліджень та залучення іноземних інвестицій [2].

Закон України «Про інноваційну діяльність» є основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері інноваційної діяльності в Україні. Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. Спрямований на підвищення конкурентоспроможності економіки України шляхом стимулювання інноваційних процесів та визначає форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [5].

Нормативно-правовий акт визначає такі ключові поняття, як «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційний проект», «інноваційна продукція» тощо. Це дозволяє чітко розмежувати інноваційну діяльність від інших видів діяльності. Також передбачає різні форми державної підтримки інноваційної діяльності, включаючи фінансову, податкову, інформаційну та організаційну підтримку. Для надання підтримки реалізації інноваційних проектів Кабінет Міністрів України створює державну інноваційну фінансову установу [5].

Закон сприяє створенню та розвитку інноваційної інфраструктури, включаючи технопарки, інноваційні центри, бізнес-інкубатори, а також сприяє розвитку міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності [6].

Правові засади діяльності наукових установ в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування наукової сфери. Аналіз чинного законодавства, зокрема Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про інноваційну діяльність», дозволяє виявити основні принципи та механізми, що регулюють діяльність наукових установ [1; 7; 8].

Важливим аспектом є визначення правового статусу наукових установ, їх прав та обов'язків, а також порядку їх створення та функціонування. Держава відіграє ключову роль у підтримці наукової діяльності, зокрема шляхом фінансування, надання податкових пільг та створення сприятливих умов для інновацій.

Однак, існують і проблемні питання, що потребують уваги. До них належать недостатнє фінансування наукових досліджень, бюрократичні перешкоди, а також необхідність адаптації законодавства до сучасних викликів.

Подальший розвиток правових засад діяльності наукових установ в Україні має бути спрямований на створення ефективної та конкурентоспроможної наукової сфери, що сприятиме інноваційному розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (Чинний) Про наукову і науково-технічну діяльність Чинна редакція 19.11.2024. Діє з 01.01.2025.
2. Закон України від 11.07.2001 № 2623-III (Чинний) Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки.
3. Порівняльна таблиця – Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2024/09/16/pt-do-ho-zakonoprojekt-priorytety-16092024.docx>
4. Закон України від 21.12. 2023 р. № 3534-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності».
5. Законодавче регулювання наукової сфери України: теоретико-правовий А. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4640/1/%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%94%94>
6. Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (Чинний) Про інноваційну діяльність.

7. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11 липня 2001 року. Верховна Рада України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/t012623>
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 року. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

УДК 343.3

Орлов Олексій,
*студент 4 курсу
спеціальності 052 – Політологія
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Oleksiy Orlov,
*4th year student
specialty 052 Political Science
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine*

РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПРАВОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

THE ROLE OF MEDIA LITERACY IN THE CONTEXT OF POLITICAL COMMUNICATION IN WARTIME AND LEGAL AWARENESS OF THE POPULATION

Повномасштабне російське вторгнення в Україну спричинило не лише збройний конфлікт, але й запеклу інформаційну війну, яка розгорнулася паралельно у кіберпросторі та соціальних мережах. У сучасному світі, де інформація є стратегічним ресурсом, подібна інформаційна агресія стає невід’ємною частиною воєнних дій, спрямованою на маніпулювання громадською думкою, дестабілізацію країни зсередини та підлив міжнародної підтримки. У цьому контексті медіаграмотність набуває особливого значення для українських громадян, оскільки вона є ключовим інструментом для навігації у складному та часто ворожому інформаційному середовищі. Здатність критично оцінювати інформацію, виявляти маніпуляції та розрізняти достовірні джерела від неправдивих стає життєво необхідною, особливо в умовах постійно мінливої політичної комунікації воєнного часу.

Російська дезінформаційна кампанія проти України використовує

широкий спектр неправдивих наративів, включаючи заперечення української державності шляхом зображення українців як «малоросів», безпідставні твердження про наявність «неонацистів» в українському уряді та бездоказові звинувачення у геноциді російськомовного населення на Донбасі [1]. Ці наративи спрямовані на делегітимізацію України та виправдання вторгнення.

Ще одним ключовим наративом є зображення НАТО як агресора та твердження, що вторгнення було відповіддю на розширення Альянсу на схід. Росія також поширювала сфабриковані історії про розробку Україною біологічної та радіологічної зброї за підтримки США та послідовно заперечувала вчинення воєнних злочинів, часто звинувачуючи в цьому українські сили.

Ці наративи часто посилюються російськими державними медіа, пропагандистами та «веб-бригадами». Вони створюються для підтримки вторгнення всередині Росії, послаблення міжнародної опозиції та розпалювання непорозумінь серед союзників України. Постійний і багатогранний характер російської дезінформації свідчить про стратегічні та довгострокові зусилля, спрямовані на підрив суверенітету України та її відносин із Заходом. Повторення подібних наративів на різних платформах і протягом тривалого часу вказує на добре скоординовану та тривалу кампанію, спрямовану на формування сприйняття та досягнення політичних і військових цілей Росії.

Президент Володимир Зеленський став ключовою фігурою в політичній комунікації України воєнного часу, стратегічно використовуючи соціальні медіа-платформи, такі як Instagram та X (Twitter), для безпосереднього звернення як до українського народу, так і до міжнародної спільноти. Його часті селфі та звернення безпосередньо до камери спрямовані на встановлення особистого зв'язку з аудиторією, сприяючи почуттю єдності та стійкості.

Український медіа-ландшафт зазнав значних трансформацій під час війни, зі значним зниженням споживання традиційних медіа та сплеском використання соціальних мереж, особливо Telegram, як основного джерела новин. Ця зміна вимагає відповідної адаптації зусиль у сфері медіаграмотності для вирішення проблем та використання можливостей, які надають ці платформи.

В умовах воєнного стану медіаграмотність відіграє вирішальну роль, допомагаючи громадянам орієнтуватися у складному правовому ландшафті. Вона допомагає їм критично оцінювати інформацію щодо комендантської години, обмежень на пересування, законів про військовий обов'язок та інших правил, запроваджених під час воєнного стану. Навички медіаграмотності дають змогу людям розрізняти офіційні повідомлення з легітимних державних джерел та чутки чи дезінформацію, що поширюється менш надійними каналами, запобігаючи несвідомому порушенню законів або прийняттю рішень на основі неправдивої інформації.

Сприяючи критичному мисленню та наголошуючи на важливості перевірки інформації, медіаграмотність може сприяти кращому розумінню та повазі до верховенства права, навіть у часи кризи, коли довіра до інституцій може бути підірвана. Коли громадяни мають змогу розрізняти точну правову

інформацію, вони більш схильні до обізнаної та відповідальної взаємодії з правовою системою, таким чином протидіючи правовому нігілізму.

Протидія величезній та складній російській дезінформаційній машині, яка використовує широкий спектр тактик та наративів на багатьох платформах, вимагає значних фінансових та людських ресурсів, які можуть бути обмежені через війну. Зростаюче використання штучного інтелекту для створення дедалі реалістичнішого фейкового контенту, такого як діпфейки, створює нову та швидкозмінну проблему для освіти у сфері медіаграмотності, вимагаючи постійної адаптації методів навчання та розвитку нових навичок виявлення. Величезний обсяг інформації, що циркулює в Інтернеті, у поєднанні зі швидким темпом розвитку подій під час війни, надзвичайно ускладнює ефективний моніторинг, спростування та протидію всім випадкам дезінформації в режимі реального часу.

Таким чином, триваюча війна в Україні підкреслила надзвичайну важливість медіаграмотності в контексті інтенсивної політичної комунікації та необхідності правової обізнаності громадян в умовах воєнного стану. Російська дезінформація та пропаганда становлять значну загрозу для української громадської думки, суспільної довіри та політичної стабільності. Медіаграмотність відіграє вирішальну роль у наданні громадянам можливості розрізняти правдиву та неправдиву інформацію, підвищуючи їхню стійкість до маніпуляцій. В Україні реалізується низка успішних ініціатив з медіаграмотності завдяки спільним зусиллям уряду, неурядових організацій та міжнародних партнерів. Однак залишаються значні виклики у масштабуванні цих зусиль та охопленні всіх верств населення в умовах триваючої війни та еволюції тактики дезінформації. Недостатній рівень медіаграмотності може мати серйозні довгострокові наслідки для політичної стабільності України, правової культури та демократичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Kelley M. J. Understanding Russian Disinformation and How the Joint Force Can Address It. US Army War College Publications. May 29, 2024. URL : <https://publications.armywarcollege.edu/News/Display/Article/3789933/understanding-russian-disinformation-and-how-the-joint-force-can-address-it/>
2. Nomikos W. How Online Misinformation Paved the Way for America's Pivot Away from Ukraine. University of California Institute on Global Conflict and Cooperation. March 17, 2025. URL : <https://ucigcc.org/blog/how-online-misinformation-paved-the-way-for-americas-pivot-away-from-ukraine/>

*Павлов Роман,
аспірант II курсу
032 «історія та археологія»
ПНПУ ім. К. Д. Ушинського,
м. Одеса, України:*

*Roman Pavlov,
PhD Student, 2nd year
032 «History and Archaeology»
Ushynsky University
Odesa, Ukraine,
ORCID 0009-0005-7294-8516*

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

THE ROLE OF HISTORICAL MEMORY IN THE FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS: THE UKRAINIAN EXPERIENCE

Історична пам'ять є важливим чинником у процесі формуванні національної свідомості та самоідентифікації суспільства. Вона не лише зберігає знання про минуле, але й впливає на сприйняття сучасності та визначення перспектив майбутнього. У контексті національно – творчих процесів історична пам'ять слугує одним із ключових інструментів формування спільної ідентичності, консолідації суспільства навколо спільних цінностей та ідеалів. Для України, яка протягом століть перебувала під впливом різних імперій і режимів, питання історичної пам'яті є особливо актуальним, оскільки воно безпосередньо пов'язане з подоланням наслідків колоніального минулого, виробленням власного історичного нарративу та формуванням громадянської самосвідомості.

Актуальність дослідження ролі історичної пам'яті у формуванні національної свідомості обумовлена кількома чинниками. По-перше, сучасні інформаційні та політичні виклики спричинили необхідність перегляду підходів до збереження, трансляції та осмислення історичного досвіду. По-друге, в умовах гібридних загроз та інформаційних маніпуляцій питання інтерпретації історичних подій набуває стратегічного значення для зміцнення національної безпеки та протидії дезінформації. По-третє, активний процес декомунізації, що триває в Україні, потребує критичного осмислення як політичного, так і соціокультурного аспекту історичної пам'яті, аби уникнути фрагментарного підходу та створити цілісну концепцію історичного минулого.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі механізмів функціонування історичної пам'яті в українському суспільстві, зокрема через освітні програми, культурні практики, державну політику та громадські

ініціативи. Дослідження пропонує виявити зв'язок між історичною пам'яттю та національною свідомістю в контексті сучасного українського державотворення, враховуючи вплив соціальних, політичних та інформаційних факторів.

Важливо також зазначити, що історична пам'ять не є статичною категорією – вона постійно трансформується під впливом суспільних змін, політичних рішень та культурної динаміки. Саме тому вивчення механізмів її формування, поширення та впливу на громадянські установки є ключовим завданням сучасних гуманітарних досліджень.

Значний вплив на формування історичної пам'яті мають освітні інституції, державна політика у сфері історичної пам'яті, засоби масової інформації, наукові дослідження та громадські ініціативи. В умовах сучасного українського суспільства важливо усвідомити необхідність формування критичного мислення щодо історичних наративів, що дозволяє зменшити вплив зовнішніх маніпуляцій та сприяти зміцненню національної єдності.

Таким чином, дослідження ролі історичної пам'яті у формуванні національної свідомості має вагомим значення для розуміння процесів ідентифікації українського суспільства, вироблення ефективних підходів до конструювання історичного наративу та визначення перспектив розвитку національної історичної політики.

Історична пам'ять є фундаментальним чинником у процесі формування національної свідомості, оскільки визначає колективні уявлення про минуле та забезпечує спадкоємність історичних традицій. Вона формується через систему освіти, державну політику, громадські ініціативи та засоби масової інформації, які разом створюють єдиний наратив національної історії. В українському контексті ця проблема набуває особливого значення, адже історична пам'ять зазнала суттєвих викривлень унаслідок тривалого впливу імперських та радянських ідеологічних конструкцій.

Історична освіта є одним із головних механізмів відновлення національної пам'яті. Вона забезпечує формування у молодого покоління критичного мислення та здатності до аналізу історичних подій. Освітні програми в Україні поступово модернізуються, зокрема через включення нових тем, пов'язаних із боротьбою за незалежність, Голодомором, українським дисидентським рухом та іншими ключовими аспектами національного минулого. Важливим завданням є подолання залишків радянських історичних міфів і створення об'єктивного погляду на історичний процес.

Другим важливим інструментом є державна політика у сфері історичної пам'яті, яка реалізується через законодавчі ініціативи, державні програми та підтримку дослідницьких установ. Ухвалення декомунізаційних законів у 2015 році стало одним із ключових етапів формування нової історичної парадигми, спрямованої на повернення суспільству правдивої історії. Важливим напрямом є також підтримка наукових досліджень, відкриття архівів та проведення офіційних меморіальних заходів.

Окрім державних ініціатив, значну роль у формуванні історичної пам'яті

відіграють громадські організації та культурні проекти. Завдяки діяльності Інституту національної пам'яті, історичних фондів та волонтерських ініціатив вдається популяризувати національну історію, проводити просвітницькі заходи, організовувати виставки та конференції. Особливо важливою є вшановування історичних подій, що сприяє збереженню пам'яті про видатних діячів та жертв тоталітарних режимів.

Вагомим чинником у формуванні історичної пам'яті є засоби масової інформації, які визначають суспільне сприйняття історичних подій. Документальні фільми, аналітичні статті, телевізійні програми та соціальні мережі відіграють важливу роль у поширенні історичних знань. Однак інформаційні війни та дезінформація залишаються серйозними викликами, які вимагають критичного осмислення джерел та протидії маніпуляціям.

Таким чином, історична пам'ять є багатограним явищем, що формується під впливом різних суспільних інститутів. Відновлення національної свідомості в Україні потребує комплексного підходу, який передбачає розвиток історичної освіти, підтримку державної політики пам'яті, активну участь громадськості та підвищення рівня медіаграмотності.

Історична пам'ять є важливим інструментом формування національної свідомості, забезпечуючи передачу історичного досвіду та сприяючи консолідації нації. В Україні цей процес зумовлений необхідністю відновлення об'єктивного наративу про минуле після десятиліть радянської ідеології. Система освіти, державна політика, громадські ініціативи та медіа мають вирішальне значення в збереженні та переосмисленні історії. Використання різних механізмів у формуванні історичної пам'яті дозволяє зміцнювати національну ідентичність, підвищувати громадську свідомість і протидіяти маніпуляціям, що знижують рівень національної єдності та загрожують незалежності України.

Список використаних джерел:

1. Вишняк О. І. Дослідження історичної свідомості та національної пам'яті в українській соціології, підсумки та пріоритети. *Соціологічні дослідження*. 2010. № 6. С. 3–12.
2. Вишняк О. І. Соціологічний аналіз ставлення громадян України до історичних постатей // Національна та історична пам'ять : Збірник наукових праць. К. : НВЦ «Пріоритет», 2012. С. 168–177.
3. Карлова В. Особливості відновлення та збереження історичної пам'яті українського народу. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2022. Вип. 1. С. 45–58.
4. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. *Журнал історичних та політичних досліджень*. 2015. № 2. С. 45–56.
5. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 3–12.

Попова Дар'я,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081- Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Dar'ya Popova,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
24nnp.d.popova@std.udu.edu.ua;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Війна – це подія, яка суттєво вплинула на українське суспільство, дала поштовх до змін, створила середовище в якому: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1, с. 3]. Під час війни особливої уваги набуває збереження правопорядку і звідси виникає необхідність у формуванні і втіленні правового режиму в державі, завданням якого є збереження функціонування

держави. Під час воєнного стану змінюється механізм державної влади, але його мета – оборона та захист прав і свобод громадян. Для того, щоб підтримувати правопорядок у воєнний час Україна повинна забезпечити чітке планування цього процесу. Регулюють ці питання Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII, укази Президента України, постанови та інші нормативно-правові акти. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2] є ключовим аспектом у цей період, у ньому зазначена інформація щодо порядку введення воєнного стану та термін дії на території України, обмеження прав і свобод, мобілізацію, військово-управління, відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зі змінами, передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Військовому командуванню в межах його повноважень надається право видавати обов'язкові до виконання накази і з питань забезпечення оборони, громадського порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану [3].

Адміністративно-правове регулювання під час повномасштабного вторгнення включає: дії, які спрямовані на контролювання порядку, конституційного ладу, зміцнення законності та адміністративні обмеження, які мають на меті:

1. Збереження і забезпечення конституційних прав, свобод і інтересів.
2. Заборони певних дій, які передбачені Законом України «Про мобілізаційну підготовку».
3. Встановлюються межі санкціоновані державою поведінки людей.
4. Адміністративно-правові норми передбачають обмеження в регулюванні суспільних відносин.

До адміністративних заходів під час воєнного стану включають:

1. Обмеження прав і свобод громадян (запровадження комендантської години, як заборона перебування на вулиці чи громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, чоловіки віком від 18-60 років повинні мати при собі військово-облікові документи, які мають право перевіряти представники ТЦК, поліції та Державної прикордонної служби, обмеження чи заборона виїзду чи в'їзду з міста, району чи області).

2. Контролювання ЗМІ (блокування фейків та припинення поширення дезінформації).

3. Проведення військової мобілізації та військового обліку усіх громадян України.

4. Оплатне вилучення майна, транспортних засобів, техніки.
5. Заборона проведення мітингів та інших масових заходів.
6. Надання певних повноважень для військових організацій.

Одним із основних елементів адміністративно-правового регулювання є діяльність військових адміністрацій. Під час воєнного стану вони допомагають підтримувати порядок і керувати територіями. Якщо місцева влада не справляється з певними обов'язками, то вони беруть на себе це управління, контролюють об'єкти критичної інфраструктури(електростанції, транспорт), допомагають із евакуацією людей із зони бойових дій. В Україні такі адміністрації працюють у всіх областях, районах та громадах відповідно до закону про воєнний стан.

Під час воєнного стану за порушення правил передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. Яка настає, якщо:

1. Порушувати комендантську годину – можна отримати штраф.
2. Незаконний переїзд через блокпост – штраф, конфіскація транспорту.
3. Ухилення від мобілізації – штраф, або згідно зі статтею 336 Кримінального кодексу України позбавлення волі строком від трьох до п'яти років.
4. Зрада України – загрожує довічне ув'язнення.
5. Співпраця з ворогом – настає кримінальна відповідальність.

Такі порушення караються за законами, зокрема Кримінальним Кодексом та Кодексом про адміністративні правопорушення.

Під час воєнного стану адміністративно-правове регулювання допомагає підтримувати безпеку країни, її обороноздатність. Ці заходи спрямовані на збереження порядку в державі, організацію державних установ, мобілізацію ресурсів. Важливим елементом є дотримання законності, що дозволить зменшити кількість правопорушень. На сьогоднішній день такі механізми потрібні для того, щоб зберегти державність під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 (зі змінами) / Президент України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2102-20>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. К., 1984. URL : <https://zakon.rada>

*Рябчук Олесь,
аспірант кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Oles Riabchuk,
Postgraduate Student,
Department of Law and Sectoral Legal Disciplines,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
oles.ryabchuk@gmail.com,
ORCID 0009-0002-1855-4864*

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

IMPROVEMENT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF HEALTH CARE IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Масштабна воєнна агресія російської федерації проти України зумовила безпрецедентну потребу в консолідації зусиль держави, зокрема у сфері охорони здоров'я. В умовах війни особливо загострилася потреба в ефективному адміністративно-правовому забезпеченні медичної системи як основи збереження життя та здоров'я населення. Набутий у цей період досвід повинен стати фундаментом для удосконалення правових механізмів у процесі повоєнної відбудови медичної інфраструктури. Аналіз тенденцій і розробка пропозицій у цій сфері має вагоме наукове й практичне значення.

Метою тез є формування пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правових засад охорони здоров'я в контексті повоєнного відновлення України.

Попри війну та її виклики, включно з епідеміологічними загрозами, нинішня ситуація відкриває можливості для системного реформування медичної сфери. Передусім варто звернути увагу на те, що відповідно до Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року (зі змінами), на період дії воєнного стану допускається тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян, визначених статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України. Також можливе тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах, необхідних для реалізації заходів правового режиму воєнного стану,

передбачених частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Слід зауважити, що серед переліку конституційних прав, які можуть тимчасово обмежуватися під час дії воєнного стану, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, закріплене у статті 49 Конституції України, не згадується.

Це має суттєве практичне значення, оскільки свідчить про те, що навіть в умовах воєнного стану ці права залишаються гарантованими. Такий підхід має слугувати орієнтиром під час розробки та реалізації політики у сфері охорони здоров'я, враховуючи надзвичайну важливість збереження здоров'я громадян навіть у періоди збройних конфліктів чи надзвичайних станів.

Очевидно, що рівень здоров'я населення безпосередньо залежить від ефективної реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення доступності медичної допомоги шляхом створення належного правового та організаційного підґрунтя для функціонування системи охорони здоров'я.

У зв'язку з цим держава має забезпечувати сприятливі умови для реалізації кожною особою свого права на охорону здоров'я.

Адміністративно-правове забезпечення у цій сфері втілюється через діяльність органів публічної влади, яка має виконавчо-розпорядчий характер за формою та організаційний за змістом, і спрямоване на управління відповідними закладами охорони здоров'я.

Основною метою адміністративно-правового забезпечення є гарантування громадянам реалізації їхнього права на своєчасну, безоплатну та якісну медичну допомогу.

З огляду на це, доцільним є внесення таких пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я населення:

Попри наявність певної законодавчої бази, зокрема, заклади охорони здоров'я та страхові компанії здійснюють обробку персональних даних пацієнтів і клієнтів, керуючись положеннями Закону України «Про захист персональних даних» [2], Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [3], а також Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [4], – ці акти не забезпечують комплексного та сучасного підходу до правового регулювання медичних даних, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану та у процесі повоєнного відновлення медичної системи.

Справедливо визнати, що наявних нормативно-правових актів є недостатньо, оскільки вони не враховують особливості саме чутливої категорії – медичних даних. Більше того, значна кількість прогалин у законодавстві зумовлює вкрай низьку ефективність та дієвість правового регулювання у цій сфері.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у розробленні спеціального нормативно-правового акта, який би на рівні закону комплексно врегулював

питання збору, обробки, зберігання, розкриття та передачі інформації про стан здоров'я особи. При цьому доцільно орієнтуватися на приклад США, де діє Закон HIPAA – федеральний акт, що встановлює правила захисту персональних медичних даних.

Зокрема, HIPAA зобов'язує відповідні організації підтверджувати свою здатність гарантувати конфіденційність та безпеку медичної інформації. Це передбачає впровадження й підтримку комплексу адміністративних, технічних і фізичних заходів, покликаних забезпечити конфіденційність, цілісність та доступність усієї медичної інформації, якою оперує організація [5].

Захист персональних медичних даних має бути надійним, особливо в умовах кіберзагроз з боку російської федерації, що підкреслює потребу у створенні ефективного адміністративно-правового механізму відповідно до сучасних викликів і міжнародних стандартів.

Крім того, досвід України у боротьбі з пандемією COVID-19 виявив низку системних проблем у сфері охорони здоров'я, які потребують невідкладного вирішення, зокрема в частині кризового управління, забезпечення медичним персоналом, інфраструктурної спроможності та цифрової трансформації медичних послуг.

Пандемія COVID-19 виявила критичні проблеми в системі охорони здоров'я, зокрема недоліки епідеміологічного нагляду, інфекційного контролю, донорства крові та захисту медичних даних, а також недорозвиненість інституту громадського здоров'я.

Ці виклики постали у складний для України період – на тлі реалізації другого етапу медичної реформи, що лише загострило загальну кризу в системі охорони здоров'я [6].

У цьому контексті важливим кроком є якісне адміністративно-правове регулювання профілактики захворюваності населення, яке може стати інструментом вирішення низки ключових проблем. Системний державний контроль у цій сфері сприятиме запобіганню поширенню хвороб, зменшенню кількості випадків захворювань і покращенню загального стану здоров'я населення.

Профілактика також має високу економічну ефективність, адже дозволяє уникнути значних витрат на лікування та реабілітацію. Збереження здоров'я нації позитивно впливає на продуктивність праці та скорочує втрати робочого часу. До того ж, профілактичні заходи знижують навантаження на медичну інфраструктуру, дозволяючи їй більш ефективно виконувати свої функції, що, у свою чергу, підвищує якість надання медичної допомоги.

Окрему увагу слід приділити ще одній важливій проблемі, що загострилася в умовах війни, значному зростанню кількості осіб, які потребують якісного протезування, зокрема з використанням сучасних біонічних технологій. Проте на практиці процес сертифікації (оцінки відповідності) підприємств, які прагнуть виробляти такі протези, є надзвичайно затратним, і тому часто доступний лише іноземним інвесторам.

У зв'язку з цим держава має спростити процедури сертифікації підприємств, що виготовляють протези, шляхом зменшення адміністративного та правового навантаження. Це знизить витрати часу й ресурсів, пришвидшить впровадження інновацій, розширить доступ до якісних медичних виробів для людей з інвалідністю та підвищить конкурентоспроможність українських виробників.

Такі заходи сприятимуть покращенню якості життя ветеранів, поранених цивільних і осіб з інвалідністю, що особливо важливо у процесі повоєнної відбудови. Конституція України гарантує право на охорону здоров'я навіть у період воєнного стану, що підкреслює його пріоритетність. Тому держава зобов'язана забезпечити належне адміністративно-правове регулювання, зокрема в частині захисту медичних даних. Серед важливих кроків, – спрощення сертифікації виробників протезів, що дозволить підвищити доступність медичних виробів і загалом зміцнити систему охорони здоров'я в умовах війни та відбудови.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 284 // Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01 січня 2010 р. № 2297-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
3. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>
4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 р. № 2168-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
5. Alcatel-Lucent Enterprise домоглася відповідності Закону про переносимість та підзвітність медичного страхування (HIPAA) [Електронний ресурс]. URL : <https://infotel.ua/news/ale-vidpovidaє-vimogam-hipaa-u-ssha>
6. Заморська Л. Право на охорону здоров'я: перспективи правового забезпечення. Медіація: навчання та трансформація суспільства. Від 22.07.2020. URL : <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-okhoronuzdorovia-perspektyvy-%20pravovoho-zabezpechennia/>

*Селих Ольга,
аспірант, Науково-дослідний інститут
правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
Рада молодих вчених,
м. Київ, Україна;*

*Olga Selykh,
Postgraduate Student, Institute of lawmaking and
scientific-legal expertises of National academy of sciences of Ukraine
Council of Young Scientist,
Kyiv, Ukraine*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТАРІЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА МІСТА КИЄВА

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE OBSOLETE HOUSING OF UKRAINE AND THE CITY OF KYIV

Поняття комфорту житлової забудови охоплює багато аспектів, які впливають на якість життя людини в житловому середовищі, яке включає зручне планування, архітектурну та естетичну складову, інфраструктуру поруч, соціальної взаємодію, безпеку, екологічність тощо. За десятки років експлуатації житлових будівель відбулось їх технічне зношення і якщо врахувати, що 70 % багатоквартирних будинків в Україні побудовані до 1991 року, то багато із них вже перевищили їх термін експлуатації і у наступні 10-20 років можуть стати аварійними та стануть загрозою для їх мешканців. І мова буде йти вже не про комфорт, а про загрозу життю мешканців цих будівель. Це звісно є великим викликом, але і в свою чергу великим шансом для країни, за умови політичної волі у вирішення цього глобального питання.

У вітчизняній науковій літературі існує низка різних підходів до розв'язання проблеми реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду, пропонованих фахівцями юридичних, економічних, технічних наук, у сфері урбаністики, містобудування тощо. Більше того, комплексна реконструкція житла вирішує низку соціальних проблем нашого суспільства, зокрема створення комфортних умов з проживання; покращення здоров'я людей; збереження житлового фонду, відновлення та збільшення його обсягів; доповнення нового архітектурного простору наших міст, збереження історичної, культурної та архітектурної спадщини, благоустрою населених пунктів; забезпечення населення житлом; зменшення втрат енергоресурсів за рахунок модернізації інженерного обладнання та санації будівель тощо.

За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, на сьогоднішній день в Україні налічується

близько 1 млрд. кв. м. житлового фонду, з якого майже 80% є застарілим. За оцінками експертів, близько 75 млн кв. м. житла в Україні є аварійним і непридатним для проживання [2].

За даними Головного управління статистики у м. Києві нараховується 63,5 млн кв. м. загальної площі житла (з урахуванням індивідуальної садибної забудови, що становить 1 081,74 тис. квартир. Середня житлова забезпеченість – 21,8 кв. м. /люд. [3]

Серед загальної кількості квартир 1,9 % (20 539 квартир) відсутнє холодне водопостачання, 3,3% (35 691 квартир) – гаряче водопостачанням. У 4,3% (46 513 квартир) відсутня каналізація та 3,9 % (42 185 квартир) не забезпечені опаленням, що не ототожнюється із «сучасною цивілізацією» європейської столиці.

В Україні реконструкція, модернізація та реновація житлового фонду регулюється нормативно-правовою базою, яка є досить об'ємною та пов'язана із земельними, цивільними, господарськими, фінансовими правовідносинами. Окрім засадничих положень Конституції України, означені питання регулюються Цивільним, Земельним, Житловим кодексами, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», «Про оренду землі», «Про інвестиційну діяльність», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про державно-приватне партнерство» та ін.

Враховуючи актуальність даного питання, в Україні перебувають на стадії розробки, або вже розроблено ряд програм реновації житлової забудови, як державних так і муніципальних, з акцентом на модернізацію, реконструкцію та енергоефективність.

Станом на квітень 2025 року уряд та профільні міністерства працюють над створенням Державної стратегії реновації житлового фонду, що передбачає модернізацію та відновлення житлового фонду країни. Цей документ має визначити основні напрями та механізми модернізації житлового фонду України, включаючи фінансування, законодавчі зміни та технічні стандарти.

Програма «Велика термомодернізація» – це ініціатива, анонсована в Україні у 2021 році, спрямована на підвищення енергоефективності житлових та громадських будівель шляхом їх комплексної модернізації. Основними цілями програми стали: зменшення споживання енергоресурсів, зниження витрат населення на комунальні послуги, скорочення імпорту газу, створення нових робочих місць [1].

Програма «Енергодім» Фонду енергоефективності України була спрямована на підтримку об'єднань співвласників багатоквартирних будинків

(ОСББ) у впровадженні енергоефективних заходів. Проте, у березні 2022 року прийом нових заявок за цією програмою було тимчасово призупинено через введення воєнного стану в країні.

Програма «70/30» – це ініціатива, що діє в Києві, та деяких містах України та спрямована на підтримку об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та житлово-будівельних кооперативів (ЖБК) у впровадженні енергоефективних заходів. Програма передбачає співфінансування проєктів, де 70% вартості робіт покривається з міського бюджету, а 30% – за рахунок мешканців. За 9 років дії програми було успішно реалізовано 700 проєктів з енергоефективності у місті Києві, що дало можливість покращити енергоефективність будівель та знизити витрати на комунальні послуги [4].

Програма GIZ, Європейський союз (ЄС) та програма розвитку ООН (ПРООН) активно підтримують українські громади у процесах реновації та відновлення через низку програм та ініціатив, які більше спрямовані на відновлення та забезпечення стійкості регіонів, що постраждали внаслідок війни.

Програми для відновлення пошкодженого житла (після війни) – Євродовнення, Ukraine Housing, Проєкти DOBRE, U-LEAD, UN4UkrainianCities.

Звісно, програми реновації та відновлення житлового фонду сьогодні в Україні допомагають вирішити питання більш локально, враховуючи індивідуальні потреби громад, залучення місцевих ресурсів та експертів, дають можливість мешканцям будівель бути залученими в процеси прийняття рішень, більше адаптовані до війни та відновлення. В результаті, саме локальний підхід дозволяє більш ефективно розв'язувати конкретні проблеми і враховувати місцеві особливості для досягнення стійкого розвитку в рамках національних програм реновації. Проте вже сьогодні, ми повинні працювати над стратегічними планами реновації житлового фонду України у післявоєнний період, що будуть спрямовані на створення сучасного, безпечного, комфортного середовища, що відповідатиме європейським стандартам та сприятимуть сталому розвитку країни і, саме, державна стратегія реновації житлового фонду має стати основним документом, який буде включати: формування та реалізацію державної політики у цьому напрямку, визначення фінансових механізмів реалізації даної стратегії, враховувати давно назрілу необхідність оновлення житлового законодавства, робити унікальним кожне місто, яке буде втілювати в себе майбутнє життя кожного громадянина із застосуванням нових технологій та інновацій, з максимальною зручністю та безпекою.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення умов для запровадження комплексної термомодернізації будівель» від 09.07.2022 р. № 2392-IX.
2. Мінрегіон розробив законопроект щодо реконструкції застарілих кварталів. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2019-/06/10/648603/>.
3. Рішення Київської міської ради №5818/5859 від 08.12.2022 р. «Про затвердження

Програми комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду в місті Києві.

4. Рішення Київської міської ради № 1241/1282 від 27 травня 2021 р. «Про затвердження комплексної цільової програми підвищення енергоефективності та розвитку житлово-комунальної інфраструктури міста Києва на 2021-2025 рр.

УДК 323.285-027.543:351.746.1(4)

*Слободянюк Іванна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Ivanna Slobodianyuk,
higher education applicant
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine;*

*наукова керівниця –
Кончаківська Валентина,
доцентка, кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*scientific supervisor –
Valentyna Konchakovska,
Associate Professor, Candidate of Law,
Associate Professor of the Department of Jurisprudence
and Branch Legal Disciplines,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine*

ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

EUROPEAN SECURITY ISSUES IN THE CONTEXT OF THE FIGHT AGAINST INTERNATIONAL TERRORISM

Європейська безпека перебуває під зростаючою загрозою міжнародного тероризму, що активізується через радикалізацію, новітні технології та

міграційні процеси. Теракти у Франції, Німеччині, Бельгії та Великобританії доводять складність запобігання нападам навіть у країнах із розвиненими безпековими системами. Нестабільність на Близькому Сході, кібертероризм та нелегальне фінансування загострюють проблему, а правові та політичні обмеження ускладнюють ефективну боротьбу. Тому дослідження цієї теми є актуальним для аналізу існуючих та розробки дієвих антитерористичних стратегій і зміцнення стабільності в регіоні.

Постановка проблеми. Протидія міжнародному тероризму в Європі та Україні стикається з низкою викликів: низький рівень координації між країнами, відсутність єдиної бази даних, складність у відстеженні радикалізованих осіб та фінансових потоків. Використання терористами цифрових платформ ускладнює моніторинг їх діяльності, а міграційна криза створює додаткові ризики. Відмінності у підходах держав до боротьби з тероризмом гальмують гармонізацію законодавства. Це вимагає розробки єдиної стратегії протидії, що включатиме міжнародну співпрацю, правові реформи та впровадження сучасних технологій у сфері безпеки.

Міжнародний тероризм залишається ключовим викликом для європейської безпеки, адаптуючись до змін у геополітичній ситуації, соціальних процесах і технологічному розвитку. Сучасні тенденції включають децентралізацію терористичних угруповань, активізацію «вовків-одинаків» та використання цифрових технологій для вербування і координації атак. За даними Глобального індексу тероризму 2023 року, кількість терористичних атак у світі зменшилася на 28%: з 5463 у 2021 році до 3955 у 2022 році [1]. Однак, навіть при загальному зниженні кількості атак, терористичні угруповання продовжують пристосовуватися до нових умов, використовуючи сучасні технології для досягнення своїх цілей. Особливе занепокоєння викликає роль цифрових платформ у радикалізації. Соціальні мережі та месенджери стали ключовими інструментами для поширення екстремістської ідеології, а фінансування терористичних угруповань здійснюється через криптовалюти, нелегальну торгівлю та фіктивні благодійні організації [2]. Ці фактори ускладнюють боротьбу з відмиванням коштів і вимагають вдосконалення механізмів фінансового моніторингу.

Недостатня координація між країнами ЄС також залишається значною проблемою. Попри існування Європолу та Інтерполу, обмін розвідувальною інформацією є фрагментарним, що ускладнює своєчасне виявлення терористичних загроз. Прикладом цього є теракт у Брюсселі у 2016 році, коли нападники, відомі французьким спецслужбам, змогли реалізувати атаку в Бельгії через брак ефективної співпраці між правоохоронними органами. Крім того, різні підходи до антитерористичного законодавства між країнами-членами ЄС створюють правові прогалини, що ускладнюють екстрадицію підозрюваних осіб та уніфікацію заходів безпеки.

Прикладом тероризму в Україні є ракетний удар по вокзалу Краматорська, 8 квітня 2022 року російські війська завдали удару по

залізничному вокзалу в Краматорську, де перебували тисячі цивільних, які евакуювалися. Загинула 61 особа, понад 100 отримали поранення [5].

У грудні 2023 року найбільший український мобільний оператор “Київстар” зазнав масштабної кібератаки, яка вивела з ладу його сервіси на кілька днів [6].

У серпні 2024 року під час фестивалю в німецькому місті Золінген сирійський громадянин напав з ножем на відвідувачів, убивши трьох та поранивши вісім осіб. “Ісламська держава” взяла на себе відповідальність за атаку [7].

Напад у Відні 2 листопада 2020 року в центрі Відня сталася стрілянина, внаслідок якої загинули чотири особи, а понад 20 отримали поранення. Нападник, прихильник “Ісламської держави”, був ліквідований поліцією [8].

Європейська антитерористична стратегія базується на міжнародних правових механізмах, серед яких важливе місце займає Антитерористична стратегія ЄС на 2023–2027 роки, що пропонує нові інструменти та конкретні заходи у відповідь на постійні та нові виклики, з якими стикаються державні органи. Однак її імплементація в національні правові системи є нерівномірною, що створює перешкоди для ефективної боротьби з терористичними загрозами. Водночас посилення заходів контролю викликає дискусії щодо захисту прав людини, особливо щодо масового стеження та обмеження певних громадянських свобод [3]. Технологічний розвиток відкриває нові можливості для посилення боротьби з тероризмом. Біометричні системи сприяють ідентифікації підозрюваних осіб, штучний інтелект допомагає аналізувати загрози, а моніторинг кіберпростору виявляє радикальні угруповання ще на стадії вербування. Водночас такі заходи породжують питання про приватність даних та можливі зловживання державними органами.

Міграційні процеси також впливають на рівень терористичних загроз. Хоча більшість мігрантів не становлять небезпеки, існує ризик використання нелегальних маршрутів для проникнення членів терористичних угруповань на територію ЄС. Так, нападники, відповідальні за теракт у Парижі 2015 року, скористалися міграційними каналами для в’їзду до Європи [4]. Це підкреслює необхідність посилення прикордонного контролю, впровадження сучасних технологій ідентифікації та розробки програм інтеграції, що допоможуть запобігти радикалізації.

За останні п’ять років (2019–2024) міграційні процеси в Україні зазнали значних змін, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. До початку повномасштабної війни в 2022 році в Україні було зареєстровано близько 1,46 мільйона внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також Криму [9].

Після початку повномасштабної війни в лютому 2022 року, мільйони українців були змушені залишити свої домівки. За даними Агентства ООН у справах біженців (UNHCR), станом на грудень 2024 року, від 6 до 10 мільйонів українців все ще перебували за кордоном. Уряд України прагне повернути цих

громадян для відновлення країни та подолання демографічної кризи [10].

Висновки. Європейська безпека залишається вразливою перед викликами міжнародного тероризму, що використовує сучасні технології, фінансові махінації та слабкі місця міграційної політики. Брак координації між країнами ЄС ускладнює боротьбу з загрозами, а питання балансу між безпекою та правами людини залишається актуальним. Для України виклики посилюються через війну та вимушену міграцію, що створює демографічні та економічні ризики. Зміцнення безпеки вимагає міжнародної співпраці, технологічного розвитку та чіткої стратегії протидії терористичним загрозам.

Список використаних джерел:

1. Глобальний індекс тероризму 2023. Financial Abuse Prevention Software Solutions. URL : <https://finap.com.ua/gti-globalnyj-indeks-teroryzmu-2023/> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Маринів І. Боротьба з тероризмом в світлі актів Європейського Союзу та Ради Європи. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16197/1/Maryniv_19-27.pdf (дата звернення: 07.03.2025).
3. Пилипенко О. Сучасні проблеми міжнародної безпеки. Actual Problems of International Relations. URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/22.pdf (дата звернення: 07.03.2025).
4. Проблеми боротьби з міжнародним тероризмом. Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <https://goal-int.org/problemi-borotbi-z-mizhnarodnim-terorizmom/> (дата звернення: 07.03.2025).
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Ракетний_удар_по_станції_Краматорськ. (дата звернення: 12.03.2025).
6. Орлюк М. «Київстар» оцінив збитки внаслідок масштабної кібератаки і відключення зв'язку у 3,6 мільярда гривень. 2024. URL : https://biz.censor.net/news/3468458/kyivstar_otsinyv_zbytky_vnaslidok_masshtabnoyi_kiberatomy_i_vidklyuchennya_zvyazku_u_36_milyarda_gryven (дата звернення: 12.03.2025).
7. <https://www.theguardian.com/world/live/2024/aug/24/germany-festival-attack-solingen-dead-injured-latest-updates> (дата звернення: 12.03.2025).
8. https://en.wikipedia.org/wiki/2020_Vienna_attack (дата звернення: 12.03.2025)
9. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). URL : <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022> (дата звернення: 12.03.2025).
10. Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України. 2024. 157 с. URL : <https://ampua.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiz-migraciynoi-politiki-derzhav-orientiri-dlya-Ukraini.pdf> (дата звернення: 12.03.2025).

*Солодка Марія,
аспірантка II курсу
032 «історія та археологія»
ПНПУ імені К. Д. Ушинського,
м. Одеса, України;*

*Mariia Solodka,
PhD Student, 2nd year
032 «History and Archaeology»
Ushynsky University,
Odesa, Ukraine,
solodkayamaria@gmail.com,
ORCID 0009-0006-3152-2217*

ІСТОРИЧНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

HISTORICAL EDUCATION AS A TOOL FOR PATRIOTIC EDUCATION IN UKRAINE

Історична освіта є важливим складником формування національної свідомості та патріотизму, особливо в умовах, коли країна переживає періоди політичних та соціальних змін. В Україні питання історичної освіти набуває особливої актуальності в контексті розвитку незалежності та формування національної ідентичності. Історія, як дисципліна, не лише передає знання про минуле, але й сприяє вихованню громадян, формуючи їхнє ставлення до своєї країни, нації та культурної спадщини. Таким чином, історична освіта виступає потужним інструментом патріотичного виховання, що сприяє закріпленню національних цінностей та ідеалів.

Наукова новизна цього дослідження полягає в комплексному аналізі ролі історичної освіти в контексті патріотичного виховання в Україні, зокрема в умовах модернізації освітньої системи. Специфіка дослідження полягає в тому, що акцент робиться на застосуванні історичних знань для формування патріотичних почуттів у учнів, підготовки їх до активної участі в суспільному житті та зміцнення національної єдності. Зокрема, важливо дослідити, як історичні події та постаті, що стали частиною національної пам'яті, використовуються в освітньому процесі для формування національних цінностей, емоційного зв'язку з історією країни.

Актуальність питання обумовлена необхідністю підвищення ролі історичної освіти в процесі патріотичного виховання в Україні в умовах інформаційних викликів, глобалізації та зовнішніх політичних загроз. В сучасних умовах важливою є не лише передача фактів про минуле, але й виховання у молоді здатності розуміти й цінувати національні досягнення, брати

відповідальність за подальший розвиток країни. Історична освіта має стати одним із основних механізмів формування національної ідентичності та забезпечення стійкості суспільства в умовах змін.

Отже, це дослідження сприяє поглибленому розумінню функцій історичної освіти як інструмента патріотичного виховання, її впливу на формування національної свідомості, а також ролі школи та викладачів у процесі формування громадянської позиції учнів, що є важливим аспектом для сучасної освітньої політики України.

Історична освіта в Україні має багатовікову традицію, однак її роль як інструменту патріотичного виховання набула особливої ваги після відновлення незалежності країни. У сучасних умовах освітня система України покликана не тільки забезпечувати учнів необхідними знаннями з історії, а й формувати в них національну свідомість, почуття гордості за свою країну та її культуру. Роль історичної освіти в патріотичному вихованні є багатогранною, оскільки вона включає не лише вивчення історичних подій, але й вміння аналізувати їх у контексті національних інтересів, а також формування відчуття єдності з минулим.

Основою для патріотичного виховання в Україні є знання про історичні події, які визначили національну ідентичність. Це, перш за все, періоди боротьби за незалежність, важливі етапи національно-визвольних рухів, героїчні сторінки історії, що відображають мужність та стійкість українського народу. Вивчення таких тем у шкільній програмі дозволяє учням не лише дізнаватися про важливі події, але й оцінювати їхній вплив на розвиток нації та держави. Ключовими постатями в історії України, чий образи використовуються для формування національної самосвідомості, є гетьмани, козацькі ватажки, діячі національно-визвольних рухів, а також митці, які своєю творчістю підтримували ідеї національного відродження.

Особливістю української історичної освіти є акцент на формуванні в учнів умінь критично мислити, аналізувати історичні факти і події, розуміти їх значення в контексті національних інтересів. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли виникає потреба у збереженні національної ідентичності та відстоюванні національних цінностей. Вивчення історії України дозволяє молодому поколінню усвідомити свою належність до певної культурної спільноти, зрозуміти цінність незалежності та самовизначення.

Належно організоване патріотичне виховання через історичну освіту сприяє формуванню активної громадянської позиції, що є важливою складовою національної стійкості та розвитку. Під час вивчення історії учні повинні мати змогу не лише запам'ятовувати факти, а й розвивати аналітичні навички. Важливо, щоб учителі історії були не лише фахівцями з предмету, але й носіями ідеї патріотичного виховання, здатними передавати учням почуття відповідальності за майбутнє країни через призму історичних знань.

В Україні історична освіта, як частина патріотичного виховання, проходить через різні етапи розвитку. Під час радянського періоду акцент в

освіті робився на ідеологічну складову, що, на жаль, часто призводило до спрощення національної історії, викривлення фактів та їх ідеологізації. Після здобуття незалежності Україні довелося переглянути багато аспектів своєї історії, вивести з темряви забуті імена та події, які були замовчувані або перекручені в радянській історіографії. Сьогодні історична освіта повинна відображати реалії національної історії, об'єктивно оцінюючи як героїчні, так і трагічні моменти в розвитку країни.

Одним із ключових аспектів сучасної історичної освіти є її інтеграція з іншими дисциплінами. Наприклад, поєднання історії з курсами з національної економіки, культури, політики дає учням можливість бачити повну картину розвитку нації, розуміти взаємозв'язок між різними аспектами суспільного життя та їх вплив на формування національної ідентичності. Крім того, важливим є врахування сучасних технологій у процесі навчання, зокрема використання мультимедійних засобів, інтернет-ресурсів, інтерактивних методик, що значно полегшує процес засвоєння матеріалу та стимулює інтерес до вивчення історії.

Історична освіта має важливе значення для формування в молоді патріотичних почуттів та національної свідомості. Вона дає можливість зрозуміти важливість минулого в контексті сьогодення та майбутнього. Патріотичне виховання через історію сприяє зміцненню національної єдності, розвитку громадянського суспільства та посилює стійкість нації перед зовнішніми викликами.

Таким чином, роль історичної освіти в Україні як інструменту патріотичного виховання є надзвичайно важливою для формування майбутніх поколінь, здатних зберігати і розвивати національні цінності та забезпечувати стабільність і процвітання країни в умовах глобалізації та інформаційних загроз.

Історична освіта в Україні є важливим інструментом патріотичного виховання, сприяючи формуванню національної свідомості та активної громадянської позиції серед молоді. Вивчення історії допомагає учням усвідомити важливість національних цінностей, а також зрозуміти зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім. Історична освіта формує в учнів відчуття гордості за свою країну, підвищує їхню відповідальність за майбутнє України та забезпечує національну єдність. Важливим є також роль вчителів, які повинні не тільки передавати знання, але й активно впливати на розвиток патріотичних почуттів у своїх учнів. Актуальність цього питання посилюється в умовах глобалізаційних процесів та інформаційних викликів, що вимагають від сучасного покоління глибокого розуміння власної національної ідентичності. В цілому, історична освіта є невід'ємною частиною стратегії патріотичного виховання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О. В. Історична освіта як основа патріотичного виховання в Україні: сучасний стан і перспективи. К. : Наукова думка, 2019. 230 с.
2. Ковальчук І. І. Роль історичної освіти в формуванні національної ідентичності у

молоді. Львів : Світ, 2021. 180 с.

3. Лук'янець С. В. Українська історична освіта: від незалежності до сучасності. *Історичний журнал*. 2020. № 4. С. 25–38.
4. Петренко А. В. Патріотичне виховання в контексті історичної освіти: теорія та практика. Харків : Прапор, 2018. 210 с.
5. Шевчук В. І. Історична свідомість як складова патріотичного виховання в Україні. *Вісник освіти та науки*. 2017. № 3. С. 112–119.

УДК 342.7

Стан Мирон,
*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
Навчально-наукового інституту права та політології,
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Myron Stan,
*postgraduate student of the Department
of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
m.r.stan@npu.edu.ua,
ORCID 0009-0000-1998-1935*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МАРРАКЕСЬКОГО ДОГОВОРУ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

IMPLEMENTATION OF THE MARRAKECH TREATY IS AN EFFECTIVE MEANS OF ENSURING THE RIGHT TO ACCESSIBILITY OF EDUCATION FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Право осіб з інвалідністю на освіту закріплене у статті 24 Конвенції про права осіб з інвалідністю, частина 3 якого передбачає:

«3. Держави-учасниці надають особам з інвалідністю можливість засвоювати життєві та соціалізаційні навички, щоб полегшити їхню повну й рівну участь в процесі освіти і як членів місцевої спільноти. Держави-учасниці вживають у цьому напрямі належних заходів, зокрема:

...

с) забезпечують, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося найбільш підходящими для особи з інвалідністю мовами, методами і способами спілкування і в середовищі, яке

максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку» [1].

Забезпечення права на освіту для осіб з інвалідністю є особливо важливим у зв'язку із набуттям інвалідності значною кількістю людей внаслідок війни. Набуття інвалідності військовослужбовцями часто приводить до того, що після звільнення з військової служби внаслідок поранення вони не можуть повернутися до своєї цивільної спеціальності. У таких випадках для повноцінної реінтеграції у суспільне життя таким ветеранам потрібно здобути освіту за новим фахом. Дана проблема є актуальною і для дітей, які набули інвалідності внаслідок війни і продовжують здобувати середню освіту після лікування, а також для всіх інших людей з інвалідністю, які здобувають чи прагнуть здобувати освіту.

Одним з основних бар'єрів, який перешкоджає особам з інвалідністю реалізувати своє право на освіту є відсутність і недостатність інформації: навчальних матеріалів, підручників у доступних форматах. Одним з ефективних засобів вирішення цієї проблеми є імплементація Марракеського договору.

Марракеський договір – це міжнародний договір про авторське право (надалі – Договір). Цей Договір управляється Всесвітньою Організацією Інтелектуальної Власності і має на меті полегшити доступ до опублікованих творів для осіб, які є сліпими, слабозорими або іншим чином обмежені друкарською здатністю. По суті, Договір має гуманітарний та соціальний характер, оскільки спрямований на внесення змін (винятків) до чинного законодавства, що регулює авторське право, з метою усунення перешкод для читання книг та інших друкованих матеріалів особами з інвалідністю. Але слід зазначити, що він спрямований не на всіх осіб з інвалідністю, а лише на певні категорії [4]. Вони перераховані в статті 3 Договору: «особи, які: сліпі, мають порушення зору або порушення сприйняття чи читання, які неможливо покращити, щоб надати зорові функції, істотно еквівалентні функціям людини, яка не має таких порушень або інвалідностей і тому він не в змозі читати друковані твори по суті в тій же мірі, що й людина без інвалідності чи інвалідності; або в іншому випадку через фізичні вади не може тримати книгу в руках або маніпулювати нею, ані зосереджувати чи рухати очима до такої міри, яка зазвичай прийнятний для читання» [2]. Хоча слід зазначити, що підписанти можуть розширити перелік пільговиків.

За словами Джейда Кулетакіса, основа Договору: «є загальною вимогою до всіх договірних сторін внести зміни до чинного законодавства про авторське право, оскільки вони не забезпечують обмежень та винятків щодо перетворення літературних творів традиційного формату для людей з вадами зору в доступні формати» [3]. Тобто метою договору є забезпечення доступності книг шляхом усунення бар'єрів у законодавстві про інтелектуальну власність (встановлення винятків для осіб з інвалідністю). Слід зазначити, що ці винятки повинні стосуватися лише створення книг без спотворення їх змісту та суті.

Імплементація Договору вкрай необхідна, оскільки вона має ряд переваг: вона розширює доступність книг, журналів та інших друкованих матеріалів для

людей із вадами зору; сприяння розвитку освіти для осіб з інвалідністю (досягається за рахунок збільшення кількості навчальних матеріалів у доступних форматах); сприяє скороченню бідності та розвитку національної економіки шляхом розвитку людського капіталу (досягається за рахунок зростання освіти в суспільстві та розвитку підприємств, що видають книги). Як бачимо, вигоди від імплементації Договору очевидні і сприяють не лише розвитку права на доступність освіти для осіб з інвалідністю, а й розвитку освіти, економіки та суспільства загалом та покращенню якості життя осіб з інвалідністю.

Загалом імплементація Договору є необхідною, оскільки цей засіб захисту права на доступність освіти полягає в усуненні правових та інформаційних бар'єрів. Договір по суті спрямований на встановлення певних винятків та обмежень щодо авторських прав, щоб забезпечити доступність освітніх матеріалів для людей з вадами зору.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 : станом на 19 черв. 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 01.04.2025).
2. Про приєднання України до Марракеського договору про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів : Закон України від 12.01.2023 № 2854-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2854-20#Text> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Kouletakis J. «No man is an island: a critical analysis of the uk's implementation of the marrakesh treaty. *A journal of law, technology and society*. 2020. Vol. 17, no. 1. P. 54–82.
4. Summary of the marrakesh treaty to facilitate access to published works for persons who are blind, visually impaired, or otherwise print disabled (MVT) (2013). URL : https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/summary_marrakesh.html (date of access: 05.04.2025).

Столяр Марина,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Maryna Stolyar,
student of higher education
of the Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

**НАУКА І ОСВІТА В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

**SCIENCE AND EDUCATION IN UKRAINE:
CURRENT DEVELOPMENT PROBLEMS**

Україна має значний потенціал у галузі науки та освіти, однак різноманітні проблеми розвитку цих секторів потребують термінового вирішення. Сучасні виклики глобалізації, економічної кризи, політичних трансформацій, а також швидких змін у технологічному середовищі ставлять перед науково-освітніми установами нові завдання. Задоволення потреб суспільства в якісній освіті та наукових дослідженнях потребує не лише реформ, але й значних інвестицій в інфраструктуру, оновлення матеріально-технічної

бази, а також створення стимулів для розвитку науково-технічної сфери.

Проблеми розвитку освіти в Україні. Якість освіти в Україні залишається проблемною через недофінансування, застарілу методику викладання та відсутність реальної адаптації навчальних програм до вимог сучасного світу. За останні роки спостерігається значне відставання від міжнародних стандартів вищої та середньої освіти, що обумовлено обмеженими можливостями для практичних занять, інноваційного навчання та розвитку педагогічної майстерності.

Низький рівень мотивації серед студентів є однією з ключових проблем української освіти. Це пов'язано з відсутністю ефективних програм підтримки обдарованої молоді, недостатньо розвиненою системою стажувань і практик, а також з обмеженими перспективами працевлаштування після закінчення навчання. Водночас багато молодих людей обирають навчання за кордоном, де є більш привабливі умови для розвитку та кар'єри.

Багато українських навчальних закладів мають застарілу матеріально-технічну базу, що обмежує можливості для впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Відсутність сучасного обладнання, недостатній доступ до науково-дослідних лабораторій, а також обмеженість можливостей для інтернаціональних програм стажування — все це негативно впливає на рівень підготовки студентів.

Проблеми розвитку науки в Україні. Однією з основних проблем розвитку науки в Україні є недостатнє фінансування. Українська наука не отримує достатньої підтримки з боку держави, що призводить до зниження інтересу до наукових досліджень серед молоді. Багато наукових установ не мають можливості закуповувати сучасне обладнання, а також фінансувати дослідницькі проекти, які мають велике значення для економіки та розвитку країни.

Багато українських науковців змушені виїжджати за кордон у пошуках кращих умов для проведення досліджень і кар'єрного росту. Причини цього – низькі зарплати, відсутність стимулів для розвитку, а також недостатня підтримка наукової діяльності з боку держави. Такий відтік кадрів є великою проблемою для української науки, оскільки втрачається значна частина потенціалу науково-дослідних установ.

Система взаємодії між науковими установами та бізнесом в Україні залишається слабкою. Науковці часто не мають можливості впроваджувати свої дослідження в практичну діяльність підприємств. Це призводить до того, що значна частина наукових розробок не має практичного застосування і не приносить економічної вигоди для країни.

Реформи в системі освіти та науки. Одним із важливих кроків для покращення ситуації в освіті є реформа вищої освіти, яка повинна включати оновлення навчальних програм, інтеграцію з міжнародними освітніми стандартами, а також активну співпрацю з підприємствами для підготовки кадрів, які будуть відповідати потребам ринку праці. Студенти повинні мати

можливість отримувати практичні навички через стажування та участь у наукових проектах, що дозволить їм швидше адаптуватися до реальних умов роботи.

Для розвитку науки необхідно збільшити фінансування наукових досліджень. Це включає не лише державні інвестиції, але й стимулювання приватного бізнесу до вкладення коштів у наукові розробки. В Україні існує потенціал для розвитку таких галузей, як інформаційні технології, біотехнології, енергетика, що дозволить забезпечити високі темпи економічного розвитку на основі інновацій.

Одним із важливих елементів реформування науки є створення умов для підготовки кваліфікованих науковців. Це включає створення сучасних наукових лабораторій, підвищення якості аспірантури та докторантури, а також підтримку молодих вчених через гранти і стипендії. Крім того, слід активно працювати над інтеграцією української науки в міжнародне наукове співтовариство.

Перспективи розвитку науки і освіти в Україні. Інтеграція науки та освіти в інноваційну економіку є ключовим напрямом розвитку України. Залучення інвестицій у високі технології, науково-дослідні розробки, створення стартапів та інноваційних кластерів дозволить Україні вийти на новий рівень розвитку і стати конкурентоспроможною на міжнародній арені.

Розвиток міжнародних наукових та освітніх зв'язків є важливим чинником для прогресу в цих сферах. Україна має можливість приєднатися до європейських і глобальних наукових проектів, що дасть можливість отримати доступ до передових технологій, а також створить нові можливості для молодих науковців і студентів.

Сучасні цифрові технології відкривають нові можливості для освіти і науки. Впровадження онлайн-освіти, цифрових платформ для наукових досліджень, використання штучного інтелекту та великих даних допоможе знизити вартість освіти, зробить науку доступнішою та полегшить співпрацю між науковцями та студентами з різних куточків світу.

Висновок. Україна має значний потенціал у галузі науки та освіти, однак для досягнення високих результатів необхідно здійснити низку важливих реформ. Системи науки та освіти потребують модернізації, збільшення фінансування, покращення інфраструктури та розвитку співпраці з міжнародними партнерами. Створення ефективної взаємодії між освітою, наукою та бізнесом дозволить Україні забезпечити сталий розвиток, підвищити конкурентоспроможність на міжнародному рівні та забезпечити соціально-економічне зростання в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Шульга, І. П. Проблеми та перспективи розвитку науки в Україні. Київ : Інститут науки і освіти, 2019.
2. Яковенко О. Освітні реформи в Україні: на шляху до європейських стандартів. Харків : Видавництво «Освітня справа», 2021.

3. Ставський І. Молодіжна наука в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Одеса : Одеський національний університет, 2019.
4. Ляшенко В. Наукові дослідження та їх вплив на розвиток економіки України. Київ : Видавничий дім «Генеза», 2018.
5. Седов М. О. Інноваційна економіка України: виклики і можливості. Львів : Світ освіти, 2020.

УДК 328.184:17(477)

Столяров Віталій,
*аспірант кафедри політичних наук,
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Vitalii Stoliarov,
*postgraduate student of the Department of Political Sciences,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
stoliarov.vitali@ukr.net,
ORCID 0009-0008-8014-4798*

ЕТИКО-ПОЛІТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЛОБІЮВАННЯ В УКРАЇНІ

ETHICAL AND POLITICAL BASIS OF THE ACTIVITIES OF LOBBYING ENTITIES IN UKRAINE

В умовах демократичного суспільства лобізм є важливим інструментом політичної участі, який дозволяє певним соціальним групам впливати на процеси розробки, прийняття та реалізації політико-управлінських рішень. В державах, які перебувають на шляху трансформації політичної системи, де феномен лобізму ще знаходиться на стадії інституціоналізації, унормування, то лобізм часто асоціюється з неформальними відносинами, кулуарними домовленостями, корупційними проявами та конфліктами інтересів. В контексті унормування в Україні діяльності лобістів, питання етико-політичних засад діяльності суб'єктів лобіювання набуває вкрай важливого значення для легітимізації цього інституту, його перетворення на дієвий інструмент представлення інтересів та забезпечення прозорості діяльності лобістів.

Згідно з етичними нормами, суб'єкт лобіювання має широко розглядати свою діяльність, керуватись усталеними в суспільстві нормами моралі, проводити свою діяльність відповідно до діючого законодавства, усвідомлювати свою суспільну відповідальність, доводити до клієнта можливі наслідки

визначених стратегій політичного впливу, обираючи ті альтернативні варіанти, які відповідають не лише поставленій меті лобіювання та базуються на дотриманні правових норм, а й розглядати інші соціальні, громадянські та економічні чинники, які може стосуватись обрана стратегія впливу [1, с. 84].

Відповідно до рекомендацій Групи держав Ради Європи проти корупції від 8 листопада 2023 року [4, с. 36] та на виконання вимог статті 6 Закону України «Про лобіювання» № 3606-IX від 23 лютого 2024 року [3], постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2024 р. № 1128 було прийнято Правила етичної поведінки суб'єктів лобіювання [2]. Зазначений документ встановлює конкретні вимоги до діяльності лобістів, що дозволяє виробити критерії оцінки діяльності суб'єктів лобіювання.

Зазначені вимоги до лобістів варто розділити на загальні та специфічні. До загальних вимог входять: принципи законності своєї діяльності та доброчесності; відкритості (надання достовірної та прозорої інформації про свою діяльність); повага до честі та гідності інших учасників політичного процесу; необхідність уникати проявів дискримінації та принизливих висловлювань за будь-якими ознаками, дотримуватись етики ділового спілкування; не допускати порушення прав інших осіб при реалізації своєї діяльності, зокрема, дій, що можуть заподіяти шкоду діловій репутації інших осіб [2]. Зазначені вимоги можуть бути застосовані не лише у галузі лобізму, а й в інших напрямках здійснення політико-правової, суспільно-політичної діяльності, оскільки містять етичні положення, що є важливими для виконання усіма учасникам політичного процесу задля забезпечення цивілізованих умов політичної взаємодії.

Специфічними вимогами до діяльності лобістів є правила, що безпосередньо стосуються процесу лобіювання, регламентуючи саме дії лобіста у процесі просування інтересів клієнта.

До таких вимог варто виділити етичні правила відповідно до об'єкта взаємодії: при взаємодії з об'єктами лобіювання, при взаємодії лобіста та клієнта, при взаємодії суб'єктів лобіювання один з одним [2].

Передбачається, що при взаємодії з об'єктами – суб'єкт лобіювання має надати об'єкту лобіювання повну інформацію про себе та клієнта, інтереси якого представляє, предмет та сферу лобіювання. Також недопустимим є поширення завідомо неправдивої та/або маніпулятивної інформації через ЗМІ (зокрема, мережею Інтернет), адже такі дії підривають довіру до інституту лобізму. Неприпустимим є використання тиску та протизаконних методів (погрози, шантаж, примус, спонукання до зловживання владою, інші неетичні методи впливу). Важливим є запобігати конфлікту інтересів, це має бути врегульовано на етапі укладення договору лобіювання та внутрішніми документами суб'єкта [2].

При роботі з клієнтами та бенефіціарами суб'єкт лобіювання має представляти та діяти в їх інтересах, надавати усю необхідну інформацію про процес лобіювання та ознайомити клієнта з аналітичними та іншими

матеріалами, відповідно до договірних відносин. Лобіст має забезпечити конфіденційність інформації, що стосується клієнта, така інформація не має розголошуватись, окрім випадків передбачених законодавством. Розрахунок за послуги клієнта має здійснюватися виключно у безготівковій формі, аби запобігти корупційним проявам та уникненню від оподаткування. Лобіст має попередити клієнта, у випадку, коли стратегія впливу або кінцева мета лобіювання суперечить етичним нормам. Якщо з'ясувались обставини, що унеможливають здійснення лобіювання, то лобіст має негайно зупинити просування на замовлення комерційного інтересу такого клієнта [2].

Лобіст має уникати будь-яких утисків інших лобістів, не вчиняти спроб переманити клієнта іншого лобіста до себе, не вчиняти дії недобросовісної конкуренції, не підбурювати об'єкт лобіювання до уникнення контактів з іншими лобістами [2].

Нормативне закріплення етико-політичних норм, професійних стандартів та правил поведінки є важливим політичним кроком, який дозволяє суб'єктам лобіювання проводити свою діяльність легалізовано, прозоро, легітимізуючи інститут лобізму в очах суспільства, поступово перетворюючи його з кулуарного, часом корупційного явища, в прозорий демократичний інститут організованого впливу на процес розробки та ухвалення політичних рішень. В умовах інституціоналізації феномену лобізму та прагненні України стати повноправним членом Європейського Союзу, практичне дотримання політико-правових та етичних норм, рамок ділової конкуренції та комунікації, здійснення впливу на процес прийняття рішень є важливим елементом створення культури цивілізованого політичного лобіювання в Україні. Такі дії мають забезпечити прозорість при прийнятті політичних рішень, але це буде можливим виключно за умов створення інструментів реальної відповідальності за недотримання цих етичних правил та контролю за їх виконанням.

Список використаних джерел:

1. Годний С. П. Етико-політичні засади лобіювання: зарубіжний досвід в українському контексті. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2018. Вип. 24. С. 81-86.
2. Про затвердження Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання : Постанова Каб. Міністрів України від 01.10.2024 р. № 1128. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-pravyl-etychnoi-povedinky-subiektiv-lobiuvannia-a1128> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 р. № 3606-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Commission staff working document. Ukraine 2023 Report. Brussel. 2023. 151 p. URL : https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (дата звернення: 05.04.2025).

Сухецька Дарина,
здобувачка вищої освіти спеціальності 081 Право
Навчально-науковий інститут права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Darina Sukhetska,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
24nnip.d.sukhetska@std.edu.edu.ua;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНІ БАР'ЄРИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

ADMINISTRATIVE BARRIERS FOR COMBATANTS

Соціальний захист наших захисників є особливо важливим. Законодавство України надає доволі широкі гарантії військовим, але на думку більшості, є багато факторів які перешкоджають реалізації цих гарантій.

Відповідно до статті 17 Конституції України «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей»[1], тобто учасники бойових дій мають спеціальні пільги і користуються додатковими гарантіями соціального захисту, передбаченими чинним

законодавством.

Такими гарантіями є:

Згідно з Законом «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]

- Стаття 9. Грошове забезпечення військовослужбовців
- Стаття 11. Право військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та біологічне батьківство
- Стаття 12. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями
- Стаття 16. Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві

Як ми всі знаємо, по своєму досвіду, по досвіду своїх близьких та знайомих, ці гарантії не завжди забезпечуються належним чином, або на перешкоді до отримання цих гарантій та пільг стоять певні бар'єри.

На першому місці слід поставити саме бюрократичні перепони, тобто труднощі, які виникають внаслідок адміністративної тяганини, неправильно організованої роботи в державних установах та органах влади. Проблема в тому, що вони ускладнюють доступ до прав і послуг, що повинні надаватись військовому.

Кожна з установ може мати свої процедури та вимоги, що призводить до того, що людина повинна надавати одні й ті ж самі документи по декілька разів, і не отримувати ніякого результату.

Бюрократична машина демотивує і створює такі умови, що велика кількість військових просто не отримують того, на що вони мають право за законом[3], – на думку адвоката адвокатського об'єднання «Соціальний паритет» Дмитра Йовдія.

Не погодитись з цією думкою вкрай важко, вона відображає ситуацію в установах та органах державної влади. Це у свою чергу підриває довіру до державних інституцій та створює відчуття безсилля та неможливості щось зробити в тих, хто звертається за допомогою.

Другою проблемою постає недостатнє фінансування та затримка виплат. Це можна звісно зрозуміти: фінансові труднощі держави, відсутність коштів через несплату податків, але на мою думку найважливіше проблема це корупція.

Корупційні схеми можуть виникати при наданні пільг, коли чиновники можуть вимагати хабарі за пришвидшення процесу оформлення допомоги або за надання пільг, на які військовослужбовці мають право за законом. Через такі схеми військові, особливо вразливі категорії населення, не отримують належної допомоги від держави.

Доступ до медичних послуг та реабілітації іноді залежить від особистих зв'язків або хабарів, що створює нерівний доступ до послуг для тих, хто

потребує цього найбільше.

І наостанок потрібно зазначити про проблему отримання статусу учасника бойових дій. Ця проблема прирівнюється до бюрократичних бар'єрів. За статистикою 51% ветеранів та чинних військових мають проблеми з оформленням довідок, необхідних для отримання статусу учасника бойових дій чи пільг. Часто вони отримують невмотивовані відмови у наданні документів. Коли військові збирають необхідні довідки, вони стикаються з тим, що у військових частинах довго не видають потрібні документи, тому що ще не встановлено термін розгляду рапортів.

Часто захисникам видають довідки які не відповідають установленому зв'язку, а потім весь цей алгоритм потрібно проходити наново. Військові часто не можуть розібратись до якої комісії їм потрібно звернутись і куди безпосередньо скеровувати документи.

Отже, адміністративні бар'єри є серйозною проблемою для учасників бойових дій, оскільки вони ускладнюють доступ до соціальних пільг та гарантій, які передбачені законодавством. Для подолання цих бар'єрів важливо вдосконалити систему адміністративних процесів, підвищити рівень інформування військовослужбовців про їх права, гарантії та пільги, а також запровадити ефективні механізми контролю за виконанням законодавчих гарантій. Вирішення цих проблем стане основою для забезпечення своєчасного та справедливого надання послуг учасникам бойових дій і посилення їх соціального захисту, та захисту їх прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Офіційне видання. Київ : Верховна Рада України, 1996. 76 с. Ст. 17.
2. Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 5-6, ст. 43.
3. Бюрократичні поневіряння: з якими проблемами стикаються військові з інвалідністю. URL : <https://glavcom.ua/amp/country/society/bjurokratichni-ponevirjannja-z-jakimi-problemami-stikajutsja-vijskovi-z-invalidnistju-954290.html>
4. Солімчук О. Як усунути проблеми з оформленням статусу учасника бойових дій: покрокова інструкція. URL : https://glavcom.ua/amp/columns/oleg_solimchuk/jak-usunuti-problemi-z-oformlennjam-statusu-uchasnika-bojovikh-dij-pokroкова-instruktsija-918900.html

Тімчук Анна,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Anna Timchuk,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
annatimch2006@gmail.com;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

CRIMINAL JUSTICE AND JUSTICE DURING AND AFTER THE WAR

Війна в Україні стала безпрецедентним викликом для всієї системи кримінальної юстиції та правосуддя. Збройна агресія Росії призвела до руйнувань, людських жертв, масових злочинів та глибоких соціальних потрясінь, що вимагає від судової системи надзвичайної адаптивності, ефективності та відданості принципам верховенства права.

Повномасштабна війна створила численні перешкоди для нормального

функціонування судів. Руйнування та пошкодження будівель судів, тимчасова окупація територій, втрата або пошкодження матеріалів кримінальних проваджень, кадровий дефіцит, постійні обстріли та загроза безпеці суддів і працівників – усе це негативно впливає на доступність правосуддя та строки розгляду справ [1].

Незважаючи на ці труднощі, судова система України продемонструвала стійкість та здатність до адаптації. Було розроблено механізми передачі справ, відновлення втрачених матеріалів судових справ, зміни підсудності. Активно використовуються цифрові технології, зокрема відеоконференцз'язок та Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), для забезпечення доступу до правосуддя та прискорення судових процесів. Під час війни ЄСІТС стає особливо корисною, адже дає можливість людям отримувати доступ до правосуддя, навіть якщо вони змушені покинути свої домівки чи перебувають у небезпечних умовах. Завдяки їй можна дистанційно подавати документи та отримувати судові рішення, що допомагає зберегти роботу судової системи і зменшує ризики для всіх учасників процесу [4].

Одним із найважливіших завдань кримінальної юстиції під час війни є розслідування та судовий розгляд воєнних злочинів. Збройна агресія Росії призвела до масових вбивств, тортур, зґвалтувань, викрадень, руйнування цивільної інфраструктури та інших тяжких злочинів, які мають бути ретельно задокументовані та покарані. Українські суди вже мають досвід розгляду справ про воєнні злочини, проте цей процес є складним і потребує особливої уваги до доказової бази та контекстуальних елементів злочину. Важливо забезпечити справедливий та неупереджений судовий розгляд, який відповідатиме міжнародним стандартам і сприятиме відновленню справедливості для жертв війни [2].

Війна завдала Україні величезних збитків, як матеріальних, так і нематеріальних. Відшкодування цих збитків є не менш важливим завданням для відновлення країни та забезпечення прав постраждалих. Судова практика щодо відшкодування збитків, завданих агресією Росії, перебуває на стадії формування. Розумним кроком є створення Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України, який має стати основою для майбутніх компенсаційних механізмів.

Забезпечення незалежності судової влади є критично важливим для функціонування правової держави, особливо в умовах війни. Зовнішні та внутрішні загрози незалежності суддів, політичний тиск, корупція та інші фактори можуть підірвати довіру до судової системи та її здатність забезпечувати справедливість. Важливо вживати заходів для захисту незалежності судової влади, підвищення професійної кваліфікації суддів та їх доброчесності, а також забезпечення прозорості та підзвітності судової системи [3].

Після закінчення війни Україна постане перед новими викликами у сфері кримінальної юстиції та правосуддя. Необхідно буде провести реформу судової системи, забезпечити її незалежність, ефективність та доступність, а також

створити механізми для відновлення справедливості для жертв війни та притягнення до відповідальності винних у злочинах.

Важливим завданням буде також інтеграція України до європейського правового простору та імплементація міжнародних стандартів у сфері кримінальної юстиції та правосуддя. Це потребуватиме тісної співпраці з міжнародними організаціями, обміну досвідом та залучення експертів.

Кримінальна юстиція та правосуддя відіграють ключову роль у відновленні України після війни, забезпеченні верховенства права та захисті прав людини. Успішна реформа судової системи та її адаптація до нових викликів є необхідною умовою для побудови демократичної, процвітаючої та справедливої України.

Список використаних джерел:

1. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. 2023. URL : <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2023/12/Osoblyvosti-zdiy-snennia-pravosuddia-v-umovakh-voiennoho-stanu.pdf>
2. Місце кримінальної юстиції у плані відновленні України: воєнний аспект. 2023. *Just Talk*. URL : <https://justtalk.com.ua/post/mistse-kriminalnoi-yustitsii-u-plani-vidnovlenni-ukraini-voennij-aspekt>
3. Правосуддя має здійснюватися однаково, як у мирний час, так і під час війни. 2023. *Юридична Газета*. URL : <https://yur-gazeta.com/interview/pravosuddya-mae-zdiysnyvatisya-odnakovo-yak-u-mirniy-chas-tak-i-pid-chas-viyni.html>
4. Судова влада України. 2024. *Верховний Суд*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/>

*Тодуа Шота,
аспірант кафедри історії, теорії держави і права,
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Todua Shota,
Postgraduate student of full-time education
of the Department of Theory and History of State and Law,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STUDY OF ENSURING THE BEST INTERESTS OF THE CHILD UNDER MARTIAL LAW

Дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану вимагає дотримання відповідних теоретико-правових та методологічних прийомів. Це забезпечує висвітлення нових наукових здобутків у формі понять, законів, гіпотез. Саме застосування належного методологічного інструментарію забезпечує істинність отриманих результатів.

Загальна теоретична характеристика забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану направлена на створення цілісної концепції. Основні наукові підходи до визначення методології зводяться до наступного.

Методологія дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану об'єднує в собі світогляд, теоретичні концепції, загальні філософські закони та наукові методи. Методологію не можна звести до чогось одного: методу чи то вчення про методи.

Світогляд, як тип домінуючого мислення, що характерний для певної історичної епохи, належить до вищого рівня методології. Уявлення щодо цінностей, ідеалів, а також принципів прав і свобод змінювались залежно від конкретних етапів історичного розвитку. У цьому дослідженні світогляд трактуватиметься, як окрема цінність суспільної свідомості певного етапу, як система, яка не обмежується лише сукупністю індивідів, що її формують.

Опольська Н. виокремила наступні етапи становлення та розвитку правового регулювання забезпечення прав дитини. Вона вказує, що для стародавнього світу було характерне нехтування життям дитини. У середньовіччі ж панувала домінуюча роль релігійних уявлень, а в епоху Відродження переважало більш гуманне ставлення. Ключовим етапом у формуванні сучасної концепції забезпечення прав дитини стала епоха

Просвітництва. У XIX столітті принципи гуманізму та рівності знайшли вираз у ідеях юридичного захисту та ліберального ставлення до дитини. Ці погляди стали основою для формування статусу дитинства в соціальній структурі суспільства [1].

Як вже було зазначено, методологія дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини включає теоретичні концепції, парадигму, які формуються на основі світогляду.

Сучасній юриспруденції притаманне домінування двох головних парадигм – позитивізму та соціологізму. Перша з них базується на філософському позитивізмі та відповідній формально-догматичній правовій теорії, яка виникла у другій половині XIX ст. у Західній Європі й була в подальшому сприйнята вітчизняною юриспруденцією. Протилежною позитивізму є парадигма соціологізму, що орієнтує на з'ясування залежності державно-правових явищ і процесів від розвитку суспільства в цілому, від його соціальної структури, системи суспільних відносин, ідеології та культури [2].

Парадигми позитивізму та соціологізму відіграють ключову роль у дослідженні забезпечення найкращих інтересів дитини.

Наступним рівнем структури методології визначають рівень підходів.

С. Д. Гусарев та О. Д. Тихомиров зазначають, що методологічний підхід є одним із основних компонентів парадигми і розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, пов'язані між собою, серед яких одні або кілька є основними, а всі інші підпорядковані їм, залежні, мають допоміжний характер [2].

Н. М. Крестовська виділяє цивілізаційний підхід, який визначає принципову єдність історичного розвитку України та європейської (західної) цивілізації; міждисциплінарний підхід, що передбачає здійснення дослідження із використанням напрацювань різних наук [3].

Проведення цього дослідження передбачає застосування поєднання кількох підходів, оскільки дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу до його вивчення.

Наступним методологічним рівнем структури методології є методи. Використання є необхідною умовою дослідження та отримання істинних результатів наукового знання.

Метод (від давньогрецького – простежений шлях) є досить складним поняттям. Ще великий німецький філософ Е. Кант зазначав, що коли ми прагнемо називати щось методом, то це повинно бути способом дії згідно з основоположеннями [4].

Здійснення наукового дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану передбачає використання комплексного поєднання сукупності систем методів. В основу дослідження забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану покладено комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-

наукових методів.

Список використаних джерел:

1. Опольська Н. Права дитини в Україні : монографія, 2-ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця : ВНАУ, 2019. С. 38.
2. Гусарєв С. Д. Юридична деонтологія : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. К. : Знання, 2006. С. 74.
3. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: іст.-теорет. дослідж. : монографія. О. : Фенікс, 2008. С. 35.
4. Петрушенко В. Л. Філософія : підручник. 4-те вид., виправл. і доповн. Львів : Магнолія плюс, 2006. С. 368.

Трищук Анастасія,
здобувачка вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Anastasiia Trishchuk,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
24nnp.a.trishchuk@std.udu.edu.ua;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.gavronska@udu.edu.ua

ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

ENTERPRISES WITH FOREIGN INVESTMENTS

Попри складні умови війни, Україна продовжує залучати іноземні інвестиції, що свідчить про довіру міжнародного бізнесу до її економічного потенціалу та віру в майбутнє країни. Значна частина цих інвестицій спрямована на розширення та модернізацію існуючих підприємств, а також на створення нових виробничих потужностей.

Підприємства з іноземними інвестиціями – це юридичні особи, створені за участі іноземного капіталу, які здійснюють господарську діяльність на території України. Визначення таких підприємств наводиться у статті 116 Господарського кодексу України [1] Стаття 116 ч. 1 Підприємство, створене відповідно до вимог

цього Кодексу, в статутному капіталі якого не менш як десять відсотків становить іноземна інвестиція, визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Форми іноземних інвесторів: це можуть бути юридичні особи, фізичні особи, міжнародні організації, а також інші держави, які вкладають кошти, майно, права тощо в господарську діяльність на території України.

Можуть бути створені у формі:

- спільного підприємства (з українськими і закордонними партнерами),
- підприємства, повністю заснованого на іноземному капіталі.

На практиці це означає, що такі підприємства мають право на пільги згідно із законодавством про інвестиції, окрім того можуть виводити прибутки за кордон (після сплати податків) та підпадають під державні гарантії захисту іноземних інвестицій (Закон України “Про режим іноземного інвестування”) [2].

Після початку повномасштабного вторгнення РФ багато інвесторів залишилися в Україні, демонструючи підтримку. Сьогодні підприємства з іноземним капіталом:

- забезпечують робочі місця;
- сплачують податки до бюджету;
- інвестують у відновлення інфраструктури;
- розвивають нові виробництва навіть в умовах бойових дій.

Від теорії до практики, у жовтні 2024 року Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Міжнародна фінансова корпорація (IFC) спільно інвестували \$435 млн у новостворену телекомунікаційну компанію України. Це стало найбільшою прямою іноземною інвестицією з початку війни. Фінансування спрямоване на злиття мобільного оператора Lifecell та провайдера Datagroup-Volia, що має покращити швидкість, покриття та стійкість мережі [3]. Щодо харчової промисловості, варто підмітити Швейцарська компанія Nestlé наприкінці 2022 року розпочала будівництво нового заводу у Смолигові на Волині для виробництва вермішелі швидкого приготування. Інвестиції становлять близько 40 млн швейцарських франків, продукція постачатиметься як на український ринок, так і на ринки Європи [4].

Данська пивоварна компанія Carlsberg Ukraine інвестувала 1,5 млрд грн у відкриття нової виробничої лінії на Київському пивоварному заводі, що дозволить збільшити випуск продукції в банках на 80%.

Попри складну ситуацію в Україні та десятки зруйнованих об'єктів, в сфері будівництва хочеться відмітити німецьку компанію Knauf, яка розпочала будівництво нового заводу з виробництва гіпсокартону та сухих будівельних сумішей на Тернопільщині з інвестиціями в 150 млн євро. Перша черга будівництва оцінюється в 30 млн євро. Французька компанія Saint-Gobain у листопаді 2024 року відкрила новий завод з виробництва гіпсових сумішей на Прикарпатті, інвестувавши понад 11 млн євро та створивши 50 нових робочих місць [5].

Незважаючи на військові дії, іноземні компанії продовжують інвестувати

в українську економіку, розширюючи виробництво та створюючи нові робочі місця. Це свідчить про довіру до економічного потенціалу України та готовність міжнародного бізнесу підтримувати її відновлення та розвиток.

Підприємства з іноземними інвестиціями мають значну користь для економіки України, існують і певні недоліки, особливо в умовах війни.

1. Залежність від зовнішнього капіталу, якщо надто велика частка економіки належить іноземцям, це може зменшувати економічну незалежність країни. Якщо іноземці володіють часткою в критичній інфраструктурі (енергетика, транспорт, зв'язок) – вони можуть: впливати на рішення щодо тарифів; знижувати інвестиції в кризовий момент

2. Виведення прибутків за кордон

Часто іноземні компанії не реінвестують прибутки в Україні, а виводять їх у свої країни. Це зменшує потенційний ефект для національної економіки.

3. Можлива конкуренція з вітчизняним бізнесом.

Іноземні компанії мають більше капіталу, технологій, маркетингових ресурсів. 4. Ризик «втечі» інвестора.

У разі загострення ситуації (як під час війни), деякі інвестори можуть швидко вийти з ринку, продавши активи або заклавши виробництва. Так було, наприклад, у 2022 році, коли деякі західні компанії тимчасово зупинили діяльність в прифронтових регіонах. Через це малий український бізнес може не витримати конкуренції.

5. Не завжди чесна гра

Деякі іноземні компанії можуть використовувати схеми оптимізації податків.

6. Неврахування місцевих потреб

У виробничих рішеннях часто орієнтуються на глобальні ринки, а не на потреби місцевого населення або екології регіону.

Висновок. Підприємства з іноземними інвестиціями – це шанс для економіки, але їхнє функціонування потребує контролю з боку держави, прозорих правил і захисту національних інтересів.

Підприємства з іноземними інвестиціями є важливим елементом економічної системи України, особливо в умовах війни. Вони відіграють ключову роль у підтримці виробництва, створенні робочих місць, поповненні бюджету та зміцненні міжнародної довіри до України. Як передбачено статтею 116 Господарського кодексу України, такі підприємства мають чітко визначене правове підґрунтя і можуть мати різні форми, залежно від обсягу та джерела іноземного капіталу.

У воєнний час діяльність підприємств з іноземними інвестиціями набуває особливого значення: вони не лише зберігають свою присутність на українському ринку, а й активно долучаються до його відновлення. Це свідчить про високий рівень довіри до України як держави, здатної гарантувати інвесторам захист і перспективи розвитку.

Проте, разом з перевагами, варто усвідомлювати і ризики, зокрема:

залежність від зовнішнього капіталу, виведення прибутків за кордон, ризик втрати контролю над стратегічними секторами економіки, а також можливе витіснення вітчизняного малого бізнесу. В умовах війни це може мати ще гостріші наслідки, адже іноземний капітал здебільшого прагне стабільності

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 берез. 1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text>
3. Стаття Reuters. URL : https://www.reuters.com/world/uk/ebrd-ifc-provide-435-mln-ukraines-newly-merged-telecoms-firm-2024-10-10/?utm_source=chatgpt.com
4. GMK Center – центр експертизи про промисловість та ГМК. URL : https://gmk.center/ua/posts/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivajut-virobnictvo-v-ukraini-pid-chas-vijni/?utm_source=chatgpt.com
5. Комітет з питань економічного розвитку. URL : https://komprompol.rada.gov.ua/news/main_news/76416.html?utm_source=chatgpt.com

УДК 323.21(477)

Федорчук Володимир,

здобувач вищої освіти

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ, Україна;

Volodymyr Fedorchuk,

applicant for higher education

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,

Kyiv, Ukraine,

v.fedorchuk73@gmail.com,

ORCID 0009-0005-3548-0336

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

POLITICAL PARTICIPATION AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF POLITICAL- GOVERNMENT RELATIONS IN UKRAINE

Трансформація політико-владних відносин є процесом, що охоплює як інституційні зміни, так і особливості політичної культури, комунікативних

стратегій, форм участі громадян у прийнятті рішень. Важливими критеріями рівня інституціоналізації суспільства є спроможність соціально-політичної системи реагувати на сучасні виклики, її автономність та рівень соціальної диференціації суспільних груп, «забезпечення широкої участі громадян у суспільно-політичному житті, використовуючи переваги інформаційного суспільства, тобто утвердження активної публічної політичної діяльності. Остання в більшості сучасних демократичних держав забезпечує здатність влади до мобілізації людських і матеріальних ресурсів задля вирішення суспільно значущих суспільно-політичних завдань» [2, с. 29].

В Україні за останні роки було закладено інституційні основи громадянської участі та представництва на загальнодержавному рівні. Значний досвід має створена у грудні 2014 року Національна асамблея України, яка займається адвокацією громадянських прав та інтересів шляхом організації співпраці різних громадських організацій та асоціацій. Також разом з міжнародними неурядовими організаціями продовжується робота по створенню Національного фонду розвитку громадянського суспільства для фінансування програм, проєктів та заходів громадських організацій.

Громадські слухання та публічні обговорення є важливими механізмами громадянської участі. Ще у 2015 році Кабінет Міністрів України оновив порядок проведення консультацій із громадськістю, дозволивши їх проведення як у традиційному форматі, так і через електронні консультації. У вересні 2023 року уряд ухвалив рішення, що під час воєнного стану слухання щодо оцінки впливу на довкілля можуть проводитися у форматі відеоконференцій. Використання цифрових технологій особливо актуальне для громад, які знаходяться поблизу зони бойових дій. Так, на Сумщині електронний формат застосовувався для голосування щодо перейменування топонімів у Шостці, обговорення будівництва регіонального полігону для управління відходами у Конотопській громаді, а також для розгляду Плану відновлення та розвитку Охтирської громади на період до 2027 року [3, с. 38].

Попри активне використання механізмів громадських слухань, активісти наголошують на існуванні низки проблем. Серед них – недостатня поінформованість мешканців про ці інструменти участі, порушення строків їх проведення, а також суперечливість деяких місцевих нормативних актів, що регулюють цей процес.

Значної популярності в демократичних країнах набувають практики співпраці держави та громадянського суспільства з використанням технологій краудсорсингу. Краудсорсинг дозволяє не тільки організувати ефективний діалог та довготривалу взаємодію влади та громадян, але й сприяє визначенню найбільш активних груп та налагодженню з ними системної експертної комунікації. В українському суспільстві успішно функціонують окремі краудсорсингові практики, зокрема Громадянська платформа «Нова країна», програма «Smart Cities» у низці українських міст, проєкт «Зробимо Україну чистою», інтернет-платформи окремих міст. В той же час, на

загальнодержавному рівні єдиним активним засобом політичного краудсорсингу є подання електронних петицій як різновиду спільного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, органів місцевого самоврядування. Звичайно, такі петиції повинні обов'язково розглядатися органами влади за умови набрання необхідної підтримки, але ефективність їх впливу обмежується виключно консультативним характером, що не зобов'язує владу до реальних дій. Як визначають аналітики Національного інституту стратегічних досліджень, така ситуація « породжує питання непрозорості обігу електронних петицій і не сприяє суспільній довірі до цієї практики та її результативності. Пов'язані з використанням електронних петицій ризики політичних маніпуляцій та профанації демократичного суспільного діалогу почасти можливо нейтралізувати у разі прийняття окремого Закону України, який мав би детально регламентувати функціонування інституту електронних петицій» [3, с. 39].

Фахівці акцентують увагу на розвитку таких форм та складових електронної демократії, «як е-участь, е-середовище, е-вибори, е-референдуми, е-ініціативи, е-голосування, е-звернення, е-петиції, бюджет участі тощо. Наступний, найвищий, рівень розвитку е-демократії можна охарактеризувати назвою smart демократія (розумна демократія). Сутність смарт-демократії полягає в об'єднанні електронних (цифрових) та людських систем у віртуальному середовищі з використанням систем штучного інтелекту, аналізу даних, прогнозування, блокчейну (токенізація), цифровізації законотворчої діяльності (croudlaw) та ін. з метою реалізації та забезпечення принципів народовладдя» [1, с. 82-83].

Таким чином, в умовах розвитку інформаційного суспільства Україні необхідно активніше впроваджувати модель е-демократії, засоби якої розширили б можливість громадян впливати на владу: контролювати її дії, боротись з неефективною діяльністю владно-управлінського апарату тощо. Відповідно модель е-демократії значно спрощує й активізує інтеграцію України в сучасний світовий демократичний простір.

Список використаних джерел:

1. Семенченко А., Янсонс Я. Концептуальні засади розвитку електронної демократії. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8. № 1. С. 76-85.
2. Системні чинники взаємодії політики і управління : наук. розробка / авт. кол. : В. А. Ребкало, Е. А. Афонін, В. А. Шахов та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова. Київ: НАДУ, 2010. 40 с.
3. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2024. 47 с.

*Ханикін Дмитро,
аспірант кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Dmytro Khanykin,
Postgraduate student of the Department of Law
and branch legal disciplines
Mykhailo Drahomanov State University,
Kyiv, Ukraine,
dimh1@ukr.net*

**РОЛЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ
(АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

**THE ROLE OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN
ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN TIMES OF
WAR (ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT)**

Забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни справді є одним із найскладніших завдань, який ставить перед владою необхідність мобілізації всіх доступних ресурсів та зусиль для захисту національних інтересів. У такий період держава зустрічається зі значними викликами, до яких можна віднести фізичні руйнування інфраструктури, дефіцит кваліфікованої робочої сили, збільшення ризиків для фінансової системи та економічної стабільності. Війна загострює загрози фінансовій безпеці, що потребує від влади захисту від зовнішніх загроз та удосконалення внутрішнього механізму регулювання фінансової системи. Отже, ефективне реагування на ці виклики вимагає координованого підходу та детального планування від усіх державних органів.

Дослідження забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни є актуальною темою для вітчизняної наукової спільноти. Над цією темою працювали зокрема такі наковці як О. О. Резнікова, О. М. Суходоля, Д. Г. Бобр, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов. О. О. Резнікова в своїй праці [1] розглядає економічну безпеку в умовах сучасних викликів. О. М. Суходоля в науковій роботі [2] досліджував організаційно-правові механізми захисту критичної інфраструктури, що включають елементи економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни є одним із головних та надзвичайно необхідних завдань, що покликані здійснювати захист стійкості економіки країни, підтримувати рівень соціально-економічного

розвитку, створювати умови для збереження обороноздатності України. В цьому процесі значно посилилася роль Бюро економічної безпеки України (надалі – Бюро). Бюро було створено як центральний орган виконавчої влади до сфери відповідальності якого входило діяльність із запобігання економічним злочинам проти держави [3]. З моменту створення Бюро його основними завданнями стали: протидія злочинам у сфері економіки (зокрема корупції, тіньової економіки), захист національних інтересів в стратегічних галузях економіки, забезпечення ефективного використання державних фінансів.

З моменту повномасштабного вторгнення держави опинилась в складній економічній ситуації, яка потребувала ефективного вирішення складних викликів у сфері економіки країни. Ключовою значення набуло Бюро у боротьбі з економічними злочинами, що здатні здійснити підрив національної безпеки. В цей період Бюро активно запроваджувати заходи щодо фізичних та юридичних осіб, що здійснюють фінансування ворога, контрабанди, нелегальної економічної діяльності. Активно здійснювало Бюро також заходи з блокування нелегальних фінансових операцій, перевірку та розслідування фактів співпраці з окупованою владою.

З метою захисту критичної інфраструктури Бюро займало особливе значення. До сфери відповідальності Бюро було віднесено захист об'єктів енергетики, транспорту, банківських послуг, комунікації. Діяльність Бюро була направлена на захист таких об'єктів від кібератак та повітряних атак. Внаслідок співпраці з іншими органами Бюро здійснювало постійний моніторинг стану об'єктів критичної інфраструктури, запобігання дестабілізації на ринку фінансових послуг, забезпечення принципу прозорості при використанні бюджетних коштів, що спрямовані для відновлення та оборони.

У сфері боротьби з корупцією та тіньовою економікою Бюро кількість протиправних дій значно збільшилася. Небезпечні масштаби корупцією та тіньовою економікою негативно впливають на фінансування потреб ЗСУ, соціальної сфери тощо. З метою усунення негативних наслідків Бюро приділило значну увагу у виявленні схем ухиляння від оподаткування, моніторингу та перевірки державних закупівель на предмет зловживань.

В забезпеченні фінансової безпеки Бюро також здійснювало заходи захисту цього сектору національної економіки від ризиків війни. Постійний тиск на фінансовий сектор держави, санкції та зовнішні загрози спонукали Бюро контроль за цією сферою економіки країни. В співпраці з Національним банком та іншими органами, що здійснюють регулювання фінансового сектору Бюро здійснювало заходи фінансового моніторингу з метою легалізації доходів від злочинної діяльності, фінансування тероризму та дотримання санкційного режиму.

У співпраці з міжнародними партнерами Бюро відіграло велику роль. Україна для отримання фінансової, економічної, безпекової та політичної підтримки налагодила тісну співпрацю з іншими державами цивілізованого світу. З метою захисту національних економічних інтересів Бюро здійснювало

моніторинг міжнародних угод та проєктів, забезпечувала дотримання принципу прозорості при використанні іноземної (міжнародної) допомоги, здійснювало сприяння в запровадженні санкцій проти держава-агресора.

Під своєї діяльності в умовах війни Бюро стикається з рядом викликами. Основними викликами для Бюро в першу чергу є значний обсяг роботи, який значно збільшився через зростання кількості потенційних загроз, що в свою чергу потребує значних ресурсів (людських, технічних). Вдруге, дані для ефективного аналізу стали складнішими, що зумовлено використанням складних схем під час злочинів, що зрештою ускладнює їх протидію. Втретє, необхідність міжнародної координації, що потребує налагодженню ефективної та тісної співпраці з міжнародними організаціями у протидію економічним злочинам.

Необхідними умовами для забезпечення ефективного функціонування Бюро є: впровадження технічних можливостей здатних аналізувати великі обсяги даних з метою виявлення зловживань та загроз, створення механізмів здатних ефективно налагодити міжвідомчу співпрацю (зокрема СБУ, НАБУ), підвищення довіри до Бюро шляхом оприлюднення інформації про результати діяльності органу, забезпечення професійного розвитку персоналу для протидію новим викликам та загрозам для економіки держави.

Висновок. Бюро має забезпечити належну економічну безпеку держави на час війни. Відомство займається боротьбою з економічною злочинністю, вразливістю до державних ресурсів і збереженням фінансової стабільності, яка є необхідною для того, щоб країна витримала в умовах агресії. Серед досягнень – розкриття основних схем і забезпечення захисту міжнародної допомоги. Існують інституційні та правові обмеження, з якими стикається Бюро. У період військових дій від ефективності Бюро наряду залежить, наскільки держава зможе фінансувати оборону, спрямовувати кошти на соціальні програми та створювати довіру між міжнародними партнерами. У разі прийняття вищезазначених пропозицій можна стверджувати, що Бюро посилить економічну стабільність України не лише в період бойових дій, а й у період постконфліктного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Ольга Резнікова, Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022.
2. Суходоля О. М. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / [Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І., Суходоля О. М.] / за заг. ред. О. М. Суходолі. К. : НІСД, 2019.
3. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 № 1150-ІХ.

*Хоманчук Катерина,
здобувачка вищої освіти
спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*Kateryna Khomanchuk,
applicant for higher education
specialty 081-Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine;*

*науковий керівник –
Андрусишин Богдан,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

*scientific supervisor –
Bohdan Andrusyshyn,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
abihorse@ukr.net*

ORCID 0000-0002-5490-6874

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ТА НОВА МОДЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL ORGANIZATION AND A NEW MODEL OF TERRITORIAL MANAGEMENT

Україна, перебуваючи на шляху реформування своєї політичної системи, стикається з необхідністю визначення оптимальної моделі державно-територіального устрою, що передбачає ефективний розподіл владних функцій між центральною владою та регіонами.

Метою цього дослідження є аналіз закономірностей, принципів та правових механізмів, які можуть забезпечити зменшення суперечностей між центром і місцевими органами влади, а також формування інституційних основ,

що сприятимуть гармонізації їхніх відносин.

Одним із ключових напрямів адміністративного реформування, що визначає поступ України як демократичної держави, є становлення місцевого самоврядування як дієвої системи влади, максимально орієнтованої на потреби громадян. Система місцевого самоврядування в Україні не може ефективно функціонувати без комплексного реформування та впровадження принципів децентралізації. Трансформація управлінських механізмів на місцевому рівні є необхідною умовою подолання негативних тенденцій у соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад. Лише завдяки докорінному переосмисленню підходів до державного управління, глибокій модернізації місцевого самоврядування, удосконаленню управлінських структур на місцях і наданню розширених повноважень органам місцевої влади можна забезпечити формування системи врядування, що відповідатиме демократичним принципам [1].

Територіальна організація місцевої влади в Україні ґрунтується на адміністративно-територіальному устрої, який відіграє фундаментальну роль у забезпеченні ефективного функціонування системи самоврядування. Кожен рівень місцевої влади має свої чітко визначені межі та сферу впливу, які формуються з урахуванням особливостей розвитку конкретних адміністративно-територіальних одиниць. При цьому враховуються специфічні соціально-економічні, історичні, географічні, демографічні та культурні фактори, що визначають особливості управлінських процесів на місцевому рівні. Ці особливості включають історичні, економічні, географічні, демографічні, екологічні чинники, а також етнічні, релігійні, культурні та національні традиції. Будь-яке коригування адміністративно-територіального устрою, зокрема його укрупнення чи розукрупнення, неминуче впливає на систему місцевого самоврядування.

Попередня система адміністративно-територіального устрою була складною, неоднорідною та мала чотирирівневу структуру, що містила значні недоліки й суперечності. Вона не враховувала основоположні принципи економічної ефективності, що зумовлювало суттєві дисбаланси у соціально-економічному розвитку регіонів.

Трансформація територіальної організації влади та зміна адміністративно-територіального устрою передбачали перехід до трирівневої моделі (громада – район – регіон). У цьому процесі основна увага приділялася інтересам населення, сприянню демократичним перетворенням і забезпеченню відкритості державного управління. Впровадження реформи було спрямоване на адаптацію управлінської системи до європейських стандартів і принципів місцевого самоврядування, які визначені у Європейській хартії місцевого самоврядування, ратифікованій Верховною Радою України.

Громада як ключова адміністративно-територіальна одиниця повинна стати основою для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування. Вона покликана забезпечувати жителям території належний

рівень адміністративних, соціальних і культурних послуг, визначений законодавством.

В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій та повномасштабного збройного конфлікту Україна стикається з багатьма викликами, що стали ще більш відчутними через світову фінансову кризу та затримку у впровадженні необхідних реформ у сферах економіки та соціальної політики.

Аналізуючи міжнародний досвід реформування адміністративно-територіального устрою, можна виокремити основні тенденції: збільшення масштабів адміністративно-територіальних одиниць нижнього рівня; створення або посилення проміжного рівня управління територіями; проведення державної політики, спрямованої на укрупнення та об'єднання громад. Формування ефективної моделі адміністративно-територіального устрою має спиратися на систему комплексних показників, що враховують географічні, історичні, політичні, економічні, соціальні, культурні, етнічні та демографічні особливості розвитку територій.

Результативність державного управління визначається здатністю ефективно досягати суспільно значущих цілей, забезпечуючи оптимальне використання наявних ресурсів. Відмінність між ефективністю та результативністю полягає в тому, що результативність пов'язана з технічною обґрунтованістю рішень, тоді як ефективність відображає економічну доцільність, що базується на логічному аналізі та оцінці альтернатив. Це передбачає вибір оптимального варіанту розв'язання суспільних проблем, спрямованого на максимально повне задоволення потреб усіх зацікавлених сторін.

Серед основних критеріїв, що визначають рівень загальної соціальної ефективності державного управління, можна виділити такі показники: продуктивність праці у співвідношенні з міжнародними стандартами у відповідних сферах діяльності; динаміка зростання національного багатства та його загальні обсяги; рівень добробуту населення у порівнянні з показниками розвинених країн; стабільність, безпека та впорядкованість суспільних відносин, що сприяють їхньому подальшому розвитку з позитивною динамікою.

Оптимальність у сфері державного управління характеризує відповідність функціонуючої системи управління визначеним стандартам, пріоритетним завданням та реальним умовам її діяльності, забезпечуючи найбільш ефективне використання ресурсів і можливостей.

Сучасні процеси адміністративних реформ спрямовані на поступове зменшення централізованого впливу державної влади. Фахівці підкреслюють, що нагальна необхідність модернізації адміністративної системи значною мірою пов'язана з актуальними викликами у сфері регіонального управління та розвитку місцевого самоврядування. Водночас ефективність діяльності органів місцевого самоврядування значною мірою визначається рівнем удосконалення територіальної організації влади. Сучасні трансформаційні процеси, що

охоплюють демократизацію суспільного життя, децентралізацію владних повноважень, а також перехід від галузевого до комплексного підходу в управлінні територіальними соціально-економічними системами, потребують кардинальних структурних і функціональних змін на всіх рівнях адміністративного управління.

Важливо перейти від формальних декларацій до конкретних дій, спрямованих на досягнення реальних результатів, відповідно до принципів, закріплених у Хартії вільних міст України. Зокрема, необхідно: – запровадити стратегічні угоди між державними структурами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами розвитку; – забезпечити правову фіксацію програм міського та регіонального розвитку для гарантування їхньої стабільності й ефективності; – надати містам статус повноправних адміністративних суб'єктів із розширеними управлінськими можливостями.

Список використаних джерел:

1. Степаненко С. Адміністративно-територіальний устрій як основа побудови нової моделі територіального управління. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 7-12.
2. Степаненко С. В., Мішина Н. В. та ін. Реформа децентралізації і розвиток громад : навч.-метод. посібн для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання. Одеса : Фенікс, 2021. 107 с.

Шеремет Яна,
*студентка 4 курсу спеціальності 052-Політологія,
кафедра політичних наук
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;*

Yana Sheremet,
*4th year student
specialty "052-Political Science"
Department of Political Science
Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov,
Kyiv, Ukraine;*

науковий керівник –
Новакова Олена,
*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук,
м. Київ, Україна;*
scientific supervisor –
Olena Novakova,
*Doctor of Political Science, Professor,
Professor of the Department of Political Science,
Kyiv, Ukraine*

ПОЛІТИЧНА АНАЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

POLITICAL ANALYSIS IN WAR CONDITIONS

Політична аналітика є невід'ємною складовою сучасного державного управління та міжнародних відносин. Вона забезпечує системний підхід до оцінки політичних процесів, прогнозування розвитку подій та розробки стратегій прийняття рішень.

У сучасних наукових підходах політична аналітика розглядається як галузь знань, що поєднує теорію та практику аналізу політичних явищ. Відповідно до визначення, яке подано в Політологічному енциклопедичному словнику (Київ, 2019), політична аналітика – це сфера діяльності, що охоплює збір, обробку, інтерпретацію та узагальнення інформації з метою розробки рекомендацій для політичних суб'єктів щодо стратегічного планування, ухвалення рішень та прогнозування політичних процесів.

За визначенням Митка А. М. (Політична аналітика: методи та підходи, 2021), політична аналітика є засобом виявлення закономірностей розвитку політичної системи та механізмом адаптації державної політики до змінного середовища. Вона включає як емпіричний аналіз (збір і систематизацію даних),

так і теоретичне осмислення політичних явищ.

Політична аналітика виконує низку важливих функцій, серед яких:

1. Інформаційна функція – збір, систематизація та аналіз політичної інформації з метою її використання у державному управлінні.

2. Прогностична функція – моделювання розвитку політичних процесів на основі аналізу наявних тенденцій.

3. Оціночна функція – виявлення ефективності прийнятих політичних рішень та їхнього впливу на суспільство.

4. Комунікаційна функція – налагодження взаємодії між політичними акторами, громадськістю та міжнародними організаціями.

5. Стратегічна функція – розробка довгострокових політичних стратегій, спрямованих на досягнення конкретних цілей.

З огляду на ці функції, політична аналітика є важливим інструментом для державних інституцій, аналітичних центрів, політичних партій та міжнародних організацій.

Процес політичного аналізу та прогнозування передбачає шість основних етапів, причому незалежно від того, в якій сфері він використовується: 1. Визначення, верифікація і деталізація проблеми. 2. Встановлення оціночних критеріїв (технічної здійсненності, економічної і фінансової можливостей, політичної життєздатності, адміністративної дієвості) запропонованих рішень і технологій. 3. Ідентифікація альтернатив. 4. Оцінювання альтернативних політик. 5. Зіставлення різних варіантів рішень вищезазначених проблем та їх роз'яснення. 6. Моніторинг наслідків прийнятих рішень та розробка наступних кроків. При використанні політичного аналізу застосовуються теоретичні та емпіричні методи, що базуються на соціально-економічних, політичних, правових, соціологічних та інших підходах, які дають змогу розкласти поставлену перед політичним, громадським і державним діячем проблему на окремі складові, використовуючи більше двох десятків форм науково-аналітичної діяльності

Сучасні глобальні виклики, зокрема військові конфлікти, інформаційні війни, економічні кризи та пандемії, значно ускладнюють процес прийняття політичних рішень. У таких умовах політична аналітика відіграє критично важливу роль у забезпеченні стабільності державних інституцій, прогнозуванні кризових ситуацій та розробці заходів із їх подолання.

Зокрема, в умовах війни політична аналітика спрямована на:

1. Оцінку внутрішньополітичної ситуації та її впливу на воєнні дії.

2. Визначення рівня міжнародної підтримки та розробку дипломатичних стратегій.

3. Моніторинг інформаційних кампаній та протидію пропаганді.

4. Аналіз економічних наслідків війни та розробку планів економічного відновлення.

Таким чином, політична аналітика є не лише академічною дисципліною, а й практичним інструментом для забезпечення національної безпеки та

державного управління.

Список використаних джерел:

1. Аналітичні матеріали Центру Разумкова. URL : <https://razumkov.org.ua>
2. Брукінгс Інстітьюшн (Brookings Institution). URL : <https://www.brookings.edu>
3. Інститут світової політики. URL : <https://iwp.org.ua>
4. Національний інститут стратегічних досліджень. «Політична система України в умовах війни», 2023. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>
5. Політологічний енциклопедичний словник. Київ : Парламентське видавництво, 2019. 816 с.
6. RAND Corporation. URL : <https://www.rand.org>
7. Вонсович С. Г. В73 Політичний аналіз і прогноз: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 228 с.
8. Митко А. М. Політична аналітика: методи та підходи. Київ : Політосвіт, 2021. 224 с.

Юківська Дарина,
здобувачка вищої освіти спеціальності 081 – Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Daryna Yukivska,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
24nrip.d.yukivska@std.udu.edu.ua,
ORCID 0009-0003-1283-095X;

науковий керівник –
Андрусишин Богдан,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Навчально-наукового інституту права,
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Bohdan Andrusyshyn,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
abihorse@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-5490-6874

ПРАВОЗАХИСНИК ВАСИЛЬ СТУС В ОЦІНЦІ СУЧАСНОЇ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

HUMAN RIGHTS ACTIVIST VASYL STUS IN THE ASSESSMENT OF MODERN HISTORICAL AND LEGAL SCIENCE

Василь Семенович Стус (псевдонім Василь Петрик) – український поет-шістдесятник, перекладач, публіцист, прозаїк, мислитель, літературознавець, літературний критик, правозахисник, один із символів боротьби за права людини в радянській Україні, політв'язень СРСР, дисидент, член Української Гельсінської групи (1979), борець за незалежність України у ХХ столітті. Один із найактивніших представників українського дисидентського руху [0]. У сучасній історико-правовій науці його діяльність часто розглядається через

призму захисту прав і свобод людини, а також критики радянської системи, яка порушувала основні принципи правосуддя, демократії та прав людини.

Стус став однією з основних фігур у правозахисному русі в Україні в 60-70-ті роки ХХ століття. Він був активним у боротьбі за права українців, які потрапляли під репресії за свої переконання. Наприклад, акція протесту, яка відбулася 4 вересня 1965 р. у київському кінотеатрі “Україна”. Напередодні показу фільму «Тіні забутих предків» Іван Дзюба дізнався про арешти української інтелігенції у Києві, Львові, Луцьку та інших областях. Але про це ніде не було опубліковано. Тому, з дозволу Сергія Параджанова, Іван Дзюба вирішив публічно висловитися про це на показі цього фільму. В'ячеслав Чорновіл, учасник цієї акції, наводить слова Івана Дзюби, який каже: «... що фільм чудовий, але хоче сказати не про це. І повідомляю всім, що почалися політичні арешти, схожі на ті, що були в «сталінські часи» ...». Далі Чорновіл розповідає про те, що Івану Дзюбі заглушили його промову свистінням техніки. «Я в цей час підіймаюся, я з краю сидів, – каже Чорновіл, – і закликаю всіх, хто протестує проти повторення тоталітарного терору, встати на ноги на хвилину. Підіймається майже весь зал, хоч публіка була дуже різна. Після цього, коли люди сіли, раптом схоплюється Василь Стус, з яким не було домовлено, у цьому і вся справа, що Василь був людина великої совісті, в нас був сценарій, була попередня заготовка, так би мовити, наших дій. Василь схоплюється в першому ряду і заявляє: всі повинні протестувати, бо сьогодні беруть українців, завтра будуть брати євреїв, післязавтра росіян» [0]. За свідченнями В'ячеслава Чорновола, у залі одразу з'явилися працівники силових органів й арештували багатьох глядачів, а самого Стуса згодом відрахували з аспірантури. Також Василь Стус поширював свої збірки та інформацію про арешти української інтелігенції своїм знайомим, вони в свою чергу поширювали інформацію закордон. Один із поширювачів збірки «Зимові дерева» був Селезненко Леонід. Він передав її громадянці Чехословаччини Коцуровій Ганні, а та вивезла за кордон і передала збірку мешканцю Англії – Левицькому. В 1970 р. збірка з передмовою автора була видана брюссельським видавництвом і віддрукована в Англії. Вірш з цієї збірки «Не можу я без посмішки Івана...», крім того, друкувався окремо за кордоном в антирадянському націоналістичному журналі «Сучасність» – № 12 за 1971 р. [0, с. 116]. Також інформація про арешти дисидентів опубліковувалася в газеті “Українське слово” в Парижі. Крім того текст передавався радіостанцією “Радіо Свобода”. Діяльність Василя Стуса підкреслює важливість прав людини як універсального і непорушного принципу, що не залежить від політичної системи. Він виступав проти політичних переслідувань і репресій, а також підтримував культурну та мовну автономію українців.

Стус зазнав численних переслідувань з боку радянської влади, був двічі засуджений: у 1972 році за звинуваченням у «антирадянській агітації та пропаганді», його було засуджено на 5 років у колонії суворого режиму з засланням на три роки, і в 1980 році за «антирадянську діяльність» було

засуджено на 10 років примусових робіт і 5 років заслання [0]. Під час першого відбування покарання на нього був скоєний напад, коли Стус повернувся у свою кімнату в гуртожитку. Василю Семеновичу вдалося втекти, але він сильно пошкодив п'яти, тому 2 місяці пробув у лікарні [0, с. 171]. Під час другого відбування покарання було знищено збірку "Птах душі" з приблизно 300 віршами Стуса, а 4 вересня 1985 р. був знайдений мертвим в карцері. Судовий процес над ним є яскравим прикладом того, як радянський режим порушував основні права людини, зокрема свободу думки і слова. Незважаючи на складні обставини, Стус відстоював свою позицію, відмовляючись «каятися» і йти на компроміс.

Арешти дисидентів в Україні є важливою частиною історії боротьби за права і свободи людини в радянську епоху. З 1960-х до 1980-х років, коли репресії проти дисидентів досягли свого піку, радянський режим в Україні використовував арешти як засіб придушення будь-якого прояву незгоди з офіційною ідеологією. Значна кількість дисидентів постраждали від цієї "репресивної машини", серед них був і Василь Стус. Про ці арешти писали багато дисидентів, наприклад, Іван Дзюба, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, Леонід Плющ, Василь Стус та багато інших. І. Дзюба написав книгу «Інтернаціоналізм чи русифікація?», яка була написана під час першої хвилі арештів дисидентів. Л. Лук'яненко також писав про репресії проти українських діячів. В. Чорновіл неодноразово згадував про арешти дисидентів у свої промовах та листах, і в них він активно захищав права політичних в'язнів, зокрема і про Стуса, повідомляв про репресії у в'язницях. Л. Плющ багато часу й сил віддав допомозі друзям, які знемагали в радянських катівнях. Написав книгу «У карнавалі історії: свідчення», де описав, як відбуваються репресії в психіатричних лікарнях проти дисидентів. В. Стус звертався до міжнародних спільнот, також вимагав від радянської влади, щоб під час суду були представники із закордону. До того ж писав листи під час ув'язнення, в яких висвітлював свій арешт та своє становище в ГУЛАГу [4].

У наш час постать Василя Стуса продовжує бути символом боротьби за права людини, що викликає занепокоєння серед тих, хто намагається придушити нашу національну ідентичність. Російські війська, коли окупували Донецьк, перейменували Донецький національний університет імені Василя Стуса та зняли меморіальну табличку з будівлі університету, що свідчить про страх російської влади перед ідеями свободи та національної самобутності, які постать Стуса втілює [0]. В українському суспільстві образ Василя Семеновича почав набувати нової хвилі популярності після повномасштабного вторгнення.

Багатьом українцям перегукуються цінності та принципи які український дисидент вважав необхідними для існування українського народу. Тому, у цьому контексті слід згадати книгу Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР» [0], у якій розкрита правда про кримінальну справу, життя і смерть Василя Стуса. Зібрано архівні документи з кримінальної справи Василя Стуса, покази свідків, листи поета з тюрми, спогади

його рідних та друзів. Під грифом «секретно» охоронялися документи, що містили маловідомі факти життя дисидента, причини смерті та історію його ув'язнення. Навіть сьогодні нам не відомі усі подробиці цих обставин і велика кількість інформації досі оповита таємницею.

Важливим аспектом в оцінці Василя Семеновича в сучасній історико-правовій науці є його ідеї боротьби за права людини. Зокрема, він відстоював концепцію цих прав як непорушної та універсальної цінності. Його діяльність на захист прав людини в Україні також була пов'язана з боротьбою за національну ідентичність та мовну автономію, і він був важливою постаттю в контексті національної відбудови та боротьби за незалежність України.

Для творення незалежної України роботи Василя Стуса є важливими для розвитку правової культури та правозахисної діяльності. Правозахисники, науковці та громадські активісти у своїх роботах посилаються на його приклад як нагадування про важливість боротьби за права людини навіть в умовах диктатури. Стус став символом стійкості та моральної сили, а його діяльність залишається взірцем для сучасних правозахисників.

Зважаючи на вищесказане, хочеться відзначити, що вплив Василя Стуса на історико-правову науку полягає в його боротьбі за права людини, національну гідність і свободу. Він став символом відстоювання принципів справедливості в умовах тоталітарного режиму, а внесок його ідей постійно звучить в юридичних та правозахисних колах, особливо в контексті розвитку прав людини в Україні та світі.

Список використаних джерел:

1. Голдованська О. 87 років тому народився Василь Стус. URL : <https://nmiu.org/posts/338?historyDay>
2. Крупник Л. “Хто за нас, встаньте в знак протесту”. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/statti/khto-za-nas-vstante-v-znak-protestu/>
3. Кіпіані В. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. “Vivat”. 2019. 688 с.
4. Ковальчук А. Стус продовжує боротися з москвою. Україна молода. 08.01.2025. С. 10-11.
5. Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, 2023. 416 с.
6. Котубей-Геруцька О. «Коли життя забране – крихт не потребую...» Ким був Василь Стус, письменник і дисидент, знищений Радянською владою. URL : <https://suspilne.media/culture/352374-koli-zitta-zabrane-kriht-ne-potrebuu-kim-buv-vasil-stus-pismennik-i-disident-znisenij-radanskou-vladou/>

Яцишина Вікторія,
здобувачка вищої освіти спеціальності 081 – Право
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Viktoriia Yatsyshyna,
Higher education applicant majoring in 081 Law
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
vikaacysina@gmail.com;

науковий керівник –
Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

scientific supervisor –
Tatiana Gavronska,
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Law and
and branch legal disciplines
of the Educational and Research Institute of Law and Political Science
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
t.v.havronska@udu.edu.ua

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS UNDER MARTIAL LAW

Світанок 24 лютого 2022 року став межею між двома епохами в історії України. З перших годин повномасштабного вторгнення держава зіткнулася з необхідністю поєднувати захист територіальної цілісності зі збереженням демократичних засад. Конституція України [1, ст. 3] та міжнародні зобов'язання, зокрема Європейська конвенція з прав людини ст. 15, передбачають можливість обмеження окремих прав у надзвичайних ситуаціях, але ці положення потребують ретельного аналізу в сучасному контексті.

Правовий режим воєнного стану, встановлений Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2], передбачає цілий комплекс обмежувальних

заходів. Комендантська година, запроваджена згідно з рішеннями військового командування [2], спочатку сприймалася як тимчасовий захід. Проте з часом вона перетворилася на постійний елемент життя мільйонів українців. Дослідження ООН у сфері прав людини (OHCHR Ukraine Report, 2023) вказують на суттєвий вплив цих обмежень на соціально-економічні права громадян, особливо в прифронтових регіонах.

Інформаційний простір став ще однією зоною напруження. Боротьба з пропагандою [3], регламентована Законом «Про медіа», іноді набуває рис надмірної цензури. Як зазначає Amnesty International у своєму звіті за 2023 рік [7], межа між захистом національної безпеки та обмеженням свободи слова залишається надзвичайно тонкою. Особливо це стосується блокування медіа-ресурсів, яке іноді здійснюється без належного судового рішення.

Судова система України в умовах воєнного стану переживає серйозні випробування. Згідно з даними Ради суддів України в 2023, понад 20% судових установ у *frontline regions* були змушені призупинити роботу або переїхати. Це створило серйозні перешкоди для реалізації права на справедливий суд, гарантованого ст. 55 Конституції України та ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) [1. Ст. 55]. Водночас спроби запровадити «прискорене правосуддя» для окремих категорій справ викликають занепокоєння правозахисників щодо дотримання процесуальних гарантій.

Масова внутрішня міграція населення стала одним із найбільш чітких наслідків війни. За даними Міністерства соціальної політики в 2023, понад 5 мільйонів українців офіційно зареєстровані як внутрішньо переміщені особи. Незважаючи на зусилля держави щодо їх підтримки як прописано в законі «Про права внутрішньо переміщених осіб» [4], системні проблеми з житлом, працевлаштуванням та доступом до соціальних послуг залишаються невирішеними. Міжнародні соціальні дослідження UNDP 2023-го року показують, що лише 35% ВПО отримують регулярну державну допомогу в повному обсязі.

Особливої уваги потребують права військовослужбовців. Згідно з аналізом Міжнародної федерації прав людини (FIDH, 2023), тривалі бойові дії призводять до численних випадків порушення трудових прав військових, зокрема щодо відпусток, умов служби та своєчасності виплат. Це суперечить положенням Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5].

Міжнародні механізми захисту прав людини, зокрема місії ОБСЄ та Ради Європи, відіграють важливу роль у документуванні порушень. Однак, як зазначає у своїх доповідях Офіс Верховного комісара ООН з прав людини [6], ефективність цих механізмів обмежується відсутністю реальних інструментів впливу на ситуацію в умовах безперервних бойових дій.

Психологічний стан суспільства – ще один важливий аспект, який часто залишається поза увагою. Дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я

[7] 2023-го року свідчать, що понад 60% населення потребують психологічної допомоги через наслідки війни. Водночас система психічного здоров'я в Україні, яка й до війни потребувала реформ, не справляється з таким навантаженням.

Перспективи відновлення повноцінного захисту прав людини після закінчення війни вимагають вже зараз розробки комплексної стратегії. Досвід інших країн, які пережили тривалі збройні конфлікти (наприклад, Боснія і Герцеговина чи Колумбія), свідчить, що процес повернення до демократичних стандартів може зайняти десятиліття. В Україні цей процес ускладнюється масштабами руйнувань і кількістю постраждалих.

Висновки, до яких ми приходимо сьогодні, мають принципове значення для майбутнього України. Війна не повинна стати виправданням для ерозії демократичних інститутів. Кожне обмеження прав має бути тимчасовим, обґрунтованим і пропорційним. Лише дотримуючись цих принципів, Україна зможе не лише перемогти у війні, але й зберегти свою демократичну природу, стати справжньою правовою державою, де повага до прав людини – це не просто формальність, а реальна практика. Житлове питання нагадує боротьбу з вітряними млинами. Тимчасові притулки переповнені, черги на соціальне житло розтягнуті на роки. Багато хто змушений винаймати житло за власні кошти, яких постійно не вистачає. Житлові сертифікати, про які так багато говорять, часто виявляються недосяжною мрією через бюрократичні перешкоди.

Система охорони здоров'я в містах, які прийняли переселенців, працює на межі можливостей. Лікарі, розраховані на обслуговування місцевого населення, тепер мають справу з подвійним навантаженням. Особливо гостро стоїть питання психологічної допомоги – травма війни потребує професійного супроводу, але таких фахівців катастрофічно не вистачає.

Ринок праці теж не готовий до такого навалу нових мешканців. Багато ВПО мають кваліфікацію, яка не потрібна в новому регіоні. Інші змушені погоджуватися на роботу з нижчою зарплатою, ніж отримували раніше. Водночас місцеві мешканці іноді дивляться на переселенців із невдоволенням, бачачи в них конкурентів за робочі місця та соціальні послуги.

Єдиний реєстр ВПО міг би стати панацеєю, але його створення затягується. Соціальні програми, хоч і існують, часто не встигають за зростаючими потребами. Міжнародна допомога – це добре, але вона не може бути вічною.

Водночас серед цього хаосу народжуються історії надії. Громадські ініціативи допомагають знаходити житло. Волонтери організують безкоштовні курси перекваліфікації. Місцеві підприємці створюють спеціальні вакансії для переселенців. Але це лише краплі в морі потреб.

Війна змусила мільйони українців покинути свої домівки, але вона ж показала й неймовірну силу духу цих людей. Вони не просять жалість – лише можливості почати жити знову. І завдання держави – не просто надавати тимчасову допомогу, а створити умови для повноцінної інтеграції цих людей у нових громадах. Бо кожен з них – це не просто статистика, а жива людина з

власною історією, яка заслуговує на гідне майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
3. Закон України «Про медіа». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20>
4. Закон «Про права внутрішньо переміщених осіб». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
5. Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
6. Офіс Верховного комісара ООН з прав людини (ОНЧР) в Україні. URL : <https://ukraine.un.org/uk/159615-zvit-oon-pro-prav-lyudini-v-ukraini>
7. Amnesty International Ukraine Reports 2023. URL : <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/ukraine/report-ukraine/>

Зміст

Вітальне слово до учасників конференції.....	3
<i>Вітальне слово професора Віктора Андрущенка</i>	<i>3</i>
<i>Вітальне слово Олександра Копиленка</i>	<i>7</i>
Онщенко Наталія	
ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ: НАЦІОНАЛЬНІ ДОКТРИНИ ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	8
Андрушишин Богдан	
ПРАВНИЧО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ: РЕЛІГІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА	12
Пархоменко Наталія	
РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ У ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ	17
Прилипко Сергій	
ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРУДОВОГО КОДЕКСУ	21
Бобровник Світлана	
РОЛЬ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ НАУКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ ЮРИСТА.....	28
Сергійчук Володимир	
ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932-33 РР. У ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	31
Лозинський Аскольд	
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО У СТАНІ ВИПРОБУВАННЯ.....	40
Кірюхін Олексій	
ІНСТРУМЕНТИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ЄС: ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	44
Островська Богдана	
І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ, І НЕНАРОДЖЕНИМ: ПЕРСПЕКТИВИ ПОСМЕРТНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	47
Секція «Право»	
Беніцький Андрій	
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УСТРІЙ СВАТОВОЛУЦЬКОГО КОМІСАРІАТСТВА ІЗЮМСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ ТА ОСИНІВСЬКОГО КОМІСАРІАТСТВА ОСТРОГОЗЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ СЛОБІДСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ.....	50

Білозьоров Євген	
ДІЯЛЬНИСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ.....	55
Бортун Микола	
ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	58
Гавронська Тетяна	
ДЕМОКРАТИЧНІ ВИМІРИ АНТИЧНОСТІ І СУЧАСНОСТІ.....	62
Горінов Павло	
ОСВІТНЄ ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	74
Горінов Павло, Якимець Сергій	
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПРИСЯЖНОГО В УКРАЇНІ.....	71
Гришина Наталя	
ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	74
Гуренко Мар'я	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	77
Держалюк Олександр	
ДОКАЗОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	80
Деркачова Наталя	
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ	84
Заславська Людмила, Радзівська Оксана	
НЕБЕЗПЕЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ ..	87
Іванченко Едуард	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ АВТОРИЗАЦІЇ НА ПРОВАДЖЕННЯ МИТНОЇ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	91
Макарова Олена, Кудрич Серафим	
ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ У ПРОТИДІЇ З ВОРОГОМ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ.....	94
Мудролюбова Наталія, Бондар Даніїл	
ХУЛІГАНСТВО У СТАНІ СП'ЯНІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	97

Огірко Ростислав

ПЕРЕМОГТИ ПУТІНА В ЙОГО ГЕНОЦИДНІЙ ВІЙНІ
ПРОТИ УКРАЇНИ АБО ЧОМУ НЕОБХІДНО ЗМІНИТИ
ТИПОЛОГІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 100

Песцов Руслан

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ (МОДЕЛІ) КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУ 106

Слюсаренко Ольга

ЮРИДИЧНА СУТНІСТЬ МЕДІАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ 109

Токарчук Ольга

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 112

Черкунов Олександр

КАДРОВИЙ ВІДБІР У МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ:
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ 116

Шумейко Іван

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТА 119

Секція «Політологія та публічне управління»

Бойко Оксана

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 122

Валюх Людмила

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 125

Воляннюк Ольга, Ладний Юрій

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА АНАЛІЗУ ЕТНОПОЛІТИКИ:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В НОВИХ РЕАЛІЯХ 128

Вонсович Сергій

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ЗА ІНВЕРСІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ
ТРЕНДІВ ДЕМОКРАТІЇ ЗАХОДУ: ТРАМП 2.0 131

Гапоненко Віра

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В
УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ 134

Горінов Павло, Ковтун Михайло	
НАПРЯМИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	137
Драпушко Ростислав, Блохін Ігор	
РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	140
Драпушко Наталія, Сіласв Віталій	
ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	144
Дрьомов Олександр	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ФОРМУВАНЬ НА ШКОДУ ДЕРЖАВНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЛАДУ УКРАЇНИ.....	147
Карнаух Анна	
ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА.....	151
Корнієнко Валерій	
ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ.....	154
Лук'янова Людмила	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ В УКРАЇНІ	158
Майданенко Світлана	
ФАКТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ	161
Науменко Ольга	
ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	163
Новакова Олена	
ПРОБЛЕМИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	166
Остапенко Марина	
АКТУАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	169
Секція «Трибуна молодих дослідників»	
Бараболя Вячеслав	
ТЕРИТОРІАЛЬНИ ГРОМАДИ ЇХ РОЗВИТОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	172
Берчук Андрій	
ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР.....	177

Білоцька Каміла	
ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	180
Бондар Євген	
ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ: ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ.....	182
Бучко Лілія	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ ЧИ ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ	185
Вергелюк Євген	
ЗМІНА ФОРМАТІВ СПІВПРАЦІ МІЖ УРЯДОМ ТА ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	189
Воронкова Олена	
РОЛЬ ТЕОРІЙ ФІЛОСОФІЇ, ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОЇ НАУКИ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	192
Гайовий Роман	
ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА КОНТРОЛЬ: ВИМОГИ ДО ПРОЗОРОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	195
Головко Дмитро	
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВУ КОНЦЕПЦІЮ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО	197
Граніч Марія	
ЧИ Є ШТРАФИ ЕФЕКТИВНИМ ЗАСОБОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВПЛИВУ?.....	200
Гришук Владислав	
ПРОЦЕСУАЛЬНІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПІДСЛІДНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	203
Громадський Іван	
СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	206
Дідус Дмитро	
ЩОДО КАТЕГОРИЗАЦІЇ РЕЄСТРУ ЗБИТКІВ ДЛЯ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДІЄВОСТІ МЕХАНІЗМІВ	209
Дудак Марія	
КОНФОРМІЗМ ЯК ФАКТОР ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	213

Дячок Станіслав	
ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ	216
Захаров Тарас	
ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	220
Ллюшенко Данило	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ГАЛУЗЕЙ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	223
Ковбасюк Юрій	
ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	226
Ковтун Сергій	
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	229
Кокотіхін Дмитро	
ВНУТРІШНІЙ РОЗПОРЯДОК УЧНІВ ГІМНАЗІЙ ГУБЕРНІЙ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ ЗГІДНО СТАТУТУ 1864 Р.	233
Коноваленко Євгеній	
СПОРТ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	236
Лукашевич Сергій	
СУДОВИЙ РОЗСУД ЯК ТОЧКА ПЕРЕТИНУ МІЖ АКТИВІЗМОМ І САМООБМЕЖЕННЯМ	239
Мазур Ілона	
ОСВІТА ТА НАУКА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	242
Мельник Маргарита	
ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	245
Мирончук Катерина	
ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА В РЕЗУЛЬТАТІ ВОЄННИХ ДІЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ...	249
Мойсєєва Віта	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ	254
Орлов Олексій	
РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПРАВОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	257

Павлов Роман	
РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	260
Попова Дар'я	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	263
Рябчук Олесь	
УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	266
Селих Ольга	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТАРІЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА МІСТА КИСВА.....	270
Слободянюк Іванна	
ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ	273
Солодка Марія	
ІСТОРИЧНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	277
Стан Мирон	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МАРРАКЕСЬКОГО ДОГОВОРУ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	280
Столяр Марина	
НАУКА І ОСВІТА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	283
Столяров Віталій	
ЕТИКО-ПОЛІТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЛОБЮВАННЯ В УКРАЇНІ	286
Сухецька Дарина	
АДМІНІСТРАТИВНІ БАР'ЄРИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	289
Тімчук Анна	
КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ	292
Тодуа Шота	
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	295
Тріщук Анастасія	
ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ.....	298

Федорчук Володимир

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....301

Ханикін Дмитро

РОЛЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ
(АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)304

Хоманчук Катерина

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ
ТА НОВА МОДЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ.....307

Шеремет Яна

ПОЛІТИЧНА АНАЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ.....311

Юківська Дарина

ПРАВОЗАХИСНИК ВАСИЛЬ СТУС
В ОЦІНЦІ СУЧАСНОЇ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ НАУКИ314

Яцишина Вікторія

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ318

Наукове видання

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

«Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку»

**Матеріали
міжнародної наукової конференції
29-30 квітня 2025 року**

Матеріали подані мовою оригіналу.

Автори опублікованих матеріалів **несуть повну відповідальність** за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

*Технічні редактори – О. Куліш, Т. Меркулова
Оригінал-макет – Т. Меркулова*

Підписано до друку 25 квітня 2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 41,25. Об.-вид. арк. 19,01.
Наклад 300 прим. Зам №
Віддруковано з оригіналів

ВИДАВНИЦТВО

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7896 від 25.07.2023